

กฎหมายตราสามดวง

เล่ม ๔

กฎหมายตราสามดวง

เล่ม ๔

จัดพิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ๓,๐๐๐ ฉบับ
พ.ศ. ๒๕๐๕

องค์การค้าของคุรุสภา
ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์
ถนนราชดำเนินกลาง

จัดพิมพ์จำหน่าย

1605

ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ ๑

จุลศักราช ๑๑๖๖

พิมพ์ตามฉะบับหลวง ตรา ๓ ดวง

คำนำ ของผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

เนื่องจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้กำหนดการศึกษาลักษณะวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยไว้ในหลักสูตรชั้นปริญญาโท จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องให้นักศึกษามีบทกฎหมายซึ่งได้ชำระสะสางในรัชกาลที่ ๑ นั้นไว้ค้นคว้าได้โดยสะดวก เพราะบทกฎหมายเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะได้พบเอกสารที่เก่าแก่กว่าก็ตาม ก็ยังคงใช้เป็นหลักฐานสำคัญเพื่อแสวงหาความรู้เรื่องกฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ต่อไปอีกนาน

ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา ประมวลกฎหมายในรัชกาลที่ ๑ นั้นได้มีผู้จัดพิมพ์ขึ้นหลายครั้งแล้ว ฉะบับที่แพร่หลายที่สุดคือฉะบับของหมอบรัดเลย์ ซึ่งเรียกกันว่า กฎหมายเก่า ๒ เล่ม และฉะบับของเสด็จในกรมหลวงราชบุรีฯ ทั้งสองฉะบับนี้ในปัจจุบันไม่มีจำหน่ายแล้ว และนับวันจะหายากขึ้นทุกที

ในการที่จะจัดพิมพ์กฎหมายเก่านี้ขึ้นใหม่ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มิได้มีความมุ่งหมายผิดกับท่านผู้จัดพิมพ์ก่อน ๆ ท่านผู้จัดพิมพ์เหล่านั้นมุ่งหมายแต่ละเพาะใน

อันที่จะเผยแผ่ความรู้ในตัวบทกฎหมาย จึงได้แก้ไขอักขรวิธีเสียใหม่ให้สมกับสมัย และบางตอนถึงกับแก้ไขถ้อยคำสำนวนเสียข้างก็มี กรมหลวงราชบุรี ฯ ก็ได้ทรงยึดถือคติอันเดียวกันนี้ โดยได้ทรงตัดทอนบทบัญญัติซึ่งเลิกใช้บังคับแล้วออกเสียด้วย

ในเวลานี้ ประมวลกฎหมายใหม่ต่าง ๆ ก็ได้ประกาศใช้จนครบถ้วน ประมวลกฎหมายปี พ.ศ. ๑๑๖๖ จึงมีประโยชน์เพียงในฐานตำนานกฎหมายเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ในการจัดพิมพ์ใหม่นี้จึงมีข้อสำคัญที่จะพึงยึดถืออยู่ว่า จะต้องคัดแยกจากตัวบทบัญญัติซึ่งได้ชำระสะสางขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ให้ถูกต้องตามอักขรวิธีที่ใช้ในต้นฉบับนั้น เพื่อนักศึกษารักใคร่ใช้เป็นเครื่องมือค้นคว้าโดยไม่ต้องพึ่งต้นฉบับเขียนตามแต่จะสามารถทำได้

การจัดพิมพ์กฎหมายเก่าขึ้นนั้นใช่จะเป็นประโยชน์แต่ฉะเพาะนักนิติศาสตร์เท่านั้นก็หาไม่ ยังเป็นคุณแก่นักประวัติศาสตร์ เพราะการศึกษาในวิชาประวัติศาสตร์ย่อมต้องอาศัยพระราชปรารภในกฎหมายและตัวบทกฎหมายเอง ประกอบด้วยนักโบราณคดีและนักศึกษาโบราณประเพณีของสยามก็เช่นกัน

ย่อมได้รับประโยชน์จากบทกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งบัญญัติขึ้นโดย
อาศัยจารีตประเพณีธรรมนิยม หรือความเชื่อถือต่าง ๆ เป็น
หลัก และจารีตประเพณีเหล่านั้น แม้ในรัชกาลที่ ๑ ได้เลิก
ถือเสียแล้วก็มีบ้าง ประโยชน์อีกข้อหนึ่งได้แก่ประโยชน์ใน
ทางภาษาศาสตร์ และวรรณคดี แม้อักขรวิธีและสำนวน
โวหารในสมัยโบราณเท่าที่มีอยู่ในตัวบทกฎหมายนั้นได้ถูก
เปลี่ยนแปลงแก้ไขไปมากแล้ว เนื่องจากการชำระสะสาง
หลายต่อหลายครั้งมาแล้วก็ตาม (ซึ่งข้อสมมตินี้ใช่จะถูกต้อง
เสมอไป) วิธีเขียนภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็ยังเป็น
ประโยชน์แก่นักภาษาศาสตร์อยู่มาก และโดยเหตุที่ต้นฉะบับ
แห่งบทกฎหมายที่ชำระสะสางในรัชกาลที่ ๑ คือฉะบับตรา ๓
ดวงนั้น อาลักษณ์ได้เขียนโดยความเอาใจใส่ระมัดระวังและ
สอบทานถึง ๓ ครั้งให้ถูกต้องแล้ว จึงควรที่จะเคารพต่อ
ต้นฉะบับนั้นยิ่งนัก อีกประการหนึ่ง กฎหมายเก่าในบางตอน
อาจถือได้ว่าเป็นวรรณคดีชั้นสำคัญ ซึ่งสมควรจะนับรวมเข้า
ในตำราวรรณคดีทั้งหลายอันสืบมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา
ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ มหาวิทยาลัยจึงได้ให้พิมพ์
ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ นั้นขึ้นใหม่ ตามที่เขียนไว้ใน
ฉะบับหลวงตรา ๓ ดวง ให้ถูกต้องตามต้นฉะบับ

การจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้มอบหมายให้ มองซิเออ เธร์.
แลงกาต์ ดอกเตอร์กฎหมายฝรั่งเศส สมาชิกวิเศษแห่ง
เนติบัณฑิตยสภา อาจารย์ผู้สอนประวัติศาสตร์กฎหมายไทย
(กฎหมายเอกชน) เป็นผู้จัดพิมพ์.

คำนำของผู้จัดพิมพ์

ในการชำระสะสางกฎหมายในรัชกาลที่ ๑ นั้น ปรากฏตามพระราชปรารภซึ่งเขียนไว้ในตอนต้นแห่งฉะบับหลวงทุกฉะบับว่า เมื่อการชำระเสร็จสิ้นแล้ว อาลักษณ์ได้เขียนลงไว้ในสมุด ๓ ชุด เก็บไว้ห้องเครื่องชุดหนึ่ง หอหลวงชุดหนึ่ง และศาลหลวงชุดหนึ่ง ประทับตรา ๓ ดวงทุกเล่ม ตามฉะบับที่ตกทอดมาในสมัยปัจจุบัน สันนิษฐานได้ว่าเดิมชุดหนึ่งมี ๔๑ เล่ม ฉะนั้นในครั้งเดิมคงมีฉะบับหลวงตรา ๓ ดวงถึง ๑๒๓ เล่ม ในสมัยปัจจุบันยังเหลืออยู่เพียง ๗๙ เล่ม เก็บอยู่ ณ กระทรวงยุติธรรม ๓๗ เล่ม ณ หอสมุดแห่งชาติ ๔๒ เล่ม ส่วนอีก ๔๔ เล่มนั้น ไม่ทราบว่าขาดหายไปด้วยประการใด

นอกจากฉะบับหลวงตรา ๓ ดวง ๓ ชุดนี้ อาลักษณ์ได้เขียนไว้อีกชุดหนึ่งเรียกว่าฉะบับรองทรง ยังเหลือตกทอดมาในสมัยปัจจุบันเพียง ๑๗ เล่ม ซึ่งเก็บอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติทั้งหมด ฉะบับรองทรงนี้ ผิดกับฉะบับหลวง ๓ ชุดก่อนนั้น โดยไม่มีตรา ๓ ดวงประทับไว้ และในฉะบับหลวงมีอาลักษณ์สอบทาน ๓ คน แต่ในฉะบับรองทรงมีเพียง ๒ คน อนึ่ง

ตามฉะบับหลวงที่ตกทอดมานั้น เขียนขึ้นในปีฉลู จ.ศ. ๑๑๖๗ (พ.ศ. ๒๓๔๘) ทุกเล่ม ส่วนฉะบับรองทรงเขียนในปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๖๙ (พ.ศ. ๒๓๕๐)(๑)

ในการพิมพ์กฎหมายนี้ ได้อาศัยฉะบับหลวงตรา ๓ ดวง โดยฉะเพาะ เว้นแต่เมื่อไม่มีฉะบับหลวงเหลืออยู่ จึงพิมพ์ตามฉะบับรองทรง(๒)

ในเมื่อเหลือฉะบับหลวงหรือฉะบับรองทรงแต่ฉะบับเดียว ก็พิมพ์ตามโดยมิได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เว้นแต่ปรากฏชัดว่าอาลักษณ์เขียนผิดหรือเขียนตก(๓) จึงได้พิมพ์เพิ่มเติมและแก้ไขให้ถูกต้อง แต่คงมีเชิงอรรถไว้ในการตรวจแก้นี้ได้

---

(๑) มีฉะบับรองทรงที่เหลืออยู่ฉะบับหนึ่งซึ่งต่างกับฉะบับอื่น คือ ฉะบับที่มีกฎหมายลักษณะทาส ฉะบับนี้เขียนในปีฉลู จ.ศ. ๑๑๖๗ และมีอาลักษณ์สอบทาน ๓ คนดุจเดียวกันกับฉะบับหลวง ผิดกันแต่ไม่ได้ประทับตรา ๓ ดวงเท่านั้น

(๒) กฎหมายที่ไม่มีฉะบับหลวงเหลืออยู่เลยมีแต่ฉะบับรองทรงนั้น มีแต่ ๒ บทคือ กรมศักดิ์ และลักษณะทาส

(๓) ที่ว่าอาลักษณ์เขียนผิดนั้น คือที่อาลักษณ์เขียนเผลอไป ถ้าหากได้รู้สึกตัวก็คงจะได้แก้เอง ฉะนั้น เมื่ออาลักษณ์คนใดเขียนคำ ๆ หนึ่งหลายอย่างต่างกัน เช่นเขียน เนอ และ เนอ สกรรและสกัน กระทรวงและตระทรวง ขายและฃาย เงินและเงิน เป็นต้น ดังนี้เห็นว่าไม่ควรแก้ เพราะเป็นการเขียนตามความรู้สึกของอาลักษณ์คนนั้น หาใช่เขียนผิดไม่

อาศัยฉะบับพิมพ์ของนายโหมด อำมาตยกุล (พระยากระสาปน์) เล่มหนึ่งซึ่งพิมพ์ระกา จ.ศ. ๑๒๑๑ (พ.ศ. ๒๓๙๒) หรือฉะบับของหมอบรัดเลเล่ม ๒ พิมพ์ปีกุน จ.ศ. ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖) และได้สอบทานกับฉะบับที่ใช้ในการพิมพ์เสมอ

ถ้าเหลือหลายฉะบับ ก็ได้เลือกเอาฉะบับหนึ่งมาพิมพ์ตามที่กล่าวไว้น และที่ผิดกับฉะบับอื่นก็แถลงไว้ในเชิงอรรถ เนื่องจากอาลักษณ์ได้เขียน และสอบทานฉะบับหลวงด้วยความระมัดระวัง จึงมีแตกต่างแต่เพียงเล็กน้อย โดยมากที่ต่างกันนั้นคือการสกดการันต์ เพราะอาลักษณ์ต่างก็เขียนศัพท์ต่างกันตามใจของตนเอง เช่น มิ หมิ มิ หรือ หมิ ไหม่ หรือใหม่ ภูดายหรือผู้ดาย ค่าหรือข้า พบภบหรือภพ สาร หรือสาน ฯ ล ฯ เป็นต้น ข้อแตกต่างทางอักษรศาสตร์ที่มีบ่อย ๆ เช่นนี้ มิได้หยิบยกขึ้นไว้ในเชิงอรรถ เพราะได้พิมพ์ตัวบทกฎหมายตามที่อาลักษณ์ต่างเขียนไว้ (๑) ผู้อ่านจึงจะมีโอกาสพบตัวอย่างแห่งวิธีเขียนต่าง ๆ นั้น แต่ข้อต่างอื่น ๆ ได้ทำเชิงอรรถไว้ทุกข้อ

---

(๑) ชื่ออาลักษณ์เหล่านี้ ได้แถลงไว้ในตารางตอนท้ายเล่ม

ฉะบับที่ใช้ในการพิมพ์ได้อ้างตามเครื่องหมายที่ปรากฏอยู่ในบัญชีฉะบับหลวงของ นาย ย. บูรเนย์ พิมพ์ไว้ในหนังสือของสยามสมาคม (๒)

ในการพิมพ์มิได้เรียงกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ตามฉะบับพิมพ์ครั้งก่อน เพราะลำดับลักษณะกฎหมายในฉะบับพิมพ์ครั้งก่อนนั้น หาได้มาจากการปฏิบัติเก่าแก่อันใช้สืบเนื่องกันแต่เนินนานมาไม่ ประการหนึ่ง ลำดับนั้นไม่ตรงกับลำดับมูลคดีในพระธรรมสาตร์ทั้งไม่ตรงกับลำดับที่ฉะบับหลวงเรียงใส่ตู้ไว้ จะเห็นได้จากการที่กฎหมายลักษณะลักพา ซึ่งในฉะบับหลวงเขียนรวมอยู่กับกฎหมายลักษณะมูลคดีว่าที่ ในฉะบับพิมพ์กลับแยกเอาไว้คนละเล่ม ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า ลำดับกฎหมายในฉะบับพิมพ์หาได้อาศัยเรียงลำดับตามฉะบับหลวงไม่ อีกประการหนึ่ง ฉะบับหลวงที่เหลืออยู่ก็ไม่มีเครื่องหมายอันใดอันจะทำให้เชื่อว่าต้องเรียงตามลำดับอันหนึ่งอันใด

โดยเหตุเหล่านี้ ในการพิมพ์ครั้งนี้ จึงได้พยายามเรียงลำดับกฎหมายตรา ๓ ดวง เพื่อให้สะดวกในการค้นหาซึ่งจะ

---

(๒) J. Burnay, *Inventaire des Manuscrits Juridiques Siamois*, *Journal of the Siam Society*, vol. XXIII, XXIV, XXV.

ได้พิมพ์เป็น ๓ เล่ม ในเล่ม ๑ รวมบทกฎหมายลักษณะทั่วไป กฎมณเฑียรบาล กฎหมายลักษณะปกครอง กฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาล และพิจารณาคดี กล่าวโดยสรรพายบทกฎหมายซึ่งเรียกว่ากฎหมายมหาชนในสมัยปัจจุบัน ในเล่ม ๒ รวมกฎหมายเอกชนและกฎหมายอาญา ส่วนเล่ม ๓ รวมกฎหมายซึ่งมิได้จัดอยู่ตามมูลคดี เช่น กฎหมายพระสงฆ์ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดเก่า ๆ ซึ่งโดยมากเป็นบทกฎหมายที่ไม่สู้เก่าแก่เช่นกฎหมายที่รวมไว้ในเล่ม ๑ และเล่ม ๒

บทกฎหมายนั้น เรียกตามชื่อที่เขียนอยู่หน้าปกสมุดฉะบับตรา ๓ ดวง ซึ่งบางบทผิดกับชื่อที่ได้เรียกกันมาตามฉะบับพิมพ์ เช่นกฎหมายที่เรียกกันว่า "กรมศักดิ์" และ "ลักษณะมูลคดีวาท" ตามฉะบับพิมพ์นั้น ณ ที่นี้เรียกชื่อว่า พระไอยการพรมศักดิ์ และพระไอยการบานแผนกตามชื่อในต้นฉะบับ ส่วนจำหน่ายเรื่องนั้นถือเอาตามชื่อย่อที่มีไว้ที่สันแห่งสมุด

ในการพิมพ์ได้ขึ้นหัวข้อใหม่ตามสมควร อนุโลมตามอย่างเสด็จในกรมหลวงราชบุรี ฯ ทั้งได้มีเลขเรียงลำดับจนจบ

ลักษณะกฎหมายนั้น เลขนิเชียนเป็นเลขอารบิคเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นการเพิ่มเติมของผู้จัดพิมพ์ ในการลงเลขใหม่นี้โดยมากก็ได้จัดเรียงให้เหมือนกับฉะบับของเสด็จในกรมหลวงราชบุรี ฯ เท่าที่จะทำได้ เมื่อจำเป็นจะต้องเปลี่ยน ก็ทำเป็นตารางแสดงไว้ในตอนท้ายเล่ม

ในฉะบับหลวง คำภาษาบาลีเขียนเป็นตัวหนังสือขอม ในการพิมพ์คราวนี้จึงได้ใช้ตัวพิมพ์บาง (ซะนิดที่เรียกว่าวัชชรินทร์) เพื่อให้เห็นชัดขึ้นทำนองฉะบับหลวง

ในการจัดพิมพ์กฎหมายตรา ๓ ดวงนี้ ย่อมจะมีที่ผิดตกบกพร่องอยู่บ้าง เมื่อพิมพ์เสร็จแล้วก็ได้สอบทานกับต้นฉะบับอีกครั้งหนึ่ง และลงไว้ในใบยอกแก้คำผิด จึงขอผู้อ่านได้โปรดตรวจแก้ตามนั้น และถ้ายังมีข้อคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง ก็ขอได้โปรดให้อภัยด้วย

ในที่สุดนี้ ผู้จัดพิมพ์ขอแสดงความขอบใจนาย ย. บูรเนย์ ผู้ซึ่งได้ช่วยออกความเห็นและคำปรึกษาเป็นประโยชน์แก่การพิมพ์เป็นอย่างยิ่ง กับขอขอบใจนายสนั่น ภมรสูต ผู้ที่ได้ช่วยคัดสำเนาฉะบับหลวง อันเป็นปัจจัยให้การพิมพ์กฎหมายนี้

ได้สำเร็จผลลุล่วงไปโดยสะดวก และขอขอบใจ นางสาว
เชิดชัน พุทธิแพทย์ ที่ได้ช่วยเหลือเอาใจใส่ทำคำยอกแก้
คำผิดให้ ซึ่งนับว่าเป็นการบรรเทาภาระของผู้จัดพิมพ์หา
น้อยไม่

ร. แลงกาต์

สารบาญ

	หน้า
พระไอยการอาชาหลวง	๑
พระไอยการอาชาราษ	๑๐๖
พระไอยการกระบดศึก	๑๑๕
กฎพระสงฆ	๑๖๔
กฎ ๓๖ ข้อ	๒๓๙
พระราชบัญญัติ	๒๕๘
พระราชกำหนดเก่า	๒๙๓
๑. คาทนงความผู้รายหัวเมืองและยุทธวิธีรบผู้ราย	๒๙๓
๒. จำผู้ร้ายให้หนีได้	๒๙๕
๓. ความนครบาลพิจารณายังไม่สำเร็จ ห้ามอย่าให้จำเลยยื่นฟ้องหาอาญาอุทธรณ์	๒๙๗
๔. ผู้ร้ายให้การซัดพวกเพื่อน	๒๙๘
๕. เมื่อจับตัวผู้ร้ายปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ตายไม่ได้ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการและชาวบ้านใช้ทุนทรัพย์	๓๐๓
๖. จำโจรและญาติพี่น้องโจร (สองวรรคต้นความซ้ำกับกฎ ๓๖ ข้อ 37)	๓๐๔

หน้า

๗. ผู้ร้ายให้การซัดเพื่อนไม่เป็นจริง ๓๐๕

๘. ห้ามพระสงฆ์ว่ากล่าวกิจการของฆราวาส ๓๐๖

๙. ช้างม้าโคกระบือเรือและผักผลไม้ที่
ปล่อยปละ อย่าให้จับคบหาไว้ ๓๑๑

๑๐. ซื้อและรับจำนำของร้าย ๓๑๓

๑๑. ทำบัญชีและรักษาผู้ร้ายคนโทษ ตระเวน
สอดแนมจับโจรผู้ร้าย ถ้าจับผู้ร้ายไม่ได้
ให้นครบาลและชาวบ้านใน ๓ เส้น ๑๕ วา
ใช้ทนทรัพย์ ๓๒๓

๑๒. ตั้งผู้ใหญ่บ้านช่วยจับและตรวจตรา
ชาวบ้าน ทำรูปประพรรณบัน ออก
หนังสือนำช้างม้าโคกระบือไปซื้อขาย ให้
มีตระเวรตรวจเป็นคราว ๆ ผู้ร้ายไม่มี
เงินใช้สินไหม ให้เอาบุตรภริยาไปขาย ๓๓๕

๑๓. ความโจรผู้ร้าย ให้ส่งไปพิจารณาที่
เมืองเหตุเกิด ๓๔๘

นามอาลักษณ์ผู้ชุบและสถานที่เก็บแห่งต้นฉะบับ ๓๕๕

ตารางเทียบเลขมาตราระหว่างฉะบับพิมพ์กับ
ฉะบับพิมพ์ของกรมหลวงราชบุรี ฯ ๓๕๖

กฎหมายตราสามดวง

เล่ม ๔

พระไอยการอาชญาหลวง

จะกล่าวลักษณผู้ต้องอธิกรโทษใน พระราชอาชญา
หลวงเปนข้อเลมิด { พระราชโองการ / พระราชบัญญัติ / พระราชเสาวะณี } อันแจกจากเอกุณะ
ดังษมูลคดีซึ่งมีในคำภีรพระธรรมสาตร อันพระมโน
สารอาจารยมะนะสิการะกำหนดนำมาแต่จักระวาพบรร
พต โดยมีพระบาฬีดังน

ราชาณติกฺกมฺมวิรุทฺธกาโร
สุงฺกรณฺจ วิตณฺจ ธวาหรนฺโต
เอกฏฺช โทโส ฯ ผรเสยฺย นิฏฺรมฺม
โปราณราเชน นรินฺท ธาณฺรมฺม
วินาส การมฺม วรราชทุฏฺโช

แปลเนื้อความว่า วรราชทุฏโช อันว่าบุทคลทุระยศ
ต่อพระมหากระษัตรเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสรฐ สุง
กรณ์ วิตณ์ ธวาหรนโต แลประทุศร้ายเบียดบังลอบ
ลักส่วยสัตภัทยา แลพระราชทรัพย ราชาณติกฺกรมฺม
วิรุทธกาโร เปนผู้กระทำผิดล่วงเกินพระราชอาชญาแห่ง

พระมหากระษัตราธิราชเจ้า เอกฎฺจโทโส มิกำหนดโทษ
แต่สถานหนึ่งถึงแปดสถาน ผุรเสยฺย ฯ นรินฺท อาณฺรมฺม
แลผู้ผิดนั้นพึงต้องซึ่งพระราชทัณฑ์มีโทษบั่นตอริบเรือน
เปนต้น โปราณราเชน กฺริตฺริตฺรมฺม อันบรมโบราณ
ราชนรินทรกระษัตรทรงบัญญัติให้กระทำแก่ผู้ผิด อัน
ทุจริตเลมิดพระราชอาชฺา วินาส การมฺม แลครุทัณฑ
โทษอันหนักนั้นก็จักให้พินาศแก่ตน ต่าง ต่าง นิตฺรมฺม
โดยแท้ เหตุฉนั้นแลโบราณราชกระษัตรแต่ปางก่อน
พระองค์ทรงพระกรุณาเพื่อจะมิให้มกขมนตรกระวิชาต
แลราษฎรล่วงเกินพระราชอาชฺา จึงให้ตราพระราช
บัญญัติ จัดเปนบทมาตราสาขดมสบสบมาดังนี้

ศุภมัศดุ พุทธศักราช ๑๘๘๕ สัศยะสังวัจฉะระ
นักสัตวเบญศก อาสาทมาศศุขปักษยะจตุถะดฤษถิโสร
วาระ สภมหริดิ สารมาณะพระบันทูลสรสิงหนาทวร
ราชโองการมเหาพาระฤทธิสิทธิพระราชอาชฺา สมเดจ์
พระเจ้ารามาธิบดินทรศรีสุรินทรบรมจักรพรรดิสรบวร
ธรรมิกมหาราชาธิราชชาติหริหรินอินทรเดโชไชย
มไหยสุริยสวรรยาเทพาดิเทพตรีภูวะนารถบรมบาท

บพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว มีพระเมตาเปนบุเรจาริกะภาพเพื่อจะรงับดับสรรพทุกขแห่งราษฎร มิให้มีเกียดงอนกระทำพละการะล่วงเกินแก่กันได้ จึ่งดำหรัสให้ตราพระราชกฤษฎีกาคำนับนี้ ผเดียงแก่ชาวเจ้าเงายุพราชแลพฤฒา มาตยมนตรีพิริยโยธาเสนาบดีนักมุกขขุนหมื่นสพสังกัดพรรณ อันมีในพระอาณาเขตแว่นแคว้นกรุงเทพมหานคร บวรทวาราวะดีศรีอยุทธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า

อันว่าลักษณเลมีดมีประการต่างต่าง คือกระทำเหนือพระราชบัญหญัติแลขัตพระบันทูลพระโองการ แลมิได้กระทำตามตรัสใช้แลเพโทบาย เอาแต่เงิน ทอง สิ่งของๆ เขาให้เสียราชการไป แลข่มเหงราษฎรเอามาจำจอง เกบเอาเงินทองลูกเมียข้าคนท่านมาเปน อนาประโยชน์แก่ตน แลป้องกันผู้มีคดีแลผู้ร้ายไว้มิให้ส่งแก่ตระลาการ แลต่อตีด่านาย พธำมะรง มหาดไท ดาบ } นายนักการนายคุมผู้ไปเรียกหา แลแปลงพระธรรมนูญแปลงพระโองการแลแปลงพระราชบัญหญัติกำหนดกฎหมาย แลแปลง

ตราสารสำนวนถ้อยคำท่านเสีย แลเสียดถ้อยคำอันเข้า
แลโลภนักมักใจใหญ่ใฝ่สูงให้เกินศักดิมักใคร่กระทำตน
ให้ล้นเหลือบันดาศักดิอันท่านให้แก่ตน แลทนงองอาจ
มิยำมิกลัวแลมิจำพระราชนิยมพระเจ้าอยู่หัว บัญญัติไว้
แลกระทำผิดตระทรวงล่วงกรมอันท่านอายัดไว้โดยตระ
ทรวงการ แล**ท่า**นสั่งให้กระทำการในสถานแห่งใดใด
มิได้กระทำตาม ทำนอกทำเหนือทำเหลือทำเกินรับสั่ง
แลเกียจคร้านละเมินราชการเสีย แลอำพรางบังอาจ
กันโชกราษฎรให้ได้ความเดือดร้อน ท่านให้มีโทษจง
หนัก แลลักษณโทษสำหรับ เลมิดระวางเลมิด / อำพรางระวางอำพราง / บังอาจระวางบังอาจ / กันโชกระวางกันโชก } ๕ นม

๑๐ สถาน ๆ หนึ่ง คือให้ฟันศอริบเรือนริบราชบาตเอา
ลูกเมียข้าคนเปนระบาต ทรัพย์สิ่งของเอาเข้าท้องพระ
คลังจงสิ้น สถานหนึ่งให้ตัดมือตัดเท้าจำใส่ตรุไว้โดย
ยัดถากรรมมัน สถานหนึ่งให้ทวนด้วย ลวดหนัง / ไม้หวาย } ยก ๑ ๒ ๓ ยก
แล้วประจานจำใส่ตรุไว้เดือนหนึ่ง ๒ ๓ } เดือน สถาน

หนึ่ง ให้ไหมจตุระคูนแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง สถานหนึ่งให้ไหมตรีคูนแล้วเอาตัวออกจากราชการ สถานหนึ่งให้ไหมทวีคูนแล้วประจาน ๓ } วันให้พ้นโทษ สถานหนึ่งให้ไหมลาหนึ่งแล้วให้ใช้ของๆเขา สถานหนึ่งให้ตัดปากแหวะปากเอามะพร้าวห้าวยัดปาก สถานหนึ่งให้ภาคทันไว้ สถานหนึ่งให้กดอุเบกษาไว้ ถ้าแลเสนาบดีมุกขมนตรีขุนหมื่นพันทนายจ่าเสมียนผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชบัญหญัติคำนับนี้ก็ดี ถ้าผู้ใดรู้เหนเปนใจด้วยผู้ใดๆซึ่งมิได้กระทำตามพระราชกฤษฎีกานี้ก็ดี แลรู้เหนมิได้เปนใจแต่ว่ามิได้เอามาว่ากล่าวพิดทูลก็ดี ท่านว่า

ผู้นั้น { เลมิดแลระวางเลมิด
บังอาจระวางบังอาจ
อำพรางแลระวางอำพราง
กันโชกระวางกันโชก } ให้ลงราชทัณฑเปน

มหันต์
ปถม
มัทยม
อวะสาน } โทษคือโทษ ๘
๗
๖
๕
๔
๓
๒ } สถานแลสถานหนึ่งเปน

ลำดับถานโทษอันหนักแลเบาโดยพระราชกฤษฎีกาท่านกล่าวไว้

บัดนี้จักกล่าวลักษณผู้ผิดต้องในมหันตโทษ ๙ สถาน มีมาตราสาขดังนี้

๑

๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดใจโลภนักมักทำใจใหญ่ใฝ่สูงให้เกินศักดิ์ กระทำให้ล้นพ้นล้ำเหลือบันดาศักดิ์อันท่านให้แก่ตนแลมิจำพระราชนิยมพระเจ้าอยู่หัว แลถ้อยคำมิควรเจรจาเอามาเจรจาเข้าในระวางราชาสัพท แลสิ่งของมิควรประดับเอามาทำเปนเครื่องประดับตนท่านว่าผู้นั้นทนงองอาจ์ ท่านให้ลงโทษ ๙ สถาน

สถานหนึ่ง
- ให้บั่นศอริบเรือน ๑
- ให้เอามะพร้าวห้าวยัดปาก ๑
- ให้ริบราชบาตรแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
- ให้ไหมจตุระคุณแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑
- ให้ไหมทวีคูน ๑
- ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ / ๒๕ ทิใส่ตรุไว้ ๑
- ให้จำไว้แล้วถอดเสียเปนไพร่ ๑
- ให้ภาคทัณฑ์ไว้ ๑

} ๙

๒

๒ มาตราหนึ่ง ผู้บังอาจลอบลักพระราชทรัพย์ในพระคลังหลวงนอกพระคลังหลวงก็ดี ท่านให้ลงโทษให้ฆ่าเสีย ๑
ให้ประจาน ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนังไม้หวาย ๒๕ ที ๑
ให้ถอดเสียเอาตัวลงเป็นไพร่ ๑
ให้ไหมตรีคูน ๑
ให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้อุเบกสาไว้ ๑
๘ สถานๆ หนึ่งคือ ๘

๓

๓ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวมิได้ตรัสใช้ไปราชการสิ่งใดใด แลตนไปมาด้วยกิจการเองก็ดี แลถานะคดีอันพระเจ้าอยู่หัวมิควรจใช้ แลตนว่าพระเจ้าอยู่หัวใช้ก็ดี แลตนไปรุกราชบาตรข่มเหงไพร่ฟ้าเกบเอาทรัพย์สิ่งของอันใดใดก็ดี แลผู้ใดไปทำทุจริตผิดดั่งนี้ผู้นั้นเข้าในรวางรุกราชบาตรเกินเลย ท่านให้ลงโทษ ๘ สถาน สถานหนึ่ง

ให้ฆ่าเสีย ๑
ให้ตัดปากเสีย ๑
ให้ไหมจัตุระคูนแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที แล้วจำใส่ตรุไว้ ๑
ให้ไหมจัตุระคูนแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑
ให้ริบราชบาตรจงสิ้นให้ไหมตรีคูน ๑
ให้ไหมทวีคูนแล้วทวนด้วยไม้หวาย ๒๕ ที ๑
ให้ไหมลาหนึ่งทวนด้วยไม้หวาย ๑๕ ที ๑

คอ ๔ ๙

๔ มาตราหนึ่ง มีพระราชโองการสั่งให้กำหนดเอาคนไปการณรงค์สงคราม แลขุนมุนนายมิได้เอาคนไปการณรงค์สงคราม แลเอาเงินค่าจ้างเปนอนาประโยชนแก่ตนก็ดี แลเกนเอาผู้คนบ่าวไพร่เข้ากองทับแล้วกลับเอาเงินค่าจ้าง แลมิได้เอาไปการณรงค์สงครามก็ดี ทำให้เสียราชการพระผู้เปนเจ้าไป ท่านว่าเลมิดให้ลงโทษ ๘ สถาน สถานหนึ่ง

ให้ฆ่าคนร้ายนั้นเสีย ๑
ให้ริบราชบาตแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
เรียกเอาเงินซึ่งเอาแก่ไพร่นั้นแชวนคอประจานแล้ว
ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ๑
ให้เอาตัวออกจากราชการแล้วทวนด้วยไม้หวาย ๒๕ ที ๑
ให้ไหมจัตุระคูน ๑
ให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้อุเบกษาภาคทัณฑ์ไว้ ๑

คอ ๕ ๘

๖

๕ มาตราหนึ่ง มีพระราชโองการตรัสใช้เสนามนตรีมุกขลูกขุนให้ไปการณรงค์สงครามก็ดี แลทำการประการใดใดก็ดี พระสรัศวดีกะเกนตนไป แลตนมิไปการณรงค์ตามตรัสใช้ แลมิไปกระทำการตามกะเกนนั้นก็ดี แลพระเจ้าอยู่หัวใช้ให้ไปรั้งเมืองครองเมืองมิได้มีหนังสือมุกขมนตรีให้หาแลตนเข้ามาเองก็ดี แลพระเจ้าอยู่หัวใช้ให้มุกขมนตรีรั้วแขวงด่านคอยไปรักษาพยาบาลในกรมใดใด แลมิได้ไปรักษาพยาบาลตามพระเจ้าอยู่หัวใช้ก็ดี แลเสนาบดีมุกขมนตรีท่านผู้กะเกนให้กระทำกำแพงแลประตูค่ายคูหอรบเชิงเทินเกยชาลาการบ้านเมืองสิ่งประการใดอันเปนพนักงานของตน ๆ ละเลยชักทอดราชการเสียก็ดี แลมิได้กระทำตามพนักงาน กระทานอกทาเหนือดาหรสตรสสง แลกระทาเกินกฎหมายท่านบัญญัติตั้งแต่งไว้ ท่านว่าแลมิดให้ลงโทษ ๙ สถาน สถานหนึ่ง

	ให้ริบราชบาดแลฆ่าเสีย	๑	๗
	ให้ตัดปากประจาน	๑	
	ให้ไหมจัตุระคูนแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
	ให้ทวนด้วยลวดหนังแลไม้หวาย ๕๐ ที	๑	
คือ	ให้จำไว้เดือนหนึ่ง ๒ ๓ เดือนแล้วเอาตัวลงเป็นไพร่	๑	
	ให้ไหมทวีคูนแล้วเอาตัวออกจากราชการ	๑	
	ให้ไหมลาหนึ่งแล้วทวนด้วยไม้หวาย ๒๕ ที	๑	
	ให้ภาคทัณฑ์ไว้	๑	

6

๖ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวสั่งให้ข้าพนักงานทำสิ่งประการใดเป็นอันมาก แลทำมิให้สำเร็จโดยการนั้น ทำนั้นน้อยถอยกว่าพระราชบัญญัติรัสใช้นั้น ท่านให้ลงโทษ ๘ สถาน สถานหนึ่ง

	ให้ฆ่าเสีย	๑	๘
	ให้ตัดมือเสีย	๑	
	ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที	๑	
คือ	ให้จำไว้แล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
	ให้ไหมจัตุระคูนแล้วเอาตัวลงเป็นไพร่	๑	
	ให้ไหมทวีคูน	๑	
	ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	
	ให้ภาคทัณฑ์ไว้	๑	

7

๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทนงองอาจบ่ำบกลัว เจรจาหยาบช้าต่อพระเจ้าอยู่หัว ประมาทหมิ่นพระราชบัญญัติแลพระบันทูลพระโองการ ท่านว่าผู้นั้นเลมิดพระราชอาชูาพระเจ้าอยู่หัว ท่านให้ลงโทษ ๙ สถาน ๆ หนึ่ง

	ให้พันศอริบเรือน	๑	
	ให้ตัดปากตัดหูตัดมือตัดตีนเสีย	๑	
	ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ๕๐ ที	๑	
คือ	ให้จำไว้เดือนหนึ่งแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	๙
	ให้ไหมจัตุระคูนแล้วเอาตัวลงเปนไพร่	๑	
	ให้ไหมทวีคูน	๑	
	ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	
	ให้ภาคหัณฑ์ไว้	๑	

8

๘ มาตราหนึ่ง มิพระราชโองการตรัสสั่งประการใดชอบให้รับพระโองการอย่าให้ขัด ถ้าผู้ใดมิฟังมิได้รับพระราชโองการ มิได้ทำตามพระเจ้าอยู่หัวสั่ง ท่านให้ลงโทษ ๙ สถาน สถานหนึ่ง

ให้ริบราชบาตแล้วฆ่าเสีย ๑
ให้ตัดหูตัดปากตัดมือตัดตีนเสีย ๑
ให้ริบราชบาตแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
ให้ริบราชบาตแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑
ให้ไหมจัตุระคูนแล้วเอาตัวลงเป็นไพร่ ๑
ให้ไหมตริคูนแล้วประจาน ๑
ให้ไหมทวิคูนแล้วทวนด้วยไม้หวาย ๒๕ ที ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ทีแล้วจำไว้ ๑

๙

๙ มาตราหนึ่ง ท่านห้ามมิควรจะด่าจะตีจะเฆี่ยงกัน แลมาดามาตมาเฆี่ยงกนกด คดมควรจะเจรจาวากลาวมาเจรจาว่ากล่าวก็ดี แลผู้ใดกระทำทุจริตผิดดั่งนี้ ผู้นั้นเข้าในระวางอุบาทวขาดเหลือ ท่านให้ลงโทษ ๘

สถาน ๆ หนึ่งคือ
ให้เอาตัวออกจากราชการ ๑
ให้ลงโทษทวนด้วยไม้หวาย ๒๕ ที ๑
ให้จำไว้ให้หลาบแล้วประจาน ๑
ให้ไหมจัตุระคูน ๑
ให้ไหมทวิคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้ภาคทัณฑ์ไว้ ๑
ให้อุเบกษาไว้ ๑

๘

10

๑๐ มาตราหนึ่ง ห้ามมิให้พันแทงกันตาย แล มิให้ทำร้ายในแผ่นดินท่าน ผู้ใดทนงศักดิ์สำหาว ทำล่วงเกินพระราชบัญญัติ ผู้นั้นต้องในระวางบังอาจ์ ท่านให้ลงโทษ ๙ สถาน สถานหนึ่ง

๙ คือ
- ให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย ๑
- ให้ตัดตีนตัดมือแล้วประจาน ๑
- ให้ทวนด้วยลวดหนังไม้หวาย ๕๑ ที ๑
- ให้จำไว้แล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
- ให้ไหมจตุระคุณแล้วเอาตัวลงเป็นไพร่ ๑
- ให้ไหมตรีคูณ ๑
- ให้ไหมทวีคูณ ๑
- ให้ไหมเอาหนึ่ง ๑

๙

แลโทษ ๙ สถานซึ่งมีในมาตรา ๑๐ บทนี้ ควรด้วยราชทัณฑ์สถานใดก็ให้เอาแต่สถานหนึ่ง โทษทั้งนี้แล้วแต่พระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

อนึ่งแต่นา ๑๐๐๐๐ ลงมาถึงนา ๒๐๐ ถ้ายังเป็นพาลยังพึงผิดสอนแลผิดด้วยการเลมิด พระราชอาชญาแต่ที่หนึ่ง พึงให้ทรงพระกรุณาภาคทัณฑ์ไว้ ถ้าเป็นไพร่มาเป็นหมื่นพันจำเสมียรแม้นผิด ท่านให้ภาคทัณฑ์ไว้ครั้งหนึ่งสองครั้ง ถ้าขุนหมื่นพันจำเสมียรมาเป็นขุนนาง

ผู้ใหญ่ผิดในราชการมิให้ภาคทัณฑ์เลย ถ้าเปนไพร่ครั้นบุญให้ได้เปนขุนนางผู้ใหญ่ที่เดียว แม้นผิดด้วยราชการท่านให้ภาคทัณฑไว้ก่อน เพราะว่าแต่ก่อนยังหาภาคทัณฑ์มิได้ ถ้าเปนโทษ ๓ ประการ คือ ผิดเมียท่าน เปนโจร พ้นแทง ท่านมิให้ภาคทัณฑ์ไว้เลย

กล่าวลักษณโทษ ๙ สถานมีมาตรา ๑๐ บท แต่นี้จะกล่าวลักษณโทษ ๙ สถานสืบสาวคดีต่อไป

๑๑ มาตราหนึ่ง คดีอันต้องในตระทรวงแพ่งแห่งใด ๆ จักได้พิจารณา ขุนมุนนายผู้ใหญ่ใช้ให้นายนักการไปเรียกไปหา แลผู้ต้องคดีมิได้ออกมายังผู้พิจารณาๆ ใช้ให้นายพะธำมรงนายดาบนายมหาดไทไปเรียกยอชักเอาตัวมา แลต่อตีด่านายพะธำมรงนายดาบนายมหาดไทอันท่านใช้ให้ไปเรียกไปหานั้นก็ดี แลคนผู้ใดอยู่ในตระลาการจำนำนายจ่าเสมียนักการ ผู้ใดพิจารณาแห่งใด ๆ แลมีผู้ใดสำหาวไปยอชักเอาจากตระลาการจำนำก็ดี อนึ่งท่านใช้ให้นาย ดาบ มหาดไท ไปเกาะ

กุมเอาผู้ใด แลมิผู้จำโหนดว่าผู้นั้นมิคดเกี่ยวค่องอยู่ก็ดี แลโจทว่านายนักการผู้ไปด้วยนาย ตาบ มหาดไท ว่ามิคดเกี่ยวค่องติดพันอยู่ด้วยประการใด ๆ ก็ให้ทอดโฉนดฎีกาไว้แก่นาย ตาบ มหาดไท ๆ ประกันตัวคนไว้ว่าจะส่งยังแพ่งแห่งใด ๆ ท่านให้อายัดไว้อย่าให้ยอชักติด่าฉุดคร่าเอาเลย ถ้าผู้ใดมิฟังนาย ตาบ มหาดไท แลติด่าฉุดคร่าเอาเองก็ดี อนึ่งใช่การอันท่านอายัดแก่ตน ๆ เอาเปนการตน เขาใช่พวกพ้องพี่น้องสมักสมาอาไศรยในอนาพยาบานตน ๆ เอาความท่านมาเปนความตน แลอ้างว่าตนอยู่ใกล้พระบาทมิได้ฟังคดีให้ถ่องแท้แลเอามาพิดทูลแต่พระเจ้าอยู่หัวก็ดี แลไปวานให้ผู้อื่นช่วยพิดทูลก็ดี ผู้ใดทำทุจริตผิดโดยคลองคดดังกล่าวมาน ท่านว่าผู้นั้นเลมิดพระราชอาชูา ท่านให้ลงโทษ ๗ สถาน

สถานหนึ่ง
- ให้ฆ่าคนร้ายนั้นเสีย ๑
- ให้ริบราชบาตจงสิ้นเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
- ให้ไถดั้นตอโดยยศถาศักดิแลประจาน ๑
- ให้ไหมจัตุระคูน ๑
- ให้ไหมทวิคูน ๑
- ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
- ให้ภาคทัณฑ์ไว้ ๑

} ๗

12

๑๒ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชบัญญัติตรัสห้ามไว้มิให้มีผู้กันโชกไพร่บ้านพลเมืองท่าน แล ผู้ใดภาพวกพ้องพ้นองสมักสมาบ่าวไพร่ ถือเครื่องสาตราวุทธ์หอกดาบทวนหลาวแหลนไปรุกราน เอาเล่าเข้าเปดไก่กระทำไพร่หน้าข้าแผ่นดินท่านให้ได้ความเดือดร้อนยากแค้น ท่านว่าเข้าในระวางกันโชก ให้ลงโทษ ๗ สถาน สถานหนึ่ง

ให้พันคอริบเรือน		๑	
ให้ริบราชบาตแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง		๑	
ให้ประจานแล้วใส่ตรุไว้	๒ เดือน	๑	๓
	๓ เดือน	๑	
ให้ไหมจัตุระคูน		๑	
ให้ไหมทวีคูน		๑	
ให้ไหมลาหนึ่ง		๑	
ให้ภาคทัณฑ์ไว้		๑	

คือ

แลโทษ ๗ สถานนี้ควรด้วยสถานใด ก็ให้เอาแต่สถานหนึ่ง แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

กล่าวลักษณโทษ ๗ สถานได้สองมาตรา จกล่าวลักษณโทษ ๖ สถานสืบสาขคดีต่อไป

13

ศุภมัศดุ ๑๙๗๖ กุรนักสัตวฉ้อศก อาสุชมาศศุขปักขฉัฐมดิษฐิสุกระวาระ พระบาทสมเดจพระเจ้าเอกาทธรฐอิศร บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ทรงทศพิธราชธรรม์อันตสัมภาราดิเรกเอกองคสุริยวงษวิสุทธิพุทธางกูรบรมบพิตรสถิตยณะพระธินั่งเบญจรัตนไพชนมหาปราสาท โดยเบองบุรพาพิมุกข พร้อมด้วยมกขมาตยามนตรีกระวิชาดราชบัณฑิตยปโรหิตาโหราจารย พระองค์ตั้งพระไทยบำเพญพระทานบารมีปราฐนาพระโพธิญาณ จะข้ามสรรพสัตวให้พ้นจากสงสารไภยอบายทุกข์ จะให้มีสุขแก่ไพร่พ้าข้าแผ่นดินในขอบขันทเสมาอาณาเขต มิให้มีผู้กันโชกรุกราชบาตข่มเหงตรันพันแทงล่วงเกินกันได้ แลไพร่พ้าข้าขอบขันทเสมาทุกวันนี้ ประกอบด้วยราคโทษโมหะโลภะมิได้กลัวแก่บาปละอายแก่บาป เหนนานาประเทศฝารั่งอังกริด กระบัตัน วิลันดา คุลา ฉะวา มลายู แขก กวย แกว ประกอบไปด้วยทรัพยสมบัติเปนอันมาก แลไทมอญ

ทุกวันนี้ ยก ลูกสาว / หลานสาว ให้เปนเมียมฤฉาทิฐิถือผิดเปน
ชอบ แล้วละผ่ายสัมมาทิฐิเสีย แลบุตรอันเกิดมานั้น
ก็ถือเพษไปตามพ่อก็จภากันไปสู่อบายภูมเสีย แลมัน
จเอากิจการบ้านเมืองไปแจ้งแก่นานาประเทษทั้ง พระ
องคพร้อมไปด้วยมุขมนตรี จึงมีพระราชโองการมาณ
พระบันทูลดำหรัศสั่งแก่ขุนศรีนพรัตนราชโกษาธิบดี
อภัยพิริบรากรมภาหุ ให้ตราเปนพระราชกฤษฎีกา
บัญหญัติไว้ ว่าแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า

๏ มาตราหนึ่ง ราษฎรข้าแผ่นดินชายหญิงไท
มอน บมิยำบมิกลัวพระราชอาชาพระราชกำหนด
กฎหมาย เหนพัศดุเข้าของเงินทองของมฤฉาทิฐิอันมา
ค้าขายแต่นานาประเทษนอกด่านต่างแดน แลยกลูกสาว
ยกหลานสาวให้เปนเมียฝารังอังกฤษวิลันดาฉวามลายู
อันต่างสาศนา แลให้เข้ารีดถือหย่างมฤฉาทิฐินอกพระ
สาศนา ท่านว่าผู้นั้นเปนเสียนหนามในแผ่นดิน แล
มันเอาใจไปแผ่เผื่อแก่ประจามิตฆ่าศึกศัตรูหมู่ร้าย ท่าน
ให้ลงโทษ ๖ สถาน ๆ หนึ่ง

ให้พันคอริบเรือน •
ให้จำใส่ตรุไว้ถว่าจตาย •
ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง •
คือ ให้ไหมจัตุรคูน • ๖
ให้ไหมตรีคูน •
ให้ไหมทวีคูน •

อย่าให้ดูเยี่ยงกัน เหตุใดจึงกล่าวดั่งนี้ เหตุว่าพ่อมันดั่งพิชน์หว่านลงเหนือแผ่นดิน จเปนพิชน์ผลสืบไป ฝ่ายพ่อมันลูกมันจเอากิจการบ้านเมืองไปแจ้งแก่นานาประเทษๆ มันรู้แล้ว มันจคิด มาเบียดเบียนพระนครธานี ขอบขันทเสมา พระพุทธสาศนาก็จพลอยเส้าหมองไป

14

๑๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดแลทำอุก ๕ ประการ คือ ยอชักผลักใสเกบเอาทรัพยสิ่งของ ผู้ คน ช้าง ม้าเรือแพ นาวาของท่านมาเปนอนาประโยชน์ ๑ คือรกราชบาดให้ราษฎรละภูมลำเนาเย่าเรือนแตกฉานซ่านเซนไป แล้วเกบสิ่งสิ้นบ้านช่องเคหา ๑ คือเหนท่านสัญจรมาอยู่ ณ บ้านนอกขอบชนบท แลตนอ้างว่าทรัพยเงินทองอยู่แก่ท่านหาผู้บังคับบัญชามิได้ แลเกาะกุมไพร่พ้าข้าคน

ท่านมาข่มเหงโบยตีจำจองลงเอาทรัพย์สิ่งของโดยพล-
การเอง ๑ คือเหนเขาหมดหน้าพิงใจไปเกาะกุมเอามา
เปนเมียตนโดยพลการเอง ๑ คือขัดเคืองท่านว่ามิเปน
สมัคสมาพวกพ้องตน แลท่านหาผิดมิได้แลเกาะกุม
เอามาจำจองไว้ ๑ ถ้าผู้ใดกระทำอุก ๕ ประการดั่งนี้
แลผิดด้วยประการใดประการหนึ่ง ท่านให้ลงโทษ ๖
สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้พันคอริบเรือน	๑	๖ สถาน
ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
ให้ประจานแล้วให้ไหมจัตุรคูน	๑	
ให้ไหมติคูน	๑	
ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	
ให้ภาคทัณฑ์ไว้	๑	

๑๕ มาตราหนึ่ง อรรคมหาเสนาแลเสนาบดี
มนตรีมุกข ทั้งปวงบังคับบัญชากิจราชการ อันใดอันหนึ่ง
ถ้าต้อง ด้วยพระราชกำหนด กฎหมาย จึงให้ กระทำตาม
บังคับบัญชา ถ้าบังคับบัญชาผิดพระราชกฤษฎีกาแล
พระราชบัญญัติ ท่านมิให้กระทำตาม ถ้าผู้ใดเหนแก่

สันจ้างสินบนมิได้ทัดทาน กระทำตามบังคับบัญชาผิด จากขนบทำเนียม ถ้าเกิดความมาพิจารณาเปนสัจ ให้ลงโทษแก่ผู้มิทัดทาน ๖ สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้ฟันคอริบเรือน	๑	๖
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที	๑	
ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
ให้ไหมจัตุรคูน	๑	
ให้ไหมทวีคูน	๑	
ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	

๑๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดรุกรานกันโชกราษฎร แลตรัสถามตน ๆ อำพรางพระเจ้าอยู่หัว มิได้กราบทูลตามสัจตามจริงก็ดี แลทูลบ่องกันปกปิดผู้ไปกันโชกไว้ก็ดี ท่านว่าผู้นั้นอำพราง แลต้องในรวางอำพราง ให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้ฟันคอริบเรือน	๑	๖
ให้ริบราชบาดเอาสรรพทรัพยแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
ให้ไหมจัตุรคูน	๑	
ให้ไหมทวีคูน	๑	
ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	
ให้ภาคทันท์ไว้	๑	

17

๑๗ มาตราหนึ่ง อำพรางคดถ้อยความแลจริงพรางว่าไม่จริง คำเท็จพรางว่าจริง ให้ลงโทษ ๖ สถาน

สถานหนึ่งคือ

พรางท้าวพญา ให้ตัดปากเสีย	๑	๖
พรางขุนนางมนตรีมุกข ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที	๑	
พรางขุนการผู้บังคับ ให้ไหมจัตุรคูนโดยบันดาศักดิ์	๑	
พรางเสมียนักการผู้พิจารณา ให้ไหมทวีคูน	๑	
พรางในพยาน ไหมลาหนึ่ง	๑	
พรางเจ้านายมันเอง ให้ตีด้วยไม้หวาย ๑๕ ที	๑	

18

๑๘ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวใช้โดยพระราชกิจจานุกิจสิ่งใด ให้สืบสาวไถ่ถามจงถ่องแท้ก่อนจึงให้เอามาพิดทูลพระเจ้าอยู่หัวโดยสัตยานุสัจ ถ้ามิได้ไถ่ถามสืบสวนให้ถ่องแท้ เอาคำมิจริงมาพิดทูลแก่พระเจ้าอยู่หัว ท่านว่ามิชอบ ให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้ตัดปากแล้วให้ถอดออกจากราชการ	๑	๖
ให้จำไว้ ๑๕ วัน ๒๐ วัน ๓๐ วัน	๑	
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ๒๕ ที	๑	
ให้ไหมจัตุรคูน	๑	
ให้ไหมทวีคูน	๑	
ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	

19

๑๙ มาตราหนึ่ง มนตรีมุกขหัวเมืองขุนหมื่นพันทนายผู้รับราชการพระเจ้าอยู่หัว แลมีรู้ถึงแก่ราชการทำให้ขาดเหลือจากราชการด้วยประการใดก็ดี อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวให้กะเกนเอาราชการสิ่งใดให้ทำตาม ถ้าผู้ใดมิทำตามกะเกน แลลงเอาพัศดุเงินทองเสียให้เสียราชการไปก็ดี อนึ่งราชการมากเหลือกำลังตน ตนทำมิได้ก็ให้กราบทูลให้ชราบ ถ้าแลไปทำให้เสียราชการไปก็ดี ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานให้ถอดจากราชการ ๑
ให้จำไว้ ๑
ให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้ภาคทันท์ไว้ ๑
ให้อุเบกสาไว้ ๑
หนึ่งคอ ๑
} ๖

20

๒๐ มาตราหนึ่ง มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงหัวเมืองมุกขมนตรีราชนิกุล ขุนมุนนาย นายร้อยแขวงด่านกอยผู้พยาบาลในกรมใดใด แลพระเจ้าอยู่หัวท่านใช้ให้ไปกระทำราชการ

รักษาพยาบาลแห่งใดใด แลผู้ไปนั้นมิได้รักษาพยาบาล
แลละราชการพระเจ้าอยู่หัวเสีย มิได้กระทำตามแลทำ
นอกพระราชโองการท่านสั่งนั้น ท่านว่าเลมิดพระราช
บันชาตรัสใช้นั้น ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่ง

ให้ฟันศอริบเรือน ๑
ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
ให้ไหมจัตุรคูน ๑
ให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้ภาคทันท์ไว้ ๑

๖ คอ

๒๑ มาตราหนึ่ง มีพระราชโองการ พระราช-
บัญหญัติ พระราชกำหนดกฎหมายตั้งแต่งไว้ประการใด
ให้กระทำตาม ถ้าผู้ใดมิกระทำตามทำนอกทำเหนือ
พระราชโองการ พระราชบัญหญัติ พระราชกำหนด กฎ-
หมายก็ดี แลทนงศักดว่าตนมียศถาศักดคุมพวกพ้อง
บ่าวไพร่ไปฉุดคร่าเอาข้าคนบ่าวไพร่ลูกเมียท่านมาดีโบย
จำจองโดยพลการเองก็ดี ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ท่านให้
ลงโทษ ๖ สถาน ๆ หนึ่ง คือ

ให้ฟันศอริบเรือน ๑
ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ทีแล้วจำไว้ ๑
ให้ไหมจัตุรคูน ๑ } ๖
ให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑

22

๒๒ มาตราหนึ่ง มีผู้ไปกันโชกรายฎรให้ได้ความเดือดร้อนก็ดี แลเลมิดพระราชอาชูาก็ดี แลเบียดบังสารบาญชีชื่อคนไพร่หลวงไว้ก็ดี แลคดีสามประการนี้ผิดแต่ประการใดประการหนึ่ง ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน ๆ หนึ่งคือ

ให้ฟันศอริบเรือน ๑
ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
ให้จำไว้เดือนหนึ่งแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑ } ๖
ให้ประจารแล้วให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้ภาคทันท์ไว้ ๑

23

๒๓ มาตราหนึ่ง มีพระราชโองการแลพระราชบัญหญัติใช้ให้กระทำราชการแลเพทุบายเอาแต่เงิน

ทองทรัพย์เข้าของเย่าเรือนลูกเมียข้าคนเขามาเป็น
ประโยชน์แห่งตนก็ดี แลนายพะธำมรงนายมหาดไท
นายคดีผู้ไปเรียกหาบมิส่งคนให้พิจารณาโดยตระทรวง
คดีก็ดี แลมิทำตามพระราชนิยมกรมอันท่านอายัติไว้
โดยตระทรวงการนั้นก็ดี ท่านใช้ให้ไปสืบเอากิจจานุกิจ
แลมิไปเอาราชกิจตามท่านใช้ก็ดี ท่านว่าเลมิด มิโทษ
๖ สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้ฟันคอริบเรือน	๑	
ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
ให้ไหมจตุรคูน	๑	๖
ให้ไหมทวีคูน	๑	
ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	
ให้ภาคทันท์ไว้	๑	

๒๔ มาตราหนึ่ง มีพระราชโองการให้เสนาบดี
มีตรา พระราชสีห์ / พระคชสีห์ / บัวแก้ว ไปถึงผู้รั้งเมืองครองเมืองแลกรมการ
ด้วยการณรงสงครามแลให้ส่งผู้มีอรรถคดีถ้อยความ

ประการใดไม่รับตรา แลรับตราแล้วมิได้บังคับบัญชาก็ดี แลบอกบ่องกันขัดผู้คนทรัพย์สิ่งสินมิได้ส่งตามท้องตรา ก็ดี แลบังคับบัญชาให้เรียกหาคนมาส่งตามท้องตรา แล้วกลับทำข่มเหงชิงเอาคนในท้องตราไว้จำจองตีโบย ทำประการใดใดเหนือตรา พระราชสีห์ พระคชสีห์ บัวแก้ว } ท่านว่าเลมิดให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้พันตอริบเรือน	๑	
ให้ริบราชบาดจงสั้น	๑	
ให้ไหมจัตุรคูน	๑	๖
ให้ไหมทวีคูน	๑	
ให้จำไว้ ๗ วัน	๑	
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที	๑	

๒๕ มาตราหนึ่ง มุกขมนตรีเจ้าราชนิกุลขุนหมื่นหัวพันจ่าเสมียรอนาพยาบาล มีสมกำลังแลไพร่หลวงอยู่ในเมืองนอกเมืองแห่งใดใด ท่านมิให้เอามาใช้สอยในเรือนตนเลย ถ้ามุนนายต้องกะเกนในราชการหลวงก็ให้ไพร่หลวงไพร่สมทำราชการซึ่งกะเกนนั้นเสียให้

แล้วก่อน ถ้าขุนมุนนายมิทำนุกำลังในเรือนนั้นน้อย แล จะกระทำการบ้านเรือนตน ก็ให้ว่าวานไพร่สมไพร่หลวงไว้กระทำแต่ณวันหนึ่งสองวันสามวัน อย่าให้กักขังไว้ใช้ตรากตรำ ทำให้ได้ความเดือดร้อนยากแค้นเหมือนหนึ่งผู้คนในเรือนตน ถ้าขุนมุนนายผู้ใดมิได้ทำตามพระราชบัญญัติ ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้ทวน ๒๕ ที ๓๐ ที	๑	๖
ให้จำไว้	๑	
ให้ถอดออกจากราชการ	๑	
ให้ไหมทวีคูน	๑	
ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	
ให้ภาคทันท์ไว้	๑	

๒๖ มาตราหนึ่ง มีพระบันทูลพระเสาวนีแลรับสั่งพระราชบุตระบุตรีพระราชนัดดาใช้ขุนหมื่นให้ไปกิจราชการคดีถ้อยความประการใด มิได้เอามาพิดทูลแต่พระเจ้าอยู่หัว ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน ๆ หนึ่งคือ

ให้เอาตัวออกจากราชการ ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ๑
ให้ไหมจัตุรคูน ๑
ให้ไหมทวีคูน ๑ ๖
ให้จำไว้เดือนหนึ่งแล้วเอาตัวถอดลงเป็นไพร่ ๑
ให้ภาคทันท์ไว้ ๑

27

๒๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังอาจเบียดบังช้างม้าข้า
คนเงินทองส่วยสาอากร บันดาจเข้าพระคลังหลวง
แลเอาไปซ่อขายมิให้รู้บาญชีกากีด แลมีผู้รู้เหนหมิ
ได้พิดทลเปนใจด้วยกันกีด ท่านให้ไต่สวนเปนสัจแท้
ท่านให้เอาตัวผู้บังอาจแลผู้รู้เหนเปนใจต้องในรวาง
บังอาจ์ ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้ฟันตอริบเรือน ๑
ให้จำใส่ตรุไว้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ๑
ให้จำไว้เดือนหนึ่งแล้วเอาตัวถอดลงเปนไพร่ ๑ ๖
ให้ไหมจัตุรคูน ๑
ให้ไหมทวีคูน ๑

28

๒๘ มาตราหนึ่ง มีผู้มาพ้องหาข้าทูลอองทุล
พระบาทด้วยคดีประการใดใด ให้เอาคดีเนอความนั้น

ขึ้นบังคมทูลพระกรุณาให้ชราบก่อน ถ้าธรงพระกรุณา
สั่งให้พิจารณาจึ่งพิจารณาได้ ถ้าผู้ใดเอาไปพิจารณา
ไถ่ถามตีโบยจำจองโดยพละการเอง ท่านว่าผู้นั้นเลมิด
พระราชอาชูาท่าน ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่ง

๕ คอ	ให้ฟันคอริบเรือน	๑	๖
	ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
	ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที	๑	
	ให้ไหมจัตุรคูน	๑	
	ให้ไหมทวีคูน	๑	
	ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	

ถ้าตีด่าจำจองก็ให้ไหมโดยตีด่าจำจองเขานั้น

๒๙ มาตราหนึ่ง สรรพสิ่งของช้างม้าโคกระบือ
กีดี แพไม้ทรุงศักเรือชานาวาสรรพผู้คนสิ่งใดใด
พระเจ้าอยู่หัวท่านมอบไว้ให้ข้าไทรักษาพยาบาล ถ้า
ผู้ใดบังอาจเอาของหลวงไปแต่อำเพอใจ มิได้พิดทูล
พระเจ้าอยู่หัวให้ชราบ ท่านให้เอาตัวผู้บังอาจแลผู้รักษา

ให้ไปมิได้พิดทูลต้องในรวางบังอาจ์ ให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่งคือ

ให้ฆ่าผู้บังอาจ์นั้นเสีย	๑	๖
ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
ให้ไหมจัตุรคูน	๑	
ให้ไหมทวีคูน	๑	
ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	
ให้ภาคทันท์ไว้	๑	

๓๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดพระเจ้าอยู่หัวผดุงผดาตั้งแต่งให้เปนขุนมุนนายเปนหมื่นหัวพันขึ้นถึงราชนิกุนขุนผู้ใหญ่ เปนนายบ้านนายอำเพอให้กินเมืองเปนสามันตราชอันอุดมด้วยบุญแลยศศักดิสมบัติ พระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ง พระเจ้าอยู่หัวตรัสสั่งประการใดก็ให้กระทำตามผู้นั้นมิฟังมิทำตาม แลให้เรียกเอาส่วยสาอากรไร่นาสมภักสอรหัวบ่าค่าที่เชิงเรือนน้ำลหารตระหลาดขนอนทับป่วงนอกขนบทำเนียมพิกัดอัตราเกินสูงขึ้นกว่าบาญชีท่านตั้งไว้ คิดฉ้อขายเอาเงินรายฎรไพร่พลเมืองท่านเปนอนาประโยชน์แก่ตน แลท่านรู้ด้วย

ประการใด ๆ ถ้าพิจารณาเปนสัจ ให้เรียกเอาเงินที่มันเรียกมานั้น แขวนตอประจานแล้วคืนให้รายฎรจงถ้วนแล้ว ให้ลงโทษ ๖ สถาน ๆ หนึ่งคือ

ให้ปรจานแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑
ให้จำไว้เดือนหนึ่งเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
ให้ไหมจัตุรคูน ๑
ให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้ภาคทันท์ไว้ ๑ } ๖

๓๑ มาตราหนึ่ง เสนาบดีมุกขมนตรีมุนนายอนาพยาบาลทุกตระทรวงการกะเกนไพร่หลวงสมกำลังไปทำราชการพระเจ้าอยู่หัวให้ได้จงสดวก ถ้าแลขุนมุนนายอนาพยาบาลผู้ใดทำโลเลแก่ราชการ มิได้ตักเตือนไพร่ หลวง สม ให้กระทำการแลละให้เนนช้าบ่วยการไพร่ หลวง สม ก็ดี แลเรียกเอาเงินแลปล่อยไพร่ หลวง สม ไปให้เสียราชการพระเจ้าอยู่หัวก็ดี แลเรียกเอาเงินแก่ไพร่ให้ล้าเหลือผิดขนบทำเนียม ให้ไพร่ได้

ความยากแค้นกัด ท่านว่ามุนนายอนาพยาบาลนั้นเลมัด พระราชอาชูา ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน ๆ หนึ่งคือ

ให้ทวน ๒๕ ๓๐ } ที
ให้ใส่ตรไว้ ๑
ให้ถอดเสียจากราชการ ๑ } ๖
ให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้ภาคทันท์ไว้ ๑

๓๒ มาตราหนึ่ง ไพร่พ้าอันอาไศรยอยู่ในเสมาอาณาเขต จังหวัด เมืองใหญ่ เมืองน้อย ในถิ่นถาน บ้านนอกขอบชนบท ท่านให้เขาอยู่สุขเยนใจเขา ท่านมิให้อุกอาจแก่เขาเลย แม้นผู้ใดท้าอุกอาจแก่เขา แลทนงศักดว่าตนมียศถาศักดิ เหนว่าเขามั่งมีใส่กลว่าเขาผิดเอาเขามาจำไว้ แลิบราชบาดเอาสิ่งสินข้าคนเขาก็ดี เหนเขาว่าเขาเปนสมักสมาอาไศรยเขาใช่ประหงิดประงอนตนๆรุกราชเอาเขาใส่สังขลิกะบัญชอรจำไว้ด้วยแรงตนเองก็ดี อนึ่งว่าท่านผิดลูกถูกเมียตน ๆ

บมิจับได้แต่ได้ยินลำผู้บอกเล่าก็เอาพี่น้องลูกหลาน
ข้าคนเพื่อนผู้งตนไปรุกราชเอาเขามาทำเปนสาหัสก็ดี
อนึ่งสิ่งสินตนมีอยู่แก่ท่าน ตนไปยื้อชักผลักเอาท่าน
ด้วยแรงตน ชิงเอาสิ่งสินท่านมาเปนสิ่งสินตนก็ดี
ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน

๓๓

๓๓ มาตราหนึ่ง คดถ้อยความโดยตระทรวงตน
ได้ว่ากล่าวภอจะว่ากล่าวได้ มิได้ว่ากล่าวนิ่งไว้เปน
อำยวนคดี พิจารณาบังคับบัญชามิให้สันสำนวนแถลง
สำนวน รอนถ้อยคำเขาบมิแจ้งจริงก็ดี กล่าวถ้อยคำ
ลำเอียงเถียงแทนลูกความอวยให้ค่างหนึ่งเหนแก่สิน
จ้าง
บน } กล่าวกลเพทุบายภายนอกทำบริสุทธิ ภายในทำ
ขุ่นเขียวเข้าด้วยค่างหนึ่งก็ดี เรียกเอา เงิน
ทอง } แก่ลูกความ
ลำเหลือ พิจารณามิเปนยุติธรรม เอาลูกความใช้การ
งานตน ทำชู้ด้วยลูกความก็ดี อนึ่งใช่ตระทรวงการ

ตน ๆ เอาความผิดตระทรวงล่วงกรมมาว่ากล่าวดั่งนี้
ท่านว่าผู้นั้นเลมิด มีโทษ ๖ สถาน

๓๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทนงศักดิ์สำหาวขึ้น ช้าง ม้า เรือ
เอาพวกพ้องข้าคนถือหอกดาบเขนเสโล่ หลาวแหลน
เครื่องสาตราอาวุทธไปกันโชกบ้านท่าน สับฟันเรือน
ท่าน เอาหอกทวนทิ่มแส่แหย่เรือนท่าน ฟันทะลาย
เรือนท่านเสียก็ดี ยอชักผลักใสท่านเอาไปมัดผูกตบ
ถองตีด่าจำ ข้อ คา โซ่ตรวนใส่ปลอก เอาโซ่ตรวนปลอก
เข้ามาเทียบเทียม เอาเชือกสอดสอกผูก ตีน มือ กด รบ
ราชบาด เกบเอาทรัพยสิ่งของ สิ่งใดใด ของท่านมาเปน
อนาประโยชน์แห่งตนก็ดี ข่มเหงเอาท่านมาเปนบ่าว
ไพร่ข้าคนตนก็ดี ทำอุกฉกรรโรธดั่งนี้ ท่านว่ามันผู้ร้าย
กันโชกเบียดเบียนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินท่าน แลกฉานซ่าน
เซนไป ให้ลงโทษ ๖ สถาน ถ้าตีด่าจำจองฟันแทง

ให้ไหมโดยตีราจำจองพันแทง แต่นา ๔๐๐ ขึ้นไปให้ไหมแต่ต้นหนังสือร้อง ถ้าต่ำนา ๔๐๐ ลงมาพวกซึ่งไปด้วยนั้นให้ไหมกึ่งผู้ลงมือ ถ้าเกบเอาทรัพยสิ่งของด้วย ให้เอาทรัพยนั้นตั้งไหมทวีคน

35

๓๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังพระราชทรัพยของพระเจ้าอยู่หัว เปนต้นว่าสิ่งสินไร่นาเบยจ่ายพระราชทาน ๘๋ สี่ กด เบยบันดาเข้าท้องพระคลังแลแบ่งเอา ๘๋ สี่ กด แลเบยพิไนยถ้อยความ แลสวิญาณะกะทรัพยแลอวิญาณะกทรัพยเปนหลวงนั้นมาก ส่งเข้าท้องพระคลังนั้นน้อย เอาไว้เปนอนาประโยชน์แก่ตน ๘๋ กด ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน

36

+๓๖ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวธรงบัญหญัติให้ ๘๋ สี่ ซอขายสิ่งของตามถนนตระหลาด แลผู้ซื้อผู้ขายทำเกินพระราชบัญหญัติไว้ มิได้ ๘๋ สี่ ซอขายตามถนนตระหลาด

มักซอถูกขายแพงนอกพระราชบัญญัติ ท่านว่าเลมิด
พระราชอาชญา ให้จำใส่ขื่อไว้สามวัน แล้วเอาไป
ประจานจนรอบตระหลาด แล้วให้ทวนด้วยไม้หวาย
๒๕ ที อย่าให้ดูเยี่ยงกัน ถ้ากำนันตระหลาดมิได้
กำชับว่ากล่าว ละให้ลูกตระหลาดซอถูกขายแพงกว่า
ถนนตระหลาดอันพระเจ้าอยู่หัวธรงบัญญัติห้ามไว้ ให้
เอากำนันตระหลาดจำใส่ขื่อไว้สามวัน แล้วทวนด้วย
ไม้หวาย ๑๕ ที

อนึ่ง พระเจ้าอยู่หัว ห้ามมิให้ซอขายสิ่งของ ต้อง
ห้ามแก่ผู้มาแต่ต่างเมือง แลมันขืนซอขายแลส่งออก
ไปนอกด่านต่างแดน แลขุนมุนนายอนาพยาบาลผู้ใด
ได้ของมันรู้เหนเปนใจด้วยมัน มิได้เอามาว่ากล่าว
พิดทล ท่านให้ลงโทษขนมนนายอนาพยาบาลแลมัน
ผู้ส่งสิ่งของต้องห้ามออกไปให้ซอขายนอกด่านต่างแดน
นั้นมีโทษ ๖ สถาน ถ้าธรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
บ ให้ฆ่าตีเสีย ให้เอาสิ่งของนั้นตั้งไหมจตุรคูน แล
ผู้อื่นรู้เหนมิเปนใจ แต่ว่ามิได้เอามาว่ากล่าว พิดทูลให้

ชราบ ครั้นพิจารณาเปนสัจว่ารู้แหน ท่านให้ทวนแล้ว
ให้ไหมกึ่งผู้ผิด อนึ่งกำนันตระหลาดมิได้กำชับตรวจ
ตราว่ากล่าวละเลยเสีย จนลูกตระหลาดเอาสิ่งของ
ต้องห้ามซื้อขายไปต่างเมืองต่างแดนได้ ท่านให้เอา
กำนันตระหลาดลงโทษทวนด้วยไม้หวาย ๑๕ ที จำใส่
ขื่อไว้สามวันแล้วเอาไปประจานจนรอบตระหลาด แล
ให้ไหมลาหนึ่งโดยรวางมิได้กำชับตรวจตราว่ากล่าวลูก
ตระหลาดนั้น

๓๗ มาตราหนึ่ง แขกพราหมณยวนประเทศฝารัง
อังกฤษจีนจามวิลันดาฉวามลายู กวยขอมพม่ารามัญ เข้า
มาสู่โพธิสมภารก็ดี เข้ามาค้าขายทางบกทางเรือก็ดี
ให้ชาวพระทวารด่านคอยเจ้าพนักงานตรวจตราดูแล
ร้าย เกบเครื่องสาตราวุทธไว้ อย่าให้เที่ยวเตร่ลอบลัก
ซื้อขายกฤษนาผ่างดีบุก ถ้าลูกค้าจะต้องการสิ่งใดให้
บอกแก่ล่ามพนักงาน ถ้าต่างประเทศลูกค้าจะยาตรา
ไปทางบกก็ดี เมื่อสำเภาจยาตรากด ให้เจ้าพนักงาน

ตรวจตราดูสิ่งของต้องห้ามผู้คนซึ่งลอบลักซุมซ่อนภา
ไปนั้น ถ้าเจ้าพนักงานละเมินเสียให้ลูกค้าพานิชภา
เอาผู้คนข้าแผ่นดินสิ่งของต้องห้ามไปได้ ท่านว่าเจ้า
พนักงานชาวด่านคอยทวารเลิศ ให้ลงโทษ ๖ สถาน
ส่วนประเทศลูกค้านั้นให้ลงโทษดั่งโจร ถ้าล่าม
พนักการชาวด่านคอยรู้เห็นเป็นใจด้วย ให้ลงโทษ
ถึงตาย

๓๘ อนึ่งทรัพย์สิ่งของคอ แก้ว แหวน เงินทองเสื้อ
ผ้าแพรพรรณสรรพสิ่งใดใด เจ้าพนักงานประมัดจ่าย
น้อยหนูนบาญชีว่าจ่ายมากกัด ทรัพย์มีอยู่ในคลังมาก
ตั้งบาญชีแต่น้อยกัด ผลัดเปลี่ยนรางวันกัด ผลัดเปลี่ยน
ของในคลังกัด อนึ่งผู้เกบเบี้ยอากรสมภักสอรส่วย
สัตพัทยาน้ำลหารเชิงเรือนขนอนตระหลาดเชิงฉบับ
ท้องน้ำท้องสวนเตาอิดเตาม่อแลบังพระราชทรัพย์ของ
หลวงไว้ฉะลายฉะบบ แลบังคนไว้ว่านอกจำนวรหนูน

จำหน่ายต่ำเบียเสียกด ตัดจำนวรเรียกเบียพิกัดลด
ผลไม้กด ลดโฉนฎกด ลดพรรณพฤกษ์กด ตั้งพิกัด
ร้อย
เองกด อนึ่งผู้กระเสตราธิบดีแล พรรหมน แสน นา กำนันนา
แลบังพระราชทรัพย์เบียเงินเข้าของ ๆ หลวงกด หนูน
บาญชีลดจำนวน หนูนจำหน่ายฉลายฉบบลบบาญชีคน
กด แลตัดจำนวรเข้ากด เปลี่ยนสัจเปลี่ยนทนานกด
ลดโฉนฎลดบาญชีกด เอาเงินเองแลเอาเงินราษฎร
ซอเข้าว่าเปนหลวงกด เอาเงินหลวงซอเข้าขายเองกด
ท่านว่าเลมิด ให้ลงโทษ ๖ สถาน ถ้าธรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ๆ บให้ฆ่าตีเสีย ให้เอาทรัพย์สิ่งซึ่งฉ้อ
ประบัดผลัดเปลี่ยนนั้น แขวนคอประจาน ๓ วัน แล ให้
ไหมจัตรคน ถ้าบังไพร่หลวงคนหลวงไว้ ให้ไหมคน
หนึ่งเปนสามคน

๓๕ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวดำรัสตรัสสั่งแก่
เสนาบดีให้มีโฉนฎฎีกาไปให้มุนนายอนาพยาบาลส่ง

ผู้ต้องอรรถคดี แลมุนนายไม่รับโฉนฎกีดี รับโฉนฎ
ไว้แล้วมิได้ส่งกีดี บ่องกันชิงเอาคนผู้มีอรรถคดีไว้
มิให้ไถ่ถามตามดำรัสตรัสสั่ง ท่านว่าผู้นั้นเลมิดพระ
ราชอาชูา ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน แล้วให้ส่งผู้ต้อง
อรรถคดีจงได้

๔๐ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่งให้ผู้ใด
ไปรั้งเมืองครองเมืองแลไปอนาพยาบาลในกรมแห่ง
ใดใดนั้น ถ้าขุนหมื่นในกรมหาตัวมิได้ ให้จัดตั้งขึ้น
ให้ครบตามดำแหน่ง ถ้าจัดตั้งมิได้ ให้บอกเข้าไปยัง
เมืองหลวง ท่านจให้จัดตั้งออกมา แลขุนหมื่นแลไพร่
ในอายัดของตน ยังคงในราชการอยู่ หากมิสมักหลีกหนี
ราชการ ให้ทรัพยสิ่งใดแก่ผู้พยาบาล ๆ เปลี่ยนผลัด
ยกถอดให้ขาดเสียราชการของท่านใช้ ท่านว่าเลมิด
มีโทษ ๖ สถาน

41

๔๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังหมู่พลทหารไพร่หลวงไว้ มิให้เปนราชการ ให้พระสุภาวดีพิจารณาดูยารบาญชี ถ้าเปนสัจว่าบัง ให้เอาตัวไพร่ไว้ในหมู่ตามเดิม แลส่วนตัวผู้บังนั้นให้มีโทษ ๖ สถาน ถ้าธรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บให้ฆ่าตี ให้เอาขนขาหย่างแล้วให้จำใส่ตรุไว้ ๓ เดือนเอาตัวลงเปนไพร่ อย่าให้ดูเยี่ยงกัน

42

๔๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังกัดพี่น้องลูกหลานเผ่าพันธุ์แห่งงานท่านกัด ส่งเสียไปอยู่ประเทษเมืองอื่นดังนั้น ท่านว่าเสมอพวกศึก ให้มีโทษ ๖ สถาน ถ้าธรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บให้ฆ่าตีเสีย ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ให้ไหมคนหนึ่งเปนสามคน

43

๔๓ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวท่านห้ามมิให้มุกขมนตรีราชนิกุนขุนหมื่นหัวพันทังหลาย คบกันเสพยสุราอยาเมา สูบฝิ่นเที่ยวเล่นในกลางคืน แลลอบลัก

เจรจาคดีอันหมิชอบ อันผิดจากพระราชกฤษฎีกา ถ้าผู้ใดมิฟังพระราชบัญหญัติตรัสห้ามดั่งนี้ ท่านว่าผู้นั้นทุรยดขบดต่อแผ่นดิน ท่านให้ลงโทย ๖ สถาน ถ้าผู้สูบผันเสพยสุราอย่าเมาคบกันกันเล่าเทียวเลนกลางคนแลเจรจาคดีมิชอบดั่งกล่าวนี้ ก่อนธรงพระราชบัญหญัติท่านไม่เอาโทยแก่ผู้นั้น

44

๔๔ มาตราหนึ่ง มุกขมนตรีราชนิกุนขุนมุนนายหัวพันผู้ใดใด มีกิจทระกังวนการงานใดใด จไปมาหาสู่กันในกลางวันแลกลางคืน ก็ให้บอกแก่ขุนมุนนายอนาพยาบาลผู้ใหญ่ไว้ให้รู้แล้วไปมาหากัน ท่านว่าหาโทยมิได้ ถ้าไปมิได้บอกกล่าวแก่ขุนมุนนายอนาพยาบาล ท่านให้ลงโทย โดยข้อเลมิด ๖ สถาน

45

๔๕ มาตราหนึ่ง คดีข้อใหญ่เปนมหันตโทย แลมันผู้ว่านั้นยินยอมมิได้ว่ากล่าวแก่กัน ท่านให้เจ้ากรมบหลัดกรมเอาคดีนั้นขนกราบบังคมทูลพระกรุณาก่อน ถ้ามีพระราชโองการตรัสเปนประการใดก็ให้

กระทำตาม ถ้าหัวเมืองให้เอาคดีนั้นขึ้นว่าแก่เจ้าเมือง เจ้าเมืองว่าเปนประการใดใดก็ให้กระทำตาม ถ้าผู้ใดเอาคดีมหันตโทษทำบัดตราเลิกยอมแต่อำเพอตนเองมิได้พิดทลว่ากล่าว ท่านว่าเจ้ากรมบหลัดกรมเลมิดพระราชบัญหญัติ ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน

46

๔๖ มาตราหนึ่ง ท่านใช้ให้เปนนายกองยุกกระบัต ไปรังวัตนาพลากอรกัด แลไปรังวัตแขวงจังหวัดกัด แลใช้เสมียรถือบาญชีแลทนายนักการวัดนาพลากอร แลเสนากำนันให้การว่าผู้นั้นมนาอำเพอทำมาก มีผู้โจทว่าผู้ถือบาญชีจดหมายจำนวรนาว่าน้อยบังนานั้นไว้กัด บังทส่วยสัจไว้กัด พิจารณาเปนสัจว่าบังนาพลากอรสมภักสอรไว้ ท่านให้ลงโทษโดยโทษานโทษในรวาง ๖ สถานดจหนึ่งแต่ก่อนนั้น อนึ่งถ้าโจทหาท่านมิเปนสัจ ให้ส่งผู้นั้นไปยังนครบาลให้ขึ้นขาหย่างประจานจงได้สามวันแล้วปลงลง ถ้าไทให้ทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ทีแล้วส่งลงหญ้าช้าง ถ้าทายให้ทวน ๔๐ ทีแล้วส่งคนแก่นายเงน

47

๔๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดโก่นสร้างเลกรั้งที่ไร่นา เรือกสวนนั้น ท่านให้ไปบอกแก่ เสนา นายรวาง นายอากอร กำนัน พันที่ให้ไปดูที่เรือกสวนไร่นาอันโก่นสร้างนั้น ให้รู้ว่ามากแลน้อย ให้เสนานายรวางนายอากอรเขียนฎีกาโฉนฎให้ไว้แก่ผู้เลกรั้งโก่นสร้างใหม่นั้น แลให้รู้ว่าผู้นั้นอยู่บ้านนั้น โก่นสร้างเลกรั้งที่ดำบลนั้นขึ้นใหม่ในบ้านนั้นไว้เปนสำคัญ ถ้าแลผู้ใดลักลอบโก่นสร้างเลกรั้งเอาแต่อำเพอใจเอง มิได้บอกแก่เสนานายรวางนายอากอร ๆ จับได้ก็ดีมีผู้มาพ้องร้องก็ดี พิจารณาเปนสัจท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน ถ้าธรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บให้ฆ่าตีเสีย ให้เอาอากอรซึ่งบังไว้แขวนคอประจาน ๓ วัน แล้วให้ไหมจตุรคูน

48

๔๘ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวท่านใช้ให้ไปตามผู้ร้ายแลรับผู้ร้าย ผู้ไปนั้นเอาสิ่นจ้างสิ่นบนเงินทองของผู้ร้ายเปนอนาประโยชน์ แลปล่อยผู้ร้ายเสีย

พิจารณาเปนสัจ ให้เอาสินจ้างสินบนนั้นแขวนคอประจานแล้วให้ลงโทษ ๖ สถาน ให้เอาสิน จ้าง บน เข้าพระคลังหลวง

49

๔๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทนงศักดิ์สำหาวเหนเมียท่านเหนลูกสาวท่าน เอาพักพวกไปยอชักเอามาเปนเมียก็ดีเปนข้าคนก็ดี แลทำทุราจารให้เขาเสียตัวก็ดีเข้าในรวางอุกอาจรุกราชข่มเหงท่าน ๆ ให้ลงโทษในข้อเลมด ๖ สถาน

50

๕๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดใดรู้เหนเปนใจเข้าช่วยช่วงชิงเอาผู้ทำร้ายต้องกับกฎหมาย สำหรับแผ่นดินไว้ก็ดี แลเกาะกุมเอาตัวผู้มีความชอบอันจับกุมผู้ร้ายทำผิดนั้นไปจำจองโบยตีประการใดใดก็ดี แลมีผู้รู้เหนว่ามันทำผิดมิได้เอามาร่ำเรียนพิดทูล ท่านให้ลงโทษแก่ผู้ช่วงชิงเกาะกุมไว้ แก่ผู้รู้เหนมิได้เอามาว่ากล่าวนั้นในข้อเลมดในรวางเลมด ๖ สถาน แลให้ไหมโดยตีราจำจองนั้น

51

๕๑ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวตรัสสั่งให้ไปรั้งเมืองครองเมืองให้รักษาพยาบาลไพร่ฟ้าข้าไทท่าน แลให้รับรองศุกขทุกข์ราษฎรทั้งปวง แลรักษาถิ่นฐานบ้านนอกขอบชนบท มิให้มีโจรผู้ร้ายแลคนกันโชกราษฎร ถ้าผู้รั้งเมืองผู้ครองเมืองผู้ใดรักษาได้ ท่านว่ามีบำเหน็ดในแผ่นดิน ถ้าแลโจรผู้กันโชกราษฎรเกิดชุกชุมขึ้นเหลือกำลังรงับมิได้ ก็ให้บอกมายังลูกขุนณศาลา ให้บังคมทูลแต่สมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงจะพ้นโทษ ถ้าแลผู้รั้งเมืองผู้ครองเมืองมิได้กำชับจับกุม ละเลยให้โจรแลผู้กันโชกราษฎรชุกชุมขึ้นได้ ท่านว่าผู้นั้นเลมิดต้องในรวางกันโชก ให้ลงโทษ ๖ สถาน

52

๕๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังคับบัญชาตามสำนวนตามษารบาญชชอบแล้ว แลมีผู้หนึ่งกล่าวว่าความจงมาถึงตัวแลถึงญาติพี่น้องตัว แลผู้นั้นผูกพยาบาทพิดทูลเบียดเบียนหมิให้ผู้นั้นอยู่ในที่นั้นได้ ให้เอาไปใส่ที่

อันกด หมิให้เลยผู้นันกด ท่านว่าเลมิด ให้ลงโทษ ๖ สถาน

53

๕๓ มาตราหนึ่ง สมเดจ์บรมบพิตรพระพทธเจ้าอยู่หัวดำหรัสตรัสไว้ว่าเมือง ทังปวง ถ้าอนาประชารายฎรมีกิจศุกขทุกขถ้อยความสิ่งใดใด ให้ร้องพ้องแก่เจ้าเมืองแลผู้รังกรมการ ให้สำเร็จกิจศุกขทุกขในเมืองนั้น ถ้าผู้ใดไปคบหาด้วยผู้รังกรมการแขวงอันเมืองอ่อน ให้คุมพวกพ้องมาเกาะกุมทู่ลากแลบาดหมายเอาผู้คนนั้นไปพิจารณาต่างเมือง ท่านว่าผู้นันทำล่วงเกินเลมิดให้ลงโทษ ๖ สถาน

54

๕๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดใดรู้เหนเปนใจกิด มิได้เปนใจกิด แตรู้อยู่ว่ามีผู้ไปข่มเหงรายฎรไพร่บ้านพลเมืองท่าน ให้แตกฉานซ่านเซนไปแลได้ความเดือดร้อน แลตนมิได้เอามาว่ากล่าวร่ำเรียนพิดทูลให้ชราบ พิจารณาเปนสัจว่าผู้นันรู้เหนจริง ให้ลงโทษใน

รวางกันโชก ๖ สถาน ถ้ารู้เหนครั้งหนึ่งมิได้เอามาว่ากล่าวให้ไหมลาหนึ่ง สองครั้งให้ไหมจัตุรคูน สามครั้งให้ทวนด้วยลวดหนังโดยสกัน ๕๐ ที ไม่สกัน ๒๕ ที สี่ครั้งให้เอาโทษทวนแล้วเอาตัวลงเปนไพร่ ห้าครั้งให้รับราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ถ้ารู้เหนถึงหกครั้งมิได้เอามาว่ากล่าวพิดทูล ท่านให้พันตอรับเรือน เพราะว่าเปนใจเข้าด้วยผู้กระทำผิดนั้น

กล่าวลักษณโทษ ๖ สถานมี ๕๔ มาตรา จกล่าวลักษณโทษ ๕ สถานสืบสาขคดีต่อไป

๕๕

๕๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดมิกลัวพระราชอาชูาพระเจ้าอยู่หัว แปลงตราพระราชสีห์ แลแปลงตราพระคชสีห์ แลแปลงตราจัตุสดมภ์ทั้งสี่ สอดข้อเนื้อความใส่เข้าในท้องตรา แลควักแกะรูปตราพระ ราชสีห์ คชสีห์ จตุสดม แลตราปลอมใช้ตามพระธรรมนูญไปให้กรมการด้วยกิจการสิ่งใด ๆ ก็ดี พิจารณาเปนสัจ ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ให้ลงพระราชอาชูาโทษ ๕ สถาน สถานหนึ่ง

ให้ฆ่าคนร้ายนั้นเสีย ๑
ให้ตัดนิ้วมือคนร้ายนั้นเสีย ๑
คือ ให้ทวนด้วยลวดหนังโดยสถัน ๑ } ๕
ให้ไหมจัตุรคูน ๑
ให้ลงพระราชอาชาแล้วประจาน ๑

56

๕๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดรู้เหนเปนใจเข้าช่วยเข้า
ตนาย ดาบ มหาดไท } ยอเอาคนจากจำนำตระลาการ ยอเอา
คนจากมหาดไท ใช่อายัดตนเอามาเปนการตน ใช่
บ่าวไพร่ตนเอามาเปนบ่าวไพร่ตน เอามาพิดทูลบ่องกัน
ไว้ ผู้ใดรู้แล้วมิได้เอามาร่ำเรียนพิดทูล ท่านให้ลง
โทษในรวางรู้เหนเปนใจด้วยผู้ผิดโดยขนาด ให้ลง
โทษ ๕ สถาน สถานหนึ่ง

ให้ตัดปาก ๑
ให้ตัดตีนสีนมือ ๑
คือ ให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑ } ๕
ให้ไหมทวีคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑

แลโทษ ๕ สถานนี้ ควรด้วยสถานใดให้เอาแต่
สถานหนึ่ง แล้วแต่จธรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

โทษ ๕ สถานสองมาตรา แต่นจกล่าวโทษ ๔ สถานสืบสาขคดีต่อไป

57

๕๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเปนข้าอย่ในแผ่นดินท่าน แลมิได้กลัวในพระราชอาชูา เอาข้าแลไพร่หลวงซึ่งท่านได้ใช้ราชการนั้นไปไว้ ว่าเปนข้าคนของตนกดี แลไพร่หลวงโจทไปเปนข้ากรมอันกด พิจารณาเปนสัจท่านให้ลงโทษ ๔ สถาน สถานหนึ่ง

คอ ให้ริบเอาทรัพยสิ่งสินแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
ให้ไหมทวคูน ๑
ให้ไหมลาหนึ่ง ๑
ให้จำไว้แล้วทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ๑ } ๔

58

๕๘ มาตราหนึ่ง ด่าท่านผู้มีบันดาศักดิ ท่านให้ลงโทษ ๔ สถาน สถานหนึ่ง

คอ ให้แหวะปากลงโทษถึงสิ้นชีวิตร ๑
ให้ตัดปากเสีย ๑
ให้ทวนด้วย ลวดหนัง ๕๐ ไม้หวาย ๒๕ } ที ๑ } ๔
ให้ไหมโดยยสถาศักดิ ๑

59

๕๙ มาตราหนึ่ง เพราะพรางควักตราปรอมตรา
ใต่สวนแท้แพ้จริงดั่งนี้ ผู้นั้นเลมิด ท่านให้ลงโทษ

๕ สถานๆหนึ่งคือ	ให้ฆ่าเสีย	๑	๕
	ให้ตัดปากเสีย	๑	
	ให้ตัดมือเสีย	๑	
	ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที	๑	

60

๖๐ มาตราหนึ่ง ผู้มีบันดาศักดิ์แต่หัวปากขึ้นไป
ผู้ใดต้องรับพระราชอาชญาอันใดใด นอกกว่าการกระบด
ประทุษร้ายพระเจ้าอยู่หัว ท่านให้ลงโทษไหม ๔ สถาน

๔ สถานหนึ่งคือ	ให้ไหมลาหนึ่ง	๑	๔
	ให้ไหมหวีคูน	๑	
	ให้ไหมตรีคูน	๑	
	ให้ไหมจัตุรคูน	๑	

ถ้าธรรงพระกรณาโปรดเกล้าฯ หมิให้เอาสินไหม
พิไนย ท่านให้เอาสินไหมนั้นตั้งทวนด้วยลวดหนัง
โดยกำลังสินไหมนั้น ถ้าแลผู้ต้องพระราชอาชญานั้นมี
บำเหนดบำนานแก่ราชการแผ่นดิน ท่านให้จำใส่คาไว้

กว่าจถ้วน โทษทวนด้วยลวดหนัง ๑๐ ที ท่านให้ใส่
คาไว้ ๑๐ วัน ถ้าทวนด้วยลวดหนังมากเท่าใด ก็ให้ใส่
คาทวีขนเท่าลวดหนังนั้นอย่าให้ลด โทษบันดาจะใส่
คากด จะทวนด้วยลวดหนังกด ผู้ต้องรับพระราชอาชา
นั้นจขอไถ่โทษจำโทษทวน ก็ให้เอาชื่อผู้นั้นขึ้นกราบ
บังคมทูลให้ชราบ ทั้งนี้แลว้แต่สมเดจพระพุทธิเจ้า
อยู่หัวจธรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

แลลักษณโทษ ๔ สถานนี้ควรด้วยพระราชทัณฑ์
สถานใดก็ให้เอาแต่สถานหนึ่ง ทั้งนี้แลว้แต่สมเดจ์
พระพุทธิเจ้าอยู่หัวจธรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

กล่าวลักษณโทษ ๔ สถานสี่มาตรา จะกล่าว
ลักษณโทษ ๓ สถานสิบสาขคดต่อไป

๖๑ มาตราหนึ่ง พระผู้เปนเจ้าตรัสถามด้วยกจ
ประการใด ให้พิดทูลแต่โดยสัตยานุสัจ ถ้าผู้ใดบยำ
บกลัวเอาเทษมิจริงบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัวก็ดี อนึงคด
ถ้อยความประการใด พระเจ้าอยู่หัวดำหรัสตรัสสั่งเสรจ์

แล้ว มันกลับรอเอาคดีนั้นมาพิดทูลเหนือคำพระผู้เปน
เจ้าอีกเล่า ให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่ง

คือ ให้ฟันคอริบเรือน ๑
ให้ตัดปากเสีย ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที ๑
} ๓

62

๖๒ มาตราหนึ่ง อำพรางปกปิดความชอบของ
ท่านเสียแลเกียดกันว่าตนดี ให้มีโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่ง

คือ อาทิให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ๒๕ ๑๕ ที ๑
มัทยมให้ไหมจัตุรคูน ๑
อวสานให้ไหมลาหนึ่งแล้วให้ออกจากราชการ ๑
} ๓

๖๓

๖๓ มาตราหนึ่ง ผู้แต่งสิ่งของมาถวายกีด ถวาย
แล้วยังมิส่งให้เจ้าพนักงานกีด แลบังอาจชิงเอากีด ต
ด่ากันทำให้แตกหักหายกีด มีผู้ห้ามก็มิฟัง ท่านให้
ลงโทษ ๓ สถานสถานหนึ่ง

คือ ให้ตัดนิ้วมือเสียกึ่งหนึ่ง ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ๑
ให้ไหมตามยศถาศักดิ์ ๑
} ๓

64

๖๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดอำพรางตราโฉนฎีกาไว้ให้ความเขาเสีย โทษมี ๓ สถาน สถานหนึ่ง

คือ อาทิให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ด้วยไม้หวาย ๕๐ ที ๑
มัทยมให้ไหมจัตุรคูน ๑
อวสานให้ไหมลาหนึ่งแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑
} ๓

แลผู้รู้เห็นนั้นมิได้ร้าเรียนพิดทูลให้ชราบ ให้ลงโทษในรวางอำพรางคือให้ทวนด้วยไม้หวาย ๒๕ ที ไหมทวีคูน

65

๖๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังอาจทำตราสารบาญชีกรมทันกันใดก็ดี ลบคารมก่อนแปลเปนใหม่ก็ดี เสียดคารมอ่อนเข้าก็ดี ลบสำนวนพิจารณาในกระลาการเสียแซกข้อความอ่อนใส่ก็ดี แลลบระวางคำพิภากษาใบสัจ

เสียเขียนอ่อนสอดใส่กัด แปลงพระราชโองการพระราชกำหนดบทพระอายการเสียกัด มีโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่งคือ ให้ฆ่าเสีย ๑ ให้ตัดมือเสีย ๑ ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ๑ } ๓

แลผู้รู้เหนมิได้ว่ากล่าวร่ำเรียนพิดทูลให้ชราบนั้น ต้องในรวางบังอาจ ท่านให้ลงโทษทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที เพราะว่ามันเหนแก่ผู้ผิด หาเหนแก่แผ่นดินไม่

๖๖ มาตราหนึ่ง เสนามนตรีมุกขลูกขุนท่านบังคับให้กระทำการประการใด มิได้ไปอยู่ทำการตามท่านกะเกนนั้น แต่งแต่เสมียรทนายนักการบ่าวไพร่ตนไปอยู่ทำการ แลตนมิได้เอาใจใส่ดูรู้เหน แม้นว่าการนั้นชะนะ มิควรให้รางวันแก่นายมันเลย ส่วนตัวนายมิได้ไปทำราชการนั้น ท่านให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่งคือ ให้ไหมลาหนึ่ง ๑ ให้ไหมทวีคูน ๑ ให้ไหมจัตุรคูน ๑ } ๓ แล้วให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑๐ ที ๑๕ ที

67

๖๗ มาตราหนึ่ง พรางในสัจาทิศถาน มีโทษ

๓ สถาน ๆ หนึ่งคือ

อาทิประจาน ๗ วันแล้วฆ่าเสีย	๑	๓
มัทยมริบราชบาดแล้วฆ่าเสีย	๑	
อวสานให้ตัดปากเสีย	๑	

68

๖๘ มาตราหนึ่ง ผู้เปนเจ้าท่านใช้ให้ทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กระทำแล้วกัด ไปมิได้ทันกระทำแล้วกัด แลมิคนร้ายคบกันไปจุดเผาเสียกัด ลักเอาไปกัด ท่านรู้ด้วยประการใด ให้ลงโทษผู้ทำร้ายของหลวงนั้น ๓ สถาน ๆ หนึ่ง

ให้ฆ่าเสีย	๑	๓
คือ ให้ตัดมือเสีย	๑	
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที	๑	

สถานนี้ ควรด้วยสถานใด ให้ลงแต่สถานหนึ่ง แล้วแต่จธรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

69

๖๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดฉ้อบังอะวิญาณกะทรัพย แลสวิญาณกะทรัพยของพระเจ้าอยู่หัวกัด กระทำทุจริตผิดในพระราชอาชูา แลให้จุลาจลในแผ่นดินท่านกัด

แลมีผู้ใดรู้เหนเปนใจรับสั่งจ้างสั่งบน มิได้เอามาว่ากล่าวพิดทูลแก่พระเจ้าอยู่หัว ท่านรู้ด้วยประการใดให้มีโทษสามสถาน สถานหนึ่ง

คือ	อาทิให้ฆ่าเสีย	๑	๓
	มัทยมให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
	ให้ทวนแล้วให้ไหม	๑	

๗๐ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวใช้ไปการณรงคสงครามได้ช้างม้าผู้คนเครื่องสาตราวุทธ แลทรัพยสิ่งของซึ่งจได้เปนหลวงนั้น ให้เอามาถวายแก่พระเจ้าอยู่หัว ถ้าผู้ใดเบียดบังแลกเปลี่ยนซ่อขายเสีย มิได้เอามาถวายแก่พระเจ้าอยู่หัว แลมีผู้เอามาว่ากล่าวให้ชราบ แลพิจารณาเปนสัจ ท่านให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ

หนึ่ง	ให้พันตอริบเรือน	๑	๓
	ให้ทวน ๒๕ ที ๓๐ ทีเอาตัวลงหญ้าช้าง	๑	
	ให้ไหมจัตุรคูนจำไว้ให้หลาบ	๑	

๗๑ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวให้อยู่รักษาเมือง แลให้ไปรั้งเมืองครองเมืองก็ดี ให้สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าอยู่หัว ให้มีน้ำใจจัตุรัศโอบอ้อมอนาประชาราษฎร

ให้อยู่เอย็นเปนศุกข อย่าให้เอาใจไปแผ่เผ่อต่ออริราชศัตรูแต่ศักอัน ถ้าผู้ใดมิได้ทำตามพระราชโองการพระราชบัญหญัติพระราชกำหนดกฎหมายกัด ท่านให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่งคือให้พันตอริบเรือน แล้วเอาบุตรภรรยาทรัพยสิ่งของเปนหลวง ๑ สถานหนึ่งคือให้ถอดออกจากราชการแล้วเอาตัวลงเกยวหญ้าช้าง ๑ สถานหนึ่งคือให้ทวน ๓ วันแล้วให้เสยบเปนไว้ ๑

72

๗๒ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดติเตียนนินทาว่ากล่าวพระเจ้าอยู่หัวต่างต่าง พิจารณาเปนสัจ ให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่ง

๕ คือ
- ให้พันตอริบเรือน ๑
- ให้ริบเอาสิ่งสินแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑
- ให้ทวนด้วยลวดหนังโดยสกัน ๕๐ ที
- หมิสกัน ๒๕ ที ๑

} ๓

73

๗๓ มาตราหนึ่ง ชาวพนักงานเครื่องทรงแก้วแหวนทองเงินผ้าผ่อนแพรพรรณ เจ้าพนักงานทำให้ตกหายกัด แลผู้ร้ายลักไปกัด ท่านให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ

หนึ่งคือให้พันตอริบเรือน ๑ สถานหนึ่งคือให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ๒๕ ที แล้วใส่ตรุะให้ใช้ของ ๑ สถานหนึ่งคือให้จำใส่ตรุะไว้ให้ใช้ของ ๑

๗๔ มาตราหนึ่ง เสนาบดีมุกขมนตรีลูกขุนหัวหมื่นหัวพันผู้ใด บยำบกลัวพระราชอาชูาพระเจ้าอยู่หัวเอาคดีอันมิควรมิชอบแลหยาบช้ามาว่ากล่าวทุ่มเถียงกันณหน้าพระธีนั่ง ให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่งให้ฆ่าเสีย ๑ สถานหนึ่งให้ตัดปากเสียแล้วประจาน ๑ สถานหนึ่งให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ๑ ถ้าแลใส่ความแก่กันมิเปนสัจ ท่านให้ลงโทษแก่ผู้ใส่ความ ๓ สถานดูจนั้น ถ้าจะไถ่ตัดปากเปนเบี้ย ๗๕๐๐๐๐ ถ้าไถ่ลวดหนัง ๓ ที่ต่อแสน เอาเข้าพระคลังหลวง

๗๕ มาตราหนึ่ง ในรวางพรางแลเอาตัวเปนดีนั้นมีโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่ง

คือ อาทิให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑
มัทยมให้ไหมจัตุรคูน ๑
อวสานให้ไหมสาหนึ่ง ๑
} ๓ แล้วให้ถอดออกเสียจากราชการ

76

๗๖ มาตราหนึ่ง อำพรางพระเจ้าอยู่หัว มีว่าหามิได้ หามิได้ว่ามิ ท่านให้ลงโทษ ๓ สถาน สถานหนึ่งให้พันตอริบเรือน ๑ สถานหนึ่ง

ให้ตัดปากเสีย ๑
ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ๑

77

๗๗ มาตราหนึ่ง ในรวางบังอาจ มิโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่ง

ให้ประจาน ๑
ให้จำแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑
ให้ไหมโดยยศถาศักดิ์ ๑

78

๗๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังอาจเอาพวกพ้องพ้องเพื่อนผู้รุกไปยอชักผลักใสด่าพาวายถึงถึงแดนท่านก็ดี แลอ้างว่าพระเจ้าอยู่หัวท่านใช้ให้กระทำก็ดี บังอาจข่มเหงราษฎรเอาเองดั่งนั้น พิจารณาเปนสัจ ให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่ง ท่านให้ทวนด้วยไม้หวาย

๒๕ }
๓๐ } ที่แล้วประจาน ๑ สถานหนึ่งให้จำแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑ สถานหนึ่งให้ไหมไถ่ต้นตอโดยยศถาศักดิ์ ๑ ส่วนโทษอันตนได้กระทำแก่ท่านนั้นให้ไหมโดยยศถาศักดิ์

79

๗๕ มาตราหนึ่ง มตราภูมคุ้มห้ามแลพระราชกำหนดกฎหมายให้แก่ผู้ใด แลมผู้รู้ว่าตราภูมคุ้มห้ามแลพระราชบัญหญัติให้ไว้แล้ว แลมฟังตราภูมคุ้มห้ามพระราชกำหนดนั้น ท่านให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่งให้จำเดือนหนึ่งแล้วเอาตัวออกจากราชการ ๑ สถานหนึ่งให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ๑ สถานหนึ่งให้ไหมทวีคูนโดยบันดาศักดิ์ ๑

80

๘๐ มาตราหนึ่ง ศักดิ์ใหญ่แปลงว่าน้อย ศักดิ์น้อยแปลงว่าใหญ่ก็ดี ให้ฎีกาขาดเหลือกดี มีโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่งให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที ๑ สถาน

อาชูาหลวง ๖๓

หนึ่งให้จำประจาน ๓ วัน ๑ สถานหนึ่งให้ไหมตาม
ยศถาศักดิ์ ๑

๔๑ มาตราหนึ่ง ราษฎรไพร่ฟ้าข้าไทอยู่เมือง
นอกกัดในเมืองกัด แลเจ้าขุนมุนนายแลเจ้ากรมให้ตรา
สารไปเอามา มีผู้บังอาจชิงช่วงดักเหนือตรา
สารดั่งนั้น ท่านว่ามันผู้นั้นบังอาจเลมดเหนือพระราช
อาชูา ท่านให้ลงโทษ ๓ สถาน ๆ หนึ่งให้ไหมจตุรคูน ๑
สถานหนึ่งให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ๑ สถานหนึ่ง
ให้ตัดมือเสีย ๑

มาตราหนึ่ง ประเทษเมืองใดแต่งอุบายถวายส่ง
ของเข้ามา แลพระผู้เปนเจ้ารู้ด้วยประการใด พระผู้
เปนเจ้าท่านอบายให้สันเท่ห์ แลตนไม่รู้ถึง ทำให้กิจ
การท่านเสียกัด แลทำนอกทำเหนือให้ผิดคำท่านผู้เปน
จ้าวกัด ท่านว่าผู้นั้นเลมิด มีโทษสามสถาน ๆ หนึ่ง

คือ อาทิให้พันคอรินเรือน ๑
มัทยมให้ริบราชบาดแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ๑ ๓
อวสานให้จำใส่ตรุไว้ ๑

๘๓

มาตราหนึ่ง ผู้ใดรู้ว่ามีผู้ทำร้ายในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัว แลเหนเปนสัจว่าจทำร้าย แลตนอำพรางพระเจ้าอยู่หัวเสีย หมิได้กราบทลตามสัจตามจริง ให้ลงโทษ ๓ สถาน คือให้พันตอรับเรือน ๑ คือให้ตัดปาก ๑ คือให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ๑ ถ้าทรงพระกรุณาบมิให้ฆ่าตีไซ้ ควรด้วยสถานใดเอาแต่สถานหนึ่ง

กล่าวลักษณโทษ ๓ สถาน มีมาตรา ๒๓ มาตรา จะกล่าวลักษณโทษ ๒ สถานสืบสาขคดีต่อไป

๘๔

มาตราหนึ่ง มหาดไทสัศดีกระลาโหมเกนเอาบ่าวไพร่ไปทำการแห่งใดๆ แลบ่าวไพร่ซึ่งต้องเกนนั้นเปนโรคก็ดี แลจ้างวานแทนตัวจึงมิได้ไปราชการก็ดี ท่านว่าอย่าให้เอาเงินแก่ผู้เปนโรคแลจ้างวานทำการแทนตัวอีกเลย ถ้าแลมหาดไทแลสัศดีกระลาโหมหมิฟัง เอาเงินแก่บ่าวไพร่อันเจบป่วยจ้างวานทำการแทนตัวนั้นมากน้อยเท่าใด ท่านให้ลงโทษสองสถานๆ หนึ่งให้เอาเงินตั้งไหมทวีคูน ๑ สถานหนึ่งให้สับศีศะ ๓ เสี่ยง ๑ ถ้ามิบำเหนดจึงให้ภาคทัณฑ์

85

มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาแม่ม่ายงานท่านขันเรือน หมิได้พิดทูลพระเจ้าอยู่หัว ท่านรู้ด้วยประการใด ให้ลงโทษสองสถาน สถานหนึ่งให้ทวนด้วยลวดหนังคนละ ๓๐ ที สถานหนึ่งให้ไหมโดยยศถาศักดิ์

86

มาตราหนึ่ง ผู้ใดรู้ว่าผู้ใดเอาแม่ม่ายงานท่านขันเรือน แลมันผู้รู้นั้นเปนสมักพักพวกสมเลรู้เหนเปนใจด้วยกัน มิได้ร่ำเรียนพิดทูลพระเจ้าอยู่หัว ให้ลงโทษสองสถาน ๆ หนึ่งให้ทวน ๒๕ ที ๑ สถานหนึ่งให้ไหมโดยยศถาศักดิ์ ๑

87

* มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวท่านใช้ให้เปนราชทูตถือพระราชสารไปแห่งใดๆ แลท่านสั่งแก่ตนประการใดให้ตนจำเอาข้อรับสั่งพระเจ้าอยู่หัวนั้นจงหมั้น อย่าล่วงอย่าหลงอย่าลืม ให้ว่ากล่าวตามพระเจ้าอยู่หัวตรัสสั่งนั้น ถ้าผู้จำทูลพระราชสารนั้น ทำนอกทำเหนือทำเหลือทำเกินจากรับสั่งท่าน ๆ ให้ลงโทษสองสถาน ๆ หนึ่ง

ให้ฆ่าเสีย ๑ สถานหนึ่งให้ใส่ตรุไว้ แล้วเอาตัวลงเป็นไพร่ ๑

กล่าวลักษณโทษ ๒ สถานมีบท ๔ มาตรา จะกล่าวลักษณโทษสถานหนึ่ง สืบสาวคดีต่อไป

88

มาตราหนึ่ง ขุนมุนนายผู้ใดรู้ว่าบ่าวไพร่กระทำราชการพระเจ้าอยู่หัวผิดด้วยประการใดใดก็ดี ให้เอามาว่ากล่าวพิดทูล ถ้าแลขุนมุนนายหมิได้เอามาว่ากล่าวพิดทูลให้ชราบ ท่านว่าสมเลด้วยบ่าวไพร่ ให้ไหมไถต้นคอลาหนึ่งตามบันดาศักดิ์ ถ้ามิหลาบจำ ให้ถอดเสียจากราชการ

89

มาตราหนึ่ง ขุนมุนนายอนาพชาบาลบังคับกิจราชการผิดด้วยหย่างทำเนียมกฎหมายท่านแจกไว้ ให้ไหมลาหนึ่งโดยยศถาศักดิ์ อนึ่งขุนมุนนายอนาพชาบาลบังคับบัญชากิจราชการ สั่งแก่ตนต้องหย่างทำเนียมแล้ว แลตนหมิได้ทำตามบังคับบัญชานายสั่งนั้น ต้องในรวางดูถูกนาย ให้จำไว้แล้วเอาบนไว้ ถ้าหมิหลาบ

จำแลทำไปเล่า ให้ไหมลาหนึ่งแล้วจำไว้ ถ้าเปนท
ขุนหมื่นถานันดร ให้ถอดเสียเอาตัวลงเปนไพร่

90

มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรบังอาจลบสารบาญชชอ
คนแลเสียดบาญชเข้าหับกัด แปลงสารกรมทันกู้เงน
ขายคนผลัดเรือนเงนกัด แปลงสำนวนข้อความเดม
เสียเสียดคารมไหม่ไว้แทนกัด ท่านว่าผู้รายบังอาจ
ให้ลงโทษตัดนิ้วมือเสียสองนิ้วคุงข้อ อย่าให้กุมดินสอ
ได้ ถ้าจะไถ่โทษตัดนิ้วมือให้ไถ่นิ้วละ ๑๕๐๐๐๐ ให้
เอาเบี้ยแสนหลวงจับเข้าท้องพระคลัง

91

มาตราหนึ่ง นายหัวหมื่นหัวพันหัวปาก อย่าให้
ลวงการบ่าวไพร่ ถ้าลวงการมันๆ แพ้แก่ความ บันดา
สินไหมอันจตกแก่บ่าวไพร่ผู้แพ้นั้น ท่านให้เอาแก่ผู้ลวง
การบ่าวไพร่นั้น

92

มาตราหนึ่ง ผู้ถือสำนวนจกราบทูลแถลงถวาย
สำนวนนั้น ให้ขุนมุนนายฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยเผ้าฟังผู้ถือ

สำนวนแถลงถวายจงสันสุดดำเนินสำนวนนั้น แม้นว่าพิดทูลได้บ้างกัด อย่าให้ชิงกันทูลแถลงสำนวน ถ้าผู้แถลงคดีบมิชอบดั่งบัตรสำนวน ผู้มิคดีจะอุธรนั้น ให้เขียนเปนหนังสือถวายจ่งทูลแก่พระเจ้าอยู่หัวจ่งจควรถ้าผู้ใดชิงกันพิดทูล ให้ลงโทษไถต้นตอโดยยศถาศักดิ์แห่งผู้นั้น

กล่าวลักษณโทษสถานหนึ่งถึง ๙ สถาน มีมาตรา ๕๔ มาตรา จะกล่าวปะกิรนกะโทษสืบสาขคดีต่อไป

๑๑

มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวมีทีเสดจ์ไปแห่งใดใด ท่านหมิให้ขุนมุนนายอนาพชาบาลแลผู้คนบ่าวไพร่ไปกันโชกรุกราชบาดบ้านถ่นตระหลาดประสารเรือกสวนเกบเอาเผือกมันอิกสรรพผลาผลแลสรัพสิ่งของเขาสักอันเลย ถ้าผู้ใดหมิฟัง ให้ลงโทษในรวางเลมิด แม้นขุนมุนนายแม่จ้าวแม่นางผู้ใดอยู่ในบริเวนนั้นรู้ด้วย แลหมิได้ห้ามปรามว่ากล่าว เปนใจให้บ่าวไพร่ข้าไทไปทำข่มเหงเขาด้วยประการใดใดก็ดี ให้ลงโทษขุนมุนนายแม่จ้าวแม่นางเปนข้อเลมิดโดยยศถาศักดิ์ อนึ่งถ้าหมิรู้

เมื่อมันเข้าไปกันโชกข่มเหงเขา เมื่อมันเกบเอาเข้าของๆ เขาสิ่งใดๆ มาก็ดี แลเจ้านายมันรู้เหนแล้ว ก็ให้เอาตัวไพร่พ้าข้าคนผู้ร้ายนั้น ไปถวายแต่พระผู้เปนจ้าว ถ้าเจ้านายมันรู้เหนแลบังไพร่พ้าข้าคนนั้นไว้ หมิได้เอามาบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัว ท่านจะให้ลงโทษทัณฑ์แก่ผู้เปนนายใหญ่นั้นเสมอนแกลังใช้เขาไปทำ

94

มาตราหนึ่ง ผู้ใดรู้ว่าผู้ใดคิดร้ายในแผ่นดิน แลผู้รู้นั้นชอบใจกับคนร้ายบ่ดเสียก็ด แลกินสินจ้างคนร้ายเสียก็ด แลเอามาพิดทูลว่าผู้ร้ายนั้นเปนคนดีจะให้ท่านเลียงดู ท่านว่าผู้นั้นเลมิดพระราชอาชูา ให้ลงโทษตามหนักแลเบาแล

95

มาตราหนึ่ง ผู้รักษาเมืองผู้รั้งเมืองผู้ครองเมืองทั้งหลายอันเปนข้าพระเจ้าอยู่หัว อันอยู่ณขอบขันทเสมาแว่นแคว้นอันขึ้นแก่กรุงศรีอยุทธยาใหญ่น้อยทั้งปวง ท่านให้เจ้าเมืองทั้งปวงจัดหาผู้จะเปนหมื่นแพ่งหมื่นนครบาล หมื่นวังหมื่นคลังหมื่นนาหมื่นมหาดไท แลหมื่นพลหมื่น

ด่านหมั่นแขวง แลตั้งนายขนอนคอยด่านทางให้หมั่นดู ผลูร่องรอยรอบด่านแดน อย่าให้ข้าศึกศัตรูเข้ามาแปลกปลอมได้ ถ้าภบข้าศึกศัตรูแลช้างม้ามากไซ้ ให้เร่งขับครัวเข้าในเมือง แลหับประตูเมืองอยู่ถ้าพระเจ้าอยู่หัวกว่าจะมา แลให้แต่งพลทหารแหกหักเอาทางข้าศึกจงได้ แม้นข้าศึกถอยไซ้ให้ตามจงได้คุงแดน ผู้รักษาเมืองผู้รั้งเมืองผู้ครองเมืองจงจะมีบำเหนดความชอบในแผ่นดิน ถ้าผู้รักษาเมืองหมิได้ทำตามพระราชกฤษฎีกาให้ลงโทษโดยขนาด อย่าให้ขาดเหลือ

มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวใช้ไปทำการสิ่งใดๆ ก็ดี แลมีผู้บังอาจภาเอาเพื่อนฝูงพวกพ้องพี่น้องไปขับไล่ตีด่าฆ่าฟันผู้ไปทำราชการนั้นก็ดี แลการสิ่งอันใดท่านตกแต่งไว้แลมันทำลายล้างเสียก็ดี ท่านว่ามันคือผู้ร้ายบังอาจ ให้ลงโทษในรวางราชไภรพระเจ้าอยู่หัว ถ้าแลผู้ร้ายนั้นมันฆ่าตีฟันแทงผู้ไปทำราชการนั้นถึงตาย ท่านให้ฆ่าผู้ร้ายบังอาจนั้นเสีย ส่วนทรัพยสิ่งสินข้าคนให้รับราชบาดเอาเปนหลวงจนสิ้น ถ้าแลหมตายแต่

ลำบากเจบปวด ท่านให้จำไว้แล้วไหมจตุรคูน ถ้าแลมัน
จะขอทำการนั้นไซ้ ให้มผู้รับตัวมันจงหมั้นคง จึงให้
มันกระทำการนั้นโดยใจมัน ถ้าแลมันทำการนั้นมิได้
ท่านให้จำมันไว้โดยยะถากำมมัน อนึงถ้าพันแทงหม
ตายแต่ลำบากบาศเจบ ท่านให้ตัดน้วมืออย่าให้กุมดั้ม
อาวุทธได้ แลให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ท ถ้าพันแทง
แลแล่นหนีรอดกัด แลมผู้ชิงหอกดาบไว้กัด ให้ตัดน้วมือ
แต่ข้อหนึงจงทุกนิ้ว แล้วให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ท
ถ้าแลว่าจพันจแทงหมิได้พันแทงนั้น ให้ทวนด้วยลวด
หนัง ๑๕ ท แลส่งไปยังธรมาธิกรให้ไหม โดย
บาศเจบ
แล่นหนีรอด
แลจพันจแทง
นั้น ถ้าจไถ่ตัดน้วมือ ให้ไถ่นิ้วละ
๑๕๐๐๐๐ ถ้าจไถ่ลวดหนังให้ไถ่สามท่อแสน เบย
ไถ่นิ้วมือไถ่ลวดหนังนั้น ให้เอาเข้าท้องพระคลังหลวง

มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรผู้ใดใด แลมิบันดาศักดิ์
แลหาบันดาศักดิมิได้กัด อันต้องกันโชกรบราชบาดเอา
ทรัพย์สิ่งสิน แลต้องยอชักเอาข้าคนบ่าวไพร่ตนไปทุบ

ถองตีด่าจำจองใส่ขอคาโซ่ตรวน แลตนทำด้วยบ้างกด
แลต้องโจรปล้นโจรตีโจรสดมลักข้าคน พันแทงโค
กระบือแลลอบลักพันแทงบ้างกด แลข้าหนีกู้นมรดกต
ด่าไพร่หนีนาย แลพิพาศกันด้วยประการใดกด ท่านให้
มาว่ากล่าวร้องพ้องณะโรงสานตามกระบิลเมือง อย่าให้
ตีด่าฉุดคร่าเอาโดยกำลังเองศักอันเลย ถ้าผู้ใดหมิได้
กระทำตามพระราชกฤษฎีกานี้ ให้ไหมโดยขนาด ถ้าขง
เคียดเคียดใจไปทำทีหนึ่งให้ไหมลาหนึ่ง ทำสองทีให้
ไหมทวีคน ทำสามทีให้ไหมตรีคน ทำสี่ทีให้ไหมจัตร
คูน ทำห้าทีถ้าผู้มีบันดาศักดิ ให้รับราชบาดเอาทรัพยจง
สันแล้ว จำไว้เดือนหนึ่งแล้วเอาตัวออกจากราชการ ถ้า
หาบันดาศักดิมิได้ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที แล้วให้
ไหมจัตุรคูน ถ้าจะไหมผู้มีบันดาศักดิ หาบันดาศักดิมิ
ได้กด ท่านให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกา

มาตราหนึ่ง ผู้ต้องพระราชอาชาหลวงถึงสันชีวิตร
แลทรัพยสิ่งของช้างม้าวัวควายข้าคนผู้ต้องพระราช
อาชานั้นเปนรบาด ให้ส่งเข้าพระคลังหลวงจนสัน ถ้า

ผู้ใดเอาสวิญาณกทรัพยอะวิญาณกทรัพยซ่งรบาดนั้นไป ฝาก แลผู้ใดรับไว้เปนอนาประโยชน์แก่ตน พิจารณาเปนสัจ ให้เอาทรัพยนั้นตั้งไหมจัตุรคูน ถ้าผู้รับทรัพยไว้นั้นเหนจะหมิเปนประโยชน์แก่ตน แลมันเอาทรัพยนั้นไปถวายแก่พระเจ้าอยู่หัว ท่านว่าอย่าให้มิโทษแก่มันเลย

99

มาตราหนึ่ง ข้าหลวงคนหลวงอันท่านมอบไว้อย่นอกวัง มีผู้บังอาจลักภาไปทำเปนชู้เมีย ถ้าหญิงนั้นยินยอมด้วย ให้ทวนด้วยลวดหนัง ทั้งหญิงทั้งชายโดยฉกรรแล้วให้ไหมมันคนร้ายนั้นโดยขนาด

100

มาตราหนึ่ง ผู่งทวยราษฎรทุ่มซัดพระราชวังด้วยไม้ค้อนก้อนดินอิดสินลาด้วยประการใดก็ดี ยักใสผู้คนในพระราชวังท่านก็ดี ยอชักผู้คนบนโรงบนสานก็ดี ในที่จวนทำเนียบท่านก็ดี มันจำพวกนคอคนร้ายหมิได้กลัวเกรงพระราชอาชูาพระเจ้าอยู่หัว ท่านให้ตัดมือตัดท้าวมันเสีย แลพวกนั้นให้ลงโทษกงหนึ่ง

ถ้าแลผู้บังอาจนั้นมิบำเหนดบำนานแก่ราชการ ท่านให้ไหมจัตุรคูน โดยบันดาศักดิ์แห่งผู้ร้ายนั้น

101

มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรผู้มีบันดาศักดิ์หาบันดาศักดิ์หามิได้ บังอาจเกบเอาบ้านเรือนโรงรั้วเรือกสวนที่ไร่ที่นาท่านก็ดี ไถเอาที่นาไถเข้าในนาแลเกบเอาเข้าในนาในลอมในยุ้งในพ้อมปาท่านก็ดี ชิงเอาสัตไร่สัตนาเรือกสวนท่านมาเปนส่วยสัตตนก็ดี พิจารณาเปนสัจว่าเกบริบราชบาดเข้าของท้องที่ท่านมาเปนอนาประโยชน์แก่ตนจริง ท่านให้ไหมโดยบันดาศักดิ์เปนอาชูาหลวง แลเข้าของสิ่งสินซึ่งเอานั้น ให้ไหมเปนสองต่อ

102

อนึ่ง สมเดจ์บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว พระบรมไตรโลกนาถเจ้า พระองคธรงสถิตยในพระที่นั่งจัตุรมุกขมหาปราสาท มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่ขุนจ่าแสนศรีองครักสมุหนายก ให้ตราพระราชกฤษฎีกานเผดียงแก่เสนามาตยาภิมุกขมนตรี กระวีชาติราชนิกุนขุนหมื่นแลนายหัวพันประชาราษฎรทังหลาย

ตั้งแต่นี้ไปเมื่อหน้า อย่าให้ผู้ต้องกันโชกไปริบราชบาดเอาทรัพย์สิ่งสินมันผู้กันโชกตนก่อน อนึ่งมีผู้ยอชักบ่าวไพร่ข้าไทลูกเมียตน ไปมัดถองจำจองข่มเหงเอาเงินทองสิ่งใดใด ก็อย่าให้ไปยอชักทำตอบแทนให้เอามาว่ากล่าวแก่สุภาจ่าเมืองตามตระทรวง ถ้ามันฉกลักช้างม้าโคกระบือผู้คนสิ่งใดๆ ก็ให้มาร้องพ่องว่ากล่าวยังโรงสาน อย่าให้ผู้ต้องฉกลักนั้นไปฉกลักตอบแทนเลยแลคดีพันแทงตีด่ากัน ข้าหนเจ้าไพร่หนนายกู้นยมของแลมรดกหยารางบนทรัพย์สงของกนกัด ท่านให้ร้องพ่องว่ากล่าวแลทำหนังสือร้องเรียนตามกรมให้กระลาการพิจารณาตามตระทรวง ถ้าผู้ใดมิได้ทำตามพระราชบัญหญัติ ขืนกระทำเอาโดยใจเองดังนี้ ท่านให้ไหมโดยบันดาศักดินา ๑๐๐๐๐ ลงมาถึงนา ๔๐๐ ทำทหนึงไหมลาหนึง ถ้าทำสองทไหมทวีคน ถ้าทำสามทไหมตรีคูน ถ้าทำสี่ทไหมจัตุรคูน ถ้าทำห้าทให้รับเอาทรัพย์สิ่งสินจงสิ้น แล้วจำใส่คาไว้เดือนหนึงแล้วเอาตัวออกจากราชการ ถ้าผู้ทำผิดนั้นบันดาศักดินา ๔๐๐ ลงมาถึงไพร่ราบ ให้ไหมเปนเบี้ย ๕๐๐๐๐๐ ถ้าทายเขา

ไว้แก่เจ้ามันกึงไหมแต่ ๒๕๐๐๐๐ ถ้าทำหลายที่ให้ไหมทวีคูนตรีคูนจัตุรคูน ถ้าทำถึงห้าที่ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ถ้าหมื่นสกรร ๒๕ ที

มาตราหนึ่ง มีพระบันทูลพระราชโองการสมเดจ์พระเจ้าอยู่หัว ไว้ทุระแผ่นดินแก่มนตรีมุกขทุกตระทรวงจัตุสดม แลสมุหะพระดำรวจซ้ายขวาในวังนอกวัง อีกทวยผู้มีบังคับกำนันกาลว่าแต่นสับไปเมื่อหน้า ถ้าผู้ใดดหมื่นแก่ราชการท่านอันอายัดแก่ตน หมีได้ขวนขวายเอาราชการที่จะรับรองเอาทุกขราษฎรโดยขนาดอันมาถึงที่จะพิจารณาบังคับบัญชากีด ถ้อยความรพลไพร่ท่านอันท่านอายัดไว้ให้ตนเปนพยาบาล แลต้องถ้อยความทุกขยาก แลบหมีรับรองเอาทุกขนั้นกีด แลภอทูลแต่พระเจ้าอยู่หัวกับมิทล อันจะภอบังคับว่ากล่าวได้กับมิว่ากล่าว แลละไว้ให้เคืองถึงพระเจ้าอยู่หัว ให้ลงโทยโดยยศถาศักดิ์ ถ้าโทษแต่ประมานท่านให้ไถต้นตอลาหนึ่ง ถ้าโทษหนัก ท่านให้ไหมจัตุรคูน ถ้าโทษพ้นประมานพระเจ้าอยู่หัวจะลงโทษโดยจำเภาะพระองคเอง

104

มาตราหนึ่ง ทาษพ้องนายเงินว่าเปนโจรฉกลักปล้นสดมทรัพยเข้าของของผู้ใดใดก็ดี แลเงินทองสิ่งของๆหลวงก็ดี แลว่าเปนกระบดประทศร้ายต่อแผ่นดินก็ดี ถ้าพิจารณาว่านายเงินมันหมิเปนผู้ร้าย ท่านให้เอาทาษนั้นมาขนขาหย่าง แล้วเอาเฉลวปะหน้าแล้วเอาไปประจาน ให้มันร้องว่าใครๆ อย่าดูเยี่ยงข้าผู้ทุระชนคนร้ายส่อเจ้าผู้มีคุณ แล้วเอาโทษทวนด้วยไม้หวายโดยสกรรหมิสกรรแล้วตัดปากเสีย ส่งตัวให้แก่เจ้ามันขายเสีย ถ้าแลนายเงินมันเปนผู้ร้ายจริง ท่านให้เอามันผู้ทาษนั้นเปนคนหลวง ส่วนนายเงินมันนั้นให้ลงโทษโดยลักษณโจร ถ้านายเงินเปนกระบดแผ่นดินจริง ท่านให้ลงโทษถึงตาย ส่วนทรัพยสิ่งสินของนายเงิน ให้ริบราชบาดเอาจงสิ้น

105

มาตราหนึ่ง ไพร่ฟ้าข้าไทอนาประชาราษฎรอันมีแลขุนมุนนายอนาประชาบาล แลหัวหมื่นหัวพันหัวปากภาคยจ่าเสมียร ผู้มีคดีถ้อยความประการใดควรจะได้

พิจารณา ท่านให้สมุหนายกแลสมุหกระลาโหมแลพระสุรัศะวดี แลสมุหนครบาลแลพระธรรมาธิกร แลสมุหดำรวจแลสมุหสารพากอร แลสมุหมรดกอิกทังตระทรวงการทังปวง ให้เร่งพิจารณาบังคับบัญชาว่ากล่าวให้แล้วอย่าให้เนิ่นช้า ป่วยการไพร่พ้าข้าไทอนาประชาราษฎรของพระเจ้าอยู่หัวเลย ถ้าคดีความผิดตระทรวงล่วงกรมจะบังคับบัญชามิได้ ก็ให้ส่งไปยังเจ้าตระทรวงให้เร่งพิจารณาจงแล้ว ถ้าแลโจทจำเลยทังสองยินยอมหมิได้ว่ากล่าวแก่กันก็ให้กระทำตามเขาเถิด ท่านหมิให้ผู้พิจารณาเสียมสอนคดีให้เขาผิดกันเลย ถ้าผู้พิจารณาคนใดแลเสียมสอนให้เขาผิดกัน เข้าในรวางปล้าปลุกคดีเขา ท่านให้ลงโทษทวนผู้นั้นด้วยลวดหนัง ๒๕ ที โดยเลมดพระราชอาชูา ถ้าความเขาทังสองยอมกันเองแล้ว ส่วนพิไนยหลวงท่านให้เปนทานแก่อนาประชาราษฎรทังปวง หมิให้เอาเข้าพระคลังเลย ถ้าผู้ใดขินเกบเอาเข้าท้องพระคลัง ให้ลงโทษทวนผู้นั้นด้วยลวดหนัง ๒๐ ที ถ้าจะไถ่โทษทวน ๓ ทีต่อแสนโดยข้อเลมดเบียไถ่โทษนั้นเปนเบียประทานแก่ราษฎรทังปวงนั้น

106

วันพระฤหัศบดีเดือนห้า แรมสิบค่ำจอนักสัตวดี นิศกพระมหาจักรพรรดิศรบวรธรรมมิกะมหาราชาธิราช พระเจ้าอยู่หัวเสดจ์ในท้องพระโรงทอง จ่ำดำหรัศสั่ง พระสุภาวดีศรีมนทาดุลราชแลนายท้าวราชบัณฑิตยนาย สามขลาเสมียรบังคมทูลพระกรุณา ด้วยพระมโนสารา จารยกล่าวในพระธรรมสาตรพระราชกฤษฎีกาไว้ ถ้าผู้ ร้ายเสียดบาญชีเข้าไว้ในหีบเสียดสำนวนแปลงสำนวน จะให้ท่านเสียตัว แปลงสารกรมทันแลสรรพสารกรมทัน จะใคร่ได้เงินท่าน พระมโนสาราจารยให้พิจารณา ถ้า เปนสัจให้ตัดมือค่างถือดินสอตามโทษานุโทษ ถ้าธรง พระกรุณาให้ไถ่ตัดนิ้วมือไซ้ ให้ไถ่นิ้วละ ๑๕๐๐๐๐ แลให้เอาเข้าพระคลังหลวง ซ่งข้อนข้าพระพุทธเจ้าทัง หลายเจรจาพิภากษาด้วยกันเหนหย่อนนัก อนึ่งข้อความ ทังสามกะทงก็เปนเช่นเดียวโทษก็เปนอันเดียว พระเจ้า อยู่หัวมีพระราชโองการตรัสจำเภาะแก่พระสุภาวดีแล นายท้าวราชบัณฑิตยนายสามขลาเสมียรให้ตราพระราช บัญหญัติคำนับนี้ไว้เมือหน้า

ถ้าผู้ใดเสียดบาญชีเข้าหีบจะใคร่เอาไพร่ท่านเปนไพร่ตน จะใคร่เอาทาษท่านเปนทาษตน มักได้เท่าใดให้ท่านได้ตนเท่านั้น ผู้ถือบาญชีแลอยู่รักษาบาญชีให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑๕ ที ถ้าจะใส่ลวดหนัง ๓ ทีต่อแสนให้เอาเข้าพระคลังหลวง ถ้าเสียดสำนวนกดีแปลงสำนวนกดี จะใคร่ให้ท่านต้องตัดนิ้วมือกดี จะใคร่ให้ท่านต้องทวนด้วยลวดหนังแลไม้หวายกดี ให้ลงโทษแก่ผู้เสียดสำนวนผู้แปลงสำนวนนั้นเท่ากัน ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑๕ ทีแล้วแลให้ส่งไปแก่ธรรมาธิกร ให้ไหมตามคดีเนื้อความนั้น ถ้าแปลงสารกรมทันกดี สรรพสารกรมทันกดี จะใคร่ได้ท่านเท่าใดให้ท่านได้แก่ตนเท่านั้นแล

มาตราหนึ่ง ผู้ใดขุดได้แก้วแหวนเงินทองทรัพยสิ่งของสิ่งใดใด ถ้าหมีรู้จักเจ้าของ ท่านให้เอาทรัพยนั้นมาถวายแก่พระเจ้าอยู่หัว ให้ท้าทรัพยนั้นเปนสามส่วน ให้แก่ผู้ขุดได้ส่วนหนึ่ง ถ้าผู้ใดบังทรัพยสิ่งของ

ไว้หมิได้เอาไปถวายแก่พระเจ้าอยู่หัว แลมีผู้มากราบทูลให้ชราบด้วยประการใด ท่านให้มีโทษแก่ผู้บังนั้นโดยรวางบังพระราชทรัพยท่าน เหดุว่าสิ่งของซึ่งตกอยู่ในภูมิภาคหาเจ้าของมิได้ เปนพระราชทรัพยสำหรับพระเจ้าแผ่นดินสืบทังนั้น เพราะพระเจ้าอยู่หัวผู้ดำรงพระธรณี มีพระคุณนั้นอนันตเปนขอบคันกันสรรพไภยดั่งเขาจักรวาพอันกางกั้นแผ่นดินไว้หมิให้เหลวไหลไปได้

มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้ผู้ใดๆ ซึ่งเปนพนักงานก็ดี แลมิได้เปนพนักงานก็ดี ธรงพระกรุณาเหนว่าจะใช้ได้จึงตรัสใช้ ก็ให้ผู้นั้นไปโดยรับสั่ง ถ้าแลผู้ใดเหนว่าหมิเปนพนักงานของตัว แลว่าหาทำเนียบมิได้แลมิไปโดยตรัสสั่ง ท่านว่าผู้นั้นเลมิดพระราชอาชูาท่านให้ลงโทษตามโทษานุโทษ

มาตราหนึ่ง ขุนมุนนายจ่าเสมียนักการผู้ใดใดถือพระราชโองการตราสารไปเอาตัวผู้คนกะทงความ

ประการใดใดก็ดี ให้ไปเผดียงแก่เจ้าเมืองกรมการจึงจะชอบ ถ้าผู้ใดหมิไปเผดียงเจ้าเมืองกรมการให้รู้ แลเทียวยอแย่งชิงเล่าเข้าเปดไก่ เกดวิวาทตีด่าฆ่าฟันกันแล้ว ตนจึงบอกเจ้าเมืองกรมการ ว่าตนถือพระโองการแลตราสารไป เมื่อไต่สวนเปนสัจ ท่านว่าผู้ถือพระราชโองการตราสารไปหมิเปนระบอบ จเอาโทษแก่ผู้ทำนั้นหมิได้เลย ถ้าผู้ถือตราตีโบยเขามิบาศเจบ ให้ปรับไหมให้แก่เขาโดยบาศเจบ เหตุว่าผู้ถือตราหาคำนับหมิได้

มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้ให้ถือพระราชอาชาตราสารออกไปรับร้องทุกขราษ แลลงพระอาชาในจังหวัดหัวเมืองใหญ่เมืองน้อย แลตั้งขุนมุนนายหลายคนหลายนายไปรับร้องทุกขราษทุกแห่ง แข่งกัน พิจารณาคดีหมิเปนธรรม แลข่มเหงราษฎรให้ได้ความเดือดร้อนยากแค้นต่างต่าง เข้าในรวางกันโชกไพร่พลเมืองท่านให้แตกฉานซ่านเซนไป แต่นท่านหมิได้ตั้งขุนมุนนายหลายคนรับร้องทุกขราษเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดไป

รับร้องทุกขราษฎรณะหัวเมืองทังปวง อย่ากระทำให้ไพร่
ฟ้าข้าแผ่นดินท่านได้ความเดือดร้อน ถ้าผู้ไปรับร้องทุกข
นั้นอ้างศักดิ์สำหาวไปยอชักเอาไพร่พลเมืองผู้ต้องคดี
แลหมู่ต้องคดีมาจำจองตีโบยโดยพลการข่มเหงกัด ท่าน
ให้ผู้ต้องจองจำตีด่าฉุดคร่านั้นเข้ามาร้องทุกขณะเมือง
หลวง ท่านให้พิจารณาไต่สวนเปนสัจแท้แพ้จริง ให้
ลงโทษโดยรวางกันโชก

อนึ่งคดีถ้อยความในเมืองหลวงแลเมืองนอกทุก
แห่งทุกตระทรวงการ ขุนผู้ใหญ่ใช้ให้นายพะธำมรง
นายดาบนายนักการไปเรียกหาหมู่มากัด อนึ่งผู้เลมิด
พระราชอาชูาแลชราบแล้วกัด ท่านให้ขุนจ่าไปเอาตัว
ผู้เลมิดผู้ต้องคดีมาให้เจ้าตระทรวงพิจารณาจงได้ แล
ท่านให้ขุนจ่านั่งคอยฟังผิดฟังชอบ ถ้าผู้ใดทำตามฉบับ
พระราชบัญหญัติ ท่านว่าผู้นั้นมิบำเหนดในราชการ ถ้า
ผู้ใดทำให้อุกอาจขาดเหลือจากบัญหญัตินั้น ท่านว่าผู้นั้น
หาบำเหนดแก่ราชการไม่ ให้ลงโทษโดยขนาด

112

มาตราหนึ่ง ผู้ใดทูลคดีแต่พระผู้เปนเจ้า ว่ามีผู้เลมิดพระราชอาชูาก็ดี แลความตนเองก็ดี ความนายดาบนายมหาดไทอันไปอยู่ประจำการก็ดี ความบ่าวไพร่ตนก็ดี ท่านให้ตราเปนหนังสือโดยดำเนิรคดีนั้นมาถวายท่าน จึงให้เรียกหาผู้เลมิดพระราชอาชูานั้นมาพิจารณาโดยขนาด เมื่อพิจารณาเปนสัจว่าผู้นั้นเลมิดพระราชอาชูาท่าน ท่านให้ลงโทษโดยพระราชกฤษฎีกาอันท่านให้ตราไว้แต่ก่อนนั้น แม้นเมื่อมันผู้นั้นมิได้เลมิดพระราชอาชูาท่านก็ดี ข้อคดีของตนแลผู้อื่นก็ดี บันดาโทษท่านจะลงแก่มันเท่าใด ท่านจะให้ลงโทษแก่ผู้ถวายหนังสือเท่านั้น

113

มาตราหนึ่ง สมเดจ์บรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัวมีพระเสดจ์พระราชดำเนิรไปการณรงค์สงครามก็ดี ไปประภาสแห่งใดใดก็ดี ท่านมิให้มีผู้รุกราชบาดล้างพระเจดีย์

พระสรีมหาโพทธิพระวิหารกุฎีสถานบริเวนวะนาวาสศักอันเลยถ้าผู้ใดขืนกระทำ ท่านจะให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑๐ ที

อนึ่งท่านให้ห้ามปากเสียงอย่าให้มีสนั่น แต่บันดาขุนมุนนายหัวหมื่นแต่นา ๔๐๐ ขึ้นไป ถ้าผู้ใดเลมิดทหนึ่งท่านให้ตราคอ ถ้าสองทท่านให้ต ถ้าถึงสามทท่านให้ใส่คาจำให้หลาบแลทูลแต่พระเจ้าอยู่หัวแล้วจึงให้พันโทษ ถ้าต่ำนา ๔๐๐ ลงมา ถ้าแลเลมิดทหนึ่งต่อ ๓ ที เลมิดสองทต่อ ๖ ท เลมิดถึงสามทท่านให้ใส่คากึ่งวัน ถ้าไพร่เลมิดสองทต่อ ๕ คาบ เลมิดสามทให้ตด้วยไม้หวาย ๑๐ ที

อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวเสดจ์ประทับแห่งใดใดก็ดี ให้ขุนมุนนายว่าแต่ไพร่พ้าข้าไทซึ่งพยาบาลนั้น ให้ขุดขุมจงฤกทุกกะสัดหนักแล้วให้กลบเสีย ถ้าผู้ใดเลมิดแลหมิ่นทำดั่งนี้ แลท่านให้ผู้เหนนั้นมัดไปเวนแก่ผู้ถือพระราชอาชูาให้ลงโทษด้วยไม้หวาย ๕ คาบ แลจำให้มันกลบเสีย

116

อนึ่งผู้ใดเลมิดเข้าล้างสถานอารามหน้าจวนหน้าที่ แลถนนแลศาลาในเมืองนอกเมืองหมิคำนับก็ดี ผู้ใดเหนให้จับเอาผู้ล้างผู้ไปทำลายนั้นมาบอกกล่าว จะให้ลงโทษทวนด้วยไม้หวาย ๑๐ ที แล้วให้ไหมโดยมักง่ายเปนเบี้ยคนละสามพัน ไว้ซ่อมแปลงณศาลาอารามในสถานนั้น ถ้าผู้ใดกระทำลามกในหน้าทับหน้าจวนผู้ใดแลหมิจับกุมมาว่าไซ้ ท่านให้ลงโทษแก่เจ้าจวนเจ้าที่บนนั้น

117

มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวท่านห้ามหมิให้ซอขายสิ่งของต้องห้ามแก่ผู้มาต่างเมืองต่างแดน ถ้าผู้ใดทำบังอาจขนซอขายทำเหนือพระราชกำหนด ท่านให้ลงโทษผู้นั้นด้วยไม้หวาย ๕๐ ที แล้วประจานจงรอบตระหลาดกลับมาจำใส่ขื่อไว้ ๓ วัน แล้วให้ไหมจตุรคูนแล้วอายัดไปแก่นายมัน ถ้าผู้บังอาจนั้นหมิหลาบหมิจำขนซอขายถึงสามครั้งแลจับได้ ให้พิจารณาเปนสัจให้เอาประจานรอบตระหลาด ๗ วันแล้วให้พันตอริบเรือน

จงสัน ถ้าธรงพระกรุณาบ่อให้ฆ่าตีไซ้ ให้ทวนด้วย
ลวดหนัง ๕๐ ที เอาประจาน ๗ วันจำใส่ขื่อไว้ ๗ วัน
แลให้เอาสิ่งของต้องห้ามนั้นตั้งไหมจัตุรคูน จึงให้
อายัดไปแก่นายมัน

มาตราหนึ่ง กำนันตระหลาดเกบเอาหัวเบี้ยแล
กอบเอาเบี้ยแก่ลูกตระหลาดล้นเหลือพิกัดอัตรา ท่านว่า
เลมดพระราชอาชูา ให้ลงโทษทวนด้วยไม้หวาย ๑๕ ที
แล้วให้เอาไปประจานจนรอบตระหลาด แล้วเอามา
จำใส่ขื่อไว้สามวัน ให้คนเบี้ยซึ่งเกบเกินให้แก่ลูก
ตระหลาดจึงให้พ้นโทษ

อนึ่งกำนันตระหลาดผู้ใดรู้เหนว่า ลูกตระหลาด
บังอาจซื้อขายสิ่งของต้องห้ามแก่ผู้มาต่างเมือง แลตน
หมิห้ามละให้ซื้อขาย ท่านให้เอากำนันตระหลาดมาลง
โทษทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที แล้วให้เอาประจานจน
รอบตระหลาดกลับมาจำใส่ขื่อไว้สามวัน จึงให้เอา
สิ่งของต้องห้ามตั้งไหมทวีคูน

120

มาตราหนึ่ง ผู้ใดเกบเอาสรรพอัญมะนิแก่ราษฎรอันซื้อขายในท้องตระหลาด ท่านให้ลงโทษตามเกบมากแลน้อย ถ้าทรัพยอันเกบเอาประมาณห้าร้อยเบี้ยลงมา ให้มัดแล้วเอาทรัพยนั้นให้แขวนตอทเวนรอบตระหลาดสามรอบ ถ้าทรัพยอันเกบเอามานั้นค่าประมานพันหนึ่ง ให้ลงโทษดูจเดียวแล้วให้ทวนด้วยไม้หวาย ๑๐ ท ถ้าทรัพยเปนค่าเพ้องหนึ่ง ให้ลงโทษดูจเดียว ถ้าทรัพยนั้นมากกว่าเพ้องหนึ่งถึงสลึงหนึ่ง ให้ลงโทษดูจเดียวแล้วให้ทวนด้วยไม้หวาย ๑๕ ท ส่วนทรัพยอันเกบเอานั้นให้ไหมเอาสิบทบ ถ้าทรัพยนั้นมากกว่าสลึงหนึ่งขึ้นไป ให้ลงโทษโดยพระราชกฤษฎีกาในรวางฉกเอาทรัพย ถ้ามันผู้ร้ายมันหาสิ่นจะเสียหมิ่ได้ ให้เอาขึ้นขาหย่างยิงด้วยลูกสันโดดเล่มละร้อยเบี้ย โดยกำลังเบี้ยอันตั้งไหมไว้สิบทบนั้น ถ้าบ่าวไพร่ทาษไปด้วยขุนมุนนาย ๆ หมิ่ได้ห้ามปราม ท่านให้ไหมเจ้าไพร่เจ้าข้าสามสิบทบ เพราะว่าเจ้าไพร่เจ้าข้าหมิ่ห้ามข้าห้ามไพร่ตน

121

วันพุทเดือนสิบเอ็ดขึ้นสามค่ำกุนนักสัตวโทศก ขุนสัพฤาราชเสนาบดีบังคมทูลพระกรุณาด้วยใช้นิลเพชู ใช้แก้วใช้เสมอใจใช้ศกสีคนสังกัดหมื่นสมเดจ์ แล ใช้ไกรใช้ตรสังกัดหมื่นราชพิทัก เอากระเช้าเหลก ปลอมไปเกบเอาจังกอบแก่ราษฎร แลข้าพระเจ้าอยู่หัว ให้กุมเอา จึงสมเดจ์บรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว มีพระบันทูลตรัสให้ลงโทษผู้ปลอมเกบจังกอบนั้นว่า ถ้าเกบเอาแล่ต่อตัวเจ้าของมิบาศเจบไช้ ให้ตัดนิ้วมือเสย ถ้าหมิได้ต่อตัวเจ้าของแลเกบเอาแต่สิ่งของ ผิชายสะกันให้ตด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ถ้าเดกหนุ่มให้ต ๒๕ ที แล ให้กดเปนพระราชกฤษฎีกาคำนับไว้ ห้ามหมิให้ผู้ใดทำสืบไป

122

มาตราหนึ่ง นายพระขนอนทณบุรีขนอนน้ำขนอนบกแห่งใดใดในพระนครศรีอยุทธยา แลจะเกบจังกอบในสำเภานาวาเรือใหญ่น้อยก็ดี หนบกหนเกียนหนทางอันจะเข้าถึงขนอนใน ท่านให้นับสิ่งของจนถึงสิบ ถ้า

ถึงสิบไซ้ ท่านจึงให้เอาจังกอบนั้นหนึ่ง ถ้าหมื่นถึงสิบไซ้ ท่านมิให้เอาจังกอบนั้นเลย ถ้าผู้ใดเกบเอา ท่านให้ไหมเอาหนึ่งเปนสอง แลให้ตีด้วยไม้หวาย ๑๕ ที ถ้าแลผู้ใดลักลอบเอาส่วนสิ่งของอันจะเปนจังกอบนั้นซ่อนหนีไป นายขนอนจับได้ไซ้ ให้เอาผู้นั้นใส่ขื่อไว้ แลให้ไหมเอาจังกอบอันหนึ่งเปนสี่ อนึ่งถ้าหนีขนอน นายขนอนไล่แลต่อตีนายขนอน ๆ ต่อตีมบาศเจบทั้งสองข้าง ให้ยกบาศเจบผู้หนีขนอนนั้นเสีย ให้ทวนด้วยลวดหนังแก่ผู้หนีขนอน ๆ ละ ๑๕ ที แล้วให้ไหมสองลา

มาตราหนึ่ง ชาวพระคลังผู้ทำส่วยสาอากร มันลักภาเอาพระราชทรัพยหนีไปประเทศเมืองอื่น ท่านว่ามันผู้นั้นโทษถึงตาย แลพ่อแม่พี่น้องญาติร่วมคิดส่งมันไปก็ดี รู้เหนแปนใจด้วยมันประการใดก็ดี ท่านว่าโทษเท่ากัน ให้เอาพ่อแม่พี่น้องมาเร่งให้ส่งมันผู้หนีจงได้ ถ้าส่งหมื่ไดพระราชทรัพยพระเจ้าอยู่หัว แก้วหฤๅจะรู้หมองทองหฤๅจะรู้เซ่า พระราชทรัพยของพระผู้เปนเจ้า

จรังกาลนานช้าเท่าใดบ่อสูญ ให้สืบสาวเอาพี่น้องมัน
ผู้หนีมาให้ใช้เงินทองของพระเจ้าอยู่หัวตามสนิดแลห่าง

มาตราหนึ่ง พลายฉงายมีศักดอแลศักไหล่ศัก
แขนซ้ายแขนขวาแลศักลำตาล หวังว่าเปนข้าเชอชิต
สนิดกับพระเจ้าอยู่หัว แลอ้างตัวตนว่าเปนข้าหลวง
ฝ่ายในแลชวนกันไปรุกราชบาด เอาทรัพยสิ่งของทอง
เงินราษฎรให้ได้ความเดือดร้อน ท่านให้เอามันจำใส่
ตรุไว้แล้วเอาคดีนั้นไปบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัว จะมี
พระบันทูลเอง

มาตราหนึ่ง ผู้ใดเหนผู้นั้นหมั้นคงดีเอาพิดทล ตั้ง
แต่งให้เปนขุนหมื่นคุมแก้วแหวนทองเงินสรรพของ
พระเจ้าอยู่หัว แลผู้นั้นเอาไปจำหน่ายเสียก็ดี เอาไป
ราชการทำให้แตกหักทำลายเสียก็ดี ท่านให้ผู้ตั้งแต่งผู้
จำหน่ายใช้ให้ครบ

126

มาตราหนึ่ง คดถ้อยความประการใด หมื่นไวยมีผู้มาร้องฟ้องร่ำเรียนตามตระทรวง แลหมื่นไวยพิดทูลแก่พระเจ้าอยู่หัว ทำแต่ตามอำเพอใจหมายอ้างรับสั่งกด บังคับให้ไปเกาะเอามาเองก็ดี ผู้ใดทำดั่งนี้พิจารณาเปนสัจ ท่านว่าผู้นั้นเลมดพระราชอาชูา ท่านให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ

127

มาตราหนึ่ง มีราชการประการใดใด ท่านให้กระทำด้วยกันก็ดี แลกิจคดถ้อยความประการใดใดพระเจ้าอยู่หัวให้ช่วยกันพิภากษาก็ดี แลประชุมพร้อมกันพิภากษาถูกต้องเหนชอบด้วยราชการอยู่แล้ว อยู่มาภายหลังผู้ใดกล่าวว่าหมื่นชอบเล่า ท่านว่าผู้นั้นเลมด ให้ลงโทษโดยโทษานโทษ

128

มาตราหนึ่ง สรรพทรัพยสิ่งของบันดาจะเข้าพระคลังหลวง แลมีผู้ห้ามทัดทานขัดขวางบ่องกัน ให้เสียพระราชทรัพยพระเจ้าอยู่หัวไป ท่านว่าเลมิด ให้แหวะ

ปากมันเสีย เอามพร้าวห้าวจุกปากประจาน อย่าให้ดู
เยียงกัน

129

มาตราหนึ่ง มีผู้เอาครอบครัววัวควายช้างม้าแก่ว
แหวน ทองเงินทรัพย สิ่งอันใดใดหนีมาแต่ประเทษอื่น
เข้ามาพึ่งอยู่ในขอบขันทเสมา แลพึ่งอยู่ด้วยพระเยาว-
ราชแลเมืองนอกกัด หัวแสนหัวหมื่นหัวพันหัวปากแล
อนาประชาราษฎรกัด แลมีผู้ตีพันแทงมันเสีย ริบเอา
ครอบครัววัวควายช้างม้าข้าคนทรัพยเข้าของ ๆ มันดั่ง
นั้น ท่านว่าผู้นั้นทุระยศแก่บ้านเมือง ท่านให้ลงโทษ
ด้วยดาบกานตอเสีย ถ้าหมิให้กานตอ ให้ไถ่กานตอ
โดยยศถาศักดิ แล้วให้ไหมสองคาบให้แก่พ่อแม่ลูก
เมียมันผู้ตาย

130

มาตราหนึ่ง มกขมนตรีขนมนนายแวงไปรั้งเมือง
ไปสื่อเมือง แลไปราชการอันใดใดกัด ภรรยาผู้นั้น
อยู่ภายหลัง แลผู้มีบันดาศักดิไปเรือนท่านผู้ไปราชการ
ในกลางคืนกลางวันกัด ท่านว่าหมิชอบ ถ้าผู้ใดขืนไป
ท่านให้ปรับไหมผู้นั้นโดยพระราชกฤษฎีกาตามยศถาศักดิ

131

มาตราหนึ่ง ผู้อยู่หัวเมืองเข้ามาร้องพ้องในกรุงฯ มีรับสั่งให้มีตราออกไปเอาตัวเข้ามาพิจารณา ขุนมุนนายส่งมันเข้ามาแล้ว แลมันต้องคดีอันใดใดอย่างแต่ก่อนก็ดี แลอยู่ภายหลังแลร้อยแขวงเกาะกุมจำพ่อแม่ลูกเมียพี่น้องข้าคนมันให้ส่งตัวมันเล่า ท่านว่าขุนมุนนายร้อยแขวงเลมิด ให้ลงโทษโดยยศถาศักดิ์

132

มาตราหนึ่ง มุกขมนตรีราชนิกุนขุนมุนนายผู้ใหญ่ทุกตระทรวงถบวงการผู้ใดมีบำเหน็ดบำนานในราชการต้องคดีพระเจ้าอยู่หัวสั่งให้ถาม ท่านหมิให้ผันแปรกล่าวถ้อยคำว่าตนมีบำเหน็ดบำนาน ถ้าผู้ใดยกบำเหน็ดบำนานตนขึ้นเมื่อพระเจ้าอยู่หัวให้ถาม ท่านว่าหมิชอบเพราะพระเจ้าอยู่หัวประทานภัทยาประสาทรางวันตอบบำเหน็ดบำนานรางวันแล้ว ถ้าผู้ใดแปรถ้อยคำยกบำเหน็ดบำนานตนดังนั้น ท่านว่าเลมิด ให้ลงโทษโดยยศถาศักดินั้น

133

มาตราหนึ่ง ราชนิกุนขุนหัวหมื่นหัวพันหัวปาก

ภาคยหัวสิบจ่าเสมียรนักกานไพร่งานแลหัวเมืองทังป่วง อันเปนข้าสมเดจ์บรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว แลมีใจหวังจงรักษภักดีอายาราชการงานพระราชสงครามให้เปนความชอบของตน ท่านให้เร่งขวนขวายในราชการ จงระเวียดระไวแห่แหนพิทักรักษาทังกลางวันกลางคืน ทางบกทางเรือ อย่าให้เกิดโจรแลผู้ร้ายในแผ่นดินได้ แลให้ราชนิกุนหัวเมืองขุนหมื่นหัวพันทังหลายนั้น อย่ามีใจร้ายเอาใจช่วยคนกระบดแลคบคนร้ายด้วยประการใดใดก็ดี ถ้าแลผู้ใดไปลอบลักเจรจากระซิบกระซาบคบหากัน ไปกินอยู่หลับนอนในกลางวันกลางคืนก็ดี แลตนได้รู้ได้เห็นแลได้ยินได้ฟัง ให้เอาคดนั้นมาบอกแก่ขุนมุนนายอนาพยาบานตน ให้เรียกมาพิจารณาคดีภอจะพิดทูลแก่พระเจ้าอยู่หัวกด ก็ให้เร่งว่ากล่าวพิดทูลจงพลัน ถ้าแลสมเลด้วยเจ้าขุนมุนนายแลอำไว้ ท่านร้ด้วยประการใด ให้ลงโทษจงสาหัส ภอจะฆ่าตัดฉันใดให้ลงโทษฉันนั้น

134

มาตราหนึ่ง ราษฎรทังหลายอยู่เมืองนอก มีผู้ทำหนังสือมากล่าวโทษในเมืองหลวง แลให้นายพะธำมรง

เอาสารตราเข้ากรมออกไปเอามาพิจารณา แลขุนมุนนายผู้พยาบาลเมืองนอกแลแขวงหมื่นส่งเข้ามาให้พิจารณาแลบ้องกันไว้ ท่านให้เอาผู้บ้องกันนั้นมาไหมโดยบันดาศักดิ์ทวีคูณตรีคูณ เพราะว่าบ้องกันผู้ร้ายแลหมื่นสารตราเจ้ากรม

135

มาตราหนึ่ง ขุนมุนนายอนาพยาบาล ท่านตั้งให้รักษาหมู่ไพร่หลวง อย่าให้ไพร่หลวงขาด ให้กรุณาแก่ไพร่หลวงจงหนัก อย่าให้ไพร่หลวงท่านได้ความเดือดร้อน ถ้าไพร่หลวงท่านต้องทุกขยากประการใดให้เสียราชการพระเจ้าอยู่หัวไป ให้ผู้รักษาไพร่หลวงเอาขึ้นร่ำเรียนแก่เสนาบดีตามตระทรวงให้บังคมทูล ถ้าขุนมุนนายอนาพยาบาลผู้ใดหมิได้เอาธุระไพร่หลวงร่ำเรียนพิดทูลให้ชราบ ท่านว่าเลมิด ควรจำให้จำ ควรทวนให้ทวน ควรภาคทัณฑ์ให้ภาคทัณฑ์ไว้

136

มาตราหนึ่ง ถ้าแหนผู้ใดจะทำร้ายในแผ่นดินท่านจให้เกิดจุลาจลจงได้ ท่านให้เอามาว่ากล่าวร่ำเรียน

พิดทูลแต่ในวันหนึ่งสองวัน ครั้นช้านานไปต่อมคด
ของตน ๆ จึ่งเอาความแผ่นดินมาว่ากล่าว ท่านว่าอย่า
ให้รับไว้บังคับบัญชาพิจารณาเลย ถ้าผู้ใดขืนรับไว้
บังคับบัญชาแลหมิ่งพระราชบัญญัติ ท่านให้ลงโทษ
โดยยศถาศักดิ์

137

มาตราหนึ่ง ผิแลมีผู้ใดใดไปขืนประอวดค่าม
พนักปูพรหมปูเจียมในโรงสานแลเกยชาลาแลพลับพลา
๗ ประการนี้ท่านห้าม ถ้าผู้ใดยศหยิ่งขืนค่ามประอวด
แลพนักปูพรหมปูเจียมในที่ห้าม ท่านให้ตัดท้าวตัดมือ
เสีย ถ้าจะไถ่โทษตัดมือตัดท้าวนั้น ถ้าชายให้ไถ่
๗๕๐๐๐๐ ถ้าหญิงให้ไถ่ ๖๕๐๐๐๐ เบี้ยไถ่ตัดมือ
ตัดท้าวนั้นเอาเข้าพระคลังหลวงจงสัน

138

มาตราหนึ่ง ไพร่หลวงงานท่านกัด ไพร่อุทิศ
กละปนาให้เปนข้าพระกัด เรือกสวนไร่นาสำหรับสัจ
พระสัจสงฆกัด ท่านหมิ่นให้ผู้ใดซื้อขาย ถ้าแลไพร่หลวง
ไพร่อุทิศต้องศุกขทุกขประการใด แลเรือกสวนไร่นา

สัจพระสัจสงฆเกียวค่องอยู่ก็ดี ท่านให้บังคมทูลให้ชราบ แล้วแต่พระเจ้าอยู่หัวจธรงพระกรุณาโปรด ฯ ถ้าแลผู้ใดเอาไพร่หลวงไพร่อุทิศแลเรือกสวนไร่นา อันเปนสัจพระสัจสงฆไปซื้อไปขายแก่ผู้ใดใด ใครใครสมคบไถ่ซื้อไว้ ท่านว่าผู้นั้นหมิชอบ ให้เอาไพร่หลวงไพร่อุทิศกลับปนาแลเรือกสวนไร่นาสัจพระสัจสงฆ คงไว้ในราชการ ส่วนทรัพยอันไถ่อันซื้อนั้นให้เรียกคืนไว้เปนหลวง

วันอาทิตย์เดือนแปดขึ้นสิบสามค่ำ มโรงนักสัตว โทศก สมเดจ์บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสดจ์เหนือรัตนสิงหาศ พระเสาวคนธกุฎี โดยทักษิณาพิมุก - ขมังคลาวิเสศ จึงพระราชวงษาบังคมทูลพระกรุณาขอเรียนพระราชประฎิบัติ ประสงค์ด้วยนายแวงทั้งหลายผู้เปนยุกรบัตรแห่งเมืองทั้งหลาย คือเมืองศรีสัชนาไลย เมืองศุกโขไทย เมืองกำแพงเพชู เมืองพิศณุโลกย์ เมืองไชยนาถบูรี แลเมืองนอกทั้งปวงภอเอาราชการได้เปนการยุกรบัตรจะประฎิบัติเท่าใด ข้าขอเรียนพระ

ราชประฏิบัติพระเจ้าอยู่หัว จังสมเดจบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการ ให้ตราเป่นฉบับคำนับไว้ดั่งนี้

ถ้าพระเปนเจ้าอยู่หัวตรัสสั่งเจ้าเมือง ประการใด ให้นายยุกรบัตรรู้ด้วย อนึ่งเมื่อเจ้าเมืองจะไปราชการสงครามไซ้ ให้นายยุกรบัตรไปด้วยเจ้าเมือง อนึ่งเจ้าเมืองใช้คนไปนอกด่าน นอกทาง ไปราชการอันใด เจ้าเมืองจะให้ไปค้าขายประเทษใดใดก็ดี อนึ่งเจ้าเมืองจะให้สารพิไสยไปแห่งใด ๆ ก็ดี เขาให้สารพิไสยมาก็ดี ให้ยุกรบัตรรู้ด้วยเจ้าเมือง อนึ่งผู้เปนยุกรบัตรจะไปถวายบังคม แก่สมเดจบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัวเมื่อใด ๆ ก็ดี อย่าให้เจ้าเมืองห้าม

อนึ่งผู้พิจารณาร้องพ้องทุกขราย ความบ้านความเมืองละไว้ให้เนนช้าให้รายฎรเดือดร้อนนั้น ก็ให้ผู้เปนยกรบัตรเอาคดีนั้นบอกแก่เจ้าเมือง

อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกำหนดไว้ว่า เมื่อจถึงการพระราชพิธี การมโหรสพเสกเข้าเผาเข้า ให้เจ้าเมืองเอาพลไพร่พ้าข้าไททั้งหลายออกเลี้ยงนอกเมือง โดยระบิลแต่หลัง ก็ให้ผู้เปนยุกรบัตรให้รู้เหนด้วย

อนึ่งผู้เปนยุกรบัตรอย่าให้ต้องราชการอันมีในตระทรวงการทุกหมู่ กำหนดให้รู้แต่การอายัดไว้แต่ต้นนั้น

อนึ่งอายัดการผู้เปนยุกรบัตรแห่งเจ้าเมืองนอกทุกแห่งให้แต่งคอยราษฎร ถ้าจะตั้งยุกรบัตรให้ตั้งผู้มีตระกูลอันเปนราชการ รู้ขนบทำเนียมในเมืองหลวงไปแลผู้เปนยุกรบัตรแลอย่าให้มีใจโลภหลง อย่าเจรจามุสาวาทอำพราง อย่าเหนแก่ความสมเลณุพูนพิโรธแลเสียดข้อความ จงมีใจกรุณาแก่ราษฎร คอยดูผิดแลชอบแห่งเจ้าเมือง

อนึ่งกรมการเจ้าเมืองมีที่ไป ให้ยุกรบัตรไปด้วยคอยผิดแลชอบ ถ้าเหนคดีหมิ่นชอบไซ้ ให้ว่ากล่าวห้ามปรามให้รู้ ถ้าหมิ่นพ้นอันชอบนั้น ให้ยุกรบัตรไปทูลแต่พระเจ้าอยู่หัว

อหนึ่งราชการพระเจ้าอยู่หัวทุกตระทรวงถบวงการใด ๆ ให้ยุกรบัตรเลงดูให้รู้ว่าผิดแลชอบ ถ้าเหนผิดก็ให้ว่าแก่เจ้าเมืองแลกรมการให้ช่วยชำระคดีจงชอบ

อนึ่งถ้างานณรงสงคราม ให้ยุกรบัตรดูผิดแลชอบ

อนึ่งเขารำเรียนร้องพ้องด้วยประการใด ๆ ให้

ยุกรบัตรพึงผิดชอบ ท่านหมื่นให้ยุกรบัตรเอาความ
ธรรมาธิกรณครบาลมาพิจารณา ให้ว่ากล่าวกันตาม
พระธรรมนูญ

อนึ่งราษฎรจร้องทุกข์ ก็ให้ร้องพ่องแก่ยุกรบัตร
ก็ให้ยุกรบัตรเอาคดีอันเขามาร้องพ่องนั้นให้พิจารณา
จงเปนสัจเปนธรรม์ให้เหนผิดแลชอบ

140

มาตราหนึ่ง มีพระราชโองการโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้ตั้งผู้ใด ๆ เปนขุนหมื่นในทำเนียบแต่นา
๕๐๐ ๖๐๐ ขึ้นไปหมายตั้งให้เปนที่ เขาหมื่รู้เรียกชื่อเดิม
จะเอาโทษเขาผู้เรียกยังหมื่ได้ ถ้าพ้น ๓ เดือนขึ้นไป
เขารู้ทั่วแล้ว ผู้ใดเรียกชื่อเก่า หมื่ไดเรียกชื่อไหม่
เหมือนหมายตั้งนั้น ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ให้ไหมโดย
ยศถาศักดิ์

141

มาตราหนึ่ง พระบาทสมเดจ์บรมบพิตรพระพุทธิ
เจ้าอยู่หัวเสดจ์ออกในพระโรงก็ดี ในพระราชฐาน

แห่งใด ๆ ก็ดี เสด็จออกแล้วก็ดี ไปมิได้เสด็จออก ก็ดี แลเบิกท้าวพญามนตรีมุกขทั้งหลายเข้ามาชุมนุม แล้วก็ดี อย่าให้ผู้ใด ๆ เจรจาด้วยกันเปนนิ่นนั่นในพระราชฐานนั้น ถ้ามีถ้อยความสิ่งใด แลควรจกราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวในทันทีนั้น ก็ให้เจรจาด้วยกันแลกราบบังคมทูลพระกรุณา ส่วนถ้อยความการนอกนี้มิให้เจรจาเลย ถ้าผู้ใดเจรจานิ่นนั่นในที่เผาไซ้ ผู้นั้นเลมิดให้ลงโทษตามโทษานุโทษ

มาตราหนึ่ง ท่านใช้ให้เปนนายกองยุกรบัตรไปดูไม้กฤษนานฤมาตงาช้างจันทแลไม้หอม ถ้าลักเอาของท่านไว้ก็ดี ขายเสียในกลางบ่าก็ดี ให้ทวนแล้วให้ไหมจตุรคูน ถ้าฝ่างแลสิ่งของมาถึงหน้าชั่งแล้วลักขายลงสำเภา พิจารณาเปนสัจ ให้เอาฝางทำขาหย่างประจานแล้วให้ปลงลงทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ทีแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง ถ้าฝ่างแลสิ่งของเข้าท้องพระคลังแล้วลักไปขายต่างเมือง ให้ตัดศอริบเรือนแล้วเอาบุตรพรรยาลงหญ้าช้าง

143

มาตราหนึ่ง เจ้าตระทรวงถบวงการพนักงานทำพระธีนั่งปราสาทราชมณเฑียรค่างหน้าค่างใน ท้องพระโรงเรือนหลวงทิมดาบซ้ายขวา เกยชาลาเฉลียงโรงแสงโรงเครื่องศาลาลูกขุน โรงช้างต้นโรงม้าต้นแลกำแพงชั้นในกำแพงชั้นนอกบ่อมค่ายคูประตูหอรบเชิงเทิน แลราชการบ้านเมืองสิ่งประการใด ให้รับรองครองเอาราชการงาน อันท่านอายัดไว้แก่ตนเท่าใด ให้ตักเตือนว่ากล่าวทำ อย่าให้ขาดเหลือแต่สักอันเลย ถ้าผู้ใดหมิได้ทำ ๆ หมิแล้ว ละชัดราชการเสียก็ดี การชำรุทแลละเมินเสียหมิได้ทำขึนให้หมันคงประหลักหักพังลงเปนอันตรายแก่ผู้คนบ่าวไพร่ ให้ลงโทษโดยพระราชอาชูาเดิม อย่าให้ถอยอย่าให้ลด

มาตราหนึ่ง ขุนมนตรีผู้พิภากษาคดีราษฎร ให้เลงดูคดีนั้นควรด้วยสถานใด แลพิจารณาดูมูลคดีจงถ่องแท้ แลถ้อยคำสำนวนแห่งโจทแห่งจำเลยให้เลียด แลให้กำหนดต้นคดีแห่งโจท แลระบุสำนวน

แห่งจำเลยไว้ให้หมั้น แลให้เอาบัญชาสอดส่องดูคำโจทจำเลยให้แจ้งว่าค่างผู้ใดพิรุท แลเหนว่าอรรถคดีข้อความค่างผู้พิรุทเปนนิลโทษแท้แล้ว ก็ผ่งให้หมายพิรุทไว้ แลให้เรียงโทษให้ชอบตามถ้อยคำสำนวนโจทจำเลย แลบอกให้โจทจำเลยรู้เหนผิดแลชอบโดยยุติธรรม แลอย่าให้ราษฎรได้ความเดือดร้อน ท่านว่าผู้นั้นมีบำเหนดบำรุงแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวให้จำเริญ

แลลักษณบำเหนดนั้นมี ๕ ประการ คือผู้ใดไปการณรงค์สงครามได้รบกับฆ่าศึกได้ชนช้างมีไชยชำนะแก่ศัตรู ก็เปนบำเหนดประการ ๑ ผู้ใดเอาสมักภักพวกมาอาษาเมื่อการศึก สู้เสียชีวิตรเอาไชยชำนะแก่ศัตรู ก็เปนบำเหนดประการ ๑ คือศัตรูหมู่ร้ายมาปล้นบ้านปล้นเมือง แลมีผู้อวดอาษาเอาพระนครไว้ หมิให้เสียแก่ฆ่าศึก ก็เปนบำเหนดประการ ๑ คือผู้บำรุงพระราชทรัพยในท้องพระคลังให้มั่งคั่งบริบูรณโดยประเวนีธรรมแลหมิให้เคืองใจราษฎร ก็เปนบำเหนดประการ ๑ คือผู้พิจารณาพิภากษาอรรถคดีชอบตาม

ประเวนีโดยสัจโดยธรรม หมีให้รายฎรได้ความเดือด
ร้อนก็เปนบำเหนดประการ ๑ ถ้าแลผู้มีบำเหนดใน
แผ่นดิน ๕ ประการนีมีโทษเปนประการใด ๆ ก็ให้
สมเดจ์พระเจ้าอย่หัวงดไว้ก่อน ถ้าโทษถึงตายนอก
กว่ากระบดต่อพระเจ้าแผ่นดิน ก็ควรให้ทวนแลรบ
ราชบาด ถ้าโทษถึงรบราชบาดแลทวนก็ควรให้ปรับ
ไหม ถ้าโทษถึงปรับไหมก็ควรให้ภาคทันท์ไว้ แลท่าน
ให้ผ่อนหย่อนโทษไว้ดั่งนี้ เพราะว่าผู้มีบำเหนดนั้นมี
คุณแก่แผ่นดินพระเจาอยู่หว

พระไอยการอาชญาราษ

จกล่าวมูลคดีวาทอันให้บังเกิดความแก่กัน ด้วย
ลวงเกนขมเหงผู้อนด้วยอุบายตาง ๆ ตามอาชญาแห่งตน
เอง ค่อกุมเกาะเบาะแชลงถู้ลากเอาท่านผู้อื่นมาทุบ
ถองทำโภยโบยตีจำจอง ต้องบาฬิมีในพระธรรมสาตร
ว่า ปรมฺปเสยฺโห ปีจ อตฺตอาณมฺมฺ เปนต้นดั่งน มีอรรถา
ธิบายดั่งพรรณามาแล้ว แต่นจะสบสาขคดีกงความ
ตามพระราชบัญหญัติ ซึ่งบูราณราชกระษัตรคำนิง ตาม
พระธรรมสาตรอันเปนบทมาตราดั่งน

สุภมสฺตุ ๑๙๐๒ ปีจอนักสัตวตรีนิศก อาสุชมา
เสสุกขบักเขเอกาทัศมีดิถียังอาทิตยวาร พระบาท
สมเดจ์บรมบพิตรพระเจ้ารามาธิบดีศรีสุนทรบรมจักร
พรรดิตราธิราชพระเจ้าอยู่หัวมีพระไทยเมดตาแก่ประ
ชาราษฎรทังปวง จึงธรงพระราชบัญหญัติจัดเปนพระ
ราชกฤษฎีกากำหนดเปนมาตราไว้ดั่งน

1

มาตราหนึ่ง ข้าหน้าเจ้ากู้นถือสันทรัพยติดพันกัน หนีไปซุ่มซ่อนอยู่แห่งใด ๆ เจ้านี่เจ้าข้าไปภบปะเข้า ท่านหมื่นให้เกาะกุมเอาเอง ท่านให้อายัดไว้แก่นายบ้าน ร้อยแขวงกรมการ แล้วให้หมื่นโฉนฎีกาไปเรียกเอา ถ้าหามผู้รับอายัดไม่ ให้ส่งยังแขวงแลแพ่งให้ตราคำหมั้นไว้ จึงให้หาความกันโดยตระทรวง ถ้าภบมันที่กลางทางให้ถามถึงที่อยู่จึงเอาตัวมันไปอายัดไว้ที่นั่น ถ้ามันหมื่นบอกให้ภามายังพระสภาวดี ให้ตราคำมันไว้เปนคำนับ ถ้าเจ้านี่เจ้าข้าหมื่นได้บอกแก่ร้อยแขวงแล สุภาจ่าเมือง แลบังอาจยอชักเอามันไปจำจองไว้ณะบ้านเรือนโดยพลการเอง ท่านว่าเลมิด ให้ไหมโดยยศถาศักดิ์

2

มาตราหนึ่ง ช้างม้าโคกระบือเรือเกวียนแลสิ่งของอันใด ๆ หายไป แลตนภบช้างม้าโคกระบือสิ่งของ ๆ ตนในที่ใดหมื่นได้อายัดไว้ แลตนยอชักจับกุม

เขนเอาไปไว้ณบ้านเรือนเอง แล้วจึ่งเอาไปอายัดแก่ตระลาการจึ่งทำหนังสือพ่องท่านว่าผู้นั้นเลมิด ให้ไหม โดยบันดาศักดิ์เปนพิไนยหลวง

3

มาตราหนึ่ง ยอชักเกาะกุมผู้คนไปถึงบ้านเรือนถึงกลางทาง แลปล่อยผู้คนนั้นมา ท่านว่าอย่าเอาเปนอาชูาเลย เพราะว่ากลัวอาชูาจึงปล่อยมา ถ้ายอชักเกาะกุมไปถึงบ้านถึงเรือนแล้วจำไว้ ให้มีนายประกันกัด คุมไว้กัด ท่านให้เอาเปนอาชูา

4

มาตราหนึ่ง ทาษลูกนทรพยสิ่งสินตดค้างกัน ถ้าลูกนี่อยู่หัวเมืองใด ๆ กัด ให้เจ้านี่ไปร้องพ่องเรียกหาเอาณหัวเมืองนั้น ถ้าเจ้านี่หมไดร้องพ่อง คิดอ่านไปเกาะกุมยอชักเอาลูกนี่มาว่ากล่าวเอาเอง ท่านว่าเจ้านี่เลมิด ให้ไหมโดยยศถาศักดิ์เปนพิไนยหลวง

5

มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรพ่องร้องทุกข์ว่าผู้ใหญ่ข่มเหงผู้น้อย ถ้าตีถองจำจองฉ้อประบัดเอาพัสดุทอง

เงิน แลข่มเหงด้วยประการใด ๆ ก็ดี ให้รับทุกขรับพ้องของมัน ให้ว่ากล่าวให้แก่มัน ถ้าผู้รับพ้องหมิรับพ้องร้องทุกขของมัน ท่านว่าผู้รับพ้องเลมิด ให้ไหมโดยศถาศักดิเปนพิไนยหลวง

6

มาตราหนึ่ง ผู้ร้องพ้องในกรมใด ๆ แลผู้ต้องคดีนั้นหมิได้ออกมาแก้คดีตามเขากล่าวหา แลมันบังอาจ์ไปเกาะกุมยอชักเอาเขาผู้พ้องมันนั้นไปทำโทษโบยรันด่าตี ทำข่มเหงด้วยประการใด ๆ ก็ดี ท่านว่ามันผู้นั้นเลมิดทำเหนือหนังสือร้อง ให้ไหมทวีคูนเปนสินไหมกึ่งเปนพิไนยกึ่ง

7

มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังอาจ์สามหาวขึ่งเคียดจะพันจะแทงจะตีท่าน แลจะพันแทงท่านนั้นหมิได้ ขัดใจตนไปพันกล้วยพันอ้อยแลผลพฤกษ แลพันรั้วเรือนทลายเรือน เอาไม้ค้อนก้อนดินทิ้งขว้างทุ่มซัดเรือนท่าน ท่านว่าผู้นั้นคือคนร้าย ให้ไหมโดยทำแก่ท่านเปนสินไหมกึ่งเปนพิไนยกึ่ง แล้วให้ไหมเปนข้อเลมิด

ลาหนึ่งโดยยศถาศักดิ์เปนพิไนยหลวง เพราะว่าท่านหมิให้มิคนร้ายในแผ่นดินของพระเจ้าอยู่หัว

8

มาตราหนึ่ง ท่านหาผิดหมิได้ไปเกาะกุมเอาท่านมาพิจารณาว่ากล่าวลงเอาพัศดุเงินทอง ร่ำเรียนพิดทูลให้เขาต้องตโบยจำจอง ผู้ใดทำดั่งนี้ท่านว่าผู้นั้นเลมิดให้ไหมโดยยศถาศักดิ์ แล้วให้ไหมโดยตีด่าจำจองตามพระราชกฤษฎีกา

9

มาตราหนึ่ง มัดท่านด้วยเชือกด้วยไม้ด้วยหวายแลตีด้วยหวายแลลวดหนังกีด ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ให้ไหมโดยยศถาศักดิ์เปนพิไนยหลวง แล้วให้ไหมโดยมัดผูกจำจองนั้นอีกโสดหนึ่ง เปนสิ้นไหมทั้งเปนพิไนยทั้ง

10

มาตราหนึ่ง ผู้ใดขว้างไม้ค้อนก้อนดินก้อนอิดในเพลากลางคนต้องเรือนท่าน ให้ไหมเปนข้อเลมิดโดย

ยศถาศักดิ์ ถ้าขว้างกลางวันต้องเรือนท่าน ให้ไหม
ทำเปนสามส่วน ยกเสียสองส่วนเอาแต่ส่วนหนึ่ง
ตามบันดาศักดิ์

11

มาตราหนึ่ง สู่ขอลูกสาวท่านหลานสาวท่าน ท่านให้แล้วยังหมั้นได้แต่งงาน ชายกุมเกาะเบาะแชลงถูลากเอาหญิงนั้นไป ท่านว่าชายนั้นเลมิด ให้ทวนชายต้นเหตุนั้น ๓๐ ที พวกเพื่อนคนละ ๑๕ ที ถ้ามิบาศเจบให้ไหมอีกลาหนึ่ง

12

มาตราหนึ่ง ท่านหาความร้ายหมิได้ ใส่กลแก่ท่านว่าทำร้ายแก่ตนด้วยประการใด ๆ ก็ดี แลเกาะกุมท่านมาไต่ถามเองก็ดี มาส่งให้สุภากระลาการพิจารณาก็ดี ท่านว่าเลมิดให้ไหมโดยยศถาศักดิ์เปนพิไนยหลวง

13

มาตราหนึ่ง ข้าหนีเจ้า ๆ ข้าไปตามภบเข้าเอาตัวข้าใส่สังกะลิกะบันชอนมาส่งให้แก่กระลาการก็ดี

เขาเอาไว้ใช้สอยก็ดี ท่านว่าจเอาเจ้าเงินนั้นเปนอาชญาหมิได้

มาตราหนึ่ง ผู้ใดเปนความกันด้วยไพร่หมู่ พระสุรัสวดียังพิจารณาอยู่ ฝ่ายค่างหนึ่งเกาะเอาคนในพ้องนั้น ไปจำจองมัดผูกตีโบยทำโทษด้วยประการใด ๆ ก็ดี เอาไปศักเข้าหมู่เสียก็ดี ท่านว่าผู้นั้นเลมิด มันบังอาจทำเหนือพ้อง ให้ไหมโดยยศถาศักดิ์ตามพระราชกฤษฎีกา

มาตราหนึ่ง ผู้ใดมาพ้องกฎหมายว่า มีผู้ให้สารกรมทันแลหนังสือสัญาจำนำสำคัญแก่มัน ๆ เอามาให้เรียกยังสุภากระลาการ ๆ เกาะได้ตัวลูกนี่มาพิจารณา ถ้าเปนสัจ ท่านให้เรียกเอาทรัพยนั้นให้แก่มัน ถ้าเจ้านี่หมิได้ให้สารกรมทันแลมันมาให้เรียก ท่านว่ามันผู้นั้นเลมิด ให้ทวนด้วยไม้หวาย ๓๐ ที แล้วให้เอาทุน

ในเอกสารตั้งไหมทวีคูน ยกทุนให้แก่เจ้าของเหล่านั้น เอาเปนพิไนยหลวง

16

มาตราหนึ่ง ผู้พิจารณาความในกรมใด ๆ กรมนั้น ๆ พิจารณาความหมิ่นเลี่ยด แลพิจารณาไม่ต้องในคำหาคำให้การ แลพิจารณาความเหลือขาดผิดสำนวนคู่ความติดใจทุเลาท้วงติง ผู้พิจารณาหมิรับ ว่าหมิ่นเปนทุเลา เมื่อเอามาพิจารณาพิภากษาได้ความว่า คู่ความทุเลาท้วงติงนั้นชอบ ให้ไหมผู้พิจารณาซึ่งหมิรับทุเลาเขานั้น เปนข้อเลมิดโดยยศถาศักดิ์

17

มาตราหนึ่ง ฝูงทวยราษฎรทั้งหลาย ตีด่ายอชักผลักใสกัน สิ่งสิ่นพรัดพรายตกหาย แลมาร้องพ้องท่านให้พระสุภาวดีพิจารณาดู ถ้าสิ่นนั้นตกหาย จงให้ผู้ยอชักใช้กงหนึ่ง ถ้าสิ่นที่หายนั้นน้อยมันว่าหายมาก ท่านให้พิจารณาจงถ่องแท้ ได้เท่าใดให้เสียกึ่งหนึ่ง ถ้ามันหาสิ่นหมิได้มันแกล้งกล่าวเทจ มันมัก

ได้เท่าใดให้มันเสียเท่านั้น ถ้าตกหายหาสหลักสำคัญหมิได้ จ่าดั่งหฤาหมิได้เลย

มาตราหนึ่ง ผู้ใดปองร้ายท่านทำท่านหมิได้ จ้างคนอื่นให้ไปทำร้ายท่านด้วยประการสิ่งใด ๆ ก็ดี ท่านหมิตายแต่ว่าลำบากมากมิบาศแผลเสียโฉม ท่านให้ไหมเท่าตายด้วยศักดิ์เหลก

ศริยบทธรงชำระไหม่ได้บทในอาชูาหลวง ๑๓๐ มาตรา บทในอาชูาราษ ๒๐ มาตรา เปน ๑๕๐ มาตราด้วยกันแต่เท่านี้

แล้วทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้ค้นหาพระบาฬีทวะดึงษกรรมกร ๓๒ ประการนั้น ได้พระบาฬีว่า

ตเมนำ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห อมฺโภ ปุริส นตฺวำ อทฺทส มนุสฺเสสุ ราชาโน โจรำ อาคุำ จาริ ตเหตฺวา วิวิธานิ กมฺมกรณานิ กโรนฺเต กสาหิ ปิ ตาเฬนฺเต เวตฺเตหิ ปิ ตาเฬนฺเต อทฺธทณฺฑเกหิ ปิ ตาเฬนฺเต หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺเต ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺเต นาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต มุขมฺปิ ฉินฺทนฺเต พิลงฺคถาลกมฺปิ กโรนฺเต สงฺขมุณฺฑกมฺปิ กโรนฺเต ราหุมุขมฺปิ กโรนฺเต ปโชติมาลกมฺปิ กโรนฺเต หตฺถปโชติกมฺปิ กโรนฺเต เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺเต จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺเต เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺเต พลิสมำสิกมฺปิ กโรนฺเต กหาปณิกมฺปิ กโรนฺเต ขาราปฏิจฺฉกมฺปิ กโรนฺเต ปลิฆปริวตฺตกมฺปิ กโรนฺเต ปลาสปิณฑกมฺปิ กโรนฺเต ตตฺเตน ปิ เตเลน โอสิญฺจนฺเต สุนเขหิ ปิ ขาทาเปนฺเต ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺเต อสินา ปิ สีสำ ฉินฺทนฺเต อุรำ ปิ ผาเลนฺเต สตฺติ ปฺปหารำ กโรนฺเต สงฺคลิกาทีหิ ปญฺจหิ พนฺธเนหิ พนฺธิตฺวา

พนฺธนาคารปฺปเวสนํ กโรนฺเต นาภิมุขมาเณสุ อาวาเฏสุ นิขณาเปตฺวา ปลาเสหิ ปฏิจฺฉาทาเปตฺวา อคฺคึ ทาเปตฺวา จมฺมทณฺฑกาเล อยนงฺคเลหิ กสาเปตฺวา ขณฺฑาขณฺฑิกํ หิราหิรํ กโรนเต สริรโต ปิ ติกขเณเนว สตเขน ฆนฆนฏฺฐาเนสุ มุสํ อุปฺปาเชตฺวา เตเลน ปกฺกุ อุทนฺ อาโรเปตฺวา ปุเว วิย ปจฺจาเปตฺวา ตเมว ขาทาเปนฺเต

มีตำแหน่งนอกความตามในพระบาทว่า สมเดจ์บรมราชกระษัตรแต่ปางก่อนลงราชทัณแก่ผู้กระทำผิดเปน { อุกฤษฐ / กะรุ / ลหุ } โทษต่าง ๆ กัน จึ่งมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสุรสีหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ ว่าประเพณีโบราณราชกระษัตรสืบมาย่อมกระทำทัณฑาณุทัณฑโทษ { น้อย / ใหญ่ } แก่คนอันกระทำโจรกรรมแลล่วงพระราชอาชญากระทำทุจรตผิดจากพระราชบรรญัต ลวงพระราชกำหนฎกฎหมายควรด้วย { อุกฤษฐ / มหันต / กะรุ / มฌิม / ลหุ } โทษประการใดก็ลงโทษตามทวะดึงษกรรมกร ๓๒ ประการ

ดุจประเพณีโบราณราชกระษัตรสืบ ๆ มา ก็ให้ตรา
พระราชบัญญัติจัดโทษโดยควรแก่กรรมกร ผ่อนตาม
หนักแลเบาแก่นักโทษผู้กระทำทุจริตเปนพระราชกฤษ
ฎีกาว่า แต่นสืบไปเมื่อหน้า ถ้าผู้ใดใจทนงองอาจ
มักใหญ่ใฝ่สูงศักดิ์ คิดกระบถประทุษร้ายต่อสมเดจ์
พระพุทธิเจ้าอยู่หัว จะปลงพระองคลงจากเสวตรฉัตร
กิ์ แลโจรคุมพักพวกถือสรรพสาตราวุทเข้าปล้นตีเมือง
เผาจวนกิ์ ปล้นตพระนครเผาพระราชนิเวศมนเทียร
สถานวังคลังฉางกิ์ ปล้นตอาวาศเผาพระอุโบสถแล
สังฆาราม จับ พระสงฆ สามเณร แลกระหัถชาวบ้าน มัดผูก
พันแทงฉนด้วยคบเพลิงบ่างย่างเอาแหลนหลาวเสียบ
ร้อยกระทำกำมสาหัสเร่งรัดเอาทรัพยสิ่งของโดยทารุณ
ทาระกำหยาบช้าฆ่า สมณ สามเณร แลเจ้าทรัพยด้วย
ประการใดกิ์ ผู้ใดใจฉกรรจ์ฆ่า บิดา มารดา คณาญาติ
ครูอุปัชฌาจารยตายกิ์ แลคนร้ายใจเปนมฤทฉาทิฐิ
เอา องคพระพุทธรูป พระสธรรม มาทุบตีเหยียบย่ำ ทำทุราจารการ
ลามกประการใดกิ์ แลโจรลักทารกไปมิได้กลัวแก่
บาปหยาบช้าสาหัส ตัด มือ เท้า ตัดศอทารก ถอด

เอากำไลแลเครื่องประดับกัด ท่านว่ามันจำพวกนี้เปนผู้ร้ายยิ่งโจร ให้ลงโทษกรรมกร ๒๑ สถาน ๆ หนึ่งคือให้ต่อยกระบานศีศะเลิกออกเสียแล้ว เอาดีบก้อนเหลกแดงใหญ่ใส่ลง ให้มันสะหมองศีศะพลุ่งฟูขนดังม่อเคียวน้ำส้มพะอูม สถานหนึ่งคือให้ตัดแต่หนังจำระเบองหน้า ถึงไพรปากเบองบนทั้งสองข้างเปนกำหนด ถึงหมวกหูทั้งสองข้างเปนกำหนด ถึงเกลียวคอชายผมเบองหลังเปนกำหนด แล้วให้มุ่นกระหมวดผมเข้าทั้งสั่น เอาท่อนไม้สอดเข้าข้างละคนโยกถอนคลอนสั่น เพิกหนังทั้งผมนั้นออกเสียแล้วเอากรวดทรายหยาบขัดกระบานศีศะชำระให้ขาวเหมือนพรรณศรีสังข์ สถานหนึ่งคือให้เอาขอเกี่ยวปากให้อ้าไว้แล้วตามประทับไว้ในปาก ไนยหนึ่งเอาปากสิ่วอันคมนั้นแสะแหวะผ่าปากจนหมวกหูทั้งสองข้าง แล้วเอาขอเกี่ยวให้อ้าปากไว้ให้โลหิตไหลออกเตมปาก สถานหนึ่งคือเอาผ้าชุ่มน้ำมันพันให้ทั่วกายแล้วเอาเพลิงจุด สถานหนึ่งคือให้เอาผ้าชุบน้ำมันพันนวมอสนทั้ง ๑๐ นิ้วแล้วเอาเพลิงจุด สถานหนึ่งคือเชือดเนื้อให้เปนแร่งร้อยอย่าให้ขาดให้เนื่องด้วยหนังตั้งแต่ใต้ศอลงไป

ถึงข้อเท้าแล้วเอาเชือกผูกจำให้เดรเหยียบย่ำรัว เนื้อหนัง แห่งตนให้ฉุดคร่าตจำให้เดรไปกว่าจะตาย สถานหนึ่ง คือเชือดเนื้อให้เนืองด้วยหนังเปน แร่งรัว แต่ใต้ศอลงมาถึงเอวแล้วเชือดแต่เอวให้เปน แร่งรัว ถึงมาถึงข้อเท้า กระทำเนื้อเบื้องบนนั้นให้เปนรัวตกปกคลุมลงมาเหมือนนุ่งผ้าคากรอง สถานหนึ่งคือเอาห่วงเหล็กสวมข้อสอกทั้งสองข้างข้อเข่าทั้งสองข้างให้หมั้นแล้วเอาหลักเหล็กสอดลงในวงเหล็กแย่งขึงตรงลงไว้กับแผ่นดินอย่าให้ไหวตัวได้ แล้วเอาเพลิงลนให้รอบตัวกว่าจะตาย สถานหนึ่งคือเอาเบ็ดใหญ่มคมสองข้างเกี่ยวทั่วกาย เพ็กหนังเนื้อแลเอน น้อยใหญ่ ให้หลุดขาดออกมากว่าจะตาย สถานหนึ่งคือให้เอามีดทคมเชือดเนื้อให้ตกออกมาจากกาย แต่ทละตำลึงกว่าจะสิ้นมังสะ สถานหนึ่งคือให้แล่สับพันทั่วกาย แล้วเอาแปรงหวีชุบน้ำแสบกรดครูดขุดเซาะหนังแลเนื้อแลเอน น้อยใหญ่ ให้ลอกออกมาให้สิ้นให้อยู่แต่ร่างกระดูก สถานหนึ่งคือให้นอนลงโดยข้าง ๆ หนึ่งแล้ว ให้เอาหลาวเหล็กตอกลงไปโดยช่องหูให้แน่นกับแผ่นดิน แล้วจับเท้า

ทังสองหันเวียนไปดังบุทคลทำบังเวียน สถานหนึ่งคอ
ทำมิให้เนื้อพังหนังขาด เอาลูกศิลาบดทุบกระดูกให้
แหลกย่อยแล้วรวบผมเข้าทังสัน ยกขึ้นหย่อนลง
กระทำให้เนื้อเปนกองเปนลอม แล้วพับห่อเนื้อหนังกับ
ทังกระดูกนั้นทอดวางไว้ ทำดั่งตั่งอันทำด้วยฟางซ่ง
วางไว้เชดเท้า สถานหนึ่งคอเคยวนามันให้เดือดพลุ่ง
พล่าน แล้วรดสาดลงมาแต่ศีศะกว่าจะตาย สถาน
หนึ่งคอให้กักขังสูนักขรายทังหลายไว้ ให้อดอาหาร
หลายวันให้เตมหยาก แล้วปล่อยออกให้กัดทึงเนื้อ
หนังกินให้เหลือแต่ร่างกระดูกเปล่า สถานหนึ่งคอให้
เอาขวานผ่าอกทังเปนแหกออกดั่งโครงเนื้อ สถาน
หนึ่งคอให้แทงด้วยหอกทีละน้อยๆ กว่าจะตาย สถาน
หนึ่งคอให้ขุดหลุมฝังเพียงเอว แล้วเอาฟางปกลง
คลอกด้วยเพลิงกอหนังไหม้ แล้วไถด้วยไถเหลกให้เปน
ท่อน {น้อย / ใหญ่} เปนรว {น้อย / ใหญ่} สถานหนึ่งคอให้เชือดเนื้อ
ล่ำออกทอดด้วยน้ำมันเหมือนทอดขนมให้กินเนื้อตน
เอง สถานหนึ่งคอให้ตีด้วยไม้ตะบอง {สั้น / ยาว} เปนต้น
สถานหนึ่งคอให้ทวนด้วยไม้หวายทังหนาม แลโทษ
ทังนควรด้วยสถานใดให้เอาแต่สถานหนึ่ง

ถ้าผู้ใดล่วงพระราชอาชญาพระราชบัญญัติ แลพระราชกำหนฎบทพระไอยการกฎหมายประการใดก็ดี แลเปนโจรปล้นบ้านเรือนสะกดสะดมย่องเบาตีชิงล้วงลัก สรรพโจรลักฉกทรัพยสิ่งของประการใด ๆ ก็ดี ท่านให้ลงโทษกรรมกร ๑๑ สถาน สถานหนึ่งคือให้ทวนด้วยหวาย สถานหนึ่งคือให้ตัดนิ้ว สถานหนึ่งคือให้ตัดเท้าทั้งสองข้าง สถานหนึ่งคือให้ตัด {มือสองข้าง / เท้าสองข้าง} สถานหนึ่งคือให้ตัดหูทั้งสองข้าง สถานหนึ่งคือให้ตัดจะหมูกเสีย สถานหนึ่งคือให้ตัด {หูทั้งสองข้าง / จะหมูก} เสีย สถานหนึ่งคือให้ตัดปากแหว่งปากเสีย สถานหนึ่งคือให้เสียบเปน สถานหนึ่งคือให้ตัดศีศะเสีย สถานหนึ่งคือให้จำห้าประการใส่คุกไว้ จะควรด้วยสถานโทษประการใดก็ให้ลงโทษโดยอาชญาอันมีในพระราชกฤษฎีกา แลพระราชกำหนฎกฎหมายทั้งปวงอันสมเดจพระบรมราชกระษัตรบัญญัติไว้ โดยไนยมาตราสับ ๆ มานเถิด

กล่าวลักษณโทษทวะดึงษกรรมกร ๓๒ ประการยุติแต่เท่านี้

จะกล่าวข้อความมูลคดีอันมีในคำภีรพระธรรมสาตรเกิดแต่ เอกุณตึส มูลวิวาท แจกออกโดยพระบาฬีว่า สงฺคามโทสา ปิ จ ราชทุฏโฐ คือผู้ต้องโทษในงานพระราชสงคราม แลผู้ประทุษร้ายต่อพระบาทสมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรอดิศรเดชเชษฐามาตยามหาประชากรธิบดีศรีวิสุทธิอุดมบรมนราธิเบศพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระเดชคุณานุภาพปกแผ่ไปเปนอันมาก แก่หมู่วิมลมุขมาตยานราราชคามนิคมเขตประเทษอวสาณะอาณาจักร เปนหลักแก้วก่อกิจศุขทั่วทุกทวยราษฎรบริสา อุประมามหาจักรวาฬพิสาลศีขเรศ กันประเทษธรณีมิให้มีจุลาจลวิกลลายไหลเลื่อนลงสู่มหาสมุทได้ สรรพสัตวอาไศรยเปนศุขทุกทิวาราตรีกาล ดั่งพิษฎารคุณสุนธเรศพิเศศอดุล ด้วยทรงพระราชอาณาจักรกำหนดตรา เพื่อกำลังพระเมตาเปนมหาบุพภาคบุเรจาริกไว้เปนพระโลกรรถจริยหวังให้ฉัมภิดตะโลมหังษชาติ มิให้ประมาทในหมู่พระคุณได้ จึ่งทรงพระราชบัญญัติ จัดเปนบทมาตราชื่อว่าสาขคดีอันมีสืบ ๆ กันมาดั่งนี้

ศุภมัสดุศักราช ๑๓๗๓ กุกกุฏสังวัจฉระเชษฐมาศกาลปักเขบัญจมีดฤษฎีพุทธวารกาลบริเฉทกำหนฎ พระบาทสมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรสิทธิสุนธรธรรมเดชามหาสริวงยองคบรยโสดมบรมมหาจักรพรรดิศรบวรธรรมฤกมหาราชาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณ อันมหาประเสริฐ เสดจ์ออกณะพระธั่งดิลกมาลามหาไพชนปราสาทรัตนากาษเบื้องบุรพาภิมุข พร้อมด้วยหมู่มุขมนตรีกระวิชาติราชเสวกากรมาตยามหาราชครู บโรหิตบณฑิตยาจารย์ เผาพระบาทสมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว จ่งมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสุรสหนาทดำรัสให้ตราพระราชบัญญัติเผดียงโฆษนาการแก่ชาวเจ้าเง่ายุพราชนาฏบ่โยรสาพระภาคีไนย ราชมาตยาภิมุขมนตรีกระวราชกุญขุนหมื่นพันทนายผ่าย ทหาร พลเรือน ไพร่พ้าข้าขอบขันทเสมาอาณาจักรสมสังกัดพัน อันมีในพระราชอาณาเขตพระนครศรีอยุทธยา มหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมยอุดมราชนิเวศอุตมังคมหาสถาน ตั้งแต่นสิบไปเบื้องหน้า

จะกล่าวข้อความมูลคดีอันมีในคำภีรพระธรรมสาตรเกิดแต่ เอกุณตึส มูลวิวาท แจกออกโดยพระบาฬีว่า สงฺคามโทสา ปิ ฯ ราชทุฏฺโฐ คือผู้ต้องโทษในงานพระราชสงคราม แลผู้ประทุษร้ายต่อพระบาทสมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรอดิศรเดชเชษฐามาตยามหาประชากรธิบดีศรีวิสุทธิอุดมบรมนราธิเบศพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระเดชคุณานุภาพปกแผ่ไปเปนอันมาก แก่หมู่วิมลมุขมาตยานราราชคามนิคมเขตประเทษอวสาณะอาณาจักร เปนหลักแก้วก่อกิจศุขทั่วทุกทวยราษฎรบริสา อุประมามหาจักรวาฬพิสาลศีขเรศ กันประเทษธรณีมิให้มีจุลาจลวิกลลายไหลเลื่อนลงสู่มหาสมุทได้ สรรพสัตวอาไศรยเปนศุขทุกทิวาราตรีกาล ดั่งพิษฎารคุณสุนธเรศพิเศศอดุล ด้วยทรงพระราชอาณาจักรกำหนดตรา เพื่อกำลังพระเมตาเปนมหาบุพภาคบุเรจาริกไว้เปนพระโลกรรถจริยหวังให้ฉัมภิดตะโลมหังบชาติ มิให้ประมาทในหมู่พระคุณได้ จึ่งทรงพระราชบัญญัติ จัดเปนบทมาตราชื่อว่าสาขคดีอันมีสืบ ๆ กันมาดั่งนี้

สุภมัสดุศักราช ๑๓๗๓ กุกกุฏสังวัจฉระเชษฐมาศกาลปักเขบัญจมดถยถิพุทธวารกาลบริเฉทกำหนฎ พระบาทสมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรสิทธิสุนธรธรรมเดชามหาสุริวงยองคบุรุยโสดมบรมมหาจักรพรรดิศรบวรธรรมฤกมหาราชาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันมหาประเสริฐ เสดจ์ออกณะพระธินั่งดิลกมาลามหาไพชนปราสาทรัตนากาษเบื้องบุรหาภิมุข พร้อมด้วยหมู่มุขมนตรีกระวีชาติราชเสวกากรมาตยามหาราชครู บโรหิตบณฑิตยาจารย์ เผาพระบาทสมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว จงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสุรสหนาทดำรัสให้ตราพระราชบัญญัติเผดียงโฆษนาการแก่ชาวเจ้าเงายุพราชนาฎบ่โยรสาพระภาคีไนย ราชมาตยาภิมุขมนตรีกระวีราชกุญขุนหมื่นพันทนายผ่าย ทหาร พลเรือน ไพร่ฟ้าข้าขอบขันทเสมาอาณาจักรสมสังกัดพัน อันมีในพระราชอาณาเขตพระนครศรีอยุทธยา มหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมยอุดมราชนิเวศอุตมังคมหาสถาน ตั้งแต่นสบไปเบื้องหน้า

1

๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดใจใหญ่ไพ่สูงศักดิ์ มัน
กระบถประทุศร้าย จะต่ำพระองคลดลงจากกำภูฉัตร
อนึ่งทำร้ายพระองคด้วยโหรายาพิศ แลด้วยเครื่อง
สาตราสรรพยุทให้ถึงสันพระชนม์ อนึ่งพระเจ้าอยู่หัว
ให้ผู้ใดไปรั้งเมืองครองเมืองแลมิได้เอาสุวรรณบุบผา
แลภัทยาเข้ามาบังคมถวายแลแขงเมือง อนึ่งผู้ใดเอา
ใจไปแผ่เผ่อข้าศึกศัตรู นัดแนะให้ยกเข้ามาแบ่ยด
เบียนพระนครขอบขันทเสมาธานีน้อยใหญ่ อนึ่งผู้ใด
เอากิจการบ้านเมืองแลกำลังเมืองแจ้งให้ข้าศึกฟัง ถ้า
ผู้ใดกระทำดั่งกล่าวมาน โทษผู้นั้นเปนอุกฤษฐโทษ
๓ สถาน ๆ หนึ่งให้รับราชบาทฆ่าเสียให้สันทั้งโคต
สถานหนึ่งให้รับราชบาทฆ่าเสีย ๗ ชั่วโคต สถาน
หนึ่งให้รับราชบาทแล้วให้ฆ่าเสีย โคตนั้นอย่าให้เลย
สืบไปเลย เมื่อประหารชีวิตรนั้น ให้ประหารให้ได้
๗ วันจึ่งให้สันชีวิตร เมื่อประหารนั้นอย่าให้โลหิตแล
อาศภตกลงในแผ่นดิน ให้ใส่แพลอยเสียตามกระแส
น้ำ, แผ่นดินหนา ๒๔๐๐๐๐ โยชน ทรงพระเจ้าได้ถึง
๕ พระองคแลมิอาจทรงผ้อักตัญหาความสัจมิได้นั้น

ถ้าบุคคลกล่าวมานี้ ถึงมิบำเหน็จความชอบเท่าใด ท่านมิให้เอาบำเหน็จความชอบมาปูนโทษเลย ถ้าผู้ใดผิดเปนมหันตโทษ ๆ ถึงตายนอกกว่ากล่าวนี้ ถ้ามีบำเหน็จความชอบอยู่ ให้เอาบำเหน็จความชอบนั้นมาปูนโทษก่อน ถ้าโทษนั้นเปนมหันตโทษต้อง อุกฤษฐ ครุ ถหุ } โทษถึงตาย ให้กรรณาครั้ง ๑ ๒ } ครั้งก่อน ตามโทษ หนัก เบา }

นนเถิด

๒

๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดรู้ว่าใคร ๆ ทำความร้ายในแผ่นดินด้วยประการใดใด ท่านให้ผู้รู้นั้นออกมาว่ากล่าวโดยคดีเสาวภาพตามเนื้อความอันรู้นั้น ท่านมิให้ทำบัดสนเท่าแขวนแลทิ้งไว้ในสถานสักอันเลย ถ้าผู้ใดทำจับผู้นั้นได้ท่านให้ฆ่าเสีย ส่วนผู้ใดให้แหวะปากแลผู้เขียนนั้นให้ตัดมือเสีย ผู้รู้ด้วยท่านให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที

3

๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเหนบัดสนเท่ห์ใน กระดาษ ใบตาล สมุท อันตกอยู่ในสถานใด ๆ ก็ดี ผู้ใดได้ท่านให้ฉกเสียในที่นั้น ท่านมิให้หยิบไปอ่านดู มิให้เอามาให้ผู้อื่นอ่าน จะให้ตัดมือผู้เอามานั้นเสีย ถ้าผู้ใดหยิบมาให้กุมเอาตัวมันผู้เอามานั้นจำไว้ ให้หาผู้ทำบัดสนเท่ห์นั้นจงได้ ถ้ามิได้ ให้จำมันไว้สามเดือน แลให้ทวนด้วยไม้หวาย ๕๐ ที เพราะว่าท่านมิให้เอามาสักอันเลย

4

๔ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดแลรู้เหนว่าผู้ใดคิดกระบถด้วยประการใดใด แลกระทำทุจริตผิดพระราชบัญญัติท่าน แล้วจะเอาตัวรับรองยศแผ่นดินสมเดจบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวดั่งนั้น ให้ท่าหนังสือฎีกามายื่นร่ำเรียนแก่สมุหนายก ให้พิดทูลแก่พระเจ้าอยู่หัว คือว่าผู้นั้นมคุณแก่แผ่นดิน มีบำเหนจแก่ราชการท่าน ๆ มิให้ท่าหนังสือบัดสนเท่ห์ ถอบลักทอดไว้ในสถาน

แห่งใดใด เพราะว่าพระราชกฤษฎีกาเดิมท่านห้าม
แลผู้ใดมิได้ฟังพระราชบัญญัติดั่งนี้ บังอาจกระทำบัด
สนเท่ห์ลอบลักทอดไว้ ท่านรู้ด้วยประการใดใดก็ดี ท่าน
ให้ลงโทษโดยสาหัส

5

๕ มาตราหนึ่ง เปนข้าพระเจ้าอยู่หัวเลี้ยงให้มี
ยศถาศักดิ์ แลมันโมหะจิตรคิดใหญ่ใจใคร่ฝ่ายสูงศักดิ์
ทำกระบถประทุศร้ายต่อรบพุ่งเมืองท่าน ทำดั่งนั้น
ท่านว่าโทษหนัก ให้ฆ่าเสียสิ้นทั้งโคต

6

๖ มาตราหนึ่ง นา ๑๐๐๐๐ ลงมาถึงนา ๘๐๐ รู้
เหนว่าผู้ใดเปนกระบถก็ดี ญาติสมักพักพวกเปนกระบถ
ทำความร้ายในแผ่นดินประการใด ๆ ก็ดี แลเหนชอบ
เข้าด้วยผู้กระบถ แลมิได้ว่ากล่าวพิดทูลแก่พระเจ้า
อยู่หัว ผู้นั้นเปนกระบถด้วย

7

๗ มาตราหนึ่ง เจ้าเมืองทังหลายอันอยู่ในพระ
ราชเสมาอณาเขต เปนข้าพระเจ้าอยู่หัวในแว่นแคว้น

อันขันแก่กรุงศรีอยุธยา เมืองใหญ่น้อย ให้เจ้าเมือง
หานายผู้จะเปนหมื่น แพ่ง นครบาล } หมื่น วัง คลัง นา } ให้รักษา
เมืองท่าน อย่าให้เกิดอุบัต

อันหนึ่งให้ตั้งหมื่น ด่าน แขวง } ตั้งนายขนอนคอยด่าน
ทางให้หมั้น ดูจงพ้นแดนโดยรอบคอบ อย่าให้ข้าศึก
สัตรูเข้ามาแปลกปลอม ถ้าพบข้าศึกสัตรูมากเหนซ้า
เติมเข้ามา ให้เร่งขับครัวเข้าเมือง หับประตูเมืองอยู่
ถ้าพระเจ้าอยู่หัว ให้แต่งพลทหารสอดแนมดูเอาทาง
ข้าศึกจงได้ แม้นข้าศึกถอยไป ให้ตามจงพ้นแดน
จะมิบำเหนจแก่เจ้าเมือง

๘

อนึ่งมาตราหนึ่ง หัวเมืองเสมอกันรักกันแลเจ้า
เมืองหนึ่งไปหาเจ้าเมืองหนึ่ง ให้มีโทษสามประการ
อนึ่งถ้าข้าศึกมา ให้ท้าวพญาลูกขุนมนตรีมุข
นั่งประชุมนุมณะศาลากลาง ผู้ใดมิได้มาเปนโทษ
กระบถ ให้ปรับตามโทษ

9

๙ มาตราหนึ่ง เมือง ปากใต้ ฝ่ายเหนือ ชิงขึ้นแก่กรุงเทพมหานคร ให้มาอ่อนน้อมนำดอกไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการมาถวายตามราชประเพณีแต่ก่อน ถ้าเมืองใดมิได้กระทำตามประเพณี แขงบ้านเมืองไว้ให้เปนจุลาจลในแผ่นดินท่านไซ้ ท่านว่าโทษถึงตาย

10

๑๐ มาตราหนึ่ง ราชสัตรแปลกปลอมเข้ามาในขอบขันทเสมาก็ดี แลมันคิดทนงองอาจทำร้าย ให้เปนจุลาจลในแผ่นดินท่านก็ดี แลชาวประเทษต่างเมืองเข้ามาอยู่ในขอบขันทเสมาแล้ว แลมันคิดร้ายแก่แผ่นดินท่านก็ดี แลข้าศึกต่างประเทศ มันทำกลอุบายคิดร้ายแก่แผ่นดิน แลมันมิได้เกรงกลัวแปลงปลอมเข้าไปในพระราชวัง แลไปถึงพลับพลาหน้าพลานฉานคลี แลเข้าไปถึงท้องพระโรงมุขบานพระแกล แลไปที่สถานแห่งใด ๆ ก็ดี แลจับได้มันผู้ทนงองอาจ์แปลกปลอมเข้าไปนั้น ให้ถามเอาถ้อยคำมัน

จงถ่องแท้ แลให้เอาตัวมันผู้แปลกปลอมเข้ามานั้น ลงโทษ ๓ สถาน แลซึ่งผู้รู้เห็นคิดอ่านว่าชอบเข้าด้วยมันนั้น ให้สับแลเฉือนเนื้อแล้วให้ฆ่าเสีย ให้รับเอาทรัพย์สิ่งสินมันผู้ทำจลาจลในแผ่นดิน เข้าพระคลังหลวงจงสิ้น

11

๑๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเปนข้าพระเจ้าอยู่หัว ๆ ชุบย้อมตั้งแต่งเปนพญาพระหลวงขุนหมื่น ท่านให้ผู้นั้นมีน้ำใจสาพิภักซื่อตรงต่อพระเจ้าอยู่หัว ท่านมิให้เอาใจออกหากจากพระเจ้าอยู่หัว ท่านให้ผู้นั้นเอาใจใส่ดูผิดแลชอบการงานพระราชวังทั้งปวง ให้รักษาพระเจ้าอยู่หัวจงคำนับ ถ้าแลประเทษใด ๆ จะเข้ามาทำจุลาจล ให้ผู้นั้นกะเกนผู้คนบ่าวไพร่ขอบขันทเสมานั้น ให้มารักษาพระเจ้าอยู่หัวให้ต่อรบด้วยราชสัตรูมีไชยชำนะแก่ราชสัตรูจงได้ แล้วให้เอาใจดูหูใส่ตรวจตราดูผู้คนซึ่งจะเข้ามาสัพประหยุดด้วยราชสัตรูนั้น ถ้าเห็นว่าผู้ใดมิได้ซื่อตรงต่อพระเจ้าอยู่หัว มันแนะนำให้ข้าศึกปลอมเข้ามาถึงกรุงก็ดี มันคิดร้ายด้วยประการ

ใด ๆ ก็ดี รู้แล้วให้เอาเนื้อความกราบบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัวให้แจ้ง ห้ามมิให้เปนใจด้วยคนผิด ถ้าผู้ใดมีความชอบในแผ่นดิน ขอให้ตั้งแต่งพระราชทานยศถาศักดิ์แก่ผู้นั้นโดยสมควร

12

๑๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเปนข้าพระเจ้าอยู่หัว ๆ ทรงพระเมตาพระราชทานเงินทองเสื้อผ้าชุบย้อม ตกแต่งเปนถึงขุนหมื่น ครั้นอยู่มาเกิดจุลาจลมีราชสัตรูเข้ามารบเอาบ้านเมือง แลมันผู้ซึ่งท่านตั้งแต่งเปนขุนหมื่นนั้น มิได้คิดถึงคุณซึ่งท่านชุบย้อม คิดกระบถชักภาแนะนำราชสัตรูเข้ามาถึงพระนคร ให้รับเอาบ้านเมืองของพระเจ้าอยู่หัว สบสวนเปนสัจ ท่านให้ลงโทษโดยมันคิดร้าย

13

๑๓ มาตราหนึ่ง ข้าศึกต่างประเทศเข้ามาปลอมบ้านปลอมเมืองท่าน แลผู้ใด ๆ ให้เข้ามาอยู่อาไศรยใน บ้าน เรือน ตน ท่านรู้ด้วยประการใดแลเปนสัจ ท่านให้ลงโทษแก่ผู้ให้ข้าศึกอาไศรยนั้นถึงสิ้นชีวิตร ส่วน

เพื่อนรู้เห็นมิได้บอกกล่าวพิดทูลให้ฆ่าเสียด้วย ส่วนคนผู้ปลอมให้สับเอาพวกเพื่อนแล้วให้ฆ่าเสีย

14

๑๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่งให้มียศถาศักดิ์ แลเปนนายหมวดนายกองทแกล้วทหารไพร่พ้าข้าแผ่นดิน มีการณะรงสงคราม มิได้อยู่ช่วยราชการ ภาครอบครัวอพยบหนีไปเข้าด้วยข้าศึกแลไปซุ่มซ่อนอยู่บ้าดง ท่านว่าเปนกระบถ ให้ฆ่าเสียสิ้นทังโคตอย่าให้ดูเยี่ยงหย่างกันต่อไป

15

จุลศักราช ๗๕๖ ฉ้อศกนักสัตวพยัฆสังวัจฉระไพสาขมาศสุกะปักษยอรรถมีดถุยถีระวิวารกาล บริเฉทกำหนด พระบาทสมเดจ์พระบรมไตรโลกนารถนายกดิลกผู้เปนเจ้า เกล้าภูวมลทณสกลอาณาจักรอัคบุริโสดม บรมสวรรยาธิปไตยมไหยสุริยวงษบรมหงษวิสุทธิพุทธางกูรบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสดจ์ออกพระธินั่งเบญจรัตนมหาปราสาทสุริโยภาษวรา โดยบูรพาภิมุขเถลิงอาศน์ จึงมีพระราชโองการมาณพระ-

บัณฑูลสุรสิหนาทตราพระราชบัญญัติแก่ชาวเจ้าเหง้า
ยุพราชนาฏบ่โยรสาภาคีไนยนัดา มาตยาภิมุขมนตรี
กระวิชาติราชนิกูญเมืองขุนหมื่นสมสังกัดพัน อันมีใน
ขอบขันทเสมาอาณาเขต แว่นแคว้นแดนพระนคร
ทวาราวะดีศรีอยุทธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธานี ว่า
แต่นสืบไปเมื่อหน้า

ถ้าเสด็จโดยพยุหบาตรยาตราทับ ไปการณรง
สงครามนั้น ให้ยุกระบัตทับแลบก ซ้าย ขวา ถืออาชูา
ต้อนพลทั้งปวง แลให้นายกองยกกระบัดเกยกายกอง
หน้าหลังบก ซ้าย ขวา แต่งขุนหมื่นต้อนพลจงทุกกอง
แลให้แต่งลูกหลานอันไว้ใจได้นั้นต้อนพลทั้งปวงหลัง
ยุกรบัดเปนขนัด

อนึ่งแลให้แต่ง องครักษ์อันบันดาได้ประจำทับ
ไว้ด้วยยุกรบัดใน ซ้าย ขวา นั้น แลให้กฎหมายให้
แก่ยุกรบัดใน ซ้าย ขวา แลขุนหมื่นบันดาถืออาชูาสท
ต้อนพลทั้งปวงโดยพนักงาน ถ้าผู้ใดต่อรบด้วยราช

สัตรูมิพังบังคับย่อท้อในทรบ ผันเพื่อนจากกระบวนทับ
ประการใด ถ้ามิบันดาศักดิ์ แต่นา ๘๐๐ ลงมาถึง
ไพร่ไซ้ โทษหนักเท่าใดให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ
นั้น ถ้าบันดาศักดินา๑๐๐๐หนึ่งขึ้นไป ให้กมเอาตัวไป
ส่งแก่นายกองยุกรบัดเกียกกาย ให้ลงโทษโดยโทษา
นุโทษนั้น แลให้เกียกกายบันดาถืออาชูาต้อนพล
กฎหมายเอาโทษนั้น ไปบอกแก่นายกองแลยุกระบัด
เกียกกาย ให้พิจารณาโดยโทษ แลเมื่อยุกระบัด
แลขนหมื่น จะลงโทษผู้ผันเพื่อนในกลางสงครามนั้น
ถ้าแลผันเพื่อนลงมาถึงช้างม้านายกอง ให้ลงโทษจง
หนัก เร่งต้อนเข้าให้รับ ถ้าแลถอยหลังลงมาจากนาย
ทับนายกอง ให้ลงโทษถึงสันชีวิตร

อนึ่งนายกองได้ชนช้างแลได้ตลุมบอน ลูกกอง
ทั้งปวงมิได้ตลุมบอนด้วย ให้ลงโทษจงหนักแลให้ต้อน
เข้ารบ ถ้าแลผันเพื่อนลงมาจากกระบวนแลละนายทับ
นายกองให้เปนอันตะราย ให้ลงโทษถึงสันชีวิตร

18

อนึ่งถ้าพญาแลพระหลวงขุนหมื่น ผู้บันดาได้ชนช้างได้ตลุมบอน แลขุนหมื่นผู้คุมพลแลนายสิบมิได้ประจันบานมิได้ตะลุมบอนด้วย ให้ลงโทษจงหนัก แลให้ตอนเข้ารบ ถ้าแลผันเพื่อนลงมาจากท้าวพญาพระหลวงเมืองขุนหมื่นก็ดีละให้เปนอันราย ให้ลงโทษแก่ผู้นั้นถึงสันชีวิตร

19

อนึ่งถ้าแลพญาพระหลวงขุนหมื่น ผู้บันดาขี่ช้างแลได้ชนช้างได้ตะลุมบอน แลขุนหมื่นผู้คุมพลแลนายร้อยนายสิบมิได้ประจันบาน มิได้ตะลุมบอนด้วย ให้ลงโทษจงหนัก แล้วให้ตอนเข้ารบ ถ้าแลผันเพื่อนลงมาจากท้าวพญาพระหลวงขุนหมื่น แลให้เปนอันตะราย ให้ลงโทษถึงสันชีวิตร

20

แลเมื่อขุนหมื่นผู้ถือ อาชูาต้อน พล ทั้งปวง จะลงโทษแก่ผู้เลมิดพระราชอาชูา ในการพระราชสงคราม นั้น ถ้าแลโทษนั้นหนัก แลจะถึงสันชีวิตร ให้

ยุกระบัตลงโทษโดยโทษานุโทษ ถ้าแลเมื่อได้รบ
ด้วยราชสัตรู ผู้ใดได้ชนช้างได้ตะลุมบอน แลมี
บำเหน็จบำนานกัด เปนใจอาษาราชการด้วยใจษา
พิภักดิ์ แลมิได้เปนใจอาษาราชการแลย่อท้อในการ
ราชสงครามด้วยประการใด แลจะลงโทษหนักกัด ถึง
สิ้นชีวิตรกัด ให้ยุกระบัดแลลูกหลาน นายกอง
ยุกระบัดเกียกกาย กฎหมายเอาบำเหน็จแลโทษแลชอ
ผู้เลมิดพระราชอาชาในพระราชสงครามจงหมั้นคงโดย
พนักงาน ครั้นเสร็จการแล้วให้เอามาว่าแก่นายกองแล
ยกระบัดเกียกกาย โดยบำเหน็จแลโทษนั้น ครั้นแล
ราชสัตรูแตกฉานพ่ายแพ้แล้วไซ้ ให้ติดตามเอานาย
กองนายทับแลพลจงได้

21

อนึ่งมีภูผาบ่าดงพงเขา แลจะดาช้างม้ารพลเปน
ขบวนโดยมีพระราชกำหนดนั้นมิได้ ให้เอาภูมสถาน
เปนประมาณ แลให้ผ่อนปรนดาช้างม้าพลตามควร
ด้วยภูมสถานนั้น

22

อนึ่งถ้าราชสัตรูตั้งค่ายแลขุดคูอยู่เปนอันมั่นคง

ให้นายกองแลยุกระบัดเกยกายกองหน้าหลังบก ซ้าย ขวา แลท้าวพญาพระหลวงหัวเมืองทังปวงพิภากษาเอาการนั้นเปนประมาณ ให้ตกแต่งโดยการนั้น ถ้าแลเหนควรที่จะตีทับข้าศึกให้แตกฉานในกลางคืนนั้นได้ ก็ให้ตีทับข้าศึกให้แตกฉานในกลางคืนนั้นจงได้ แล้วให้ส่งข่าวอย่าให้ขาด

23

อนึ่งถ้าแลจะเกนเอาคนไปจ่ายเท่าใด เมื่อทำออกเศดมากน้อยเท่าใด ให้เรียกเอาแก่ยกระบัดให้ครบตามเกน

24

อนึ่งยกไปรบข้าศึกก็ดี ข้าศึกยกมาเอาเมืองก็ดี แลท้าวพญาหัวเมืองขุนหมื่นมนตรีมุขเสนา อำมาตราชโยธานายทับนายกองกอง หน้า หลัง กอง พัน หมื่น แสน แล ยก ช้าง ม้า ดั้งดาบเสโล่บ้านไฟน่าไม้ธนูหอกทวนยกไปต่อยุทด้วยราชสัตรู ยังมิทันได้รบถอยออกมาชั่ว

ตัวช้างหนึ่ง ให้ใส่ตรุไว้ ถ้าผู้ใดถอยออกมาสองชั่ว ตัวช้าง ให้เอาตัวลงหญ้าช้าง ถอยออกมาสามชั่ว ตัวช้าง ให้ตะเวนแล้วให้ตัดศีศะตัดเท้าเสียบไว้หน้าทับ

อนึ่งถ้าตัวยทด้วยราชสัตรอย่ ผู้ใดถอยออกมาชั่วตัวช้างหนึ่ง ให้ลงโทษทะเวนแล้วให้ตัดตันตัดสีศะเสียบไว้หน้าทับ

25

อนึ่งผู้ใดอยู่ใน ทับ / ศึก มิได้รักษาช้างม้าไว้ให้หมั่นคงให้ลุ่ยหลุดจากหลักแหล่ง ให้ทะเวนรอบทับแล้วตัดเท้าตัดสีศะเสียบไว้

26

อนึ่ง ผู้ใดอยู่ทับศึกประจำน่าที่ให้ข้าศึกปลอมเข้ามาได้ ให้ลงโทษทะเวนรอบทับตัด เท้า / สีศะ เสียบไว้

27

อนึ่งผู้ใดอยู่น่าที่ให้ข้าศึกผ่าค่ายเข้ามาได้ ให้ทะเวนรอบทับให้ตัด เท้า / สีศะ เสียบไว้

28

อนึ่ง ผู้ใดอยู่กองแลซัดกองเสีย ให้ทะเวนรอบทับ ให้ตัด ศีศะ เท้า } เสียบไว้

29

อนึ่ง ผู้ใดอยู่นอนน่าที่ในกอง ทับ ศึก } ให้ไฟไหม้ค่าย ให้ลงโทษทะเวนรอบทับตัดศีศะเสียบไว้

30

อนึ่งผู้ใดนอนน่าที่กด นอนค่ายกด แลสัศดีมหาดไทกระลาโหมไปตรวจแลนอนหลับอยู่ ให้เอาหอกร้อยขาประจาน

31

อนึ่งผู้ใดทำให้ผู้คนช้างม้าท่านต่นจากหลักแหล่ง ให้ทะเวนตัดศีศะเสียบไว้หน้าทับ

32

อนึ่งทับศึก กระบวนเรือยกเข้าไปต่อยุทด้วยราชสัตรูอยู่ ถ้าถอยเรือออกมาชั่วลำเรือหนึ่ง ให้ลงโทษทะเวนแล้วให้ตัด ศีศะ เท้า } เสียบไว้

33

อนึ่งทับศกกระบวนเรือยกเข้าไปจะต่อยุทด้วยราชสัตรู ถ้าถอยออกมาชั่วลำหนึ่ง ให้ใส่ตรุไว้ ถ้าถอยสองชั่วลำเรือให้ถอดลงหญ้าช้าง ถอยสามชั่วลำเรือให้ทะเวนแล้วให้ตัด เท้า สัศะ เสียบไว้หน้าทับ

34

อนึ่งผู้ใดลักเสื้อผ้าเครื่องสาตราวุธในกลางพล เมื่อตรวจพล ท่านให้ฆ่าผู้นั้นเสีย ถ้าแลผู้ลักนั้นยังมีบำเหน็จแก่ราชการ ท่านให้รับเรือนเอาทรัพทั้งปวงเข้าพระคลังหลวง

35

๑๕ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวใช้ผู้ใดไปราชการแห่งใด อยู่ภายหลังข้าศึกเข้ามารบพระนคร ให้เร่งรบมาเข้ากระบวนทับต่อรบด้วยข้าศึกเอาใชยชำนะ จึงได้ ถ้าผู้ใดหลบหลีกหนีมา ท่านว่ามันเอาใจออกหาก ให้ลงโทษถึงสันชีวิตร

36

๑๖ มาตราหนึ่ง ถ้าการพระราชสงครามยกไปกัด ข้าศึกยกมาถึงเมืองกัด แลท้าวพญาหัวเมือง

มุขมนตรีเสนาโยธามาต ผู้เปนนายกองนายทับยกช้าง ม้ารพลดั้งดาบเขนเสโลบ้นไฟน่าไม้ธนูหอกทวน เปนปีกออกไปกลางแปลง แลนายกองนายทับผู้ใดออกไปได้รับ แลมีไชยชำนะแก่ข้าศึก แลให้ยกระบัดทับกฎหมายมา ได้รางวันเจียดทองเสอสะหนอบแลเปลี่ยนท่อน ฝ่ากลูกหลานให้เลยงดูตามบำเหนจ

ถ้าผู้ใดชนช้างชะนะ บำเหนจหมวกทองเสอสะหนอบทองปลายแขนยกขนถึงนา ๑๐๐๐๐ แล้วให้ร่มขันทองคานหามทอง

ถ้าผู้ใดชนช้างมีไชยแลข้าศึกขาดหัวช้าง ได้บำเหนจพานทองหมวกทองร่มขันทองแลเมียนาง ถ้าได้ตัวท้าวพญาบำเหนจเท่ากัน

ถ้าพลหอกดาบดั้งเสโลพลเท้าได้ช่วยด้วยช้างแลผู้ชนช้างนั้นมีไชยเพราะพลเท้า ยกพลนั้นขึ้นเปนขน รางวันเงินลากทองลาก ลูกหลานเลยงสืบไป ผ่ายผู้ชนช้างนั้นรางวันดุจเดียว

ถ้าผู้ขนม้ารบแลได้หัวมา บำเหนจขันทองเสอผ้ายกขึ้นขน ถ้าพลเท้าได้หัว รางวันขันเงินเสอผ้า ถ้าพลเท้าได้ม้า รางวันขันทองเสอผ้า

ถ้าแต่พลไพร่องครักษรายขึ้นไปถึงนา ๔๐๐ ได้ตัวท้าวพญาบำเหน็จเงินลากทองลาก ได้กินเมืองได้เมียนาง ถ้าได้ตัวช้างบำเหน็จเงินชั่งหนึ่งตลับทองเสื้อผ้า

ถ้าไพร่พลชาวเลือกรอง ตัดช่องโจมทับหลวง พันข้าศึกหนีจากทับ ให้เงินชั่งหนึ่งตลับทองเสื้อผ้าตั้งขึ้นเปนขุนอาสา ผู้ใดพันแย้งด้วยข้าศึกแลชะนะเงินห้าตำลึง

ผู้ใดสู้สองคนแลแก้ตัวรอดมา รางวันขันทองเสื้อผ้า ถ้าผู้ใดไปสองคนรอดตัวออกมา ได้ทั้งอาวุธข้าศึกมาด้วยบำเหน็จขันทองเสื้อผ้าตั้งให้เปนขุน

37

๑๗ มาตราหนึ่ง พญาพระหลวงขุนหมื่นทแกล้วทหารทวยราษฎรทั้งหลายเปนข้าขอบขันทเสมา พระเจ้าอยู่หัวตำรัสกะเกนใช้ให้ไปการณรงสงคราม แลมันผู้ไปนั้นหลงเข้าไปในทับศึกฝ่ายข้างหนึ่ง แลมันสบประหยุทสู้รบด้วยราชสัตรู แลมันแก้ชีวิตรมันมารอด ท่านว่าผู้นั้นมีความชอบในแผ่นดิน

38

อนึ่งผู้ใดเปนข้าพระเจ้าอยู่หัว ๆ ใช้ไปการณรงสงคราม แลมันผู้ไปการณรงสงครามนั้น มีน้ำใจยา

พิภักต่อพระเจ้าอยู่หัว มันเอาใจต่อรบด้วยราชสัตรู ๆ หนีไปมิไชยชำนะ ท่านว่าผู้นั้นมีความชอบในแผ่นดิน ท่านว่าให้บำเหน็จรางวันแก่ผู้นั้นโดยควร เหตุใดจึ่งกล่าวดังนี้ เหตุว่าผู้นั้นรู้จักคุณพระเจ้าอยู่หัว

39

อนึ่งผู้ใดเปนข้าพระเจ้าอยู่หัว ๆ ตั้งแต่งให้เปนถึงพญาพระหลวงขุนหมื่นแล้ว ครั้นอยู่มามีราชสัตรูแต่งกระบวนเข้ามารบเอาพระนคร แต่ยังมิเข้ามา แลผู้นั้นอาจยามาท อาษาพระเจ้าอยู่หัวไปต่อสับประหยุทด้วยราชสัตรู ราชสัตรูแพ้พ่ายอำนาทหนี ผู้นั้นมิไชยชำนะ ท่านว่าผู้นั้นมีความชอบ ท่านให้บำเหน็จรางวันโดยสมควร

40

อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวเสดจ์อยู่ในพระนครก็ดี แห่งใดใดก็ดี ไปการสงครามก็ดี ข้าศึกยกมารบแลผู้ใดมิได้อยู่ต่อสู้ด้วยข้าศึกสัตรูหลบหลีกหนีไป ท่านว่าผู้นั้นละเสดจ์ไว้ ให้ฆ่าเสีย

41

๑๘ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้ให้ข้าทูลออง ฯ ผู้ใดไปโดยเสดจ์การณรงสงครามก็ดี พระสุภาวะดีมุกขะมนตรีกะเกนผู้ใดให้คุมสมักภักพวกไปการณรงสงคราม ตัวก็มิไป สมักภักพวกก็มิให้ไปก็ดี ตัวไปสมักภักพวกมิให้ไปก็ดี สมักภักพวกไปตัวมิไปก็ดี ไปถึงกลางทางแล้วหนีกลับมาก็ดี ท่านว่าผู้นั้นเข้าด้วยข้าศึกสัตรู กระบถต่อแผ่นดิน

42

อนึ่งข้าศึกมาล้อมเมือง พระเจ้าอยู่หัวเสดจ์ต่อด้วยข้าศึกทำณรงสงครามก็ดี แลเกนให้ทแกล้วทหารไพร่พลไป ผู้ใดหมิไปก็ดี ไปถึงกลางทางกลับมาละเสดจ์เสียก็ดี ท่านว่าโทษถึงตาย

43

อนึ่งพระผู้เปนเจ้า ใช้ให้ผู้ใดไปการณรงสงคราม ท่านว่าให้เอาชีวิตรเปนแดนแทนพระเดชพระคุณ อย่าย่อหย่อนถอยท้อต่อราชสัตรูสักอันเลย ให้เอาไชยชำนะจงได้ ถ้าผู้ใดหนีละตาทับเสีย ให้ฆ่า

เสียอย่าให้ดูเยี่ยงหย่างกัน แลบุตรภรรยาทรัพยสิ่ง
ของให้เอาเปนหลวง

44

๑๙ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวใช้ให้มุกขมนตรี ราชนิกุญขุนหมื่นหัวพันไปรบเมืองใดใด ได้นางพญา พระราชบุตรีพระราชนัดดามา ให้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระเจ้าอยู่หัว ถ้าผู้ใดได้มิได้เอามาถวายเบียดบังไว้ ให้ชุมนุมมุกขมนตรีแล้วให้ฆ่าเสีย

45

๒๐ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวเสดจ์กรีธาพลไปตีประเทษเมืองใดก็ดี ให้เสนามุกขมนตรียกพลไปก็ดี ข้าศึกยกทับมา ไปต่อด้วยข้าศึกก็ดี พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานบำเหน็จรางวัล ให้แก่ผู้มีบำเหน็จความชอบในการณรงสงครามก็ดี อนึ่งพระราชทานสะเบียงอาหาร แก่นายทับนายกองไพร่ในกองทับ แลนายหมวดนายกองช่อบังไว้มิให้ก็ดี เอาไปขายเปนอนาปรโยชน์ก็ดี อนึ่งไพร่กองทับหนีหายล้มตายด้วยประการใดขาดจากจำนวร นายหมวดนายกองเบิกช่อ

เอาเสบียงอาหารไปมากกว่าจำนวรไพร่พลก็ดี เอาไปขายเปนอนาปรโยชน์ก็ดี โทษ ๓ สถาน สถานหนึ่งให้ตัดศะเสีย สถานหนึ่งให้ทวน ๖๐ ที สถานหนึ่งให้เอาสิ่งของซึ่งช่อแขวนตอประจานแล้วให้ทำราชการแก้ตัว ควรด้วยสถานใด ให้เอาแต่สถานหนึ่ง

๒๑ มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวยกจัตุรงคพล พยุหะ ไปด่านแดนน้อยใหญ่ขอบขันทเสมาประจามิตร ข้าศึก ได้สมพลเลยทับเดรทับ ตั้งค่ายประชิดติดค่ายเวียงพระนะครก็ดี ข้าศึกยกมายกทับไปต่อด้วยข้าศึกก็ดี พระเจ้าอยู่หัวใช้ให้ผู้ใดเอาเครื่องราชบริโภกไปประสาตรางวันแลเครื่องอัญมานิเสบียงอาหาร ไปพระราชทานนาย ทับ กอง ยกกระบัตรเกียกกาย ไพร่ทังปวง แลผู้คุมเอาทรัพยสิ่งของไปมิได้เอาไปประสาตตามพระเจ้าอยู่หัวสั่ง เอาสิ่งของอันชั่วผลัดเปลี่ยนเอาของดีไว้ก็ดี มากให้แต่น้อยบังเอาไว้เปนอนาประโยชน์ตนเองก็ดี ให้ลงโทษ ๔ สถาน

เหตุใดจึงกล่าวดั่งนี้ เหตุว่ามันบังไว้จะให้ข้าทะแกล้วทหารถอยกำลังในการณรงสงครามเสียราชการท่าน

อนึ่งผู้ใดเปนข้าพระเจ้าอยู่หัว ๆ ตั้งแต่งเปนอัคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ แลเสนาบดีผู้น้อยก็ดี ตั้งแต่งเปนพระหลวงขุนหมื่นก็ดี พระเจ้าอยู่หัวใช้ให้ไปการณรงสงครามมิได้ชำนะแก่ราชสัตรู ให้พระราชทานบำเหน็จรางวัลเงินทองเสื้อผ้า กินบ้านผ่านเมืองตามผู้มีชื่อกระทำความชอบนั้น ถ้าแลพระผู้เปนเจ้าใช้ไปการณรงสงครามอีกแล้ว มิได้ซื่อตรงเอาใจใส่ให้มีไชยชำนะแก่ราชสัตรู ให้ราชสัตรูแปลกปลอมเข้ามา มิได้เปนใจต่อรบด้วยราชสัตรู ท่านให้ลงโทษแก่ผู้นั้นโดยโทษานุโทษ

๒๒ อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวตำรัสตรัสใช้ไปตั้งค่ายคูรบข้าศึกหมื่นได้ทำก็ดี ทำมิแล้วทอดทิ้งเสียก็ดี ให้ตัดศีศะเสียบไว้หน้าทับ

49

อนึ่งข้าศึกแตกฉานให้ไปติดตาม หมายไปก็ดี ไปถึงกลางทางกลับมาข้าศึกหนีไปได้ก็ดี ให้ตัดศีศะเสียบไว้

50

๒๓ อนึ่งผู้ใดบอกข่อการณรงสงคราม ให้สืบสวนจงแน่จึ่งให้บอก ถ้าผู้ใดเอาเทจหมจริงบอกข่าวราชการ ท่านว่าให้ตัดศีศะเสียบไว้

51

๒๔ อนึ่งนายทับนายกองใช้ผู้ใดไปเอากจราชการสิ่งใดใด ผู้นั้นหลบลหนีให้เสียราชการไป ท่านให้ตัดศีศะเสียบไว้

52

๒๕ อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวใช้ให้ผู้ใดทำการณรงสงครามแลมันหลบหลีกหนีละการณรงสงครามเสีย ให้ตัดศีศะเสียบไว้ ถ้าพระเจ้าอยู่หัวงดโทษ ให้ไปต่อรบข้าศึกแก้ตัว ถ้าแก้ตัวได้คุ้มโทษ ถ้าไม่แก้ตัวได้โทษคุงตาย บุตรภรรยาอย่าเลยง

53

สุภมัศดุ ๑๓๗๔ ศกจอนักสัตว เชษฐมาศสุกะบักเขทัศมีดฤษีพฤหัศบดีวาระ พระบาทสมเดจ์บรมมหาจักรพรรดิศรรามาธิบดี เสดจ์สถิตย์ในพระธนั่งสุวรรณมหาปราสาทโดยบุรพาภิมุข พร้อมด้วยมุกขมนตรีกระวีชาติราชบโรหิดตาจารย์ มพระราชหฤไทยใคร่กรรุณาเพื่อจะระงับดับทุกข์ยากแกลวทหาร แลผู้มีบำเหนจ์บำนานผู้มีภัทยาแลผู้รั้งเมืองครองเมือง จงมพระราชโองการมาณพระบันทูลให้ตราพระราชบัญญัติคำนับไว้

ผู้ใดทำราชการมีบำเหนจ์บำนานภัทยาทังสามนี้ ถ้าจะประสาทรางวันแลทิยศถาศักดิ์พญาพระหลวงให้เปนเอก โท ตรี } แลเครื่องอุประโภกบริโภกตามยศถาศักดิ์ ถ้าเปนพระหลวงรั้งเมืองครองเมืองเอกโทตรีจัตวา ถ้าบำเหนจ์เปนลหุให้เลื่อนที ถ้าบำเหนจ์เปนมะชิมมะให้ล่วงที ถ้าบำเหนจ์เปนอุกฤฐให้หลั่นที ถ้าผู้มีบำนานเปนมชิมให้เลื่อนที ถ้าเปนแต่ลหุ ก็ให้ประสาทแต่รางวัลตามยศถาศักดิ์

54

๒๖ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้มีบำเหน็จบำนานทั้งสองนี้ ทำราชการเลมิด แลกระทำอุบาทขาดเหลือ เปนมหันตโทษถึงตายเปน อุกฤษ / คะรุ / มชิม } โทษประการใด ๆ ก็ดี ควรให้พระมหากระษัตราธิราชเจ้าผู้ครองพิภพไปภายหน้า กรรุณาแก่ข้าทแกล้วทหารผู้มีบำเหน็จบำนานครั้งหนึ่งสองครั้งก่อน ถ้าผู้มีบำเหน็จทำผิดเปนอุกฤษโทษควรให้เลื่อนโทษ ถ้าโทษเปนครุโทษให้ล่วงโทษ ถ้าโทษเปนแต่ลหุโทษให้หลั่นโทษ ถ้าผู้มีบำนานต้องคะรุโทษให้เลื่อนโทษ ถ้าโทษเปนลหุโทษให้ล่วงโทษ ถ้าผู้มีภัทยาต้องคะรุโทษให้เอาตามโทษนั้นเถิด ถ้าต้องแต่ลหุโทษควรให้เลื่อนโทษ ถ้าผู้มีบำเหน็จทำผิดต้องอุกฤษโทษครุโทษมชิมโทษถึงตายก็ดี ก็ให้กรรุณาผู้มีบำเหน็จครั้งหนึ่งสองครั้งก่อน เหตุว่าผู้มีบำเหน็จเอาชีวิตรแลโคติแลกความชอบไว้ในแผ่นดิน ถ้าผู้มีบำนานนั้นทำผิด ต้อง ครุ / มชิม / ลหุ } โทษถึงตาย ให้กรรุณาครั้งหนึ่งก่อน เหตุว่าผู้มีบำนานเอาชีวิตร

เปนแดนแลกความชอบไว้ในแผ่นดิน ถ้าผู้มีบำเหนจ์
ทั้งสองนี้ยังกระทำอุบาทขาดเหลือเลมิดต้อง คะรุ มชิม ละหุ
โทษถึงตาย ต้องโทษสิ่งใดใดก็ดี ควรจะ เลอน ล่วง หลั่น
โทษตามโทษนั้นเถิด ถ้าผู้มีบำเหนจ์บำนานย่ามบกลัว
ยังทำอีกเล่า ถ้าโทษต้องด้วยสถานใด ๆ ให้เอาตาม
สถานนั้นเถิด

๒๗ อนึ่ง ผู้มีบันดาศักดิ์แต่นา ๔๐๐ ขึ้นไป
ต้องโทษ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ สถาน ถ้าต้องไหมจตุรคูนตรีคูนทวีคูน
ลาหนึ่งก็ดี อย่าให้ไหมเลย เหตุสมบูรณด้วยทรัพย
ให้ทวนเสียตามกำลังเบี้ยจงจะหลาบจำ

๒๘ อนึ่ง อัคมหาเสนาธิบดี แลมุกขมนตรี

ผู้ใดพิภากษาผู้มี บำเหน็จ / บำนาน / ภัทยา แลผู้เลมิดล่วงพระราช

บัญญัติ กระทำอุบาทขาดเหลือต้อง อุกฤษ / กระ / มชม / ลหุ โทษ

ก็ดี ให้เลงดูเปน อุกฤษ / ละรุ / มชม / ละหุ โทษก็ควรแต่ เลื่อน / ล่วง / หลั่น ตาม

ความชอบบำเหน็จบำนานภัทยานั้นเถิด ถ้าอัคมหา

เสนาธิบดีแลสมุหมนตรีปฤกษาโทษจะลงทัณฑกำมผู้ผิด

แลจะประสาดรางวันสิ่งใด แก่ผู้มีความชอบต้องด้วย

พระราชบัญญัตินั้นแล้ว แลพระมหากระษัตราธิราชเจ้า

มิได้บันชา ถ้าทรงพระกรุณาตรัสประการใดเปน

ประสิทธิ ถ้ามิได้ต้องด้วยพระราชกำหนฎกฎหมาย ก็

ให้อัคมหาเสนาธิบดีมุกขมนตรีเอาชื่อตรแลกความชอบ

ไว้ในแผ่นดิน ให้เอารับสั่งนั้นบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัว

ถึง ๓ ครั้งก่อน ถ้ายังหมิบันชาอีกเล่า จึงให้พระญาติ

พระวงษพระอัคมเหษี บังคมทูลในที่ระโหฐาน ถ้ายัง

หมิบันชา จึงให้พระสังฆราชถวายพระพร ถ้ายังหมิ

ทรงพระกรุณา จึงให้ตราเปนพระราชกฤษฎีกาไว้

57

๒๙ อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวยกจัตุรงคพยุหพลมิได้เปนอันตราย บำเหน็จนั้นเปนคะรุ

อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวให้ผู้ใดไปรั้งเมืองครองเมือง แลตรวดตราด่านทาง มิให้ข้าศึกหักด่านทางเข้ามาได้ แลรับรองป้องกัน บำเหน็จนั้นเปนละหุ

58

๓๐ อนึ่งอาสางานพระราชสงครามเข้าในกองทับหลวง ชนช้างง้างพลายรบกัน มิไชยชำนะแก่ราชสัตรู บำเหน็จเปนคะรุ

59

๓๑ อนึ่งพักพวกพ้นองอาสาพระเจ้าอยู่หัว สู้เสียชีวิตรรบพุ่งสามาท บำเหน็จนั้นเปนละหุ

60

๓๒ อนึ่งผู้ใดอาสาพระเจ้าอยู่หัวเปนนายทับนายกองกัด เข้าแปลกปลอมพลข้าศึกแตกฉานกัด แลเอาการคุยหระหัศมาพิดทูลแก่พระเจ้าอยู่หัวกัด ร่ำเรียนแก่นายทับนายกองกัด บำเหน็จผู้นั้นเปนมชิม

61

๓๓ อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวให้เปนนายทับนายกอง ไปการณรงสงคราม ได้รบพุ่งด้วยข้าศึก แลจับได้ นายทับนายกองผู้ใหญ่ ได้เครื่องสรรพยุธ บำเหนจ์ เปนอุกฤฐ

62

๓๔ อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวสถิตยอยู่ในพระนคร แล มุกขมนตรีผู้พิภากษาคดีอนาประชาราษฎรมิได้ เดือดเนื้อร้อนใจ บำเหนจ์นั้นเปนละหุ

63

๓๕ อนึ่งบ่าดงทุ่งว่างร้างเทร หาผู้อยู่ทำมาหากินมิได้ แลผู้ใดชักชวนราษฎรให้เข้ามาทำมาหากิน เอาส่วยสาอากอนขึ้นพระคลัง บำนานเปนลหุ

64

๓๖ อนึ่งส่วยสาอากอนขนอนตลาดซึ่งขึ้นพระคลัง มีผู้เบียดบังไว้ จำนวนมากว่าน้อย แลผู้ใดพิจารณาเอาพระราชทรัพย์ขึ้นคงจำนวน บำนานเปนลหุ

65

๓๗ อนึ่งส่วยสาอากอนขนอนตลาด แลฝาง กฤษนางาช้างผ้าผ่อนท่อนแพร บันดาของพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งอยู่ในพระคลังสิ่งใดใดก็ดี เจ้าพนักงานพยาบาน ไว้ แลเจ้าพนักงานตั้งลดปลดทอน มากว่าน้อยยาว ว่าสั้น ใหญ่ว่าน้อย ถ้าผู้ใดพิจารณาได้ บำนาน เปนลหุ

66

๓๘ อนึ่งส่วยสาอากอน สมพักสอนขนอน ตลาดห้วยลหาร แลผู้ใดไปเรียกหมิได้ขาดจากจำนวน ภัทยานั้นเปนมุทุ

67

๓๙ อนึ่งทรัพยสิ่งของทองเงินวิญญาณกะทรัพย คือช้างม้าโคกระบือสรรพสิ่งใด ๆ ก็ดี ซึ่งท่านให้ พยาบานมิได้ขาดเหลือ แลผู้นั้นชื่อว่าภัทยามุทุ

68

ศุภมัศดุศักราช ๙๕๕ พยัฆสังวัจฉระ มาฆมาศ กาลบักษย เอกาทัศมีดถยถีคุรุวารกาลบริเฉทกำหนด

พระบาทสมเดจ์เอกาทธรฐ อิศวรบรมนารถบรมบพิตร
พระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสดจ์ออกณพระธินั่งมงกุฎพิมาน
สถานภิมุขไพชนมหาปราสาท มีพระราชโองการมาณ
พระบนทูลสุรสหนาทดารสสั่งแกพญาศรธรรมาวาพระ
หลวงเมืองขุนหมื่นข้าทูลอองทุลีพระบาทผ่าย { ทหาร / พลเรือน }
เกนเข้ากระบวนทับ ได้รับพุ่งด้วยสมเดจบรมบาท
บงกชลักษณอัคบุริโสดมบรมหน่อนรา เจ้าพ่านเรศ
เชษฐาธิบดี มีไชยชำนะแก่มหาอุปราชา หน่อพระเจ้า
ไชยทิศทิศเมืองหงษาวดีนั้น ผ่าย { ทหาร / พลเรือน } ล้มตาย
ในการณรงค์สงครามเปนอันมาก แลรอดชีวิตรเข้ามา
ได้ก็เปนอันมากนั้น ทรงพระกรุณาพระราชทานปูน
บำเหนจ์ แลซ่งขุนหมื่นนาย { อากอน / ทาศรี } แลนายหมวด
ข้าส่วยขนณะพระคลังหลวง แลส่วยสาอากอนติดค้าง
นั้น เข้าการณรงค์รบพุ่งล้มตายในที่รบเปนอันมาก จึง
ทรงพระกรุณาตรัสประภาศว่า มันทำการณรงค์สงคราม
มีบำเหนจ์ความชอบอยู่นั้น ถ้าแลหนสนส่วยสาอา
กอนขนแก่พระคลังหลวง ติดค้างอยู่มากน้อยเท่าใด

ให้ยกไว้ มีลูกหลานให้รับราชการแทนเลี้ยงไว้สืบไป ถ้าแลขุนหมื่นนาย อากอน พาศรี ช้าส่วย ซึ่งขนพระคลังติดค้าง อย่ก็ให้ยกเปนบำเหน็จผู้ตายในการณรงค์ผู้เปนเจ้าแล้ว อย่าให้บุตรภรรยาใช้หนี้เลย ถ้าแลมีพี่น้องลูกหลานให้เลี้ยงเปนข้าเผ้า แลเลี้ยงไว้ในทิทหารใช้ราชการสืบไป

อนึ่งผู้ใดมีน้ำใจจัดแจงแต่งลูกหลานพี่น้องอาสาเข้ากองทับ ได้รบพุ่งล้มตายในทรับ ถ้าหาหนี้สินณะพระคลังหลวงติดค้างมิได้ ให้พระราชทานบุตรภรรยาโดยพระราชกฤษฎีกา ถ้าหนีสินพระคลังหลวงติดค้าง ก็ให้ยกพระราชทานให้แก่บุตรภรรยามิให้เอาเลย แลรอดคนมาหาหนีสินหลวงติดค้างมิได้นั้น ให้พระราชทานโดยพระราชกฤษฎีกาเลี้ยงไว้ในทิทหาร

๔๐ อนึ่งถ้าแลเงินส่วยสาอากอนณะพระคลังหลวง ติดค้างอยู่มิทันส่ง เกิดราชสัตรูข้าศึกการณรงค์ แลผู้ทำส่วยสาอากอนแลพาศรีป้องกันรบพุ่ง

ราชสัตรูฆ่าศึกจนตายก็ดี จับเอาไปฆ่าฟันเสียก็ดี แล
รอดตัวอยู่ก็ดี แลข้าศึกราชศัตรูเกบเอาเผาเคหา
เย่าเรือนเสีย ท่านให้ยกเสียหมิให้เอาเลย เพราะว่า
เกิดกุลีแผ่นดิน

อนึ่งถ้าแลข้าศึกราชศัตรูมาแต่เมืองไกล พระผู้
เปนเจ้าให้ไปรบพุ่งมิไชยแล้ว แลข้าศึกราชศัตรูบุกรุก
เข้ามาเกบเอาทรัพย์สิ่งของแลเงินทองส่วยสาอากอน
แลเผาถิ่นถานบ้านเรือนเสีย ท่านให้ยกเสียมิให้เอา
แก่ขุนหมื่นนายอากอนเลย

อนึ่งถ้าข้าศึกมารบพุ่งเอาบ้านเมือง แลข้าศึกเอา
พระ ญาติ วงษ } ไป จับเอานายพนักงานชาวพระคลังไป
ด้วยก็ดี แลจับเอาผู้กระทำส่วยสาอากอนไปด้วยก็ดี
ถ้าแลทรัพยสิ่งของพระคลังหลวงส่วยสาอากอนเปน
เหตุ แลติดค้างแก่ขุนหมื่นนายอากอนแลนายพนักงาน
ตายก็ดี แลกลับคืนมาด้วยพระ ญาติ วงษ } ของท่าน ให้
ยกเสียมิให้เอาแก่ผู้นั้นเลย

70

๔๑ อนึ่งผู้ทำพาศรีอากอนทังปวง ยังหมิทันจำหน่ายส่งอากอนเข้าพระคลัง ภอมิข้าศึกมาเกบรบเอา เผาเคหาเย่าเรือนเสีย ท่านให้ยกเสียมิให้เอาเลย เพราะว่าเกิดศึกมาแต่เมืองไกล

71

วันพฤหัศเดือนแปดขึ้นเก้าค่ำมเสงนักสัตวเอกศก สมเดจบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัวมีพระบันทูลดำรัสแก่ขุนศรภูริปรีชา ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ดั่งนี้ ด้วยลูกขุนหวหมนหวพนอนสมเดจบรมบพิตรพระเจาอยูหวใช้ไปราชการแลงานพระราชสงครามก็ดี ไปรั้งเมืองครองเมืองก็ดี ท่านมิให้ชวนกันเล่นเบี้ย แลเล่นสรรพพะนันขันต่อสักอันเลย ถ้าแลเล่นเบี้ยได้ก็ดีเสียก็ดี ท่านมิให้ผู้เสียให้แก่ผู้ได้ มิให้ผู้ได้เอาแก่ผู้เสียส่วนโทษท่านจะให้ลงโทษแก่ผู้เลมิดพระราชอาชูาซึ่งไปเล่นนั้น

72

๔๒ มาตราหนึ่ง ผู้ไปโดยเสดจ์แห่งใด ๆ ก็ดี ไปศึกก็ดี แล ช้าง / ม้า ข้าคนตนละเสียในหนทาง มุน

นายมิรู้ว่าบ่วยมีผู้เอามารอด ท่านให้ขัดค่าผู้คนช้างม้า เปนสามส่วน ให้บำเหน็จแก่ผู้เอามารอดนั้นส่วนหนึ่ง ถ้าแลมุนนายรู้ว่าช้างม้าข้าคนบ่าวไพร่ตนไข้ มิได้ให้คนไว้รักษาครอบครองมาละเสีย มีผู้เอามารอดไซ้ ท่านว่าให้ขัดค่าผู้คนช้างม้านั้นเท่าใด ให้ขุนมุนนายไถ่เอากึ่งค่า

73

๔๓ อนึ่งผู้ใดภาบุตรภรรยาทรัพยสิ่งสินเงินทอง ไปสถานที่ไกล เกิดอัตเหตจลาจลณรงสงคราม บุตรภรรยาทรัพยสิ่งสินพรัดพรากลุ่ยหลุดตกหายมีผู้ได้ ถ้าไปพ้นณรงสงครามเขามาพบลูกเมียทรัพยสิ่งของไซ้ ท่านให้ผู้ได้นั้นคืนให้แก่ท่าน เจ้าบุตรภรรยาทรัพยสิ่งของนั้น ให้บำเหน็จแก่ผู้ได้นั้นโดยควร เหตุใดจึงกล่าวดั่งนี้ เหตว่าเขาภาบตรภรรยาทรัพยสิ่งของไปพ้นจากความทุกขยาก ชอบให้บำเหน็จแก่เขาโดยควร

74

๔๔ มาตราหนึ่ง ม้าหลวงจำนำขุนมุนนาย ละเมินทิ้งเสีย ให้ปล่อยไปได้ทั้งเชือกทั้งบังเหียนแล

ขลุมแคบหมอน มีผู้จับได้นอกกองทับ ให้ผู้รักษาให้บำเหน็จรางวันแก่ผู้ได้สามตำลึง ถ้าแลหาเชือกบังเหียรขลุมแคบหมอนมิได้ ให้เงินสองตำลึงเปนบำเหน็จแก่ผู้จับได้

75

๔๕ มาตราหนึ่ง ม้าปล่อยทั้งบังเหียรทั้งขลุมแคบหมอนทั้งเชือกนอกค่ายแลมีผู้ได้ ให้ผู้รักษาให้เงินสองตำลึง เปนบำเหน็จแก่ผู้ได้ ถ้าหาเชือกขลุมแคบหมอนบังเหียรมิได้ ให้เงินสี่ตำลึงเปนบำเหน็จแก่ผู้ได้

76

๔๖ มาตราหนึ่ง ม้าปล่อยในกองทับทั้งบังเหียรขลุมแคบหมอนแลมีผู้ได้ ให้บำเหน็จเล่าขวดหนึ่ง ถ้าแลเชือกแคบหมอนบังเหียรหามิได้ ให้ให้ผ้าอาบผ้นหนึ่งเล่าขวดหนึ่ง เปนบำเหน็จแก่ผู้ได้ แม้นกลางวันกลางค่นท่านให้ทำชำนเดียวน ถ้ามารายฎรทั้งหลายกัด ท่านให้ ๆ บำเหน็จดุจเดียวนแล

77

๔๗ มาตราหนึ่ง ช้างประทุกช้างแล่นแลช้างประทุกของหลวงท่าน อีกช้างเรือนรายฎรทังหลายอันปล่อย แลมิผู้ได้ในกองทับนอกกองทับในคอยนอกคอย ท่านให้ผู้ซึ่งท่านไว้เปนจำนำแลประจำช้างให้ให้บำเหนจผู้ได้ประดูจดั่งม้านั้น ส่วนช้างอันมิปลอกแลกระพัดรัศคนชะนักเชือกห้อยหู ให้เสียดุจม้าอันมิบังเหียรขลุมแคบหมอนนั้นแล

78

๔๘ มาตราหนึ่ง ชางมาววควายแลคนหนแลเจ้าของติดตามไป แลมันยังจะติดตามเอาได้ อย่าให้ผู้อื่นชักจับ เอาแต่ผู้ไปตามมันสักอัน อนึ่งเจ้าของตามจริงแต่ว่าคลาดไกล แล่นมิทันจับมิได้จึงให้ผู้อื่นจับเอาไว้ ถ้าผู้ใดใครอ้างสำหาวอ้างเรียวอ้างแรงแลผลักใสเจ้าของเสีย แลชิงเอาดั่งนั้น ท่านให้เอาช้างม้าวัวควายข้าคนนั้นให้แก่เจ้าของคน แลท่านมิให้ ๆ บำเหนจแก่ผู้ชิงเอานั้นเลย ถ้าช้างม้าวัวควายอันปล่อยไปแลมิผู้ได้ ถ้าได้ในกลางพลไปนั้น ท่านให้ถือเสมอได้นอกกองทับ ผิได้นอกพลอันท่านให้ไปแซงเปน

ค่ายสองข้างนั้น ท่านให้ถือเสมอว่าได้นอกคอย แล
ส่วนอันบำเหน็จท่านให้ตั้งโดยดั่งท่านกล่าวมาแล้วนั้น

79

๔๘ มาตราหนึ่ง เมื่อท่านเสด็จเคลื่อนพลไป
แลช้างม้าวัวควายข้าคนนนเจ้าของทิ้งเสีย แลมีผู้เอา
มาถึงที่อยู่ ท่านให้พิกัดค่าช้างม้าวัวควายข้าคนนั้น แล
ให้เจ้าของให้บำเหน็จครึ่งตัวแก่ผู้เอามานั้น ถ้าแล
ขุนมุนนายผู้ใดรู้ว่าไพร่ไข้บ่วย แลมิให้คนอยู่เพื่อน
เคร่าครองเอามาถึงที่อยู่ แลมีผู้เอามาได้ ให้พิกัดข้า
เป็น ๔ ส่วน แลให้ขุนมุนนายให้บำเหน็จแก่ผู้เอามา
นั้นส่วนหนึ่ง ถ้าขุนมุนนายมิรู้ว่าไข้ แลมีผู้เอาผู้ไข้
มาให้เอามาถวาย ท่านจะขอบใจผู้เอามานั้น ถ้าช้างม้า
จำนำขุนมุนนายมิได้ให้เคร่าครองเอามาละเสีย มีผู้
เอามาก็ให้ขัดค่าช้างม้านั้น แลให้ผู้เจ้าช้างม้าจำนำนั้น
ให้บำเหน็จแก่ผู้เอามานั้นกึ่งตัว ถ้า ช้าง / ม้า หลวง แล
บันทุกเครื่องของหลวงทุกสิ่ง แลมุนนายผู้พยาบานทิ้ง
เสียกัด แลเอาแต่เครื่อง ช้าง / ม้า กัด แลมีผู้เอามา
ถึงที่อยู่ ให้ผู้ทิ้งเสียนั้นให้บำเหน็จแก่ผู้เอามานั้นกึ่งค่า
ช้าง / ม้า นั้นแล

กฎพระสงฆ

1

๑ กฎให้ไว้แก่ข้าทูลอองทุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ขอเผ้าจ้าวต่างกรมๆ พระราชวังบวรสถานมงคล ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ แลสังกะรัธรรมการราชาคณะพระสงฆเจ้าอธิการ อนุจร ฝ่ายคันทธุระวิปัสนาธุระอรัญวาสีคามวาสี นอกกรุงในกรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา แลหัวเมืองเอกเมืองโท เมืองตรีเมืองจัตวา ตะวันตกตะวันออก ปากใต้ฝ่ายเหนือจงทั่ว

จงพระบาทสมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระ พุทธเจ้าอยู่หัว ทุกวันนี้มพระราชประนิทานปรารถนาพระโพธิญาณสัพัญประกอบด้วยพระมหากรรุณาญาณ หากตักเตือนพระไทยเปนทำมดา กรรณาจะให้เปนประโยชนแก่สัตยโลกยทังปวง จึงสมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอนันตาสัมภาราดิเรกเอกพิบุลสุนธรราชศรัทธา เปนอัคมหาสาสะนูปถัมพกพระพุทธสาศนาจำเริญศรีสวัสดิทังพระ

บริญัติแลปติปติสาศนา ให้ถาวรารุ่งเรืองไปเปนที่เลอม
ใสนมัศการบูชาแก่เทพยุดามนุษทั้งปวง เสดจ์ออก ณ
พระธินั่งดุสิดามหาปราสาทโดยบูรรพาภิมุข พร้อมด้วย
อัคมหามนตรีกระวีชาติราช ปโรหิตา โหรา ราชบัณฑิตย
เผ้าพระบาทบงกชมาศ ทรงพระราชวิจารณญาณรำพึง
ถึงพระบริยัติสาศนา พระไตรยปิฎกนเปนต้นประนิบัด
มักผล ให้ได้โลกิยสมบัติโลกุดร สมบัติ เพราะ พระ
ไตรยปิฎก จึ่งมีพระราชโองการมาณะพระบันทูลสูร
สิงหนาทดำหรัสว่า

โดยต่ำแต่ให้มีพระ ธรรม เทศนา แล สำแดง พระ
ธรรมเทศนาให้ธรรมเปนทานนั้น มีผลประเสริฐกว่า
สรรพทานทั้งปวง ชื่อว่าให้พระนิพานเปนทาน จน
สมเดจ์อำมรินทราธิราชได้ทรงฟังแจ้งว่าผลานิสงเปนอัน
มากกราบทูลขอพรไว้ ให้พระพุทธองค์มีพระพุทธฎีกา
ตรัสสั่งเปนพุทธบัญญัติไว้ ให้ผู้สำแดง แล ผู้มีพระ
ธรรมเทศนาเปนธรรมทานนั้น อุทิศผลไปถึงสมเดจ์
อำมรินทราธิราชเจ้า อนึ่งแม้นว่าผู้มีอิทธิฤทธิจะกระทำ
พินสกลชมภูทวีป ให้ราบเสมอดั่งน่ากลองไชยเภรี

แล้ว แลนิมนต์พระอรหัดเจ้านั่งแถวหนึ่ง พระอนาคา
แถวหนึ่ง พระสกิทาคาแถวหนึ่ง พระโสดาแถวหนึ่ง
มีองคพระพุทธเจ้าเปนประธาน แน่นไปในสกลชมภู
ทวีป แลถวายจัตุปัดจัยทานทั้งสี่ มีจีวรเนอันละเอียด
ดุจดั่งยอดตองอันอ่อนนั้นก็ดี ผลานิสงก็มิได้เสมอเท่า
ให้มีธรรมเปนทานครั้งหนึ่ง เหตุฉนจงทรงพระกรรุณา
แสวงหาอุบายที่จะให้สมณพราหมณเสนาบดีประชา
ราษฎรทั้งปวง ให้ได้สมบัติทั้งสามประการ พ้นจาก
จัตุราบายทุกขแลสงสารไภย จงทรงพระอนุเคราะห์ให้
ข้าทูลอองทุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย สมาทาน พระ ไตรย
สารนาคมศีลห้าศีลแปดศีลสิบ ในสำนักนิพระสงฆทุก
วันทุกเพลาเปนปติปติบูชากองมหากุศลวิเศศประเสริฐ
กว่าอามิศบูชาจัตุปัดจัยทาน แม้นจะถวายทานให้
มากกราบท้าวถึงพรหมโลกผลนั้นก็มิได้เสมอเท่ากอง
พระราชกุศลปติปติบูชา อนึ่งตั้งกองพระราชกุศล
ให้มีพระธรรมเทศนาเปนธรรมทาน ให้ข้าทูลอองทุลี
พระบาทฟัง ดั่งให้พระนิพานเปนทานเปนปติปติบูชา
กองพระราชมหากุศล อันจะนับประมาณผลนั้นมิได้

แลพระบริญัติไตรยปิฎกธรรมนี้ เมื่อบุทคลประพฤท
เปนสำมาคาระวะแล้ว ก็มีผลอันจะนับประมาณมิได้
เมื่อประพฤทผิดมิได้สำมาคาระวะในพระไตรยปิฎก
ธรรมนั้น ก็จะมีโทษแก่บุทคลอันมิได้คาระวะนั้น เปน
ครุโทษอันใหญ่หลวงหนักหนา ทุกวันนี้สัตวทังปวงตั้ง
ใจทำกุศลสิ่งใดตรวดน้ำปราถนาจะพบพระพุทธบาท
สมเดจ์พระศรีอาริยเมตไตรเจ้า ๆ ก็ตรัสสั่งมาแก่พระ
มาไลยเทวะเถรเจ้าว่า ให้ฝูงสัตวทังปวงคำรบฟังพระ
มหาเวศสันดรชาฎก อันประดับด้วยพระคาถาพันหนึ่ง
นั้น จึงจะได้พบพระองคในอนาคต

แลทุกวันนี้อนาประชาราษฎรทังปวงลางบาง ให้มี
พระมหาเวศสันดรชาฎกนี้มิได้มีความสังเวทเลื่อมใส
เปนธรรมคาระวะ ฟังเอาแต่ถ้อยคำตลกขะนองอันหา
ผลประโยชนมิได้ พระสงฆผู้สำแดงนั้นบางจำพวกมิ
ได้เล่าเรียนพระไตรยปิฎก ได้แต่เนื้อความแปลร้อย
เปนกาพยกลอน แล้วก็มาสำแดงถ้อยคำตลกขะนอง
หยาบช้า เหนแต่ลาภสการเลี้ยงชีวิตร มิได้คิดที่จะ
รำเรียนสืบไป ทำให้พระสาศนาพ่นเพื่อนเสื่อมสูน

ชวนกันประมาทในพระธรรมเทศนา จะได้เสวยทุกข
เวทนาในจัตุราบายภูมเปนช้านาน จะมิได้พบพระ
พุทธบาทสาศดาพระศรีอาริยเมตไตรเจ้าในอนาคด เหตุ
ฉะนี้บรมกระษัตรพระองคใด จะมีพระมหากรรุณาสม
เคราะหสัตวทังปวงให้พ้นจากอาบายทุก มิได้ละเมิน
เฉยเสีย ครั้นทรงพระกรรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือ
กระหม่อมสั่งว่า ให้สมเดจพระสังฆราชราชาคณะพระ
สงฆฝ่ายบริญัดนักปราชูราชบัณฑิตย ให้พิจารณาค้นดู
พระไตรยปิฎกนั้น ก็พบเหนบทว่า ผู้สำแดงแลผู้ฟัง
ธรรมอันประมาทกล่าวถอยคำตลกขะนอง เอาธรรมนั้น
มากล่าวเปนอธรรม โทษนั้นเปนครุโทษอันใหญ่หลวง
โดยอันต่ำไปแต่จะสำแดงธรรมด้วยเสียงอันเปนเสียง
ขับนั้นก็เปนโทษ แลเอาธรรมมาผูกเปนกาพยกลอน
พิจิตรด้วยอัคระเปนเพลงขับนั้นก็มิควร เหตุฉนจงทรง
พระกรรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า
แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ให้พระสงฆผู้สำแดงพระ
ธรรมเทศนา แลราษฎรผู้จะฟังพระมหาชาติชาฎกนั้น
สำแดงแลฟังแต่ตามวาระพระบาฬีแลอรรถกถาฎีกาให้

บริบูรรณด้วยผลอานิสงนั้น ก็จะได้พบสมเดจ์พระศรี
อาริยเมตไตรในอนาคต ตามเทวะราชโองการเธอตรัส
สั่งมาแก่พระมาไลยเทวะเถรนั้น ห้ามอย่าให้เทศนา
แลฟังเทศนาเป่นกาพยกลอน แลกล่าวถ้อยคำตลก
ขะนองเปนการเล่นหัวร่อชั่นชมด้วยกัน ประมาทให้
ผิดจากพระวินัยเปนอันขาดทีเดียว

แลให้พระภิขุสงฆเถรเณรฝ่ายคันถธุระ วิปัศนา
ธุระ แลอนาประชารายฎรทั่งปวงประพฤทธิตามพระ
ราชกำหนดกฎหมายนจงทุกประการ ถ้าพระสงฆเถร
เณรแลอนาประชารายฎรผู้ใด มิได้ประพฤทธิตามพระ
ราชกำหนดกฎหมายนี้ จะเอาตัวผู้มิได้กระทำตามกฎ
แลญาติโยมพระสงฆเถรเณรรูปนั้นเปน โทษ ตาม โทษา
ณุโทษ

กฎให้ไว้ณะวันเสาเดือนสิบขึ้นสิบห้าค่ำ จุลศัก
ราชพันร้อยสี่สิบสี่ ปีขาลจัตวาศก

๒ กฎให้ไว้แก่สังกะรีธรรมการพระสงฆราชาคณะ
อธิการฝ่ายคันถุธุระวิปัศนาธุระนอกกรุงในกรุงหัวเมือง
เอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวา ตะวันตกตะวันออก
ปากใต้ฝ่ายเหนือจงทั่ว

ด้วยสมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอนันตาสำภาราดิเรกเอกพิบุลสุนธรราชศรัทธา เปนอัคมหาสาสะนูปถัมพกพระพุทธสาศนาจำเริญศรีสวัสดิทังพระบริญัติแล ปติปติสาศนาให้ถาวรารุ่งเรืองไปเปนที่เลื่อมใสนะมัศการบูชาแก่เทพยุดามนุษทังปวง เสดจ์ออกณะพระธินั่งดุษิดามหาปราสาทโดยบูรรพาภิมุข พร้อมด้วยอัคมหามนตรีกระวีชาติราชปะโรหิตาโหราราชบัณทิตยเฝ้าพระบาทบงกชมาสจ่งมพระราชโองการดำหรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า

มีพระราชอุยาหมิได้คิดแก่พระกายแลพระชนมชีพจนได้ศิริราชสมบัติทังนี้ด้วยตั้งพระไทยจะบำรุงพระบวรพุทธสาสนาตามพระพุทธฎีกาว่า พระปาติโมกขสังวรวินัยนี้ชื่อว่าพระสาสนา ถ้าพระภิกษยังทรงพระปาติโมกขบริบูรรณอยู่ตราบใด ชื่อว่าพระสาสนายังตั้งอยู่ตราบนั้น เหตุฉนจงทรงพระราชศรัทธาบริจากพระราชทรัพยเปนอันมาก เปนจัตุบัจจัยทานถวายพระสงฆแลมีพระราชโอวาทานุสาสนตักเตือน เพื่อจะให้

พระสงฆทั้งปวงในกรุงนอก กรุงเทพมหานครและนานา ประเทษให้ทรงพระปาติโมกขสังวรศีลบริสุทธิ ให้เปนเนื่อนาบุญแก่สัตวโลกย หว่านพืชนศรัทธาทำทานลงในเนื่อนาอันเลิศ จะได้เกิดผลเปนอันมาก ด้วยภมพระภิกษุเปนภูมอันประเสริฐ ทรงพระวิไนยบันเทาโทษในกายจิตรแลวาจา มิได้คิดอาไลยด้วยญาติโยม จนแต่ว่ามานดามีปราถนาจะใคร่พบ ยังส้อนตัวเสียมิให้มานดารู้จักตัว กลัวจะเปนตัณหาสันทวะเนื่องเข้ากับกามคุณเปนนิวรณคั่นมัคจิตรแลผลจิตร จึงน้อยจากโกรธจากโลภจากหลง ให้เกิดสมุทเฉทวิมุตินิพานสุขได้ จึงเปนที่ไหว้ที่บูชาแก่เทพามนุษทั้งปวง ฝ่ายฆราวาษแต่ก่อนก็มศรัทธา มิได้กระทำให้เปนเสน่หาอาไลย ทำให้เจ้ากูเสียศีลสิกขาบทบริสุทธิด้วยกันทั้งสองฝ่าย พระสาศนาก็รุ่งเรืองสืบมา

แลภิกษุสงฆทุกวันนี้ตั้งอยู่ในภูมอันประเสริฐแล้วมิได้รักษาพระปาติโมกขตามอะริยวงวงษประเพณ ประดิบัดเข้าระคลคบหาฆราวาศติดด้วยเบญจะกามคุณมิได้เหนแก่พระสาศนาเหนแก่หน้าบุทคล รับของฝากเงิน

ทองของฆราวาษ ๆ ก็มิได้คิดแก่พระสาศนาเข้าเป่นญาติโยมประนิบัติด้วยเสน่หาอาไลย ให้กะบิจังหันแก่ภิกษุโดยคุณบัติคุณแก่กัน ให้เสียศีลสิกขาบทไป ดุจหนึ่งสมิรักวัดบางหว้าใหญ่ รับเข้าของเงินทองของอเพงไว้เปนอันมาก อเพงเปนกระบถโทษถึงตาย สิ่งของอเพงเปนของหลวงตามบทพระไอยการราชอะนาจักรสืบมาโดยบุราณราชประเวณี เนื้อความทั้งนี้ก็ปรากฎทั่วพระนครแขวงจังหวัด ถ้าสมิรัก ๆ สิกขาบทจริงก็จะขวนขวายเอาของฝากนั้นมาแจ้งแก่สมเดจ์พระสังฆราชแลราชาคณะผู้ใหญ่ทั้งปวง ให้ปฤกษาตามบทพระวิไนยว่า ทรัพยนี้จะเปนของ ๆ หลวงหฤๅยังเปนของอเพงอยู่จึงจะควรแก่สมณสมิรักปิดบังไว้มิได้ ให้ราชาคณะทั้งปวงรู้ อนึ่งก็ได้โปรดให้บ่าวร้องเปนหลายครั้ง สมิรักก็มิได้บอกแก่ผู้ใด ต่อไม้มีชอให้การออกว่าของอเพงฝากไว้แก่สมิรักเปนอันมาก จนตรัสใช้ให้ราชบุรุษมา สมิรักจึงสำแดงออกให้แก่ราชบุรุษ ของนั้นจะมากน้อยประการใดก็มิได้รู้ ราชาคณะทั้งปวงจึงแจ้งต่อภายหลัง ฉนี้เหนใจสมิรักว่าสมิรักองอาจ์หยาบช้า หาอาไลยต่อสิกขาบทไม่หลายครั้งมาแล้ว

เกลือกสมัครแกล้งบังเอาของ ๆ เขาไว้ เจ้าของขาด
อาไลยก็จะขาดสิกขาบทอยู่ก่อนแล้ว แต่หากสมัร
กลัวไภยในประจุบันกว่ากลัวไภยในอนาคต จึงสู้สบถ
ยาบาลให้การต่อพระราชาคณะ ๆ พิภากษาว่าต้องแต่
อาบัติปาจิตติสมัรกเปนโลกิยมิไภยาคติยังกลัวความตาย
อยู่ จะเชื่อเอาสบถยาบาลสมัรนั้นมิได้ ก็เหนว่า
สมัรยังหาปรายจากมลทิลโทษไม่ โดยกระแสทาง
ความพิจารณาเหนเนื้อความใหญ่ทั้งสองข้อ ฝ่ายพุทธ
จักรอนาจักรเปนปัจจัยถึงกันติดพันสมัรอยู่ แต่หาก
ทรงพระกรุณาว่ายังหามพระราชกำหนดกฎหมายไม่
จึงงดโทษสมัรไว้

แต่นสบไปเมื่อหน้า อย่าให้ภิกษุสามเณรดูเยี่ยง
หย่างสมัร ห้ามอย่าให้ภิกษุสามเณรทังปวงรับของ
ฝากฆราวาษจะเสียพระวินัยพระสาศนาไป ถ้าภิกษ
ไม่รับฝากห้ามปรามผู้ฝาก ๆ มิฟังกลัวไภยขนทิ้งไว้ ที่
กุฏิในทันใดนั้น เจ้ากูจงเดือดร้อนเร่งเอาเพื่อนพรหม
จารย์ที่ใกล้กันให้หลายองค รู้เหนเปนพญาณในราย
สิ่งของทังนั้นให้แน่ไว้ อย่าให้ผู้อื่นมีความแคลงสงใส

ตน ในทันใดนั้นจงภาสงฆ์ซึ่งรู้เหนนั้นไปแจ้งเนอความ แลสิ่งของแก่พระราชาคณะเจ้าอธิการ ๆ จงประชุมนุมกันปฤกษาจงละเอียด ให้ต้องตามพระวินัยบัญญัติอย่าให้เสียสิกขาบท ถ้าพระสงฆราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยจะปฤกษาประการใดจงประพฤทธิตาม ให้สงฆ์เปนอันมากรู้เหนเปนพญาณไว้ ถ้าพระสงฆราชาคณะปฤกษาให้ช่วยเกบไว้ ๆ ด้วยเคลือบแคลงอยู่ มีรู้ว่าจะเปนของ ๆ หลวงหฤาของผู้ฝ่าก ๆ เปนโทษตายไป สงฆ์ทังปวงจะนิ่งไว้ ก็จะเปนที่แคลงแก่สมราวาศทังปวง จงชวนกันร้อนใจดูพระวินัยบัญญัติปฤกษากัน ควรจะมอบทรัพยสิ่งของให้แก่ผู้ใด ๆ ที่จะพ้นจากธุระอาบัติ นั้นก็เร่งเดือดร้อนปฤกษาจงได้ อย่าให้ผู้อื่นแคลงในพระพุทธสาศนา แลห้ามฝ่ายสมราวายอย่าให้เอาของเงินของทองไปฝ่ากภิกษุสามเณรไว้ ทำให้เจ้ากูเสียวินัยสิกขาบทเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ ฝ่ายภิกษุสามเณรจะลงพระราชอาชูาโทษดูจโทษอธินาทานปราชิก จะสึกออกขับเฆี่ยนจองษาหัด ฝ่ายสมราวายจะให้ริบราชบาทขับเฆี่ยนจองหนักโดยโทษาณุโทษ

อนึ่งเหตุไอ้เมืองไอ้เกิดไอ้เหลือไอ้มา ผู้พวกประทศร้ายแผ่นดินทั้งนั้นแต่พนเปนเณรใหญ่ แลให้ราชาคณะจัดแจงดู ถ้าสามเณรรูปใดมีอายุศมควรจะอุประสมบทแล้ว ก็ให้บวดเข้าร่ำเรียนคันฐธุระวิปัสนาธุระ อย่าให้เที่ยวไปมาเรียนความรู้อิทธิฤทธิให้ผิดทุระทั้งสองไป น้ำใจก็จะกำเริบได้เพื่อนฝูงแล้วจะคบกันทำร้ายแผ่นดินดุจครั้งนี้ ถ้าแลสามเณรรูปใดอายุศมถึงอุประสมบทแล้วมิได้บวด เที่ยวเล่นโว้เว้อยู่ จับได้จะเอาตัวสามเณรแลชี้ตั้นอาจารยญาติโยมเปนโทษจงหนัก กฎให้ไว้ณะวันจันเดือนหกขึ้นห้าค่ำ จุลศักราชพันร้อยสิบห้า ปีเถาะเบญศก

3

๓ กฎให้ไว้แก่สังกะรธรรมการ. พระสงฆราชาคณะเจ้าอธิการอนุจรฝ่ายคันฐธุระวิปัสนาธุระ นอกกรุงในกรงเทพมหานคร แลผู้รั้งกรมการหัวเมืองเอกโทตรีจัตวาตะวันตกตะวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือ แขวง จังหวัดจงทั่ว

สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรม อนันตาสำภาราดิเรก เอก พิบุล สุน ธร

ราชศรัทธา เปนอัคมหาสาสะนูปถัมพก พระพุทธสาสนา จำเริญศรีสวัสดิทังพระบริญัติแลปติปติสาศนาให้ถาวรา รุ่งเรืองไป เปนที่เลื่อมใสนะมัศการบูชา แก่เทพยุดา มนุษทังปวง เสดจ์ออกณพระธินั่งดุสิดามหาปราสาท โดยบูรรพาภิมุข พร้อมด้วยอัคมหามนตรีกระวีชาติราช ปโรหิตาโหราราชบัณทิตยเฝ้าพระบาทบงกชมาศ หลวงเมธาธิบดีศรีราชบัณดิด รับพระราชโองการดำหรัส เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า

พระสาศนาจะวัฒนาการตั้งไปได้อาไศรยพระราช อานาจักรสมเดจ์พระมหากระษัตราธิราชเจ้า ผู้ทรงธรรม สมเคราะห์พระสาศนา ฝ่ายพระวินยบัญญัติเล่า พระพุทธองคตรัสสอนอนุญาติไว้ว่า ถ้ากุลบุตรบวดเปนภิกษุสงฆในพระสาศนาแล้ว ให้อยู่ในสำนักนิหมู่คณะสงฆแลอประณาอาจารย์ก่อนจะได้รักจวัตประนิบัดิ ถึงมาท่าจะประพฤดิผิดทำทุจริตอันมิควร ก็จะมีความลอายกลัวเพื่อนพรหมจาริยแลครูอุประณา จะว่ากล่าวติเตียน ความชั่วทุจริตที่ทำนั้นจะสงบลง ศีลนั้นก็จะบริสุทธิ เปนที่ตั้งแก่สมาธิปัญาวิปัสนามาคญาณสำเรจ

มัคผลในหมู่คณะสงฆ ในสำนักครูอุประฌาอาจารย
ฉันก็มีเป็นอันมากจะนับมิได้ แม้นมาทจะมีปราถนา
จะหาที่อยู่อันสบายสมควรแก่พระกำมถานกัด ก็ย่อม
ชักชวน เพื่อนพรหมจารยทรวมศรัทธาด้วยกัน สามสิบ
บ้างสี่สิบบ้างห้าสิบบ้างเข้ามาถวายนะมัศการ อำลา สม
เดจ์พระสาศดา แลพระอุปะฌาอาจารยเป็นพญาณแล
เป็นเพื่อนที่จะได้ทำสงฆกำมแลอุโบสถกรรมด้วยกัน
เพื่อจะให้ศีลบริสุทธิเป็นที่ตั้งแก่พระกำมถาน ก็สำเรจ์
มัคผลเพราะมีเพื่อนพรหมจารยไปเป็นพญาณ อนึ่งจะ
ทำผิดชอบประการใด จะได้เอาตัวผู้กระทำผิดแลชอบ
นั้นโดยง่าย เพราะอยู่ในวักวาระประเพนียสืบมาหาอัน
รายในพระสาศนามิได้

แลภิกษุสงฆทุกวันนละพระวินยบัญญัติเสย มิ
ได้ระวังตักเตือนสั่งสอนกำชับว่ากล่าวกัน ครั้นบวด
เข้าแล้วก็มิได้ให้ศิษยอยู่นิไสยในหมู่คณะสงฆครูอุประ
ฌาอาจารยก่อน ละให้เที่ยวไปโดยอำเพอใจแต่รูปหนึ่ง
สองรูปสามรูปไปตั้งซุ่มซ่อนอยู่ทำมารยารักษาศีลภาวะ
นา ทำกิริยาให้คนเลื่อมใสนับถือ สำแดงความรู้วิชา

อวดอิทธิฤทธิ เปนอุตริมนุษธรรมเปนกลโกหก ตั้งตัว
ว่าผู้มีบุญว่าพบคนวิเสศมีวิชามาแต่ถ้าแต่เขา คิดจะเอา
พวกเพื่อนชิงเอาราชสมบัติ ทำให้แผ่นดินแลพระ
สาสนาจลาจล ประดจหนึ่งไอ้ดาไอ้รอดไอ้เมืองไอ้เกิดไอ้
ภักไอ้โกหกทั้งนี้ แต่พนเอาผ้ากาษาวะภัดคลุมตัวไว้ใน
พระสาสนา ชวนกันคิดอุบายกลโกหกอวดอิทธิฤทธิคิด
เอาราชสมบัติ แลไอ้อีมชอทั้งปวงที่มีโทษาพยาบาทแล
โลภเจตนาหาบัญามิได้ กมีน้ำใจกล้าขันเข้าเปนพักพวก
ชวนกันกระทำประทศร้ายแผ่นดินถึงสามาท ครั้นหาก
ว่าพระบรมโพทธิสมภารล้ำเลิศประเสริฐสามาท อนึ่ง
เทพยุดาตามพิบาระรักษาก็บันดาลให้หาอันรายมิได้ จะ
มีผู้ใดกราบทูลพระกรรุณาถวายเหดุ ไอ้มชอผู้ประทศ-
ร้ายหามิได้ ไอ้มชอประทศร้ายก็ตายทั้งสอง ประหนึ่ง
จะมิดลับไปแล้วก็บันดาลมิให้หันพ้นจากข่าย พระปรีชา
เทพยุดาก็ดลด้วยพระสุบินนิมิตร ให้ทรงพระพินจด้วย
กำลังพระบัญา ก็ได้ตัวไอ้มชอแลพักพวกผู้ประทศร้าย
เปนสัจประจักแจ้งแก่ข้าทูลอองทุลีพระบาททั้งปวง แล
สัตรูอันใหญ่หลวงประดุจล่มโลกยทำลายล้างพระสาศนา

เสียทันที เพราะเหตุพระสงฆราชาคณะอธิการผู้ใหญ่ผู้น้อย มิได้เอาใจใส่ตักเตือนว่ากล่าวตามพระวินัยบัญญัติ ละให้สงฆศิษยสานุศิษยไปเที่ยวซุ่มซ่อนทำกลโกหกคบค้ากันทำร้ายแผ่นดินแลพระศาสนา ฝ่ายฆราวาษข้าทูลอองทุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ละเมินเสียมิได้เอาใจลงระวังรักษา ให้ไอ้อีมชอผู้สัตรูเข้ามาทำอันตรายถึงในพระราชฐาน เปนอุประจานใกล้สมเดจ์พระพุทธิเจ้าอยู่หัวฉนี้ ถ้าจะว่าตามโบราณราชกำหนดกฎหมาย ฝ่ายสมณฆราวาษมิได้พ้นจากมหันตะโทษอันจะพินาศฉิบหาย แต่หากทรงพระกรุณายกโทษไว้เพราะเหตุยังมิได้มีพระราชกำหนดกฎหมายก่อนจึงงดไว้ ให้ลงพระราชอาชูาแก่ไอ้อีมชอผู้ประทศร้ายแผ่นดินแลพักพวกโคตญาติกาถึงสันชีวิตรตามพระไอยการแล้ว แลเกิดกาละกุลีทันดูมิควรนักหนา

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ให้พระราชาคณะจัดแจงตั้งแต่งภิกษุสงฆสามเนร บันดานอกกรุงในกรุงแขวงจังหวัด หัวเมืองเอกเมืองโทตรีจัตวา ให้เปนราชาคะณะแลอธิการ ให้มีตราตั้งแต่เปนอักษรชออารามเปนอักษร

ขอมสำหรับตัว ประจำที่ราชาคณะเจ้าอธิการทุกตำ
แหน่งทุกอาราม ถ้าแขวงใดเมืองใดพระสงฆมาก วัด
หนึ่งให้มีอธิการหนึ่งอันดับเก้ารูปสิบรูปขึ้นไป ถ้าพระ
สงฆน้อยอารามหนึ่งให้มีอธิการหนึ่งอันดับสี่ห้ารูปขึ้นไป
ให้ประนิบัดรักษาพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์อย่าให้
เปนอันราย ถ้าแลพระสงฆแลสามเณรแขวงจังหวัด
เมืองเอกโทตรีจัตวา จะมีศรัทธาเที่ยวเข้ามาร่ำเรียน
คันถธุระวิปัสนาธุระแลสมณกิจประการใด ก็ให้เขียน
ฉายาแลชื่อแลพระวะษาแลชื่ออุประฌาอาจารย์ ต่อรา
ราชาคณหัวเมืองนั้น ๆ มาเปนสำคัญ จะอยู่อารามใด
เมืองใดก็ดี ให้เอาหนังสือแลตราสำคัญนั้นแจ้งแก่
ราชาคณะเจ้าอธิการในกรุง ถ้าแลราชาคณะอธิการใน
กรุงเหนหนังสือแลตราสำคัญแล้ว จึงให้รับไว้ร่ำเรียน
คันถธุระวิปัสนาธุระตามกิจ ถ้าแลฝ่ายพระสงฆสามเณร
ณะกรุงเทพมหานครแขวงจังหวัดอารามใดๆ ศรัทธาจะ
ใคร่เที่ยวไปจำพระวสาเล่าเรียนคันถธุระวิปัสนาธุระ
ณะแขวงจังหวัดหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวา
นั้น ก็ให้มีหนังสือสัญาชื่อตัวแลวสาชื่ออุประฌา
อาจารยแลอาราม ต่อราราชาคณะเจ้าอธิการณะกรุงเปน

สำคัญไปแจ้งแก่เจ้าอารามเจ้าคณะแขวงจังหวัดหัวเมือง เมืองใดแจ้งหนังสือสัญาตราสำคัญแล้ว จึงรับตัวไว้ให้เล่าเรียนตามกิจพระวินัย อาการดังนี้แม้นจะชั่วแลดีจะได้สับสาวรู้ง่าย อนึ่งก็เปนที่คานับรู้จักเคามูลแห่งกัน จะได้กระทำสงฆกำมอุโบสถกรรมด้วยกันเปนอันดีหาความรังเกียดแก่กันมิได้

อนึ่งถ้ากุลบุตรจะบวดเรียนอำลาปะจุศักดิ์ ให้รู้ว่ากลบุตรชื่อนี้อยู่บ้านนั้น เปนลูกหลานผู้นั้น ๆ

แลให้พระราชาคณะเจ้าหมู่เจ้าคณะอธิการ แลกรมการหัวเมืองเอกโทตรีจัตวา นายอำเพอแขวงจังหวัดทั่งปวงกำชับว่ากล่าวสอดแนมระวังระไว ดูหมู่คณะในแว่นแคว้นแขวงจังหวัดวัดวาอารามบันดาขึ้นแก่ตนอย่าให้มีคนโกหกมายาคิดทำร้ายแผ่นดินแล พระสาศนาให้จุลาจลดุจครั้งนี้ได้เปนอันขาดทีเดียว ห้ามอย่าให้อนาประชาราษฎรทั่งปวงนับถือคบค้าประนีบัดไอ้โกหกแม้นถึงพวกไอ้โกหกจะคบคิดกันทำประทศร้ายสักเท่าใดก็ไม่สำเรจ แต่จะภากันตายพินาศฉิบหายสิ้นโคดเผ่าพันธุ์เปนอันรายไปเอง ถ้าแลผู้ใดรู้เหนว่าไอ้

เหล่าร้ายคิดกลโกหกมารยาแล้ว แลมิได้จับกุมว่ากล่าว
บอกให้กราบทูลพระกรุณา ละเมินเสียให้มีคนโกหก
มารยาประทศร้ายแผ่นดินขึ้นในแขวงจังหวัดบ้านเมือง
ประเทศวัดวาอารามคามนิคมแห่งใด ๆ จะเอาเจ้าคณะ
เจ้าอารามเจ้าอธิการ เจ้าเมืองเจ้าบ้านแขวงจังหวัด
ประเทศนั้น ๆ เปนโทษกระบถ ดูจโทษไอ้คนโกหก
คิดทำร้ายแผ่นดินแลพระสาศนาเปนจุลาจล

กฎให้ไว้ณะวันประหัศเดือนหกขึ้นแปดค่ำ จุล
ศักราชพันร้อยสิบห้า ปีเถาะเบญศก

4

๔ กฎให้ไว้แก่สังกะรัธรรมการ พระสงฆราชา
คณะอธิการอนุจร ในกรุงนอกกรุงหัวเมืองเอกเมืองโท
เมืองตรีเมืองจัตวา ตะวันตกตะวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือ
ทุกอารามคามวาศรอะรัญวาศรจงทั่ว

สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจาอยู่หัว ผู
ทรงพระคุณธรรมอนันตาสัมภาราดิเรกเอกพิบุลสุนธร
ราชศรัทธาเปนอักมหาสาสะนูปถัมพกพระพุทธสาศนา
จำเริญศรีสวัสดิทังพระบริญัติแลปัติบัติสาศนา ให้ถาวะ
รารุ่งเรืองไป เปนที่เลื่อมใสนะมัสการบูชาแก่เทพยุดา

มนุษทั้งปวง เสดจ์ออกณะพระธินั่งดุษิตดามหาปราสาท โดยบูรรพาภิมุข พร้อมด้วยอัคมหามนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหราราชบัณทิตยเผ้าพระบาทบงกชมาศ มีพระราชโองการดำหรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า เปนประเวณีในพระพุทธสาศนาสืบมาแต่ก่อน มีพระพุทธฎีกาโปรดไว้ให้ภิกษุสามเณร อันบวชในพระสาศนารักษาธุระสองประการ คือคันฐธุระวิปัศนาธุระ เปนที่ยุดหน่วงถึงน้ำจิตรจะแปรไปในกิเลศวัตถุกามกิดยอมคิดถึงธุระทั้งสอง จิตรนึกสงบลง ทุกลบุตรมวาศนามากก็ได้มักได้ผลพ้นสงสารทุกๆ ที่บุญน้อยสุดกำลังมิอาจครองธุระทั้งสองแล้วกิด ครั้นจะออกเปนฆราวาษจะหำเลยงชีวิตรกมิได้ จำจะอยู่เลยงชีวิตรในสมณะ ให้ลามกมลทิลในผ้ากาษาวะภัตรอันเปนธงไชยพระอารียเจ้า บางคาบที่บวดเข้าแล้วก็ไม่โลเล หาละธุระทั้งสองเสียไม่ อุษาห์ประนิบัติถึงมิได้มักได้ผลในชาตินี้ ก็เปนวาศนาติดตนไปในอะนาคต เปนประเวณีมนุษยมีบัญาพบเหนพระสาศนาเข้าแล้ว ก็มีความเพียนประนิบัติตามธุระทั้งสองอยู่นิไสยในสำนักนิครูอุประฌา

อาจารย ๆ ก็ตั้งใจสั่งสอนตักเตือนกำชับว่ากล่าวกัน มิได้ละเมินพระสาศนาหามิได้ พระสาศนาก็บริบูรรณมา แลภิกษุสามเณรทุกวันนี้ ลางบางบวดเข้าแล้วก็มิได้ประนิบัติตามทุระทังสองเปนภิกษุโลเลละบุรุษความเพียนนั้นเสีย ๆ ประโยชนไปในชาตนี้ชาตหน้าเอาแต่กาษาวะภัตรเปนที่พึ่ง เพื่อจะเอาแต่ความสะบายให้บริบูรรณกายเนื้อหนัง ดุจพระพุทธฎีกาตรัสว่าเหมือนโคแลกระบือ เกิดมาแต่จะบริโภคอาหารให้จำเริญแต่เนื้อหนัง จะได้จำเริญศีลสมาธิปัญานั้นหามิได้ แล้วก็มิได้อยู่ในนิไสยอุประฌา อาจารย ๆ ก็เมิน เสียมิได้กำชับว่ากล่าวให้ประพฤติแต่ตามอำเพอใจ มิได้ร่ำเรียนเอาธุระอันใดที่จะห้ามจิตรบาป ก็ชวนกันกระทำอะกุศลหยาบช้าทำร้ายแผ่นดินแลพระสาศนา ให้เส้าหมองฉนี้มิควรนักหนา

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ห้ามอย่าให้มีภิกษุโลเลละวัฏะประนิบัด แลปัติญานตัวว่าเปนกิจวัด มิได้ร่ำเรียนธุระทังสองฝ่าย อย่าให้มีได้เปนอันขาดทีเดียว อนึ่งบวดเข้าแล้วให้อยู่ในหมู่คณะสำนักนี้อุประฌาอาจารยๆ

จงตั้งใจประนิบัติรักษาสิกขาบท อย่าโลเลให้ศิศยเอาเยี่ยงหย่าง แลพระสาศนาจะรุ่งเรืองขึ้นนั้นเพราะพระราชาคณะให้พระราชาคณะเร่งตักเตือนพิจารณา เหนศิศยควรจะร่ำเรียนคันฐธุระวิปัศนาธุระอันใดอันหนึ่งได้ก็ให้ร่ำเรียนธุระอันนั้นแล้วปรนิบัติตามพระบรัญัติบัติสาศนา ให้เปนที่เลื่อมใสศรัทธาแก่เทพามนุษยทั้งปวง แล้วให้พระราชาคณะเจ้าคณะอธิการ ทำบาญชีหางว่าวภิกษุสามเณรฝ่ายคันฐธุระวิปัศนาธุระ ส่งให้สังกะรัธรรมการกราบทูลพระกรุณา จะได้ทรงพระราชศรัทธาบำเพ็งพระราชกุศล แลให้พระราชาคณะเจ้าคณะอธิการสังกะรัธรรมการกำชับว่ากล่าวพระภิกษุสามเณรให้เนืองๆ ถ้าภิกษุแลสามเณรองคใดกักขละหยาบช้าสอนยาก อุประฌาอาจารยจะว่ามิฟัง สั่งสอนเปนหลายครั้งแล้วมิได้ปรนิบัติตาม ให้กำจัดเสีย อย่าให้เข้าหมู่คณะได้เปนอันขาดทีเดียว พระสาศนาจึงจะรุ่งเรืองสืบไป

ถ้าแลราชาคณะเจ้าคณะอธิการภิกษุสามเณรสังกะรัธรรมการผู้ใด มิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ จะเอาตัวญาติโยมเปนโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ณะวันอาทิตยเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ จุลศักราชพันร้อยสิบห้า ปีเถาะเบญศก

5

๕ กฎให้ไว้แก่สังกะรัธรรมการพระราชาคณะ-เจ้าอธิการฝ่ายคันถุธุระวิปัศนาธุระคามวาศรอะรัญวาศร นอกกรุงในกรุงเทพมหานคร แขวงจังหวัดหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวาตะวันตกตะวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือจงทั่ว

สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคณธรรมอนันตาสัมภาราดิเรกเอกพิบูลสนธรราชศรัทธาเปนอัคมหาสาสะนูปถัมพกพระพุทธ-สาศนาจำเริญศริสวัสดิทังพระบริญัติแลปัติสาศนา ให้ถาวรารุ่งเรืองไปเปนที่เลอมใส นะมัศการบูชาแก่เทพยุดามนุษยทังปวง เสดจ์ออกณะพระธินั่งดุษิดดามหาปราสาทโดยบูรรพาภิมุข พร้อมด้วยอัคมหามนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาไหราราชบัณทิตยเผ้าพระบาทบงกชมาศจึ่งมีพระราชโองการดำหรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า

ไอ้มาต้องเมถุนปาราชิกแล้วมิได้กลัวบาปละอายแก่บาปบัติญานตัวว่าเปนภิกษุเข้ากระทำสงฆกำม์ด้วย

พระสงฆ เปนอุปะฌาบวดนาค ปลอมเข้าผูกโบถแล
รับกะถิน กระทำสงฆกำมอุโบสถกำมด้วยพระสงฆ
กระทำเปนไถยสังวายอะลัชชีสมโภค ให้สงฆกำม์ไม่
บริสุทธิให้เสียศรัทธาทานะทายก ไอ้ชต้องอทินนา
ทานปาราชิก กล่าวถ้อยคำมารยามุดสาวาทว่าเอาเงิน
ไว้จะให้แก่เถ้าอยู่ ครั้นสงฆสืบเปนสัจว่าบังเอาทรัพยไว้
เองนานประมาณบ่หนึ่ง มิได้ให้แก่เถ้าอยู่ แล้วปกบิด
โทษไว้บัติญาณ ตัวว่าเปนภิกษุสมณะเข้า นั่งหัดถะบาท
บวดนาค เข้าผูกอโบสถทำสงฆกำมด้วยสงฆ ให้พระ
สาศนาเศร้าหมอง แลไอ้แก้วต้องอทินนาทานปาราชิก
มิโจทแจ้งแต่พระธรรมราชมุณี ๆ ผู้ชำระพระสาศนาจะ
เอามาว่ากล่าวกลับเอาอธิกรโทษของ พระธรรม ราชมุณี
อันสงฆพิภากษาบริสุทธิแล้วถึงครั้งหนึ่งสองครั้งกลับมา
ยกโทษพระธรรมราชมุณี แล้วว่ากล่าวหยาบช้าแก่พระ
ธรรมราชมุณีผู้ชำระพระสาศนา ให้ได้ความอัประยด
ในท่ามกลางสงฆอิกเล่า แลเอามลทินมลโทษไปบ้าย
ท่านผู้มีศีลบริสุทธิ พระสงฆชำระว่ากล่าวแล้วฉน หวัง
จะให้ทายกทังปวงที่ศรัทธากระทำกุศลไว้ สอดแคล้ว

กินแหนงท่านผู้มีศีลบริสุทธิจะให้ผล ของทายกนั้นน้อย ไปมิควรนักหนา

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าภิกษุองคใด ต้องจัตุปาราชิกทั่วสิ่งแต่อันใดอันหนึ่งผิดแล้ว ให้มาบอกแก่สงฆจงแจ้งแต่ในอุโบสถเดียวนั้น อย่าให้ปกปิดโทษจัตุปาราชิกไว้ปริญาณตัวเปนสงฆสมณเข้ากระทำสงฆกำมอุปสมบทกำมด้วยคณะสงฆให้เปนมลทินในสงฆกำมทั้งปวง ดุจหนึ่งไอ้แก้วอันมิได้มีความละอายแก่บาปกลัวแก่บาป มิได้เกรงไภยในอนาคตเปนอันขาดทีเดียว ถ้าแลมิฟังพระราชกำหนดกฎหมายนี้ แลตัวต้องจัตุปาราชิกแต่อันใดอันหนึ่งแล้ว แลปกปิดโทษไว้เข้ากระทำสงฆกำมด้วยพระสงฆ ให้พระสาศนาเศร้าหมอง ถ้ามีผู้โจทนาว่ากล่าวพิจารณาเปนสัจ จะเอาตัวเปนโทษถึงสิ้นชีวิตร แล้วให้ริบราชบาทขับเม็ยนตีโบยญาตีโยมจงหนัก อย่าให้เปนเหยียงหย่างสืบไป

กฎให้ไว้ณวันอาทิตยเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ จุลศักราชพันร้อยสิบห้า ปีเถาะเบญจศก

6

๖ กฎให้ไว้แก่สังกะรัธรรมการพระราชาคณะเจ้าอธิการอนุจร แลข้าทูลอองทุลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยข้างหน้าข้างในฝ่ายทหารพลเรือนผู้รั้งกรมการอนาประชาราษฎรนอกกรุงในกรุงเทพมหานคร แขวงจังหวัดหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวา ตะวันตกตวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือทังปวงจงทั่ว

สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอนันตาสัมภาราดิเรกเอกพิบุลสุนธรราชศรัทธาเปนอัคมหาสาสะนูปถัมพกพระพุทธสาศนาจำเริญศรีสวัสดิทังพระบรัญติแลบัติบัติสาศนา ให้ถาวรารุ่งเรืองไป เปนที่เลอมใสนะมัศการบูชาแก่เทพยุดามนุษยทังปวง เสดจ์ออกณพระธนั่งดุษิตดามหาปราสาทโดยบรรพาภิมุกข พร้อมด้วยอัคมหามนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหราราชบัณทิตยเผ้าพระบาทบงกชมาศสมเดจ์บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ ดำหรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า

แต่ก่อนฆราวาสผู้จะทำทานแก่ภิกษุสงฆโดยต่ำแต่เข้าทับพีหนึ่ง ก็มีผลปรากฏในชั่วนชั่วหน้า เพราะพระภิกษุผู้รับทานนั้นทรงศีลบริสุทธิ์ ฝ่ายฆราวาสผู้จะให้ทานนั้นก็มีบัญญา ย่อมตักเตือนมิได้เกียดคร้าน จ่ายทรัพยตกแต่งทาน ประดิษบันจงเปนจัตุบัจไจยทาน ตามพระพุทธโอวาทตรัสสอนไว้ แลผู้ให้ผู้รับทังสองฝ่ายสุจริตดีจริงจึงให้ผลมากประจักในชั่วนชั่วหน้าสืบมา ทุกวันนี้ภิกษุแลสามเณรผู้รับทานรักษาสิกขาบทนั้นก็พันเพื่อน มักมากโลภรับเงินทองของอันมิควรด้วยกิจพระวินัย สั่งสมทรัพยสิ่งของ เที่ยวผะสมผะสานทำการของฆราวาสการศภการเบญจา เปนหมอนวดหมอยาหมอดู ใช้สอยอาษาการกระหัฐแลให้สิ่งของต่าง ๆ แก่กระหัฐเพื่อจะให้เปนประโยชนจะให้เกิดลาภเลี้ยงชีวิตรผิดธรรมมิควรนัก แม้ว่าพระอุประคุตเถรเจ้าอันเปนอรหรรดเหมือนน้ำเต็มกละอมอยู่แล้ว เมื่อรับบัติญาณ พระมหาเถรทังปวงที่จะทรมานพญามารเมื่อกระทำการฉลองพระวิหารแปดหมื่นสี่พันนั้น จึงกล่าวแก่พระสงฆทังปวงว่า ข้าพระเจ้าจะได้อาหารที่

ชอบธรรมที่ใดมาฉันเป็นกำลัง ภิกษุองค์หนึ่งจึงรับว่า ข้าพระเจ้าจะรับถวาย พระอุปประคุตจึงถามว่า อาหารของท่านได้ด้วยเหตุอันใด ภิกษุจึงบอกว่าอาหารนี้ ข้าพระเจ้าได้ด้วยผลทาน เมื่อครั้งข้าพระเจ้าเป็นภิกษุแต่ชาติก่อนเป็นสกุลพราหมณ์แห่งหนึ่ง ทายกเขานิมนเข้าไปฉันมธุปายาษ ข้าพระเจ้าฉันอิ่มพ้นประมาณล้วงคอรากมธุปายาษออกให้ทานแก่แม่สุนักขจักษุบอดด้วยผลทานนี้ ให้บังเกิดอาหารทิพแก่ข้าพระเจ้าวันละสองบาตรเหลก ข้าพระเจ้าถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า พระอุปประคุตห้ามว่า อาหารของท่านหาชอบธรรมไม่ เหตุว่าท่านบริโภคเหลือประมาณจำเป็นให้ทาน แลภิกษุองค์หนึ่งจึงว่า อาหารของข้าพระเจ้าบังเกิดด้วยผลทานแต่ชาติก่อน ข้าพระเจ้าภาภิกษุเพื่อนข้าพระเจ้าเข้าไปฉันในเรือนบิดาข้าพระเจ้าวันละสี่รูปทุกวัน ด้วยผลทานนั้นก็บังเกิดอาหารทิพแก่ข้าพระเจ้าในชาตินี้วันละสี่บาตรเหลก จะขอถวายผู้เป็นเจ้า พระอุปประคุตเถรก็ห้ามเสียว่าอาหารแห่งท่านบังเกิดแต่ตันหาสันทวะบิดาท่านรักท่านจึงพลอยให้ภิกษุสี่รูปฉัน เรามิควรจะ

บริโภค อนึ่งพระสารีบุตรเถรเจ้าป่วยอุทรโรค ๆ นั้น
ชอบฉันมธุปายาษหาย จึงบอกแก่พระโมคคัลลาณะ
เถรเจ้า ๆ ก็ว่าจะไปบิณฑบาตรตามบุญ เทวะดาได้ฟัง
สุนทนา ก็ไปส่โยมอปถาก พระสารีบุตรเถรเจ้าเข้า
บิดตอ จึงชนทั้งปวงถามว่า ท่านกระทำเบียดเบียน
มนุษยดังนี้จะปราถนาสิ่งใด เทวดาบอกว่าเราจะปราถนา
เข้ามธุปายาษ ให้ท่านทำถวายพระสารีบุตรเถรเจ้า ชน
ทั้งปวงจึงว่าเราจะทำถวายท่านจงออกไปเถิด เทวดา
ก็ออกจากกายชนทั้งหลาย ๆ ก็กระทำมธุปายาษ เพลา
เช้าใส่บาตรพระโมคคัลลา ๆ จึงนำมาถวายพระสารี
บุตร ๆ พิจารณาก็แจ้งว่าอาหารนี้มิชอบธรรม เกิดแต่
เทวดาไปเบียดเบียนบอกกล่าวขอเข้ามธุปายาศ จึง
กล่าวว่าดูกรอาวุโสโมคคัลลา อาหารนี้มิเปนธรรม
แม้ไส้เราจะขาดออกมาถึงแก่ความตาย ก็ดูประเสริฐ
กว่าบริโภคอาหารอันมิชอบธรรมนี้ ท่านจงไปเท
เสียทั้งบาตรเถิด พระโมคคัลลาก็เทเสีย แต่มาทว่า
พระโมคคัลลาคว่ำบาตรเทอาหารตกเหนือดิน ด้วย
อำนาจอาชิวะปาริสุทธิศีลอันบริสุทธิ พระสารีบุตรเถร

เจ้าก็หายอุธรโรคในขณะนั้น เปนเหมือนหย่างพระอาริยะเจ้าประพฤติมาฉนั้น

แลภิกษุทุกวันนี้บวดเข้ามิได้กระทำตามพระวินัยปรนิบัติเหนแต่จะเลี้ยงชีวิตรผิดธรรม ให้มีแต่เนื้อหนังบริบูรณประดุจโคกระบือ มีแต่จะบริโภคอาหารให้จำเริญเนื้อหนัง จะได้จำเริญสติปัญญานั้นหามิได้ เปนภิกษุสามเณรลามกในพระสาศนา ฝ่ายฆราวาษก็ปราศจากปัญญา มิได้รู้ว่าทำทานฉนี้จะเกิดผลน้อยมากแก่ตนหามิได้ มักมีใจทำทานแก่ภิกษุสามเณรอันผสมผสานทำการของตนจึงทำทาน บางคาบย่อมมักง่ายถวายเงินทองของอันเปนอะกัปปิยะ มิควรแก่สมณะๆ ก็มีใจโลภสั่งสมทรัพยเลี้ยงชีวิตร ผิดพระพุทธบัญญัติฉนี้ได้ชื่อว่าฆราวาสหมู่นั้นให้กำลังแก่ภิกษุโจรอันปล้นพระสาศนา ทานนั้นหาผลมิได้ ชื่อว่าทำลายพระสาศนา

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรสมเคราะห์ฆราวาส ให้ผลไม้ดอกไม้ใบไม้เปนต้น แล้วอย่าให้ผสมผสาน ขอกล่าวบ่าวร้องเรียไรสิ่งของอันเปนของแห่งฆราวาสอันใช่ญาติ แล้วอย่าให้ทำการศภแลทำ

เบญจาการฆราวาศทังปวง แล้วอย่าให้เปนหมอนวด หมอยาหมอดูต่าง ๆ แลให้ยาแก่กระหัดถ้อันใช่ญาติ แลห้าม อย่าให้เปน ทูตใช้สอยนำ ข่าวสาร การฆราวาศ แลห้ามบันดาการทังปวงอันกระทำผิดจากพระปาติโมกข สังวรวินัย ภิกขุรูปใดมีอธิกรข้อใหญ่ สงฆพิภากษา มิถ่องแท้ เปนฉายาเงาปาราชิก ควรจะเสียอยู่ข้างการ ลามกในพระสาศนา เปนที่สงใสยสงฆทังปวงอยู่แล้ว อย่าให้เอาไว้ให้ศึกเสีย เหตุภิกษุครั้งนครันกระทำผิด ข้อใหญ่แล้วก็มิได้กลัวไภยในนรก กลัวไภยในปัจจุบัน มากกว่า ครันเอามาถามหารับตามจริงไม่ มักทนสบถ ยาบาลให้การเคลือบแฝงฉนมเปนอันมาก

หนึ่งห้ามฝ่ายฆราวาศทังปวง อย่าให้ถวายเงิน ถวายทองถวายนากแก้วแหวนแล สิ่งของ อันมิ ควร แก่ สมณเปนต้น แลทองเหลืองทองขาวทองสำฤทธิแก่ ภิกษุสามเณร แลห้ามอย่าให้ถวายบาตรนอกกว่าบาตร เหลกบาตรดิน แลนิมนต์ใช้สอยพระภิกษุสามเณร ให้ ทำการเบญจาการศภ แลให้นวดแลทำยา ดูลักขณดู เคราะห์แลวาดเขียนแกะฉลักเปนรูปสัตว แลใช้นำ

ข่าวสานการฆราวาสต่าง ๆ แลห้ามบันดาการภิกษุ สามเณรกระทำผิดจากพระปาติโมกขสังวรวินัย ที่พรรณาห้ามแล้วนั้น อย่าให้ฆราวาสทำตามน้ำใจภิกษุสามเณรอันกระทำผิดเป็นอันขาดทีเดียว

ถ้าแลพระราชาคณะเจ้าอธิการ ภิกษุสามเณร ฆราวาสสังกะรัธรรมการผู้ใด ๆ มิกระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้แลละเมินเสย มิได้กำชับว่ากล่าวกันกระทำให้พระสาศนาเศร้าหมองดุจหนึ่งแต่ก่อนนั้น ฝ่ายพระราชาคณะพระภิกษุสามเณร จะเอาญาติโยมเป็นโทษ ฝ่ายฆราวาสทั้งปวง จะให้ลงพระราชอาชาเฆี่ยนตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ณวันอาทิตยเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ จุลศักราชพันร้อยสิบห้า ปีเถาะเบญศก

๗ กฎให้ไว้แก่สังกะรัธรรมการพระสงฆราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย แลเจ้าคณะอธิการฝ่ายคันถธุระวิปัศนา

ธุระ นอกกรุงในกรุงเทพมหานคร แลหัวเมือง ๓ ๔ ตวันตกตวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือจงทั่ว

ดวยสมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจาอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอะนันตสัมภาราดิเรกเอกพิบูลสุนธรราชศรัทธา เปนอัคมหาสาสะนูปถัมพกพระพุทธสาศนาจำเริญศรีสวัสดิทังพระบรัญติ แลปติปติสาศนาให้ถาวะรารุ่งเรืองไป เปนที่เลื่อมใสนะมัสการบูชาแก่เทพยดามนุษยทังปวง เสดจออกณะพระธั่งดุสิดามหาปราสาท โดยบูรรพาภิมุกข พร้อมด้วยอัคมหามนตรีกระวีชาติราชปะโรหิตาโหราราชบันทิตยเผ้าพระบาทบงกชมาศ

ด้วยมีพระราชโองการดำหรัดเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า เปนประเวณีเมือง ไทพม่า ๕ เมืองรามัญถวายกะถินทานแก่ภิกษุจำพระวะยาแล้ว และออกพระวะยาในพระวิหารเสมาวงล้อมต่างๆแลใกล้กันนั้น ๘๔ มาแต่ครั้งพระอรหรรตาขิณาสพ ผู้ทรงพระวินัยไตรยปิฎกนั้นมาเปนช้านาน ตราบเท้าถึงสร้างกรุงศรีอยุธยา

แลท้าวพญาอันทรงพระปัญาพินิจพิจารณาเหนว่า พระสงฆผู้ทรงพระวิไนยไตรยปิฎกอันยิ่ง รักษาพระสาศนานั้นก็มีเปนอันมาก ตราบเท้าถึงพระพุทธสาศนาได้สองพันสามร้อยยี่สิบหกพระวะษาแล้ว แลทุกวันนี้ท้าวพญาเสนาบดีใช่จะปราศจากปัญา ย่อมรู้พิจารณาแจ้งเนื้อความผิดแลชอบอยู่ ฝ่ายพระสงฆผู้ทรงพระวิไนยเล่าก็มีมาก เปนต้นว่าพระพิมลธรรม พระอาจารวัดใบสอ พระอาจารวัดโคกเสือ พระอาจารยวัดโคกแสง ผู้ทรงพระวิไนยชำนิชำนาญ อันเปนคู่กับครูพระธรรมราชมุนีพุทธาจารยต่อขึ้นไป ดูจสมเดจ์พระสังฆราชผู้เถ้าทุกวันนี้เปนที่ไถ่ถามแก่ศิษยอันสงไสยในข้อพระวิไนยนั้นก็มีเปนอันมาก ถ้าแลเหนว่าพระบาฬีว่าวัดมีเขดวงล้อมต่าง ๆ ใกล้กัน ผู้จะทอดกะถินในวัดนั้น กะถินนั้นมิเปนกะถิน พระสงฆผู้รับกรานนั้นมิเปนรับเปนกราน เปนแน่ดั่งคำของพระราชมุนีพุทธาจารยฉนี้ ดีร้ายพระอระหรรตาขิณาสพ ผู้ทรงวิไนยไตรยปิฎกสืบมาแต่บุราณ ก็จะทักท้วงว่ากล่าวบ้าง ประการนี้ก็มิได้มี เพราะเหตุท่านผู้วิเสศบุราณแต่ก่อนเหนว่าต้องตาม

พระพุทธฎีกา มีอานิสงษ์ห้าประการ คุ้มอาบัดแก่พระสงฆอันได้อะณุโมทนาแลเปนอานิสงษ์แก่ผู้ถวายกะถินทานเปนอันมากมั่นคงแล้ว จึงมิได้เคลือบแคลงทักท้วงว่ากล่าวกัน นิ่งทำมาคุ้มเท่าบัดนี้ แลพระธรรมราชมุนีพระพุทธาจารย พระญาณวิริยะพวกศิษยคบคิดกันว่ากล่าว ว่าทอดกะถินมาแต่ก่อนในวัดอันใกล้กันหาเปนกะถินไม่ ทั้งนี้เหมือนหนึ่งถ้าเลิกพระสาสนาอันพระอาริยเจ้าผู้วิเสสทรงพระไตรยปิฎก ปฤกษาเรียบร้อยไว้เปนอันดี โดยพระวินัยอย่างแล้ว ให้ผิดจากขนบพระสาสนา ให้พระสงฆแตกออกถือเปนสองฝ่ายร้าวฉานแก่กัน ยังพระธรรมวินัยให้เสียประโยชนแก่พระสงฆผู้จะได้รับกะถินทาน แลทานทายกซึ่งจะได้ถวายกะถินด้วยสรัทธาเลื่อมใสฉนี้ เปนคะรุกรรมใหญ่หลวงก็จะได้โทษทุกบ่ ๆ ไปกว่าจะสิ้นพระสาสนา จะเสวยทุกขเวทนานั้น เมื่อไรเลยจะรู้สิ้นทุกขทั้งนี้เพราะทฤษฐิมาณะถือว่ารู้พระวินัย อันพระวินัยนี้เปนพุทธวิไสยลำภีรภาพ และจะรู้เอาเองโดยอัตะโนมัติยหย่างพระธรรมราชมุณีพุทธาจารยฉนี้ แลมิได้เอาเยี่ยงหย่าง

ท่านผู้วิเศษอันทรงพระวินัยไตรย์ปิฎกแต่ก่อนอันปรินิพัดมานั้น เหนจะฉิบหายทั้งอาจารย์แลศิษย์อันปรินิพัดผิดนั้น ด้วยเหตุพระธรรมราชมุณีมีแต่ปัญญาปราศจากสติอันธรรมดาบุทคลผู้มีสติประกอบด้วยปัญญาถึงจะรู้สักเท่ารู้แจ้งในยบทบาทเหนประหลาดแปลกอยู่แล้วก็ดี ก็มีอาจจะว่าก่อนอันมีสติระฤกว่าพระวินัยนี้เปนสาครฤกนัก ก็เอาสติระฤกไปถึงหย่างประเวณีย์ท่านผู้วิเสศบุราณอันปรินิพัดมานั้นมาเปรียบเทียบดูก่อนถ้าผิดกันอยู่ ก็มีอาจจะว่าออกได้เปนหย่างผู้มีสติปัญญานั้นฉนี้ พระธรรมราชมุนีหาได้เรียนพระวินัยในสำนักนิอาจารย์ผู้ทรงพระวินัยสันทัดเหมือนหย่างพระสังฆราชผู้เถ้าไม่ มีแต่ปัญญาหาสะติไม่ ครั้นพบบทบาทอันใดเข้าเหนประหลาด ก็คิดจะเอาแต่เกรียดิยศให้ปรากฏ หามีสติที่จะรฤกถึงประเวณีย์ท่านผู้วิเสศบุราณอันปรินิพัดมาไม่ ก็ว่ากล่าวแต่ตามอำเพอใจ ถ้าเปนสุภาวะวินัยธรรมผู้เถ้าแท้ที่จะบำรุงพระพุทธสาสนา แม้ว่าเหนข้อพระวินัยผิดชอบประการใด ก็ชอบจะปฤกษาปรองดองแต่ผู้เถ้าวินัยธรรมด้วยกัน ให้

เหนผิดแลชอบจะเอาแต่พระสาศนาให้รุ่งเรืองขึ้น นี้
แกล้งให้แต่พระญาณวิริยะเดก น้อยผู้เปนศิษย ของตน
ให้ถุ่งเถียงสมเดจ์ พระสังฆราช พระราชาคณะ ผู้ใหญ่ผู้
น้อยทั้งนี้ เหนในจิตรคิดด้วยบาปทุจริตว่า ถ้าสมเดจ์
พระสังฆราชผู้เถ้าถุ่งเถียงพลั้งพลาดแพ้พระญาณวิริยผู้
น้อยอันเปนศิษยตนแล้ว จะให้เกรียดยศนั้นปรากฏ
ไปว่า สมเดจ์พระสังฆราชผู้เถ้าซึ่งทรงพระอนุเคราะห
โปรดตั้งขึ้นไว้นั้นหารู้อันใดไม่ เถียงกันแต่กับพระ
ญาณวิริย อันเปนศิษยของตนนั้นก็หาสู้ได้ไม่ จะให้
เกรียดยศของตนปรากฏไปจึ่งประพฤติการทั้งนี้ แลว่า
นั้นก็หาแน่สนัดในน้าใจไม่ กลัวไภยจะผิดจะได้หลบ
เอาความชอบ จึ่งแนะนำให้พระญาณวิริยผู้เปนศิษยให้
เข้าเปนตัวว่า ตัวนี้ออกถ้อท้าย ครั้นเหนเพลี่ยงแล้ว
กลับหาเข้าด้วยศิษยตนไม่ ไปเข้าชอด้วยสมเดจ์พระ
สังฆราชแล้ว ๆ ก็กลับเข้าด้วยศิษยตนไปเล่า แลกลับ
กลอกไปมาฉนี้ เพราะหาเปนองควิไนยธรรมแท้ ได้
ร่ำเรียนมาแต่ครูวิไนยอาจารยอันสันทัดไม่ จึ่งกลับ
กลอกอยู่ฉนี้ ทำให้เสียประเวณีพระวิไนยสาศนาเปน

หลายครั้ง ๆ บวดนากวัดหงษให้สวดญัตติบวดนากพร้อม
กันคราวละเก้าองคสิบองคสงฆได้ต่อว่า ๆ อย่าว่าแต่
เท่านเลย จะสวดคราวละหมื่นองคก็ได้ ครั้นกระ
ทำให้ผิดพระพุทธบัญญัติ แล ประเวณีพระอาริยเจ้าผู้
ทรงพระไตรยปิฎกกระทำสืบมาแต่ก่อน ครั้นเล่าประ
เวณีและบาฬีในกะถินขันธ อันพระอรหรรตาขีณาสพ
ผู้ทรงวินัยกระทำประติประติสืบ ๆ กันมาเปนช้านาน
หาผู้ใดจะทักท้วงไม่ ตราบเท่าทุกวันนี้ พระธรรมราช
มุณี เปนแต่โลกย หาทรงไตรยปิฎกไม่ ได้ร่ำเรียน
พระวินัย แต่สำนักนิครูอันสันทัดชัดเจนในพระวินัย
นั้นก็น้อย แต่มีปัญาเหนเอาเอง ถึงมาทว่าท่านแต่
ก่อนจะโลภไตรจีวรรับกะถินทำผิดมา ถึงจะมีโทษนั้น
น้อย เพราะว่ามิเปนกะถินเท่านี้ แต่สงฆลาภนั้นได้
อยู่ผู้ถวายทาน ๆ นั้นก็เปนสงฆทานมีอานิสงษมาก แม้
ว่าของพระอาริยเจ้าแต่บุราณกระทำสืบ ๆ มา ต้อง
ตามพระวินัยบัญญัติเปนกะถินทานแท้ ถ้าผู้ภายหลัง
ทำหักรานให้กะถินทานสาบสูญบัดนี้ ก็จะเปนครุโทษ
สืบ ๆ ไปเปนหนักหนา กว่าโทษที่ว่าทานทำมาแต่ก่อน

ผิดนั้น แลจะเชื่อเอาคำพระธรรมราชมุณีพุทธาจารย
อันจะเลิกซึ่งกะถินทานให้ขาด กะถินจิวรลาภ ของสงฆ
เปนอันมาก แลฝ่ายทายกก็จะขาดบุญที่จะได้ถวาย
กะถินทาน ดูจหนึ่งทาลายลางพระเจดียถานและพระ
สาสนา เปนมหันตโทษอันใหญ่หลวงนัก จะเชื่อเอา
ถ้อยคำนั้นมิได้

อนึ่งเหนว่าพระธรรมราชมุณีพุทธาจารยหาเปน
สุภาพวินัยธรแท้ไม่ มิได้อยู่ในบังคับบัญชาสมเดจ์
พระสังฆราชผู้เถ้าอันเปนครู มีพระวัดยาทรงพระวินัย
สันทัด ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดตั้งไว้เปนพญาสงฆ
สำหรับพิภากษาพระวินัย แลหักรานผู้เถ้าผู้แก่ให้นัย
แก่พระญาณวิริยผู้เปนศิษยตน นำเอาเนอความกิจสงฆ
เข้ามาถวายพระพร แลอุดหนุนถ้อยคำเอาโทษอันเปน
ครุกรรมเข้ามาติดแปดไว้ในพระราชฐาน หากว่าสม
เดจ์พระสังฆราชแลราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ยังยินใน
พระวินัยถวายพระพรขัดไว้จึงพ้นโทษ หาไม่ก็จะ
พลอยแปดปนด้วยอะกุศลโทษอันใหญ่หลวงเนืองๆ ไป
กว่าจะสิ้นพระสาสนามิชอบนัก ฝ่ายพระพุทธาจารย

นั้น ก็ไปเปนอะธิการวัดนาก ได้รับกะถินทานถึงสองปี สามปีแล้ว ๆ กลับเข้าด้วยพระธรรมราชมุณีว่าไม่ได้เล่า ก็เหนว่าพระพุทธาจารยเปนภิกษุมายาอักะตัญญูมิได้รู้พระคุณครู อาจารยแห่งตน ๆ จะรู้พระธรรมวิไนยมีบุญขึ้นทั้งนี้ ก็เพราะน้ำลายอายลิ้นสมเดจ์พระสังฆราช ชอบจะเจบร้อนบูชาสำมาคาระวะเปนอันดีจึงจะควร นี่ประพฤติอกะตัญญูอุดหนุนพระธรรมราชมุณีเข้าเปนพักพวกต่อสู้สมเดจ์พระ สังฆราช ผู้เปนครูของตน ต่อแย้งถุ่งเถียงให้ได้ความอายอัประหยศในท่ามกลางบริษัษฉนี้ ถ้าฝ่ายอาณาจักรฆราวาษจะชิงที่ถานยศถาศักดิแห่งท่านผู้มีพระคุณ ผิดประเวณีธรรมมิชอบหนักหนา แม้นยังถือทฤษฐิมานะขึ้นอยู่ ว่าลัดทิของตนถูก แลว่าพระอรหรรตาขิณาสพผู้ทรงพระไตรปิฎกบรำบราอาจาริยวิไนย ผู้เถ้าผู้แก่ทั้งปวงกระทำสืบๆ มานั้นผิด ก็ได้ชื่อว่ายังพระธรรมวิไนยให้ฉิบหายเหนสุดโทษ ๆ นั้นเสมอด้วยกระบิลภิกษุอันมัวเมาด้วยความรู้ อันฝ่ายพระพุทธาจารยเปนมหาอกะตัญญูตรงตัว ถ้ามิได้คิดกลับหาความชอบเลย จะดื้อดึงอยู่ด้วย

ทฤษฐิมานะเหนโทษนั้น ดูจมุสิละมานพอันเรียนศิลป
สาศ พิณแต่สำนักนิคุติลาจารย แล้วอักะตัญญูกลับสู้
อาจารย หนึ่งดุจเทวะทัดวานรเปนอกะตัญญูเหยียบ
หลังพระโพธิสัตววานรอันมีพระคุณ ให้หลังหักนั้น แล
เหตุเปนครุกรรมใหญ่หลวงลามกมาถึงพระราชถานทั้งนี้
เพราะพระธรรมราชมุณีพระพุทธาจารยพระญาณวิริย ไม่
มีสำมาคาระวะต่อสมเดจพระสังฆราชผู้เถ้า อันทรงพระ
กรรุณาโปรดตั้งขึ้นไว้ให้เปนที่ไหว้ที่บูชาปฤกษาพระ
วิไนยทั้งปวง ถ้าพระธรรมราชมุณีพระพุทธาจารยพระ
ญาณวิริยมีสมาคาระวะดูจหนึ่งถ้อยคำปฏิญาณ ว่าจะ
เอาสมเดจพระสังฆราชเปนที่ปฤกษาแล้ว ในเนื้อความ
ในสังฆกิจ ฝ่ายพระพุทธจักรจะเข้ามาแปดปนราชอาณา
จักรได้ ก็จะสูญสงบอยู่แต่ในสมณกิจเปนสิทธิตัดสิน
สำเร็จในสมเดจพระสังฆราช แลพระธรรมราชมุณี
พระพุทธาจารยพระญาณวิริยะทำบังอาจหากลัวเกรงไม่
จงเกิดเนื้อความมากมายทั้งนี้มิสมควรนักหนา

แต่นี้สืบไปเมื้อหน้า ห้ามอย่าให้พระสงฆราชาคณะ
ผู้ใหญ่ผู้น้อย ให้อธิการรามัญอธิการลาวอันดับทั้งปวง

แลสังกะรียธรรมการราชบัณเดิย ข้าทูลอองทุลพระบาท
ทังปวงเอาเนื่อความสงฆอันวิวาทกันด้วยกิจพระวินัย
ดูจหนึ่งพระธรรมราชมุณีพระพุทธาจารยพระญาณวิริย
มาถวายพระพรดังนี้ เอากราบทูลพระกรรณา ให้
หม่นหมองพระไทยเปนอันขาดทีเดียว แลให้ทูลแก่
สมเดจ์พระสังฆราชราชาคะณะอธิการอันดับ ให้มอญ
ลาวทังปวงฟังบังคับบันชา สมเดจ์พระ สังฆราช ผู้เดียว
ถ้าแลเปนเนื่อความมหันตะโทษค่องเข้ามาในราช
อาณาจักร จำเปนจทูล ก็ให้เอาปฤกษาด้วยข้าทูลอองทุล
พระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยนักปราชูราชบัณเดิย ให้พร้อม
กันควรทูล แล้วจึงให้กราบทูลพระกรรุณา

ถ้าแล พระสงฆราชาคะณะอธิการ อันดับสงฆ
ทังปวง แลสังกะรียธรรมการราชบัณเดิยข้าทูลอองทุล
พระบาทผู้ใดๆ มิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย
นี้จะเอาตัวผู้กระทำผิดพระราชกำหนดกฎนั้น เปนโทษ
ตามโทษาณุโทษ

กฎให้ไว้ณวันจันเดือนสิบสองขึ้นสามค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะนักสัตเบญศก

๘

๙ กฎให้แก่พระสุรัสวะดีซ้ายขวาในนอก ให้กฎหมายบอกข้าทูลอองทุลพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนแลข้าหลวงกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ขอเผ้าข้าเจ้าตางกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในแลสังกะรัยธรรมการ แล เมือง ๑ ๒ ๓ ๔ ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยสมเดจบรมนารถ บรมบพิตร พระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ ทรงพระคุณธรรมอะนันตาสัมภาราดิเรกเอกพิบูลสุนธรราชศรัทธา เปนอัคมหาสาสะนูปถัมพกพระพุทธสาศนาจำเริญศรีสวัสดิทัง พระบริญัติ แลปติปติสาศนาให้ถาวรรุ่งเรืองไป เปนที่เลื่อมใสนะมัสการบูชาแก่เทพยุดามนุษยทั้งปวง เสดจ์ออกณะพระธีนั่งดุษิดามหาปราสาทโดยบูรรพาภิมุกข พร้อมด้วยอัคมหามนตรีกระวีชาติราช ประโรหิตาโหราราชบัณฑิตย เผ้าพระบาทบงกชมาส

ได้ทรงฟังพระราชาคะณะทั้งปวง ถวายพระพรว่า พระพุทธจักรแลพระราชอาณาจักรทั้งสองนี้อาไศรยกัน ฝ่ายพระสังฆเถรานุเถรอันรักษาพระพุทธจักรนั้น ระวังกันตรวจตรารักษาพระสาศนา มิให้เปนอันรายเสร้าหมอง ครั้นเหนว่าจะมีปาปะภิขุอันตราย แล้วว่ากล่าวยังกันให้ปฤกษาโทษผิดแห่งกัน แล้วตัดสินว่ากล่าวตามพระวินัย บำบัดรำงับโทษให้สงบมิได้มลามกในพระสาศนา ถ้าเกิดพวกภิกขุโจรมากหนักเหลือกำลังจะว่ากล่าว รนร้อนชวนกันเข้ามาถวายพระพรพระราชอาณาจักร ฝ่ายพระมหากระษัตร์ ผู้รักษาพระราชอาณาจักร ก็ช่วยอุปถัมภตามพระมหาเถราณุเถรผู้ร้อนรนรักษาพระพุทธสาศนาเปนประเพณีมา จำเดิมแต่พระอรหันตเจ้าห้าร้อย มีพระมหากัศสปเถรเจ้าเปนประทานเปนเหตุด้วยพระภิกษุแก่ อันกล่าวประวาทติเตียนเปนเสียนพระสาศนา ก็ชวนกันเข้ามาถวายพระพรสมเดจ์พระเจ้าอะชาตศัตรูราชฯ ก็เปนสาสะนูปถัมภกขอปถมสังคายนายระงับโทษดั่งนี้ จนถึงทุติยะสังคายะนาย ตะติยะสังคายะนาย จัตุถะสังคายะนาย ปันจะมะสังคายะนาย ฉัดถะสังคายนาย ฝ่ายพระพุทธจักรพระราช-

อาณาจักรย่อมพร้อมกันทั้งสองฝ่ายชวนกันชำระพระสาสนา (มิให้มีปาปะภิกษุทำลายพระสาสนา) ได้เปนประเวณีสืบมาทั้งนี้จนถึงเมื่อสมเดจ์พระมหากรุณาเจ้าเสดจินิภานแล้วพระพุทธศักราชล่วงไปได้พันห้าร้อยแปดสิบเจดพระวะษา ครั้นสมเดจ์พระเจ้าประกรมมะภาหุราชบพิตร อันนับเนื่องสืบมาแต่บรมกระษัตรขัติยะมหาสมมุติวงษ ทรงพระบุญฤทธิอาณุภาพปราบกระษัตรกรุงใหญ่ทั้งสาม มีสงครามอันชะนะแล้วได้เอกราชาภิเสกเปนใหญ่ในลังกาทวีปทั้งปวง พิจารณาเหนหมู่ภิษุกลบุตรปรนิบัติต่าง ๆ มิได้ต้องแตกจากกันประพฤติผิดให้พระพุทธสาสนาเสื่อมสูญไป จะไปสู่อะบายภูมเปนอันมาก มีพระราชหฤไทยอันมีกำลังพระกรุณาตักเตือนเนือง ๆ จึงทรงพระราชดำริว่า ไฉนอาตมาจะบำรุงบวรพุทธสาสนาให้วุฒิวัทนาการขึ้นได้ จึงไวทระกิจด้วยพระมหากัศสปเถรเจ้า อันอยู่ในอทมภรบัพตารามมหาวิหาร ทั้งพระพุทธจักรพระราชอาณาจักรสองฝ่ายกระทำย่ำยีปาปะภิกษุทั้งสองเหล่าคือภิกษุต้องปะราชิกเหล่าหนึ่ง แลภิกษุมากไปด้วยอาบัติเหล่าหนึ่ง พระราชทานผ้าขาวแล้วให้สึกออกจากเพทบรรพชิต

ทรงชำระบวรพุทธสาศนาให้ปราศจากมณทิลด้วย
พระไทยอันบริสุทธิ์อปรด้วยกรรุณา แต่จะให้เทพา
มนุษยทั้งปวงกระทำสการะบูชาซึ่งพระสาศนาอัน
บริสุทธิ์ให้ได้ผลพ้นจากสงสารทุกข์ แลทรงพระมหา
กรรุณาแก่กลบุตรอันหาบัญญามิได้ ปรนิบัติผิดแล้วจะไป
เสวยทุกขเวทนาอยู่ในจตุรบายเปนอันช้านานหนักหนา
เพราะตัวบิดปกโทษไว้ด้วยกลัวประจุบัณไภยะเห็นแก่
ลาภสู้เอาบาปเปนอาจินกำม์ ไปอยู่ในเพศบรรพชิต
นั้น แลเปนประเพณีพุทธจักรพระราชอาณาจักรช่วย
กันรักษาพระพุทธสาศนา ๆ จงค่อยยืดยาวมากราบเท้า
บัดน แลเรืองราวพระเจ้าประกะมะภาหุราช แลเรือง
ราวพระบรมโพธิสัตวเจ้าเสวยพระชาติเปนสมเดจ์อำม
รินทรา เสดจลงมากับพระมาตลินมิตรเปนสุนักขและ
พรานสุนักข ลงมาชำระพระสาศนาครั้งสาศนาพระ
พุทธกัสสปเจ้า แลว้องคุกคำรามว่า จกัดกินซึ่ง
สมณะสามเณรอุบาสกอุบาสกาฆะหัสอันเปนบาปลามก
ในพระสาศนานั้น ชอบพระไทยหนักว่ามิเสียทีผู้รักษา
พระพุทธจักร แลราชอาณาจักรเหนมีความกะตัญญู
กัดตะเวทีต่อพระพุทธสาศนามีกรรุณาแก่สัตวจริง ๆ

แลทุกวันนี้เหนผายพระพุทธจักรวางมอเสย ประการหนึ่งเข้าใจว่าสาศนาถึงเพียงนแล้ว เหนจะบำรุงให้วัฒนาขึ้นได้จึงมิได้ระวังระไวว่ากล่าวกัน ให้เกิดมหาโจรปล้นทำลายพระสาศนา ทั้งสมณะแลสามเณรมิได้รักษาพระจตุบาริยสุทธิศีลรำเรียนทุระทั้งสองประการ แลชวนกันเที่ยวเข้าร้านตะหลาดดูสกา มีอาการกิริยาน่งห่มเดิรเหิรกระด้างหย่างฆะราวาษ มิได้สำรวมรักษาอินทรีย หมิเปนที่เลื่อมไสศรัทธาแก่ทายกแลเที่ยวดูโขนหนังลคอนพ้อนขับ แลเล่นหมากรุกสกาพนันทั้งปวง แลคบคิดกันกับกระหัดชายหญิงเล่นเบีย หย่างสมณสามเณรวัดบางว้า คบกระหัดชายหญิงสิบเบดคนๆ คบสมณะสามเณรเล่นเบียขอกล่าวเบ้าร้องรับเงินทองเข้าปลาอาหารทั้งปวงมาเลยงชีวิตร แลผะ สม สาร ทำการฆราวาดให้ดอกไม้ผลไม้สิ่งของหวังอามิศแก่ฆะราวาษ แลผูกพันทเรียกฆะราวาษหญิงชายเปน พ่อ แม่ เลยงพ่เลยงน้องเลยง แลคำรบนบนอบยอบกายวาจาแก่ฆะราวาษหย่างว่าทาษทาษา แลขอให้นามนตด้ายมงคลสูทเปนต้นแก่ฆะราวาษ ปราถนาลาภแลฆะราวาษ

หญิงชายที่หาบัญามิได้ ถือผูกพันทเสน่หาเหนแก่หน้า
อามิสให้อาหารผลาผลเป่นต้น บำเรอแก่หมู่ภิกขุ
บาปอลช์ ได้ชื่อว่าให้กำลังแก่ภิกษุลามก อันกระทำ
อะเนสะนะกุลละโทศกประทศร้ายกรกุญมะราวาษ บันดา
ท่านจะมีผลมากกระทำให้หาผลมิได้ เพราะเหตุ
ด้วยทำทานหาเปนทานเจตนาแท้ไม่ ให้ย่างนชื่อว่า
ให้หมู่อลช์ ๆ ภิกษุบาปมีน้ำใจทำลายพระสาศนา แล
ฝ่ายฆะราวาษ สิกาก็คุ้นเคย นำเอาอามิด อาหารเป่นต้น
ออกมาบำเรอภิกษุสามเณรบาป่อลช์ นั่งในกุฎีกำบัง
อันควรจะเกลียดพานพูดจาหยกหยอก สาผัดกายกระทา
เมถุณธรรมได้นั้น ฝ่ายภิกษุสามเณรบาปลามก ครั้นคุ้น
เคยเข้ากับสิกาแล้ว ก็เข้าบ้านนอนบ้านผิดเพลา
ราตรี พูดจาสิการูปชั่วมีความเสน่หารักใคร่ทั้งสองฝ่าย
สัมผัสกายกระทำเมถุณธรรมเป่นปราชิก แลลิงคเณร
ไถยสังวาษเป่นครุโทษ ห้ามบัพชาอุปรสมบท จะ
บวดมิเป่นภิกษุสามเณรเลย หย่างไอ้ดบวดอยู่วัดโพ
เสพเมถุณธรรมด้วยอีทองมากอีเพียนอีพิม อีบุนรอด
อีหนูอีเขียว แลไอ้ทองอยู่เสพเมถุณธรรมกับอีทองอิน
แลเณรป่นอยู่วัดโพเสพเมถุณธรรมกับอีคุ้มเมียพระ

แพทและเณรทองเสพเมถุนธรรมกับอชินวนอยู่หลังวัด
บางว้าใหญ่เปนปราชิก ไอ้เบ้าบวดอยู่วัดพวาเสพ
เมถุณธรรมกับอจันลาวจนมีบุตร ไอ้ลุนบวดอยู่วัดบาง
ขนพรมจ้างเขียนหนังสือ เอาเงินให้อุปนโขลนก้สึก
บาตแล้วเสพเมถุณธรรมกับอุปนโขลนเปนปราชิก แล
มหาสังกับชแก้วอยู่วัดคงคาพิหาร แต่สองต่อสองเปน
ที่สงไสยใกล้ปราชิก เณรนุ่มอยู่วัดเสาทางเข้าไปบ้าน
เปนนิจกับประสกสกา แลทิดอยู่วัดหงนอนกับอเบ้า
ภรรยานายฤทบนเตียงในมุ้ง เปนสิลวิบัติใกล้ฉายา
ปะราชิกเณรยาสัปดนเปนคนชั่วตัวเปนเณรห่มคลุมใส่ผ้า
ภายบางที่ทำหย่างภิกษุเปนไถยะสังวาย แลปลอมบวด
เปนภิกษุอยู่ในพระสาศนา แลเณรอยู่ศิษยพระนิกรม
นอนในมุ้งกับอทองคำภรรยา นายกรมช้าง แล้วคบเณร
เล่นเบ้ย แลมหาอินมหาจันวัดนากพูดกับอมุยในที่ลับ
เปนที่สงไสยใกล้ฉายาปราชิก จนถึงพระนิกรมเปน
ราชาคณะ ไม่มีหริโอตับปะเกรงสิกขาหยาบช้า พูดจา
เกี้ยวพานกับสกาเปนบ้ากาม อวดรูปจับข้อมืออ้ม ๆ
อบผ้าห่มส่งให้เอาผ้าไว้จูบกอดนอน แลนอรเอกคะเนก

ให้สิกาพัดลอยหน้าหาความอายไม่ มหาขุนศิษย
พระนิกรมก็จับแก้มอิขาว แล้วพูดจาเกียวพานอิส ๆ
รักยอมถอดแหวนให้

แลผู้มชอทังน กระทำทุจริตผิดหนักหนา เปนมหา
โจรปล้นพระสาศนาชุกชุมขนทังน เพราะพระราชาคณะ
ธิบดีพระเถราณุเถรผู้เปนอุปชาอาจารยหาความกตัญญู
กัดตะเวทีต่อพระสาศนาไม่ มิได้ประพฤฒิตามพระ
พุทธฎีกาสัตตาปริยหานิยธรรมเจดประการ มิประชุม
นมพร้อมกันตรวจตราว่ากล่าว ให้เหนดแลร้ายไม่มี
หากว่าผู้มชอฆะราวาษ เอาเนอความมาว่าจงปรากฏขน
ได้ เอามาชำระว่ากล่าวขับเฆียร พันทนาการประจาน
โทษทเวนบกสามวันเรือสามวัน เพื่อจะมิให้ดูเยียงกัน
ทำลายพระสาศนา ทรงพระกรุณาจะใคร่ยกโทษพระ
ราชาคะณะทังปวงด้วยอีก แต่ให้งดโทษไว้ครั้งหนึ่ง
ก่อน แลพระราชาคณะเปนอธิบดีสงฆรู้พระไตรยปิฎก
ควรจะรู้คุณพระศรีรัตนไตร ว่าอาตมานเทพามะนุษย
ทังปวงกระทำนะมัสการคำรบนบบูชาทังน เพราะ
อำนาจอาตมาหามิได้ เพราะคุณพระรัตนไตรสถิตยอยู่
เหนือเศียรเกล้าอาตมา ควรจะกะตัญญูกัดตะเวทีสนอง

พระคุณรักษาพระพุทธสาศนา อย่าให้เศร้าหมองจงได้ มาท่าจะขัดสนประการใด ฝ่ายข้างพระราชอาณาจักรก็ได้ถวายบัติญาณเปนโยมขาดในพระสาศนาแล้ว ควรจะเอาเนื้อความ ข้อขัดในพระสาศนานั้น มาแจ้งถวายพระพรอันนี้หามิได้ แต่ฝ่ายข้างพระราชอาณาจักรนี้เร่งร้อนรนนักให้นักปราชราชูบัณฑิตยสังกะรียธรรมการออกมาประเดียงแจกกฎหมายให้พระราชาคณะทังปวงเร่งกำชับตรวจตรากัน รักษาพระจตุปาริยสุทธิศิลปรนิบัติตามคันฐุระวิปัศนาธุระแลพระราชกำหนดเก่าไหม่อยู่เนือง ๆ ฉนี้ ก็ยิ่งมีสมณสามเณรเปนมหาโจรปล้นพระสาศนาขนมากมาย ดังนี้ควรนักหนา

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ห้ามมิให้สมณสามเณรเถรรูปชีกระทำความชั่วทุจริตผิดด้วยพระวินัยบัญญัติบันดาพรรณาโทษมานั้น แลห้ามมิให้เอาเยี่ยงอย่างอันกระทำหยาบช้าทำลายพระสาศนา อันกล่าวมาในต้นพระราชกำหนดนั้นจงทุกประการ

อนึ่ง พระราชาคณะทังปวงก็ได้ถวายปติญาณว่าจะกำชับว่ากล่าวให้พระสงฆสามเณรรักษาชาตะรูปะระ

ชะตะสิกขาบทอันนี้ให้บริบูรณ์ พึงดูก็เหนหาหยุดไม่ กฎแต่ก่อนก็ให้ประกาษไปว่าจะเอาโทษทั้งสมณะ แล ฆะราวาษ แลให้สังกะรียธรรมการสอดแนมจับเอาตัวผู้ถวายเงินทอง แลภิกษุเณรเถรรูปชีผู้รับเงินทองให้ได้เอามาว่ากล่าว แลเณรเณรให้รู้สิกขาของตัวแลเล่าเรียนพระบริยัติ โยมวัดกับเณรเณรให้ถากชายดายญ่าแผ้วถางวัดวาอารามให้เตียร ให้พระสงฆ์เอาตราษกวาดพนอารามให้ราบรื่นเปนพุทธบูชาจำเริญศรัทธาเทวะดามนุษยทั้งปวง

อนึ่งเณรเณรจะออกจากอาราม มิกจ์ไปใกล้ไกลแห่งใดก็ดี ให้ห่มดองครองผ้าเหมือนกริยาบิณฑิบาตรๆ โดยลำดับ อย่าให้ชิงรับจังหันวิวาทชกตีกันเปนอันขาดทีเดียว แลหากิจนิมนต์มิได้ อย่าให้เที่ยวเข้าบ้าน ถ้าและมีกิจธุระด้วยญาติแลบิดามานดาจะมาบ้านนั้น แลจะมีที่ไปใกล้ไกลแห่งใดก็ดี ให้อำลาพระอุปชาอาจารย์ให้รู้กิจธุระก่อนจึงไปด้วยพรหมจาริยเปน เพื่อนพญาณกันสองรูปสามรูปด้วยกัน แลห้ามอย่าให้สมณะสามเณร คบหาสีกาอันใช่ญาติ เข้าไปบ้าน นอน บ้าน

ผสมผสานด้วยลาภรากเสน่หา ห้ามฝ่ายอุบาสิกาอย่าทำ
สนิจติดพันเปนโยม ให้ผ้าให้อามิตให้อาหารจำเพาะ
สมณะแลสามเณรด้วยปราถนาเมฤณธรรมอันโทษหนัก
ทำลายพระสาศนา ให้ตั้งใจศรัทธาถวายทานเปนสงฆ
อย่าจำเพาะ ถ้าจำเพาะถวายเปนบุกขะลิกด้วยศรัทธา
ว่าเธอทรงศิลทรงธุดงคะคุณทรงบริยัติคุณ แลจะไป
ถวายถึงอารามนั้นให้ไปในเวลาเช้าจนเที่ยง ห้ามอย่า
ให้เข้าไปถวายในกุฎแลนั่งในที่ลับที่กำบัง ให้นั่งนอก
กุฎิในที่แจ้ง มีเพื่อนสักกันรู้เห็นเปนหลายคน แล
ฝ่ายสมณะสามเณรผู้จะรับทานนั้น อย่าให้นั่งรับในกุฎ
ที่กำบัง ให้มีเพื่อนพรหมจารีย์กันออกมานั่งในที่แจ้ง
รับไทยทานตามศรัทธาสำเร็จแล้ว อย่าอยู่ช้าสนทนา
ไถ่ถามอรรถธรรม์ที่สงไสย แต่ภอควรแล้วให้ลากลับ
เสียจากอาราม แลห้ามทั้งสองฝ่ายอย่าให้ถวายแก้ว
แหวนเงินทองต่อมือจำเพาะหน้ารักษาไว้เอาใจไปยินดี
ด้วยแก้วแหวนเงินทองนั้นเปนอันขาดที่เดียว

แลให้พระราชาคณะเจ้าอธิการอันดับผู้ใหญ่ผู้น้อย
ทั้งปวง ประพฤฒิตามสัจตาปะริยหานิยธรรม์ แลลง
พระอุโบสถจงพร้อมกันทุกวันอุโบสถ ตามพุทธบัญญัติ

ในพระอุโบสถขันทธาระวะตะราโจทนากัน ให้ระภุกบอกอาบัติอันหนักเบาร้ายดีให้แจ้งโดยสยามภาษาไทย ตามพระบาฬีนิทาณเทษเหตุให้แจ้งจงทั่ว กำชับว่ากล่าวกันให้กวดขันจงหนักหนา จะให้สังกะรัยธรรมการตรวจ์ทุกวันอุโบสถ จัดสันชำระมลทิลโทษออกเสียจากพระสาศนา

ถ้าภิกษุเถรเณรรูปใดอารามใด ต้องอธิกรณ์อันติมมะวัดถุเปนปราชิกแล้ว ให้พระราชาคณะสึกเสียแล้วบอกแก่สังกะรัยธรรมการให้แจ้งด้วย จะได้ศักหน้าหมายไว้อย่าให้ปลอมอุปสมบทสืบไป ถ้ายังเปนข้อสงไสยแต่ถ้าว่าโทษใหญ่ฉายาปราชิกนั้น ให้เร่งชุมนุมพระราชาคะณะพระสงฆพิภากษาควรจะเยียวยาได้ให้เยียวยารักษาชำระอาบัติจงบริสุทธในพระสาศนาระงับอธิกรให้สำเรจ์แต่ในอารามนั้น ถ้าเยียวยามิได้จะมิให้อยู่ในหมู่ในคณะแล้ว อย่าให้บับพาชนียกรรมไปจไปปลอมอยู่เข้าหมู่เข้าคะณะ ด้วยพระสงฆ อารามอื่นให้พระราชา คณะอธิการบอก สังกะรัยธรรมการให้รู้จักตัวไว้ว่าภิกษุเณรเถรรูปนี้สอนยาก ไม่ให้เข้าหมู่เข้าคณะแล้ว

อนึ่งรูปชีอย่าให้อยู่ในอารามใกล้อารามเปนอันขาดทีเดียว แลฝ่ายฆะราวาษนั้น ให้มูลนายบิดามานดาตรวจตราว่ากล่าว สัตรีภาพอันเปนบ่าวไพร่บุตรธิดาญาติ อย่าให้ไปคบสมณะสามเณรปรนิบัดด้วยความเสน่หารักใคร่ในเมถุณธรรม ทำลายศีลสมณะสามเณรให้เปนปราชิก ทำลายพระสาศนาเปนอันขาด ถ้าแลพระสงฆเถรเณรมีบิดามานดาญาติโยม อันเปนคณาญาติโดยแท้ มิได้เปนอาคันตุกะแต่ตัวผู้เดียวนั้น ก็ให้บิดามานดาคะณาญาติระวังดูแล เอาใจใส่ว่ากล่าวแก่กุลบุตรนัดดาลูกหลานพี่น้องซึ่งบวดเปนสงฆสามเณรนั้นให้บริสุทธ อย่าให้มีมนทิลในพระสาศนานั้น เปนเหตุอันใดอันหนึ่งอันมิควรแก่สิกขาบทนั้น ก็ให้เอามาว่ากล่าวโดยเหตุจงทุกประการ แลบิดามานดาญาติโยมภิกษุเถรเณรซึ่งทำผิดนั้นจึงจะพ้นโทษด้วย ถ้าแลบิดามานดาคณาญาติภิกษุเถรเณรทำกระทำผิดนั้น รู้เห็นแล้วคิดอ่านเปนลูกหลานว่านเครือของตัวกลัวจะเปนโทษ ชวนกันปิดบังเสียมิได้นำเอาเนอความมาว่ากล่าวให้อุลามกมนทิลอยู่ในพระสาศนาเหมือนครั้งนี้ มีผู้อื่นรู้เอามาว่ากล่าว พิจารณาสืบสวนได้เนอความเปน

สัจ จะเอาบิดามานดาญาติพี่น้องภิกษุเถรเณรซึ่งเปนโจรอยู่ในพระสาศนานั้นเปนโทษด้วย

ถ้าแลฝ่ายพระสงฆสมณทั้งปวง มิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ แลละเมินเสียให้มิโจรปล้นพระสาศนาขนดูจครั้งนี้ เหนว่าหามิความกะตัญญูกัดตะเวทีต่อพระสาศหนาไม่เปนใจด้วยสมณะสามเณรอันเปนโจรปล้นพระสาศนา จะเอาโทษแก่พระราชาคะณะลงมาทังถานาณุกรมอะธิการมหาเถราณุเถร อันดับผู้ใหญ่ผู้น้อยแลสามเณรอันมิได้ระวังระไวตรวจตราว่ากล่าวกันนั้น เปนโทษเสมอด้วยโทษสามเณร อันเปนบาปลามกนั้น ฝ่ายฆะราวาษทั้งปวงถ้าแลผู้ใดมิได้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ละเมินเสียให้หญิงอันเปนบ่าวไพร่ลูกหลานพี่น้องญาติอาตมาแลเพื่อนบ้าน เปนศิลเภศทำศิลสมณะสามเณรให้เปนปราชิก ทำลายพระสาศนาดูจครั้งนี้ เหนว่าผู้นั้นอกะตัญญูหารู้คุณพระพุทธสาศนา ไม่เปนใจด้วยหญิงบาปหยาบช้าจะเอาโทษแต่มูลนายลงมาจนบิดามานดาญาติพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้กันทภอจะรู้เหนมิได้ห้ามปรามเอามาว่ากล่าวนั้น เปนโทษเสมอด้วยโทษสมณคบหญิงศิลเภทอันเปนบาปหยาบช้านั้น จะได้

พร้อมกันช่วยกันรักษาพระสาศนาทั้งสองฝ่ายฉน พระพุทธสาศนา จึ่งจะบริสุทธิเปนที่ไหว้ที่บูชาแก่เทพามนุษยทั้งปวงสืบไป กว่าจะถ้วนห้าพันพระวะษา

กฎให้ไว้ณวันพุทเดือนสามแรมสิบเบดค่ำ จุลศักราชพันร้อยห้าสิบเบด ปีระกาเอกศก

9

๙ กฎให้ไว้แก่พระราชาคะณะ เจ้าอะธิการถานานุกรม ในนอก กรุง แลแขวงจังหวัดหัวเมือง ๑ ๒ ๓ ๔ ปาก ใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอะนันตาสัมภาราดิเรกเอก พิบูลสุนธรราชศรัทธาเปนอัคมหาสาสะนปถัมพกพระพุทธสาศนาจำเริญศรีสวัสดิทั้งพระบริญัติแลปติปติสาศนาให้ถาวรารุ่งเรืองไป เปนที่เลื่อมใสนะมัสการบูชาแก่เทพยุดามะนุษยทั้งปอง เสดจ์ออกณะพระธินั่งดุษิดามะหาปราสาทโดยบูรรพาพิมุกข พร้อมด้วยอัคมหามนตรี

กระวีชาติราชปะโรหิตาโหราราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาท
บงกชมาศ สั่งว่า

ณะวัน ๘ ค่ำ บ่าขาลฉ้อศกเพลาพลบค่ำ มะหา
สันชั่งเปนพระครอย่วัดนากกลาง ปลอมเข้าไปหาอ้อง
ข้าหลวงในกรมสมเดจพระเจ้าหลานเธอเจ้าพ่าอภัยธิเบศ
จับตัวได้รับเปนสัจว่า มหาสันได้เสพเมถุณธรรม
ด้วยองถึงชำเราแต่เดือน ๗ บ่าขาลฉ้อศกมาหลายครั้งจน
อ่องมีท้องลูก มหาสันขาดจากสิกขาบทเปนปราชิกลามก
ในพระสาศนา มิได้เปนสมณะปฏิญาณตนว่าเปน
สมณะปิดความชั่วไว้ แล้วเข้ากระทำสังฆกรรม์อุโบสถ
กรรม์อุประสมบทกรรม์ เปนคู่สวดบวดพระสงฆถึง
๑๓ รูปนั้นเปนอาจินะกำม์มหันตโทษถึงอะเวจีมหา
นะรก เพราะกระทำให้พระพุทธสาศนาเสื่อมสูญเศร้า
หมองมิควรนักหนา

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ให้ พระราชาคณะ ฐานานุกรม เจ้า
อะธิการเอาใจใส่ระวังตรวจตราดูรู้เหนว่า อันดับนั้น
ติดพันอยู่ด้วย หญิงโยมอุปรถากผิดพุทธวัจนะอยู่แล้ว
ก็ว่ากล่าวให้ประวิดออกเสียจากพระสาศนา อย่าให้

เปนปราชิกขึ้นได้ในพระสาศนาดูจหนึ่งอ้ายสันฉน์ แล
ให้ประกาษแก่พระสงฆอันดับทุกวัดวาอารามจงทั่ว ถ้า
พระสงฆองคใดกระทำความชั่วลามกอยู่แล้วก็ให้
ประวัดออกเสีย อย่าให้เปนมนทิลอย่ในพระสาศนา
ทรงพระกรรุณาหาเอาโทษไม่ ถ้าแลพระสงฆองคใด
ปกปิดความชั่วไว้ ดูจหนึ่งอ้ายสันเปนมนทิลอยู่ในพระ
สาศนาฉน์ มีผู้ว่ากล่าวพิจารณาเปนสัจ จเอาตัว
เปนโทษถึง ๗ ชั่วโคตแล้วจให้ลงพระราชอาชูาตโยม
พระราชาคณะ ถานาณุกรม เจ้าอธิการ } อันดับซึ่งกระทำความผิดแลละเมินเสีย
มิระวังตรวจตรากัน ให้เปนลามกขึ้นในพระสาศนา
แลให้พระราชาคณะเจ้าอะธิการถานาณุกรมพระ
สงฆอันดับทำตามกฎหมายรับสั่งนจงทุกประการ
กฎให้ไว้ณวัน ๖ + ๘ ค่ำ ปีขาลฉ้อศก

๘

10

๑๐ กฎให้ ไว้ แก่ เจ้าพญาแล พญาพระ หลวง
เจ้าราชนิกุญขุนหมื่นพันทนายฝ่าย ทหาร พลเรือน } มหาด

เลกขอเฝ้า ข้าเจ้าตางกรมฝ่าย หน้า ใน แลกรมพระราชวังบวรสถานมงคล และกรมพระราชวังบวรสถานพิมุกขฝ่ายหลัง แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมือง ๑ ๒ ๓ ๔ ปากใต้ฝ่ายเหนือทังปวงจงทั่ว

สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอะนันตาสัมภาราดิเรกเอกพิบุลสุนธรราชศรัทธาเปนอัคมหาสาสะนูปถัมพกพระพุทธสาศนาจำเริญศรีสวัสดิทังพระบริญัติแลปติปติสาศนา ให้ถาวะรารุ่งเรืองไป เปนที่เลื่อมใสนะมัสการบูชาแก่เทพยุดามะนุษยทังปวง เสดจ์ออกณะพระธินั่งดุษิดามหาปราสาทโดยบูรรพาพิมุกข พร้อมด้วยอัคมหามนตรีกระวีชาติราชปะโรหิตาโหราราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาทบงกชมาศสั่งว่า

ตั้งพระไทยทรงพระราชศรัทธาจะทำนุบำรุงพระพุทธสาศนาให้บริบูรรณไปด้วยรัศมีแก้วทังสาม กล่าวคือพระ พุทธ ธรรม สงฆ รัตน ให้เปนเนื้อนาบุญอันประเสริฐ

แก่สับปรุษทายกทังปวง บัดนพระสงฆอันนับเข้าใน
พระพุทธชินโนรส มิได้มีหิริโอตับปะ คบหากันทำ
อุลามกเปนอลัชชิภิกษุ คือเสพสุรายาเมานำตานซ่ม
แลฉันโภชนาหารของกัดของเคียวเพลาปฉาพัท แลใน
ราตรีกมบ้าง ลางเหล่าเอาผ้าพาดบาตรเหลกไปขายแลก
เล่าเล่นเบียเสีย มิได้ครองไตรจิวร กระทำจอมปลอม
เหมือนสามเณรไม่ได้ปลงผมโกนหนึ่งบ้างสองโกนบ้าง

เที่ยวกลาง วัน / คืน } ดู { โขน / หนัง / หุ่น / ลิเก } เบียดเสียดอุบาศกสีกา พูด

จาตะหลกคนองเฮฮาหยาบช้าธารุณ ลางเหล่าเหนชาย
เดกลูกข้าราชการอนาประชาราษฎรรูปร่างหมดหน้า ก็
พูดจาเกลี่ยกล่อมชักชวนไปไว้แล้วกอดจูบหลับนอน
เคล้าคลึงไปไหนเอาไปด้วย แต่งตัวเดกโอ้อวด

ปะกวดกัน เรียกว่า { ลูกสวาดิ / ลูกสุดใจ / ศรีย์ตรานิงรัต / ยานัด } กมบ้าง ช่วงชิงกัน

หิงษาพยาบาทจนเกิดวิวาทตีรันกันตายด้วยไม้กระบอง

ชั่นพิจารณาได้ตัวมารับเปนสัจ ได้ไม้กระบองชั่น
เปนหลายอัน ลางพวกเหนสลุบกำบั่น เหนสำเภาจีน
เข้ามาก็ขึ้นเที่ยวบนสำเภาซุกซน ซอหาของเล่นปน
ละวล {จาม / ฝารั่ง} ให้เดียรถีนครนธดูหมิ่นก็มีบ้าง ลางพวก
ก็เที่ยวซอผ้าแพรพรรณในพ่วงแพแลร้าน {แขก / จีน} เอา
ไปเยบย้อมเปนผ้า {ภาค / จีวร / สบง / สไบ} {กราบพระ / รัดคด / อังสะ} กระทำเปนศรี
{แสด / ชมภู} นุ่งครองให้ต้องอาบัดเปนมหานิดสักคยทุก
ครั้ง ลางพวกก็ {นุ่ง / ห่ม} แดง ลางพวกก็นุ่งห่มเปนแต่
ศรีร้ากรุ่นอำปลัง คาดรัดคดบ้างไม่คาดรัดคดบ้าง
คลุมศีศะสูบบุหรี่ดอกไม้ห้อยหู เดิร {กรีด / กราย} ตามกัน
ดูจฆะราวาษ ลางจำพวกขันพระพุทธบาทเดินทางคาด
กะตุดโภกประเจียดถือ {ดาบ / กระบี่ / กฤษ} ดูจพวกโจรถึงพระพุทธิบาท

แล้วคุมกันเป่นพวก ๆ กลางวันเข้าถ้ารอง {ลคอน ลำนำ} หยอกสีกา กลางคืนก็คลุมศีศะตามกันตวงร้องปรบไก่ ดูจฆะราวาย ลางจำพวกเป่นนักสวด สับปรุษทายก นิมนสวดพระมาไลย ไม่สวดต้องตามเนื้อความพระ บาฬีร้องเปนลำนำ {แขก จีน ญวน มอญ ฝารั่ง} แล้วฉันยาคูเบี่ยกแกงบวด เมียง {ช่ม ไบ} กล้วยอ้อยก็มบ้าง แลซ่งพระสงฆสามเณร กระทำจุลาจลเปนมหาโจรปล้นพระสาศนาดั่งนี้ เพราะพระสงฆราชาคณะถานาณุกรมเจ้าอะธิการละเมินเสีย มิได้ดูแลกำชับห้ามปราม บัดนี้ให้ {พระราชาคณะ ถานาณุกรม สังกะรีย์ธรรมการ ราชบัณฑิตย} พร้อมกันชำระพระสงฆซ่ง เปนอลัชีภิกษุ พิจารณารับเปนสัจ ให้พระราชทานผ้าขาวสึกออกเสียจากพระสาศนา เปนคนร้อยสิบแปดศักแขนเปนไพร่หลวงใช้ราชการที่หนัก หวังมิให้ดูเยี่ยงหย่างกัน

แต่นสับไปเมื่อหน้า ถ้าผู้ใดเหนพระสงฆกระทำ
อุลามกเปนอละชัยภิกษุเสพสุรายาเมากินน้ำตานซ่ม
แลตะหลกขนองเล่นเบยชนไก่ กระทำให้ผิดเภส
สมณะ ไม่ต้องด้วยพระวินัยบัญญัติ ให้ว่ากล่าว
ตักเตือน ถ้ามิฟังให้ไปบอก เจ้าอะธิการ เจ้าคะณะ

อนึ่งถ้าผู้ใดล้มตาย ห้ามอย่าให้เจ้าภาพนิมน
พระสงฆสวดพระมาไลย ให้นิมนสวดแต่พระอะภิ
ธรรม แลสวดให้สำรวดไปปรกติ อย่าให้ร้องเปน
ลำนำ แขก จีน ผ่ารัง มอญ แลให้เจ้าภาพปรนิบัดเปนแต่อัฐบาน
น้ำชายาเสียง อย่าให้เลยง ยาคู แกงบวด เมียง ซ่ม ไบ
กล้วยอ้อยของ กัด เคี้ยว เปนอันขาด ถ้าฆะราวาษที่มา
ช่วยจะสวดพระมาไลยก็ตามเถิด แต่อย่าให้สวดเปน
ลำนำ ตะหลก ขนอง ประการหนึ่ง ห้ามอย่าให้อนาประชา
ราชฎรลูกค้าร้านแพแขกจีนไทย ขายผ้าแพรพรรณแก่
พระสงฆสามเณรเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังยัง

คนคบหา พระสงฆ สามเณร ให้สวดพระมาไลยเล่น ตะหลก ขนอง
แลขายผ้าแพรพรรณแก่ พระสงฆ สามเณร ดูจหนึ่งแต่หลังจะ
เอาตัวเปนโทษจงหนัก

แลให้สัศดีหมายบอกข้าทูลออง ฯ ให้กรมพระ
นครบาลนายอำเพอประกาศเบ้าร้องอนาประชาราษฎร
ลูกค้าวานิชพ่วงแพร้าน แขก จีน ไทย แลให้ มหาดไท กลาโหม กรมท่า มี
ตราไปถึงหัวเมืองทั้งปวงจงทั่ว
กฎให้ไว้ณวัน ๓ ๑๓ + ๗ ค่ำ จุลศักราชพันร้อยหกสิบ
สามประกาตรีนิศก

กฎ ๓๖ ข้อ

เจ้าพญายมศรี
เจ้าพญาชำนาญบริรักษ
พญากระลาโหม
พญาธรรมา
สาลา พญาพลเทพ } ๙
พญาราชภักดี
พญายมราช
พระกำแพง
จหมื่นสเมอใจราช

๑๖คน

ปฤกษา

ฯ ข้า ฯ ลูกขุนณ

พระราชครูพระครูพิเชฐ
พระจักระปาณี
พระธรรมสาตร
สารหลวง พระเกษม } ๗
ขุนหลวงพระไกรสี
ขุนราชพินิจใจ
ขุนศรธรรมราช

พร้อมกันว่า ครั้งสมเดจพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกฎให้มี กฎรับสั่ง ๔๐ กฎขนอน ๒ } ๔๒ ครั้นสมเดจพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกฎครั้นชำระเสีย กฎรับสั่ง ๑ } ๖

ขอพระราชทานคงไว้ กฎ ๒๒ รับสั่ง ๑๔ } ๓๖ ข้อ แลคัดแต่ข้อ

ใจความกราบทูลพระกรรุณาขอเดชะ

1

๑ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า ถ้าบ่าวไพร่ผู้ใดมีกิจศุข ทุกขประการใด แลร้องพ้องให้กราบทูลพระกรรุณานั้น ถ้ามุนนายฝ่ายทหารให้เจรจาด้วยสมุหะกระลาโหม ถ้าพลเรือนให้เจรจาด้วยสมุหะนายก แลเนื้อความเปนตระทรวงใดให้ส่งตามตระทรวง

กฎให้ไว้ณะวัน ๔+๔ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๑๒ ปีฃาลโทศก

2

๒ อนึ่งมีกฎข้อหนึ่งว่า ราษฎรทำหนังสือร้องพ้องหาความแก่กัน กระลาการเอาชยังมิสำเรจ โจทจำเลยจะพ้องออกนอกสำนวรตึงทุเลานั้น อย่าให้กระลาการผู้ใดรับพิจารณารับหนังสือพ้องโจทจำเลยนั้นว่า

กฎให้ไว้ณวัน ๓+๗ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๒๖ ปี มะโรงฉ้อศก

๓

๓ อนึ่ง จะหมั่นไววรนาถรับพระราชโองการ ใส่เกล้า ฯ สั่งว่า ถ้ามะหาดเลกขอเผ้าข้าหลวงกรมใด ๆ ก็ดี จะรับสั่งเจ้ากรมนั้นมาสั่งด้วยกิจเนอความแลกิจราชการสิ่งใด ๆ แก่ผู้อยู่เวน { ตำรวจใน ตำรวจนอก ชาววัง มหาดไท } ถ้าแลผู้รับสั่งนั้นรู้จักหน้าก็ดี ให้พิจารณาดูในเนอความนั้นก่อน ถ้าเปนการเรวให้จดหมายไว้ก่อนจึงให้สั่งไปแล้วให้เอาเรองราวนั้นให้เจ้ากรม ปลัดกรม กราบทูลพระกรรุณา ฯ ฉลอง

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๕ + ๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๒๖
๒

ปีมะโรงฉ้อศก

๔

อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่กระลาการว่า ถ้าโจทจำเลยนัดชสองสถาน แลผัดส่งคนทรัพยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าแลขาดนัดขาดผัดถึงสามครั้ง จึงให้กระลาการรับ

เอาถ้อยคำนั้นว่ากล่าว ถ้าแลโจทจำเลยนัด ถาม เดิรเผชิญ ชชาก
ครั้นถึงนัดถ้ามาบอกนัดว่าป่วยเจบประการใด ให้ผู้มา
บอกนำไปชันณะสูดดู ถ้าสมดั่งมาบอกแล้วให้ทุเลา
ไปใหม่ ถ้าทุเลาแล้วมิได้มา ให้เอาเนอความ
เปนแพ้ตามพระอายการ

กฎให้ไว้ณวัน ๔ + ๕ = ๙ ค่ำจุลศักราช ๑๐๒๗ ปี
มะเสงสัพศก

๕

๕ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่ลูกขุนณะสาน หลวงว่า
ราษฎรผู้มีอัถะคดีเปนความแก่กัน ย่อมท้วงติงทุเลา
นอกสำนวรเปนกระเบียดกระเสียน พิภากษาให้ปรับ
เปนสินไหมพิไนย ต้องปรับนอกสำนวรได้ความยาก
แค้นนัก แต่นสับไปเมื่อหน้า ถ้าโจทจำเลยท้วงติง
ทุเลาเปนแต่กระเบียดกระเสียน มิได้ตัดสำนวรเปน
แพ้เปนชะนะ อย่าเก่อพิภากษาให้ปรับ ถ้าตัดสำนวร
เปนแพ้เปนชะนะ จึงพิภากษาให้ปรับทีเดียว

กฎให้ไว้ณวัน ๒ + ๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๐๓๒
๕

ปีจอโทศก

6

๖ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า ราษฎรจะร้องพ้องหา ความแก่กันณะโรงสานกรมใด ๆ ก็ดี แลโจทจำเลยนั้นอย่าให้ทำเปนอำยวนเคลือบแอบแฝงเปนกลย่นย่อไว้ในข้อหา แลให้ผู้พิจารณา ๆ ดูพ้อง ถ้าแลเคลือบแฝงเปนกลอยู่ อย่าให้รับ

อนึ่งถ้าฝ่ายจำเลยให้การเปนกลความ อย่าให้กระลาการผู้พิจารณาเขียนเอาคำให้การ ถ้าแลกระลาการผู้พิจารณารับพ้องแลเขียนเอาคำให้การซึ่งเปนกลนั้น ให้เอากระลาการผู้พิจารณาแลโจทจำเลยซึ่งว่าเนอความเปนกลนั้น เปนโทษจงหนัก

กฎให้ไว้ณวัน ๕ + ๖ ค่ำจุลศักราช ๑๐๓๓ ปีกุญตรีนิศก

7

๗ อนึ่งพระมหามนตรีรับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ สั่งว่า ให้อาชาไว้แก่ลูกขุนณสานหลวงว่า

ถ้ากระลาการคุมเอาลูกความไปชี้แก่ลูกขุนณสานหลวง ถ้าลูกความติดใจกระลาการ ให้มีคำขึ้นแก่ขุนราชพินิจใจผู้เสนอ ให้รับเอาถ้อยคำนั้นเสนอแก่ลูกขุน ถ้าติดใจลูกขุนว่าพิภากษาเนอความขาดเหลือก็ให้ลูกความติงทุเลา ถ้าติงทุเลาชอบให้พิภากษาหาความชอบคืนสับไป อย่าให้ลูกความทุ่งเถียงตอบโต้ลูกขุนเปนอันหยาบช้า ถ้าแลตอบโต้ลูกขุนหยาบช้าให้เอาไม้แบ่นตบปาก ถ้าลูกความหยาบช้าเปนอันมิดี ให้เอากระลาทังฃนตบปาก แล้วให้กระลาการเอาลูกความไว้ให้หมั้นคงแลให้ลูกขุนเอาเนอความกราบทูล ฯ จให้ลงพระราชอาชูาเฆียรจงหนัก แล้วให้ปรับไหมเอาตามโทษานุโทษนั้น

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๓ + ๘ ค่ำจุลศักราช ๑๐๓๔ ปีชวดจัตวาศก

๘

๙ อนึ่งมิกฎให้ไว้ว่า สมเดจ์บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวเสดจ์ ฯ ออกณะที่ใด ๆ ไซ้ ผู้จะเข้า

เผ้าทั้งปวงแลจะถือสมุดเข้าเผ้านั้นแต่สมุหะนายกสมุหะพระกระลาโหมหลวงราชนิกูลโหราธิบดี ถ้าจะเข้าเผ้าด้วยกิจราชการหนังสือไปมา แลกิจราชการถ้อยความสาระบาญชีย์ก็ดี ให้พิจารณาแลถามด้วยกิจราชการสิ่งใด ๆ ก็ดี แลนำกราบทูลพระกรุณาก็ดี ให้ถือแต่สมุดเข้าเผ้า แลพญาพระหลวงนอกกว่านั้น ถ้ามิได้ทรงพระกรุณา ให้พิจารณาสาระบาญชีย์เนื้อความกิจราชการ แลมิได้นำกราบทูล อย่าให้ถือสมุดเข้าเผ้า

กฎให้ไว้ณวัน ๔ + ๓ ค่ำจุลศักราช ๑๐๓๔ ปี ชวดจัตวาศก

๑๓

๙

๙ อนึ่งสมุหะนายกรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่ากระลาการโรงสานกรมใด ๆ ได้พิจารณาเนื้อความแพ่งนั้น อย่าให้ลูกความติดใจได้ ถ้าโจทจำเลยติดใจกระลาการ ให้ส่งสำนวรคู่ความไปให้กระลาการอื่นพิจารณาตามตระทรวงสืบไป

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๑ + ๗ ค่ำจุลศักราช ๑๐๓๕ ปีฉลูเบญจศก

๑๔

10

๑๐ ด้วยพระมหาเทพรับพระราช โองการใส่เกล้า ฯ สั่งว่าณวัน ๒ ๗ ๑ ค่ำจุลศักราช ๑๐๔๓ ปีกุนตรีนศก เพลาเช้า เสดจออกทอดพระเนตรแตงตวไม้วัดยม นายเดชมหาดเลกเอาพ้องจ่องกงซ่งกล่าวโทษขุนพินิดใจนายทองอินเสมียรพิจารณาเนอความมิได้สบดสาบาลตัวตามกฎรับสั่งนั้น กราบทูลพระกรรุณา ฯ กล่าวโทษนายทองอินเสมียร จ่งทรงพระกรรุณา ฯ สั่งว่า จะเชื่อพ้องแลสบดมิได้แล้ว แต่นสับไปเมื่อหน้า ถ้าราษฎรผู้มีอัถคดีพ้องให้กราบทูลพระกรรุณา ฯ แลทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวาย แลพ้องร้องศาลาณโรงสานกรมใด ๆ ก็ดี อย่าให้กระลาการผ่าย โจท จำเลย สบดสาบาลเลย ถ้าทรงพระกรรุณา ฯ สั่งจำเภาะ จ่งให้กระลาการผ่าย โจท จำเลย สบดสาบาลตามรับสั่ง

หมายมาณวัน ๔ ๑๖ ค่ำจุลศักราช ๑๐๔๓ ปีระกาตรีนศก

11

๑๑ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่กระลาการผู้พิจารณาความ อย่าให้ล่าเอียงเข้าด้วยฝ่ายโจทจำเลย แลอำยวนความไว้ให้ช้าให้พิจารณาให้แล้วแต่ใน ๗ เดือน ถ้าพญาณอยู่ไกลทาง ๑๕ วันเดือนหนึ่ง ให้กฎหมายตามใกล้แลไกล อย่าให้ล่วงพ้นอายุความตามระยะทาง ใกล้ ไกล นั้นได้

อนึ่งโจทหาจำเลยแก้นั้นให้ว่าแต่ตามจริง อย่าให้เอาเท็จมาหามาแก้ ถ้ามิทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย จะเอาตัวเป่นโทษ

กฎให้ไว้ณวัน ๓+๑๑ ค่ำจุลศักราช ๑๐๔๘

๑๑

ปีขาลอัฐศก

12

๑๒ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่ขุนอาชูาจักราชปลัดว่าราษฎรเป่นกุลียุก มิใช่พ่อว่าพี่มิใช่น้องว่าน้อง แลแอบอ้างว่าเปนญาติพี่น้อง เข้าหาความตางแก้ความตาง แต่งหนังสือร้องพ้องให้ราษฎรหาความแก่กัน

แลคิดอ่านให้ถ้อยคำแก่ราษฎรนั้น ให้พิจารณาสืบสาว
เอาตัวให้ได้ จะเอาตัวเปนโทษส่งเข้าคุกส่งลงสำเภา
ส่งเปนหัวสิบช้าง ให้ขุนอาชูาจักรราชปลัดทำตาม
กฎให้ไว้ณวัน ๖ + ๖ ค่ำจุลศักราช ๑๐๔๙ ปีเถาะ
นพศก

18

๑๗ อนึ่งออกพระมหามนตรีรับพระราชโองการ
ใส่เกล้า ฯ สั่งว่า ให้กฎหมายไว้แก่ผู้พิจารณาทั้งปวง
ถ้าแลมีรับสั่งให้ลงพระราชอาชูาตถามเฆี่ยน ถามจเอา
เนื้อความ ถ้าผู้ต้องรับพระราชอาชานั้นหลังยังมิเคยรับ
พระราชอาชา แต่มีรับสั่งให้ตจองหนักหนาให้ตแต่
๒๐ ที ถ้าให้เฆี่ยนจองหนักหนาให้เฆี่ยรแต่ ๓๐ ที ถ้าผู้
ต้องรับพระราชอาชานั้นเคยรับพระราชอาชาอยู่แล้ว
จึงให้ครบตามทำเนียม เฆี่ยน ถาม / ตีถาม } แต่ก่อน

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๕ + ๕ ค่ำจุลศักราช ๑๐๕๕
ปีวอกจัตวาศก

14

๑๔ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่กระลาการทั้งปวงว่า ราษฎรผู้มีคดีเห็นว่าเนื้อความเพลี่ยงพล้ำลงย่อมพ้องหากล่าวโทษกระลาการ แลเบิกคู่ความไปถึง ๓ ๔ สาน ให้เสียค่าฤทชาทุกสาน พญาบาดผู้ว่าเนื้อความชำอยู่เปนหลายเดือนหลายปี เพราะกระลาการมิได้พิจารณาตัดสินเนื้อความให้ขาด จึงผันแปรเนื้อความยืดยาวมิรู้แล้ว ถ้าเนื้อความเหนจะแพ้แล้วจะหาอาชูาอุธรแก่กระลาการให้กระลาการใหม่พิจารณา อย่าเพ่อเบิกให้ลูกความไปจากกระลาการเก่าก่อน ให้เอาแต่กระลาการซึ่งต้องอาชูาอุธรไปพิจารณาก่อน ถ้ากระลาการมิได้แพ้แก่อาชาอธร ก็ให้ส่งตัวโจทนั้นไปให้กระลาการเก่า ให้เอาความเดิมนั้นเปนแพ้ด้วย ถ้ากระลาการแพ้แก่โจทในองคอุธร ให้ยกสำนวนเก่านั้นเสีย ให้เอาพ้องเก่านั้นพิจารณาตามเรื่องราวพ้องเก่านั้นสืบไป อย่าให้กลับโจทเปนจำเลย

กฎให้ไว้ณวัน ๔๑+๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๖๔ ปี
มเมียจัตวาศก

๑๕ อนึ่งกฎให้ไว้ว่า ให้ พระเกษม
ขุนหลวงพระไกรศรี
เอาพระอายะการใส่หีบลั่นกุนแจมอบไว้ณสานหลวงอย่า
ให้เอาไปบ้าน ถ้าจะปรับเนื้อความให้ปรับต่อหน้าลูกขุน
ถ้าผิดแลชอบประการใด ให้ลูกขุนช่วยติเตียนให้ต้อง
ด้วยข้อรวาง อนึ่งอย่าให้ปรับเนื้อความค้างช้าไว้ ให้
ปรับให้แล้วแต่ใน ๓ วัน

กฎให้ไว้ณวัน ๑๕+๖ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๗๑ ปีฉลู
เอกศก

๑๖ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่ผู้พิจารณาทั้งปวง ถ้ามี
ตราเบิกคู่ความแลความยังมีสำเร็จก่อน อย่าให้เบิกคู่
ความนั้นไป เมื่อใดมีราชการณรงสงครามแลให้เบิกไป
โดยเสดจ์ๆ จึงให้เบิกไป

กฎให้ไว้ณวัน ๑๕ + ๘ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๑ ปีฉลู เอกศก

๑๗ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่กระลาการทั้งปวง ถ้าราษฎรจะร้องพ้องหาความแก่กันด้วยเนื้อความสิ่งใด ๆ ถ้าแลลูกความเหนเนื้อความของตัวนั้นพรุทจะแพ้ แลยอมแก่กันก็ดี กระลาการพิจารณาถึงชำนวรขาดก็ดี ถึงใบสัจปรับมาแล้วก็ดี ถ้าจะหาอาชูาอุธรแก่กระลาการให้กระลาการเก่าเรียกเอาสิ่นไหมพิไนยก่อนจึงให้ส่ง ถ้าผู้ไปเบิกมิพึงจเอาไปให้ได้ ให้จับเอาตัวผู้ไปเบิกนั้นไปว่าแก่ลูกขุนณะสานหลวงให้บังคับบันชา

กฎให้ไว้ณวัน ๓ + ๑ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๑ ปีฉลู เอกศก

๑๘ อนึ่งหลวงจ่าแสนญากอนรับพระบันทูลใส่เกล้า ฯ สั่งว่า ถ้ามีผู้ร้องพ้องณโรงสานกรมใด ๆ ให้มีโฉนฎีกาหมายให้มุนนายแลนายบ้านนายอำเพอส่งๆได้

แต่คน ๑ ๒ } คน ยังมิได้นายประกันยังมิได้ถาม ถ้าแลผู้ต้องอัถคดีนั้นไปทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวายแลร้องฟ้องณะโรงสานกรมใด ๆ จะแก้เนื้อความซึ่งเขาฟ้องไว้ยังมิได้แก้กันนั้น อย่าให้รับเอาหนังสือฟ้องไว้พิจารณา ถ้าถวายฎีกาไซ้ให้สับสามเสี่ยงแล้วให้คืนใบฎีกาแลตัวให้แก่นาย ถ้าร้องฟ้องกรมใด ๆ ให้เอาว่าลูกขุนณสานหลวง ให้ปรับไหมเอาตัวเปนโทษตามพระอายการ

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๓ ๒ + ๑ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๑ ปีฉลูเอกศก

19

๑๙ อนึ่งหลวงราชนิกุลรับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ สั่งว่า กระลาการผู้ได้ว่าเนื้อความทังปวงนั้นให้เกาะโจทจำเลยให้เร่งว่าเนื้อความนั้นกว่าจะแล้ว

กฎให้ไว้ณวัน ๔ + ๑ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๒ ปี
๑๕

ขาลโทศก

20

๒๐ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า บ่าวไพร่ในหมู่ย่อมโจทตัวออกไปต่างหมู่ ครั้นเจ้าหมู่ผู้พิจารณาเกาะมาพิจารณาย่อมไปพ้องหากล่าวโทษผู้พิจารณาแลมนนายนั้น อย่าให้กระลาการเรียกค่าฤทชาแก่ผู้ให้พิจารณาแลเจ้าหมู่ อนึ่งราษฎรร้องพ้องหาความแก่กันด้วยเนื้อความสิ่งใดๆ แลลูกความเหนความข้างตัวนั้นพิรุท แลกลับทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายกล่าวโทษหาอาชูาอุธรกระลาการ ๔ ๕ ข้อ ถ้าโจทแพ้แก่กระลาการแต่ข้อหนึ่งไซ้ เนื้อความซึ่งหาอาชูาอุธร ๔ ๕ ข้อแลเนื้อความเดิมนั้นให้เอาเปนแพ้ด้วยจงสิ้น ถ้าเปนเนื้อความหลวงให้ขับเฆี่ยรโจทผู้แพ้นั้นจงหนัก ให้ริบราชบาดเอาตัวเข้าคุก ถ้าเนื้อความราษฎรหาแก่กัน ให้ปรับไหมเอาตามบันดาศักดิ์ตามพระอายการให้ใช้ทุนผู้ชนะ ถ้ากระลาการแพ้แก่อุธร ถ้าเปนเนื้อความหลวงให้ขับเฆี่ยรโบยตีเอาตัวเปนโทษ ถ้าเนื้อความราษฎรหาแก่กันให้ปรับไหมตามบันดาศักดิ์ แล้วให้ใช้ทุนผู้ชนะ แลคู่เบิกนั้นให้ส่งไปแก่กระลาการอันให้พิจารณา ถ้าหากันติดพันพระราช

ทรัพยเปนหลวง ให้ตัดเนื้อความกราบทูลกระกรุณา

อนึ่งถ้าราษฎรพ้องร้องหาความแก่กันด้วยเนื้อความสิ่งใดๆ กระลาการยังไปได้ถามต่อกัน ฝ่ายข้างจำเลยไปพ้องร้องเหนือพ้องโจท อย่าให้กระลาการเอาเนื้อความในพ้องจำเลยถามโจทกลับเปนจำเลย แลให้กระลาการเอาเรื่องเนื้อความโจทพ้องก่อนนั้นแต่งรวางไป ให้ปรับจำเลยซึ่งยังมิได้แก้พ้องก่อนกลับมาพ้องเมื่อภายหลังเหนือพ้องนั้น ถ้าปรับมาเปนประการใดให้กระลาการทำตามกฎ

กฎให้ไว้ณวัน ๐ ๕+๘ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๓ ปีเถาะตรีศก

21

๒๑ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า ด้วยใช้ผู้ถือตราไปเอาคู่ความณะหัวเมืองแลแขวงจังหวัดนั้น ให้เอาค่าเชิงเดร ๑/๑๐ ถ้าไปถึงเมืองอินเมืองพรหมเมืองสิงฆเมืองนนเมืองทนเมืองนครไชศรีเมืองนครนายกเมืองสุพันเมืองประจิม ให้เอาค่าเชิงเดร ๑/๒ ถ้าไปถึงเมืองไชนาถ

เมืองสรรคเมืองเพชรบุรีเมืองฉเทิงเทรา ให้เอาค่าเชิงเดร $\frac{1}{2}$ ถ้าไปถึงนครสวรรคเมืองนครราชสีมา เมืองพิจิตร เมืองกุย เมืองปราน เมืองจันทบูน เมืองกาญบุรีเมืองศรีสวัด ให้เอาค่าเชิงเดร $\frac{1}{3}$ ถ้าไปเมืองพิศนุโลกเมืองกำแพงเพชร เมืองพิไชยเมืองสังคโลก เมืองตนาวเมืองนครเมืองพัตลุง ให้เอาค่าเชิงเดร $\frac{1}{4}$ ค่าเบี้ยเลี้ยง $\frac{1}{2}$ แลครั้นกรมการส่งจำเลยให้แก่ผู้ถือตรา ถ้าความรับสั่งให้ผู้ถือตราเอาค่าลดจำแต่ $\frac{1}{4}$ ถ้าพ้องโรงสานให้ผู้ถือตราเอาค่าลดจำแต่ $\frac{1}{12}$ อย่าให้เรียกเอาล่าเหลือนอกกว่านั้น

กฎให้ไว้ณวัน ๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๕ ปีมะเสงเบญศก

๒๒ อนึ่งออกหลวงมหามนตรีรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ผู้ใดจะร้องพ้องด้วยเนื้อความสิ่งใดๆ ให้ร้องพ้องแก่มุนนายอนาพญาบาลตามกระทรวงก่อน

ถ้ามุนนายอนาพญาบาลมิรับทุระ จึงให้พ่องแก่ลูกขุนณศาลา ถ้าลูกขุนณศาลามิรับ จึงให้ท่าฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๗+๗ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๖ ปี เถาะ มะเมียฉอศก

23

๒๓ อนึ่งพระณหัวเจ้าท่านโกษาธิบดีรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ถ้าราษฎรหมู่ใดกรมใดๆ จร้องพ่องศุขทุกขสิ่งใดๆ ให้ขุนโรงขุนสานทั้งปวงพิจารณาดูในหนังสือพ่องนั้นให้มั่นคง ถ้าเห็นในหนังสือพ่องนั้นผูกพันเอาความมิจริงมากล่าวโทษเขา แลมิได้เปนตระทรวงของตัวได้ว่าอย่าให้รับพิจารณา ถ้าเปนตระทรวงของตัวจึงให้รับเอาพิจารณา ถ้าเห็นแก่ค่าฤทชารับเอาเนอความซึ่งมิได้เปนตรทรวงของตัวมาพิจารณา จะเอาเปนโทษตามพระอายการ

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๑+๘ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๖ ปี เถาะ มะเมียฉอศก

24

๒๔ อนึ่งออกยาธรรมารับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ให้ขุนโรงขุนสานทังปวงถามความ ให้ถามเปนสองสถาน อย่าให้ถามเปนสี่สถาน เนื้อความจะยืดยาวไป ให้ถามเหมือนชาววังตำรวจ์ใน

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๖ ๅ ๘ ค่ำจุลศักราช ๑๐๘๐ ปี จอสำเรจ์ธิศก

25

๒๕ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่กระลาการทังปวง แลในกฎนั้นเรืองราวสำเนากฎต้องด้วยกฎ ซึ่งหาอาชูาอุธรกระลาการเก่าใหม่นั้นแล้ว แต่ออกเนื้อความข้อหนึ่งว่า ถ้าลูกความติดใจทำฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายกล่าวโทษกระลาการ แลทรงพระกรรณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมให้เอากระลาการเก่ามาพิจารณา ถ้าแลกระลาการเปนขุนโรงขุนสานก็ให้คัดเอาสำนวรเก่าส่งให้เจ้ากรมปลัดกรมกราบทูลพระกรรุณาให้แจ้งก่อน ถ้ากระลาการเก่าเปนเจ้าพญาแลพญาพระหลวง

ขุนหมื่นผู้มีบันดาศักดิข้าทูลอองทุลีพระบาท ก็ให้เอา
สำนวรเก่ากราบทูลพระกรรุณาให้แจ้ง ถ้าทรงพระ
กรรุณาให้กระลาการใหม่เอากระลาการเก่ามาพิจารณา
จงให้ทำตามรับสั่ง

กฎให้ไว้ณวัน ๙+๘ ค่ำจุลศักราช ๑๐๙๒ ปีชวด
๘
โทศก

26

๒๖ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า ถ้ามหนังสือตราเจ้าพญา
จักรพญามหาเสนาพญาธรรมาพญาพลเทพพญาพระคลัง
พญายมราช ไปถึงผู้รักษาเมือง ผู้ว่าราชการเมืองใดๆ
ตามข้อความ ถ้ามสารตราให้มาแก่กรมการ แลผู้ถือ
ตรากับกรมการผู้รับตราย่อมคิดอ่านเปนใจด้วยกันฉลาย
ท้องตรา แลชอคนเรือนเงินกม ถ้าแลจะมีตรากรมใดๆ
จะไปถึงกรมการด้วยให้ส่งคน แลของมรดกเรียกเงิน
เปนหลวงก็ดี ให้มีตราแจ้งตราลับๆ นั้นให้ตีตราประจำ
ชอคนเรือนเงินแล้วให้ใส่กลักมีสายเชือกพอกครั่งติด
โอบรอบกลักปิดตราประจำครั่ง แลให้ผู้รับตราเอาตรา

ลับตราแจ้งทานกันดู ถ้าชอคนเรือนเงินต้องกันจึงให้ทำตาม ถ้ามิต้องกันก็ให้บอกหนังสือส่งตัวผู้ถือตราเข้ามายังลูกขุนณศาลา

อนึ่งถ้าพองหาแก่กันเปนพวก ๑๐ คนขึ้นไป ให้ส่งแต่ต้นเหตุคน ๑ ๒ ๓ ๔ คนมาแก้ต่างกันตามกฎกฎให้ไว้ณวัน ๑๐ ๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๐๙๔ ปีขาล จัตวาศก

๒๗ อนึ่งพระราชสงครามรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ถ้ามีผู้ร้องห้องให้กราบทูลฯ ทำฎีกาถวายด้วยเนื้อความประการใดๆ ถ้ามีรับสั่งให้กระลาการกรมใดๆ ให้พิจารณาแล ให้ผู้นั่งกำกับกันนั้นให้แต่งเสมียรมาลอกเอาสำนวรโจทจำเลยมาไว้เปนคู่มือฉบับหนึ่ง

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๖ ๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๐๙๘ ปีมะเมียอัฐศก

28

๒๘ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า มีผู้ร้องห้องในกรมใดๆ แลให้เจ้ากรมปลัดกรมส่งห้องไปโรงสาน ผู้ได้ว่าความให้พิจารณาตามตระทรวง อย่าให้เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมื่นเอาความว่าเปนความหน้าโรง

กฎให้ไว้ณวัน ๑+๕ ค่ำจุลศักราช ๑๐๙๘ ปี มะแมนพศก

29

๒๙ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า ถ้าผู้ใดให้เรียกลูกนี้ แลหาว่าได้สานกรมทันมรดกมากด ว่าลูกนี้กูนของตนกดให้ไว้ท้าแต่ ๑๐ ปีลงมา ให้สมภักนักการพิจารณาบังคับบันชาให้เขาจงเปนธรรม ถ้าพ้นกว่า ๑๐ ปี อย่าให้พิจารณาเลย ถ้าลูกนี้นั้นไปอยู่บ้านอื่นเมืองไกล เจ้าสัน ได้บอก ไว้แก่ สมภัก นักการแพ่ง สุภา จ่าเมืองให้กฎหมายไว้ แลลูกนี้กลับมาเล่าไซ้ แม้นพ้น ๑๐ ปีกด ให้รับเอาไว้พิจารณาตามรูปความนั้น

กฎให้ไว้ณวัน ๕+๙ ค่ำจุลศักราช ๑๐๙๘ ปี มะแมนพศก

30

๓๐ อนึ่งหลวงวิสุดโยธามาตรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ถ้าแลจะมีตราพระราชสีห์ ตราพระคชสีห์ตรากรมท่าไปถึงหัวเมืองด้วยกิจราชการสิ่งใด ๆ ถ้าข้าหลวงขุนหมื่นมหาดเลกชาวที่รับสั่งตามกิจราชการสิ่งใดนั้น อย่าให้เอาชื่อผู้รับสั่งใส่ในท้องตรา ให้ว่าทรงพระกรุณาฯ แล้วให้จดหมายเอาชื่อผู้รับสั่งไว้แก่นายเวน แลเจ้าตราให้หมั่นคงแล้วจึงให้ตราไป

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๓+๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๐๘๙ ปีมะแมนพศก

31

๓๑ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่กระลาการผู้ได้พิจารณาเนื้อความ ถ้าแลราษฎรมีคดีหาความแก่กัน ให้ผู้คุมเกาะโจทจำเลยไว้อย่าให้ขาด ถ้าแลเนื้อความเพชฌฆาตแลผู้ชะณะให้เอาคนจำนำไว้ต่างตัว แลผู้แพ้ให้เกาะตัวไว้ว่าจะได้พิไนย อนึ่งคนกลางนั้นให้เอาไว้กลางกระลาการ ถ้าแลเนื้อความสำเร็จแล้วพิภากษาตกลงข้างผู้ใด จึงให้ส่งให้แก่ผู้นั้น

กฎให้ไว้ณวัน ๔+๑ ค่ำจุลศักราช ๑๐๙๕ ปีฉลู

เบญศก

32

๓๒ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมื่นจะไปแห่งใดๆ ก็ดี ให้มีสัดโทนคนใช้รู้เหนไปมาด้วย ถ้าแลมิกจทุระสุขทุกข์ใช้เจบท้าบุญพึ่งธรรมมิได้เปนญาติพี่น้องกันอย่าให้ไปมาหาสู่กัน ขนเหล้นเย่าเรือนตกจวนที่สงัดทั้งปวงนั้น ถ้าสัดโทนคนใช้รู้เหนให้เอามาว่าแก่มหาดไทยกระลาโหมณศาลาลูกขุน จึงคุ้มตัวสัดโทนผู้นั้น ถ้าแลมิพึงไปมาหากันให้ผิดด้วยพระราชกำหนฎกฎหมาย จะเอาตัวเปนโทษ แลสัดโทนคนใช้รู้เหนแล้ว มิเอามาว่ากล่าวจะเอาเปนโทษด้วย

กฎให้ไว้ณวัน ๕+๗ ค่ำจุลศักราช ๑๐๙๕ ปีฉลู

เบญศก

33

๓๓ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่ผู้พิจารณาเนื้อความผู้ร้ายถ้าโจรลักช้างม้าโคกระบือทรัพย์สิ่งของ ถ้าลักหนึ่ง

ให้สักรูปอันลักไว้ณอกจึงให้ปรับไหม ถ้าลักสองทีให้สักอกตีด้วยลวดหนัง ๒๕ ทีแล้วให้ปรับไหม ถ้าลักสามทีให้สักหน้าไว้เอาขนขาหย่างประจารไว้สามวัน ให้ตีด้วยลวดหนัง ๓๐ ที่ส่งลงหญ้าช้าง ถ้าลักสทีให้ตัดนิ้วมือขวานิ้วเท้าขวาเสียจนสิ้นนิ้ว แล้วให้สักหน้าให้รู้ว่าลักสทีแล้วปล่อยเสีย ถ้าลักหาทีให้ตัดนิ้วมือเสียทั้งสองข้าง อย่าให้กุมสาตราวุธได้ ถ้าจะปล่อยศักไซ้ให้ไถ่โทษตามบทพระอายการ

กฎให้ไว้ณวัน ๓+๘ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๙๘ ปี มะโรงอัฐศก

34

๓๔ อนึ่งออกพญามหาเสนารับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า จะไปด้วยกิจราชการสิ่งใดๆ ก็ดี นายทำมรงแลหมู่พนักงานทั้งปวงนั้น ให้มีตราของนายติดครั้งติดไม้ว่าเดรเปนสำคัญ ถ้าหาตรามุนนายมิได้ ให้ถือไต้เพลิงเดร

อนึ่งถึงวัน ๘ ๑๕ } ค่ำ อย่าให้ตกเบดทอดแหดักลอบดักตุ้มดักลันในกรุงเทพฯ นอกกรุงเทพฯ ถ้าผู้ใด

มิได้ทำตามรับสั่ง นครบาลจับได้ ให้ไหมปรับเอาเงิน
ซอพ่นเผาอิดเผาปูนทำกำแพงรอบกรุง ถ้าอนาถาหาเงิน
จะเสียมิได้ ให้เอาตัวมาทำกำแพงกว่าจะแล้ว

อนึ่งถ้าผู้ไปกระเวนจับได้ผู้ลวงร้าน ลวงเรือน ลวง
เพิงพิจารณาเปนสัจ ให้ปรับไหมเปนพิไนยซอพ่นเผา
อิด ถ้าหาเงินจะเสียมิได้ ให้ส่งตัวไปเปนหัวสิบช้าง
รับสั่งให้ไว้ณวัน ๗+๗ ค่ำจุลศักราช ๑๑๐๑ ปี
๑๓

มะแมเอกศก

35

๓๕ ด้วยพญากระลาโหม ผู้ว่าราชการณทิมหาดไทย
รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า เงินหลวงติดค้าง
อยู่แก่ขุนหมื่นนายอากอนแลผู้ทำภาษี แลผู้ใดๆ บันดา
เงินหลวงติดค้างนั้น ครั้นยากจนตายไปก็ดี ผู้พิจารณา
เร่งเงินหลวงนั้น ให้เกาะญาติพี่น้องมาปรับไหมด้วย
ตามพระอายการ ให้ช่วยใช้เงินหลวงตามกฎ แล
พิจารณาเรียกเอาค่าเชิงประกันค่า พิภากษา ปรับ ผัดเผา แก่ผู้มีชอ

นอกเงินหลวงนั้นด้วยอีก แลผู้มีชอต้องเสียเงินปรับไหมใช้แทนญาติพี่น้องเปนหลวงตามส่วนญาติสนิดแลห่างนั้น แลมาต้องเสียเงินค่าเชิงประกันค่าพิภากษาค่าปรับค่าผัดเผาค่าฤทชากระลาการซ้ำอีกเล่านั้นมิชอบ

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ผู้จะเปนกระลาการบันดาอันได้พิจารณาเงินหลวงตัดค้าง จะเอาเครือญาติกามาปรับไหมให้ช่วยใช้แทนเงินหลวงนั้น ถ้าได้ตัวผู้มีชอเครือญาติกามาถามให้การตามสัจตามจริง กระลาการหาได้ต้องพิจารณาสืบสาวถึงพญาณเปนความมิคู่ไม่ ห้ามอย่าให้เรียกเอาค่า { เชิงประกัน / พิภากษา / ปรับผัดเผา } แก่ญาติพี่น้องผู้ต้องใช้เงินหลวงแทนนั้นขาดทีเดียว แลให้เรียกเอาแต่ค่าเผานั้นต้องเสียค่าถ่าน ครั้นเงินดีอยู่ผู้เผาๆ ทรุดไปแลผู้เผาต้องใช้ ครั้นจะมิเผาเงินจะส่งเข้าพระคลังนั้นเกลือก จะเปนเงิน { ห้มรวง / เคลือบ / ทองแดง } เงินซึ่งจะเปนเงินหลวงจะมิบริสุดด้วย เพราะเหตุฉนี้จึงให้เผาเรียกเอาค่าเผาเงินตามทำเนียม

แลให้ผู้พิจารณาเร่งหลวงทังปวงทำตามรับสั่ง ถ้าแลมีผู้มาร้องพ้องประการใดพิจารณาเปนสัจ จะเอาผู้กะทำผิดเปนโทษตามโทษานุโทษ แลให้นายเวนมหาดไทยกระลาโหมหมายบอกข้าทูลอองทุลีพระบาทจงทั่วตามมีรับสั่ง

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๕+๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๑๑๐ ปีมะโรงสำฤทธิศก

๓๖ อนึ่งหลวงอินทมนตรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ถ้าผู้มีชื่อร้องพ้องวิวาทชิงหมู่กัน แลกระลาการโรงสานกรมใดๆ พิจารณา แลลูกขุนณศาลาลูกขุนณสานหลวงจะพิภากษา อย่าให้เรียกเอาค่าฤทชากระลาการแก่ผู้มีชื่อแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้รับสั่ง

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๓+๑ ค่ำจุลศักราช ๑๑๑๖ ปีจอฉอศก

อนึ่งกฎให้ไว้แก่ผู้พิจารณาผู้ร้ายว่า ถ้าลักพระปล้นสดมลักช้างม้าเปนสัจ ให้จำ ๕ ประการไว้ในคุก

ให้ขานยาม ถ้าโจรซัดเพื่อนแลโจรสดมถามยังมิรับ แลลักเรือโคกระบือให้จำแต่ขื่อคาตรวนไว้หน้าคุก ถ้าโจรซัดหมายโฉนดไปมิได้ตัว ได้แต่สมุบาญชียนายหมวดนายเลว ผัดส่งตัวยังมิได้ส่ง ให้ประกันไว้ณทับทำมะรง

อนึ่งผู้ร้องฟ้องว่าโจรปล้นสดมเปนสาเหตุมีคำพิรุทให้จำตัวไว้หน้าคุก

กฎให้ไว้ณวัน ๗+๐ ค่ำจุลศักราช ๑๑๑๘ ปีชวดอรรถศก

พระราชบัญญัติ

1

๑ ศุภมัศดุศักกราช ๑๑๔๖ ศกนักสัตวนาคสังวัจ
ฉะระบุษมาศะ ศุกกะบักษยคุรุวาระบรเฉทกาลกาหนด
สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
ชำระพระบัติบัติธรรมสาศนา ให้พระชิโนรสสำรวม
พระจัตุปาริสุทธิศีลสังวรวิไนยบริสุทธิผ่องใส เสดจ์
ออกณพระธินั่งบุษบกมาลามหาจักพรรดิพิมาน พร้อม
ด้วยมุขมาตยาเสวะการาชมนตรีกระวีชาติราชพฤฒมา
โหราจารย เผ้าพระบาทบงกชมาศ

เจ้าพญาเพชนิไชย
พระรักษมนเทียร
} กราบบังคมทูลพระกรรุณาว่า

ความ ข้างใน
พชิล้อม
} ชิงมรฎกกัน หลวงสุนธรพิมนผู้ตายมี

ทอง ๒/๑
อุทิษให้ส้างพระธรรม ๓
เงิน ๓/๒
ให้บุครข้างใน ของ ๖ สิ่ง
} จิ่งมี

ทรัพยสิ่งของ

พระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัส

พระราชบัญญัติว่า ผู้ตายเปนเจ้าทรัพยเจตนาทำบุญให้ทานเปนกองกุศลนั้นเร่งให้เอาทำบุญส่งไปจงได้ อย่าให้ทำตามพิไนยกัน จะภากันตกนรกเสีย แต่ทรัพยสิ่งของนอกจากผู้ตายเจตรนาอุทิษไว้นั้น จึงให้ปฤกษาแบ่งปันตามพระราชกำหนดกฎหมายอย่างทำเนียมสืบไป

2

๒ ศุภมัศดุศักกราช ๑๑๔๕ ศกนักสัตวสัศสังวัจฉะระพัทบทมาศ ศุกบักเขฉะมิดดิถียังภูมวาระ พระบาทสมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพทธเจ้าอยู่หัวผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสดจ์สถิดถาปนาการบำเพญวรพุทธสาศนาพระสาริกธาตุพระอุโบสถพระแก้วมรกฎ

พระเกษมราชสุภาวดีศรีมนธาดูลราชกราบบังคมทูลพระกรรุณา ด้วยพญานนทบุรีศรีมหาสมุดกรมการบอกส่งระวางนายเทษบลัดเวรมหาดเลกฟ้องว่า ไปราชการขนอิดณเกรุงเก่าอยู่ภายหลังนายเกิดทำชู้ด้วยฉมภรรยานายเทษจะให้ไหมนายเกิดชายชู้ พบพระราชกฤษฎีกาบทหนึ่งว่า ผัวไปราชการต่างเมืองเมียมีชู้ให้

ไหมทวีคูน บทหนึ่งว่า ผัวไปค้าเมืองเดียวกันปีหนึ่ง มิมาขาดจากผัวเมียกัน เมืองใดเปนเมืองเดียว เมืองใดเปนต่างเมือง ในบทพระไอยะการมิได้มี ข้าพเจ้ามิรู้ที่จะปรับ จึ่งมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

บทพระไอยะการคำบุราณท่านว่าไว้ ศุกขุม คำภีรภาพยากที่บุกคนจะรู้ ผัวไปราชการขนอิดณกรุงเก่าทางเพียงนี้เมียมีชู้สู่ชายอื่น สูเจ้าจะว่าต่างเมืองไหมทวีคูนได้แลหฤๅ กำหนดอฤมนเทียรบาล กระษัตรแต่ปางก่อนให้อนุวงษราชวงษะเปนพญามหานคร ครอบ

ครองเปนเจ้าของ

เมืองพิศณุโกล	เมืองสัจนาไลย
เมืองกำแพงเพช	เมืองตาก
เมืองนครราชศรีมา	เมืองพิไชย
เมืองเพชรบูรร	เมืองตกั่วป่า
เมืองตกั่วทุ่ง	เมืองพัทลุง
เมืองสงขลา	เมืองถลาง
เมืองจันทบูรร	เมืองนครศรีธรรมราช
เมืองตนาวศรี	เมืองทวาย

๑๖ เมืองนี้ได้ชื่อว่าต่างเมือง ถ้าผัวไปราชการ ๑๖ เมืองนี้ อยู่ภายหลังเมียมันมีชู้สู่ชายอื่นไซ้ ให้ไหมทวีคูนต้องตามบทพระไอยะการ แลเมืองนอกกว่า ๑๖

เมืองนี้ต้องบทเปนเมืองเดียวกัน ถ้าผัวไปราชการเมืองเดียวกัน อยู่ภายหลังมีชายมาทำชู้ด้วยเมียมันจะไหมทวีคูนนั้นมิได้ จึ่งทรงพระกรรุณาปฤกษาด้วย

ลูกขุนณะศาลา

เจ้าพญารัตนาพิพิท ผู้ว่าราชการที่สมุหนายก	พญาพลเทบ เจ้าพญาเพชพิไชย	๑๔
เจ้าพญามหาเสนา	พญาศรีธารมาธิราช	
พญายมราช	พญาพระคลัง	
พญาธารมา	พญาธรรมไตรโลก	
พญาสุธรรมมนตรี	พญาสุระเสนา	
พญาพิพัทโกษา	พญาราชนิกุน	
พญามหาอำมาตย		

ลูกขุนสานหลวง

พระมหาราชครูมหิธร		๒๑คน
พระครูพิเชด		
พระครูพิราม		
พระเทพราชธาดา		
หลวงอัถยา		
หลวงธรรมสาตร		
หลวงญาณปกาษ		

๗

กับข้าทูลออง ฯ บันดาเฝ้าอยู่นั้น เหนพร้อมกันดูจหนึ่งทรงพระพิภากษา ให้ตราเปนพระราชบัญญัติไว้ใช้ประกอบบทพระไอยการแห่งบุราณราชกระษัตรบัญญัติสืบมานั้นเถิด

8

๓ ศุภมัศดุศักกราช ๑๑๔๘ ศกนักสัตวอัยะสังวัจฉะระอาสุชมาเส กาลบักเขทัศมีดถยังโสระวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพราชธรรมอันนัดสมภารัดเรกอเนกคุณสุนทรภาพ ทรงพระมหากรุณาแก่สมณพราหมณามาตยาพิมุขมนตรีแลราษฎรทังปวง เสดจ์ออกณพระธั่งสวัสดิมังคลามหาดุสิตปราสาท โดยบูรพาพิมุข พร้อมด้วยมุขมาตยาเสวการาชมนตรีกระวชาติราชปโรหิตาโหราราชครูเฝ้าพระบาทบงกชมาศ จงมีพระราชโองการมาณ พระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า

บทพระไอยการแต่ก่อนว่า โจรผู้ร้ายแทงฟันฆ่าเจ้าเรือน / บ้าน ตายพิจารณาเปนสัจส่งตัวโจรไปให้เจ้าภาพ

เจ้าภาพ ปล่อยเสีย / เอาเงิน / ให้บวช / ให้ทาน บ้างตามใจเจ้าภาพไม่ชอบ สั่งให้

พระมหาราชครู / ลูกขุน / ผู้ปรับ ให้ตั้งกฎยกบทพระไอยการเก่านั้นเสีย

แต่นสับไปถ้าเกิดวิวาทชกตีฟันแทงกัน ผู้ร้ายทำประการใด ๆ ถึงตาย พิจารณาเปนสัจไซ้ ให้เอาโทษตายตกไปตามกัน

๔ สุภมัสดุศักกราช ๑๑๔๘ ศกนักสัตวอัยะสังวัจฉะระศิระมิคะมาศะ ศุกกะปักษยทัศมีดถยังคุรุวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระมหากรรุณาคุณแก่ราชบรรพสัตวทังปวง เสดจ์ออกณะพระธั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยหม่มขมเตยาโหราราชมนตรีกระวีชาติราชครูปโรหิตาจารย์เผ้าเบองบาทบงกชมาศจึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสุระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

แต่นสับไปเบองหน้า ถ้ามการสงครามจะยกทับไปปราบบัจจามิตรข้าศึก บันดาถ้อยความโรงสานทังปวงได้พิจารณานั้น ให้งดไว้ก่อนกว่าทับจะกลับมาถึง จึงให้พิจารณาตามหย่างทำเนียมสับไป

๕ สุภมัสดุศักกราช ๑๑๕๐ ศกนักสัตวมกะฏะสังวัจฉะระเชษฐมาสะ ศุกกะปักษยบัณระสีดถยัง

พุทธวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรม
บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมรามหา
อุปถำพกพระพุทธสาศนา เสดจ์ออกณพระธินั่งสวัสดิ
มังคลาตุสิตมหาปราสาทโดยอุตราพิมุข พร้อมด้วย
อัคมหาเสนามาตยาพิมุขมนตรีกระวีชาติราชปโรหิตา
โหราจารยทังปวงเผ้าพระบาทบงกชมาศ

พระมหาราชครูกราบบังคมทูลพระกรรุณาว่า ทุก
วันนี้ราษฎรทังปวงเปนความกันชุกชุมขึ้น จะขอพระ
ราชทานพระ เดช / คุณ เกล้า ๆ ปกเกล้า ๆ จะให้ประทับเปนความ
แก่ เสียก่อน ถ้ามิตกลงกันจึงปฤกษาให้ประทับ ให้
เจ้าตระหวังพิจารณาเอา สินไหม / พินัย จึงมีพระราชโองการ
มาณพระบันทูลสูรสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า
เปนหย่างทำเนียมบุราณมีอยู่ฉนี้ ให้ทำตามพระมหา
ราชครูกราบทูลพระกรรุณาเถด

6

๖ สุภมัสดุศักกราช ๑๑๕๐ ศกนักสัตวมักะฎะ
สังวัจฉะระอาสาณะหะมาสะ สุกกปักษยทัสมีดถิยัง

จันทวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจบรมนารถบรม
บพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระมหากรรุณามหา
อธิวาษขันตแก่ราชบรรพสัตวทั้งปวง เสดจออกณ
พระธินั่งมหาทักษณาพานาทภรตนมหาจักรพรรดพิมาน
พร้อมด้วยมุขมาตยาเสวกาชาติราชกระวีมนตรีราชปโร
หิตาโหราจารยเฝ้าเบื้องบาทบงกชมาศ

พระครูพิรามกราบบังคมทูลพระกรรุณาว่า นาย
สดภา อ่อย / อ่ง ทาษภรรยาพระเสนานนไปทำชู้ แล้วส่ง
อ่อย / อ่ง ให้นายขุนทอง ๆ ทำชู้ด้วย อ่อย / อ่ง แล้วส่ง
อ่อย / อ่ง ให้นายด้วง ๆ ภาไปณบ้านอำภวา นายด้วงทำชู้
ด้วยอ่อยู่ นายด้วงส่งอ่องให้นายสมบุญ ๆ ทำชู้ด้วย
อ่องเอาอ่องไปฝากไว้แก่อำแดงเหมบ้านบางปลาสร้อย
นายทองอย่ทำชู้ด้วยอ่อง นายทองอย่บ่วยตาย ข้อความ
ประการนี้ข้าพระพุทธิเจ้าค้นบทพระไอยการหาพบไม่ที่
จะปรับไหมได้ไม่ได้ จนด้วยเกล้า ๆ ขอพระราชทาน
พระ เดช / คุณ ปกเกล้า ๆ จึงมพระราชโองการมาณพระ
บันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า

ข้อความชายทำชู้ด้วยภรรยาท่าน ต่อกันถึงห้าต่อ
โทษหนักเกินกฎหมายประเวณีแผ่นดิน อย่าให้ปรับเอา

สินไหม / พินัย } เลยให้กรมพระนครบาลเฆี่ยนไอ้ { สด / ขุนทอง / ด้วง / สมบุญ }
ชายชู้คละ ๒๐๐ ที ให้เฆี่ยนเปน ๓ ครั้งจึงครบ ๒๐๐ ที
แล้วให้จำไอ้ { สด / ขุนทอง / ด้วง / สมบุญ } เชอมหัวตะปูส่งไว้ณคุก
และตัว อีคง / อีอยู่ } หญิงร้ายนั้นให้ทวนโดยสกันมิสกัน
แล้วให้ส่งตัว อีคง / อีอยู่ } ให้พระเสนานน

7

๗ ศุภมัสดุศักกราช ๑๑๕๑ ศกนักสัตวกุกกุฏะ
สังวัจฉะระสาวะนะมาเส กาลปักเขตติยะมิถิยัง
อาทิตยวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรม
บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระราชศรัทธาสาสนูป
ถำพกพระพุทธสาศนาเสดจ์ออกณพระธินั่งสวัสดิมังคลา
ดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเดจ์พระราชโอรสา

พระภาคิไนยนารถ ราชมหาอำมาตมนตรีกระวีชาติ
ราชปะโรหิตาโหราราชครู เผ้าพระบาทบงกชมาศ

พญาอสุระเสนาเอาคำลูกขุนสานหลวงปฤกษาโทษ
นายเกิด
อำแดงบู่ } พูดจาภาอิมุกภรรยาหมื่นรักษบริบาล ไปขาย
แก่นายแก่นจันเมืองสมุทสงครามเปนเงิน ๑๒/๑ นาย
เกิดเปนนายประกัน เอาโทษทวนปรับไหมกราบทูล
พระกรรุณา จึ่งมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระ
สิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ให้ไหมแลทวน
มิถึงโทษเบานัก ให้ปฤกษาปรับไหม พระครูพิราม
กราบบังคมทูลพระกรรุณาว่า ลูกขุนทังปวงไม่เหนตัว
บทด้วยว่ามันมิได้ขายคน ๒ } แห่ง จะเอาพระราช
กำหนดขายคนปรับจะไม่ต้องข้อความ จึงทรงพระ
กรรุณาตรัสเหนือเกล้า ฯ ว่า เปนไรไม่แย้งกัน ให้
ลูกขุนศาลาตัดสินให้ตามหย่างทำเนียม ลูกขุนณะสาน
หลวงผิดอยู่ให้ยกโทษไว้ครั้งหนึ่ง

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าผู้ใดลักภาผู้คนลูกเมีย
ข้าไทยบ่าวไพร่ท่านไปขายก็ดี แลลักคนหลวงไปขาย

ก็ดี มิได้ขายก็ดี จับได้พิจารณาเปนสัจ ให้ปรับโทษ
ตามพระราชกำหนดขายคน ๒ ๓ แห่ง ท่านให้มันไป
เปนหัวสิบช้างนั้น ให้มันไปนอนสบายหฤาไม่เอา
เบานัก ให้ส่งมันไปเปนตะพุ่นย่าช้างจะได้เขดขยาด
ดั่งเอาโทษ ไอ้ขนแห่งท่าจีน / ไอ้มีชื่อ ลักคนหามพระวอ

๘

๗ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๕๒ ศกนักสัตวโสนะสัง
วัจฉะระมีคะศิระมาสะ ศุกบักษยบัณระสีดดิถียังภม
วาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตร
พระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอนันตะมหา
กรรุณาทิคุณ แก่สมณะพราหมณาเสวกามาตยราษฎร
ทังปวง ให้ตั้งอยู่ในศุกขประโยชนข้าง ประจุบัน / อนาคต
เสดจ์ออกณเพระธินั่งสวัสดิมังคลาดสิตมหาปราสาท
พร้อมด้วยมุขมาตยามนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหรา
ราชครูเผ่าเบองพระบาทบงกชมาศ

เจ้าพญามหาเสนากราบบังคมทูลพระกรรุณาว่า
พระศรีโรจนายตราให้กราบทูลพระกรรุณาว่า ทุกวันนี้

นักเลงถั่วเล่นชนไก่พนันเปนอันมาก จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า การเล่นชนไก่พนันเปนการบาป แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า อย่าให้ผู้ใดชอตั้งบ่อนไก่แลคบหากันเล่นชนไก่พนันเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังคบหากันตั้งบ่อนไก่แลลักเล่นชนไก่พนัน ก็ให้จับเอาตัวผู้นั้นส่งเข้าไปยังศาลาลูกขุน เอากราบทูลพระกรุณาเอาตัวเปนโทษ

๙

๙ สุภมัศดุศักราช ๑๑๕๔ ศกนักสัตวมุสิกะสังวัจฉะระอาสาฒหะมาศะ กาลปักษยจัตุถะดิถียังโสระวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงซึ่งพระอัตะสันนิยาตะสะระณาคม อุดมด้วยพระธรรมคุณอันมหาประเสริฐ เสดจ์ออกณพระธีนั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยมุขมาตยามนตรีกระวีชาติราช ปโรหิตาโหราราชครูเผ้าพระบาทบงกชมาศ มีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

ลูกขุนผู้ พิภากษา / ปรับ } ถ้าคดีของราษฎรร้องติดใจ ประการใด ให้ผู้พิภากษาแลกระลาการตัดสินให้ตามกฎหมาย ถ้าผู้มีคดีมิได้ร้องติดใจในสามวัน พ้นสามวันแล้วมาร้องทุกข์ราย ถวายฎีกากล่าวโทษผู้พิภากษากระลาการผู้ปรับประการใด จะเอาผู้ถวายฎีกาเปนโทษจงหนัก

10

๑๐ ศุภมัสดุศักราช ๑๑๕๔ ศกนักสัตวมุสกะสังวัจฉระสาวะณะมาศะ ศุกปักษยบัญจะมดิถยังจันทวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระเมตตาเปนบุเรจารึกบุพภาคแก่ราชบรรพสัตวทั้งปวง เสดจ์ออกณพระธนั่งสวัสดิมังคลามหาดุสิตปราสาท พร้อมด้วยอัคมหาเสนามาตยามกขมนตรีกระวีชาติราช ปโรหิตาโหราจารยเผ้าพระบาทบงกชมาศ

พระมหาราชครูพระครูพิราม ราชสุภาวดีตรีเวทจุฬามณีศรีบรมหงษ กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า คดีราษฎรกล่าวโทษกัน ปฤกษาขัดข้องสามฉบับ ขอ

พระ เดช / คุณ } ปกเกล้า ฯ คู่หนึ่งพญาอภัยษรเพลิงฟ้องว่า

อีเขียวทำสารกรมทันขายตัว

อีเขียว ๘ / ๑๑ | ๒ บุตรอีเขียว } ๑๙ | ๒

พญาอภัยษรเพลิงว่า ถ้าอีเขียวให้บุตรพญาอภัยษรเพลิงกินนม ถ้าบุตรใหญ่หย่านมแล้วไม่เอาเงิน ๘ ค่าตัวอีเขียว ๆ ให้บุตรพญาอภัยษรเพลิงกินนมได้ ๒ ปีเศศ อีเขียวลักทองคำพญาอภัยษรเพลิง ๆ จำตรวนอีเขียวไว้ อีเขียวหักตรวนภาไอ้อยู่หนีไปเจดปีเศศ

ได้ตัวอีเขียว ๆ รับว่าค่าตัว

อีเขียว ๗ / ๔ | ๒ ไอ้อยู่ } ๑๑ | ๒

อีเขียวให้บุตรพญาอภัยษรเพลิงกินนมได้ ๓ ปีเศศ บุตรพญาอภัยษรเพลิงเอาไม้คว่างเอาบุตรอีเขียว ๆ บอกพญาอภัยษรเพลิงโกรธตีอีเขียวศีศะแตก จำตรวนอีเขียวไว้อีเขียวหนีไป ที่ข้อสัญาว่าให้บุตรพญาอภัยษรเพลิงกินนมอีเขียวจนใหญ่หย่านมแล้วค่าตัวอีเขียวไม่เอา แลอีเขียวให้กินนม ๓ ปีเศศ จะลดเงินค่าตัว

ประการใดไม่พบพระราชกฤษฎีกา จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ช่วยคนมาให้ลูกกินนม ปราถนาจะให้กินจนใหญ่หย่านมจึงจะลดเงินค่าตัวให้ ถึงพญาอภัยษรเพลิงจะตี่ ต่ำ ชอบแต่จะอยู่เลี้ยงบุตรพญาอภัยษรเพลิงจนใหญ่หย่านม ก็จะได้หน้าว่าเปนแม่นมกุมารอก แลอีเขียวให้กินนมแต่สามบี่เศศแล้วหนีไปเสีย ให้บุตรพญาอภัยษรเพลิงอดนมอยู่นั้นให้เร่งเอาแต่เงินค่าตัวอีเขียวให้แก่พญาอภัยษรเพลิงให้ครบ

11

๑๑ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๕๔ ศกนักสัตวมสิกะ สังวัจฉะระสาวะนะมาศะ กาลปักษยตะติยะมิดดิถยัง อาทิตยวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสดจ์ออกณพระธีนั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยอุภัยสมุหะอัคมหาเสนาธิบดีมนตรีมุขมาตยากระวีชาติราชบัณฑิตยาโหราราชครูเผ้าพระบาทยุคนวิมลมาศ

พระเกษมราชสุภาวดีกราบบังคมทูลพระกรุณาด้วยข้อความไอ้บุญนากผู้ร้ายกับพวกมีชอ ๑๓ คน ลักกระบือของสมเดจพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลัง ๒๐ ตัว นายกันผู้เลี้ยง ๕ ตัวไป กรมพระนครบาลพิจารณาเปนสัจจะปรับไหมขัดข้องไม่พบบทพระไอยการโจรลักโคกระบือของกรมพระราชวังหลังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลังแลของสมเดจพระเจ้า ลูกหลาน เธอนั้น จึงมพระราชโองการมาณพระบันทูลสูรสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

แต่นี้สืบไป ถ้าโจรลัก โค กระบือ ของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง แลลัก โค กระบือ ของสมเดจพระเจ้า ลูก หลาน เธอ อย่าให้ปรับไหมดูจหนึ่งลัก โค กระบือ ของราษฎรเลยให้ลงโทษโดยอาชญาหลวง แลให้เร่งเอาทนโคกระบือให้ครบแล้วให้จำไว้ณะคุกว่าจะตาย

๑๒ สุภมัสดุศักราช ๑๑๕๔ ศกนักสัตวมุสกะสังวัจฉะระอาสุชมาสะ กาลปักษยเอการะสัตตถยังศุก

ระวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตร
พระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระสุตจะริตธรรมอะนันตะ
สำภาราดิเรกอะเนกคุณเสดจ์ออกณพระธินั่งสวัสดิมัง
คลาดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยมุขมาตยาพิมุขมนตรี
กระวีราชชาติพฤฒาโหราจารยเผ้าพระบาทบงกชมาศ

พณ ฯ พญาพระคลังเอาคำลูกขุนปฤกษาโทษ

ไอ้จันตา คนมีชื่อ } กราบบังคมทูลพระกรุณา จึงมีพระราช
โองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ
สั่งว่า พิจารณาได้ความว่า จันดาทำชั่วด้วยอเชาทาษ
ภรรยาจันลิบจี ภากันสำนักอาไศรยอยู่ณเรือนขุนวิสูท
อำแดงไล้เปนแม่ซื้อจันแหเปนผู้ส่งจันยงเปนเจ้าเรือให้
เดิรสานไปนั้น ลูกขุนปรับให้เฆี่ยนไปตะพุ่นตามกฎ
ลักภาคนขายนั้นหนักนัก

แต่นี้สืบไป ไอ้พวกลักภาลูกเมียข้าคนไพร่ฟ้า
ประชาราษฎรไป พิจารณาเปนสัจว่ามันลักภาผู้คนลูก
เมียเขา มันมิได้เอาไปซ่อขายต่อผู้ใดไซ้ ให้ปรับ
ไหมเอาโทษตามพระไอยการเดิม ถ้าลักภาผู้คนลูกเมีย
เขาขายต่อไป ให้เฆี่ยนผู้ ลักภา เปนใจ } เอาโทษตาม

พระราชกำหนดขายคน ๒, ๓ แห่ง ส่งไปเปนตะพุ่นย่า
ช้าง ถ้าทำชู้กันด้วย ให้ไหมอีกโสดหนึ่งโดยลักษณ
ผิดเมียนั้น

๑๓ ศุภมัสดุศักราช ๑๑๕๔ ศกนักสัตวมุสิกะ
สังวัจฉะระวิสาขะมาศ กาลปักษยฉะมีดิถียังอาทิตย
วาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอนมหา
ประเสริฐ เสดจ์ออกณพระธั่งบุษบกมาลามหา
จักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยอัคมหาเสนาเสวกามาตย
ราชมนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหราจารยทั้งปวงเฝ้า
พระบาทบงกชมาศ

พระครูพราหมราชสุภาวดจุธามณีศรบรมหงษ กราบ
บังคมทูลพระกรรุณาว่า ขุนพิพัทนากอรพ้องว่า นายทอง
ขายอมเมียไว้แก่ขุนพิพัทนากอรแต่ต้นเปนเงิน ๑๒/ หนเสียเงินสินบน ๕/ เบี้ยบ่วยการเงิน ๔/ เปน

เงิน ๖ บาท อมให้การว่านายทองขายอมไว้แก่ขุนพิพัทนากอร ๆ ทำชู้ด้วยอม ๆ ท้องลูกได้ ๓ ๔ เดือน แล้ว ขนพิพัทนากอรยกอมให้เปนเมียไอ้หกผ้าย อมไม่สมักหนีไปหานายทองผู้ผัว ลูกขุนสานหลวงพวกหนึ่งปฤกษาว่า อมรับว่าเปนทาษให้เร่งเอาเงินตามรับที่ข้อขุนพิพัทนากอรทำชู้กับอมนั้นให้รองพองตามกฎหมาย ลูกขุนสานหลวงพวกหนึ่งปฤกษาว่า ถ้าเปนสัจว่าขุนพิพัทนากอรทำชู้ด้วยอมเกิดบุตรต้องกฎหมายจะเอาคาตัวมิได้ ข้อนครั้นไม่พิจารณาเอาความจริงเห็นไม่เปน สัจ ธรรม จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูรสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า ข้อซึ่งอมให้การว่าขุนพิพัทนากอรทำชู้ด้วยอม ๆ ท้องลูกแล้วยกอมให้เปนเมียไอ้หก ให้พิจารณาตามคำอม ถ้าเปนสัจนายทองเจ้าผัวว่าต่อกระลาการ ไม่เอาสินไหมจะขอเอาแต่ค่าตัวหลุด ก็ให้ขุนพิพัทนากอรคืนเอาสารกรมทันแลส่งตัวอมให้แก่นายทองผู้ผัว

14

๑๔ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๕๔ ศกนักสัตวมุสิกะ สังวัจฉะระผคุณมาศ กาลปักษยตะติยะมีดิดถียังคุรุวารบริเฉทกาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอะนันตะสำภาราดิเรกเอกมหากรรุณาคุณ เสดจ์ออกณพระธินั่งสวัสดิมังคลามหาดุสิตปราสาท พร้อมด้วยมุขมาตยาเสวกาชาติราชมนตรีกระวีวงษพงษพฤฒาโหราราชครูทังปวงเฝ้าพระบาทบงกชมาศ

พระครูพิรามราชสุภาวดีจุธามณีศรีบรมหงษกราบบังคมทูลพระกรรุณาว่า พันไกรมือเพชฟ้องว่า ช่วยอีมีมาเปนภรรยา แล้วเอาไปขายไว้แก่ทองศุกกำนัลตลาด ๆ ให้อีมีนอนเฝ้าเรือเพลากลางคืนจีนใหม่เข้าข่มขืนแทบจะถึงชำเรา ครั้นจะพิจารณาสืบไป มีรับสั่งจ้าวกรมหมื่นนรินธรพิทัก ให้หากระลาการไปสั่งว่าอีมีเปนคนชั่ว ครั้นถามอีมี ๆ รับว่าเปนคนนครโสเภนีต้นสาเกแต่แผ่นดินหลัง มีบทพระไอยการไว้ว่า หญิงเพศยาชายใดทำชู้ข่มขืนมิให้ปรับไหมชายชู้ จึ่งมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

แต่นสับไปเมอหน้า ถ้าชายใดเอาหญิงนคร
โสเภนีเปนภรรยาอยู่ประสมเปนคู่ ผัว/เมีย กันจนเกิดบุตร
๒/๑ คน ชายใดทำชู้กดข่มขืนกด มันร้องพ่องให้รับ
บัง คับ/ชา ให้ ถ้ามันยังมิเกิดบุตรด้วยกัน อย่าให้รับ
พ่องไว้บัง คับ/ชา เปนอันขาดทีเดียว แลพันไกรมือ
เพชเอาอีคนนครโสเภนีเปนภรรยา แล้วมาพ่องว่า
จนใหม่ข่มขืนให้ขายผ้าลอง ฯ นั้น ให้ลงพระราช
อาชาพันไกรมือเพช ๕ ทีแล้วให้เลกพ่องพันไกรมือเพช
เสีย

๑๕ ศุภมัสดุศักราช ๑๑๕๕ ศกนักสัตวอุศุภ
สังวัจฉะระอาสาฒะหะมาศะ กาลบักษยจัตุทสีดถยัง
โสระวาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจบรมนารถบรม-
บพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหา
ประเสริฐ เสดจออก ณ พระธินั่งบุษบกมาลามหา-
จักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยมุขมาตยามนตรีกระวีราช
ชาติพฤฒาไหราจารย์เฝ้าพระบาทบงกชมาศ

เจ้าพญา สุธรรมมนตรีกราบบังคมทูล พระกรรุณา ว่า หลวงสิงหนาทพ้องว่า ช่วยอีคุ้มมาเปนเงิน ๔ เลยเปนภรรยาบอกความว่านายบุญมาทำชู้ด้วยอีคุ้ม ถึงชำเรา พิจารณาได้ความ จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ให้เอาตัว โขน จำเลย หญิงคนกลางเข้าไปทรงชำระหน้าพระธีนั่ง ได้ความว่าอีคุ้มเปนคนนักเลงเล่นเบี้ยมากชู้หลายผัวแล้ว จึงมาทำชู้ด้วยนายบุญมา จึงทรงพระกรรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้นายบุญมาชายชู้เสียเงินค่าตัวอีคุ้มเปนเงิน ๔ คนให้แก่หลวงสิงหนาทเจ้าผัว ถ้ามิได้เงินให้เฆี่ยนนายบุญมาเอาเงินค่าตัวอีคุ้มจงได้ แล้วให้ศักหน้าอีคุ้มไว้ว่าจะมาพ้องโรงสานใดอย่าให้รับพ้อง แล้วให้ส่งตัวอีคุ้มไปให้แก่นายบุญมาชายชู้ ให้ยกเลิกความกันเสียอย่าให้ปรับชายชู้นั้นเลย

๑๖ ศุภมัสดุศักราช ๑๑๕๕ ศกนักสัตวอุศุภ สังวัจฉะระภัทบทมาศะ ศุกบักษยทัสมีดิถียังอาทิตย

วาระบริเฉทกาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอนันตามหากรรุณาทฤคุณแก่สมณพราหมณามาตยาอนาประชาราษฎรทังปวง เสดจ์ออกณพระธินั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาณ พร้อมด้วยพราหมณพฤฒามหาเสนามาตยามนตรีกระวีชาติราชบัณฑิตยาโหราราชครูเฝ้าพระบาทบงกชมาศ

ได้เอาคำลูกขุนณสานหลวงปฤกษาโท อำแดงแจ่ม อีอยู่ ว่าหยาบช้าแก่พระครูพิรามปรับไหมเปนเงิน ๔|๒ ๒ กราบบังคมทูลพระกรรุณา จึ่งมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า พระครูพิรามเปนอธิบดีจะเอาสินไหมนั้นไม่ควร ให้ยกเสีย

แต่นี้สืบไป ผู้ใดเจรจาหยาบช้าอันมิดีแก่ผู้มีบันดาศักดินา ๔๐๐ ขึ้นไป พิจารณาเปนสัจ ให้ทวน ๕๐ ที แล้วให้ ตัดปาก เสียบเปน อย่าให้ดูเยี่ยงหย่างกันสืบไป

17

๑๗ สุภมัสดุศักราช ๑๑๕๖ ศกนักสัตวพยัฆะ สังวัจฉะระมาฆะมาศะ กาลปักษยฉะมีดิถยังภูมวาระ บริเฉทกาลกำหนด สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระบวรราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสดจ์ออกณพระธั่งสวัสดิมังคลามหาดุสิตปราสาท พร้อมด้วยมุขมหามัจจาเสนาราชมนตรีกระวีชาติราช พฤฒาโหราราชครูเผ้าพระบาทบงกชมาศ

พระเกษมราชสภาวดีกราบบังคมทูลพระกรรณาว่า ขุนสุภาไชยสานแห่งกลางส่งสัจมาให้ปรับ ในระวางหาว่านายด้วงหนุ่มหาเมียมิได้ข่มขืนอ่อแจ่มหญิงอายุสมหกขวบกับแปดเดือนมีรู้เดียงษาจดหลับ หาถึงชำเราไม่ ข้าพระพุทธิเจ้าเชญบทพระไอยะการมาต่อหน้าลูกขุณสานหลวง พบพระไอยะการแต่ว่าชายมีเมียแล้วข่มขืนเดกไม่รู้เดียงษา ทชายไม่มีเมียข่มขืนเดกไม่รู้เดียงษานั้น มิได้พบพระราชกฤษฎีกาจงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ทุกวันนชายพาลทุจริตหยาบช้าไม่มีหิริโอตัปะ

ทำชุกชุมขึ้น หาเกรงกลัวไภย พุทธจักร / อานาจักร ไม่ ครั้นมีปราบปรามก็จะไปสู่จัตุราบายภูมเสียเปนอันมาก แลให้ตราพระราชบัญญัติไว้

แต่นี้สืบไปเบื้องหน้า ถ้าชาย มีเมียแล้ว / หาเมียไม่ กดกระทำทุราจารข่มขืนเด็กไม่รู้เดียงษาแต่อายุสม ๑๒ ขวบลงมามิได้ถึงชำเราให้ไหมโดยประถมผิดเมีย ถ้าโลหิตตกถึงชำเรา ให้ไหมโดยประถมผิดเมียทวีคูนตามบันดาศักดิเปน สินไหม / พินัย ถึงให้ลงพระราชอาชูาเฆี่ยน ๑๐๐ ที ทเวน บก ๓ / เรือ ๓ วัน แล้วส่งไปเปนตะพุ่นย่าช้างหลวง

18

๑๘ ศุภมัสดุศักราช ๑๑๕๘ ศกนักสัตวสับปะสังวัจฉะระมิคะศิระมาศะ กาลบักษยจัตุถะดิถียังโสระวาระบรเฉทกาลกำหนด สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระวรราชธรรมคุณอันมหาประเสริฐ เสดจ์ออก ณ พระธินั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยเสวกามาตยราชกระวีมนตรีมุขลูกขุนทั้งปวง เฝ้าพระบาทบงกชมาศ

เจ้าพญาเพชพิไชยกราบบังคมทูลพระกรุณา ด้วย
ข้อความหลวงอุดมจินดาราชบัณฑิตยกล่าวโทษนาย
บุญรอด เกษ ว่า อีเขียวทาษภรรยาหลวงอุดมจินดาบอก
ความว่า นาย บุญรอด เกษ ข่มขืนอีเขียวถึงชำเรา จึง
มีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาท ดำหรัส
เหนือเกล้า ฯ สั่งให้ชำระ ได้ความว่าอีเขียวทาษภรรยา
หลวงอุดมจินดาเลยงไม่เปนธรรม ฉันเมียใช้ให้อีเขียว
ไปจ้างขนเข้าขนฉางเหมือนเอาดอกเบี้ยรายวัน อีเขียว
ไปจ้างขนเข้านายบุญรอดเสียเงิน $\frac{1}{4}$ อีเขียวให้นาย
บุญรอดทำชู้ถึงชำเรา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
สั่งแก่ลูกขุนณสานหลวงว่า

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้ามีผู้ใดมาร้องพ้องว่าชาย
ทำชู้ด้วยทาษภรรยา ให้ซักไซ้สืบสวนออกให้แจ้ง
ถ้าได้ความเปนเหมือนอีเขียวดังนี้ อย่าให้ลูกขุนณสาน
หลวงรับพ้องผู้นั้นไว้พิจารณาเปนอันขาดทีเดียว

19

๑๕ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๖๑ ศกนักสัตวอัชสังวัจ
ฉะระมาฆะมาศะ ศุกปักษยสัตะมีดิถียังพุทธวาระบริเฉท

กาลกำหนด สมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสดจ์ออก ณ พระธินั่งทิพสวรรยามหาดุสิตปราสาท พร้อมด้วยมุขมาตยาเสวกาชาติราชสุริวงษพงษ กระวีมนตรีพฤฒาโหราราชครูทังปวงเฝ้าพระบาทบงกชมาศ

สมเดจ์พระเจ้าหลานเธอ จ้าวฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ พญาราชภักดิ พระศรีวิโรจ เอาข้อความ แย้มโจท ฉุยจำเลย กราบบังคมทูลพระกรรุณาว่าฉุยกับบุตรเปนเจ้ามือกำ นักเลงแทงได้ค้างฉุย + กรมการเมืองจันทบูรรณบอกส่งเข้ามา นายแย้มติดใจเลบเอาไปว่าแก่ลูกขุนณะสานหลวงๆ ปฤกษาให้ตัดเลบออกอ่านให้นายแย้มฟัง นายแย้มติดใจท้องสำนวรว่ามิใช่ถ้อยคำสำนวร จึ่งมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสูระสิงหนาท ดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า เปนหย่างทำเนียมวิวาทกันด้วยบ่อนสุดแต่พระศรีวิโรจนายตราจะว่ากล่าว ซึ่งเอาไปให้ลูกขุนตัดสินนั้นผิดหย่างทำเนียม

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าวิวาทกันด้วยเงินตีดล้าง
เป็นการบ่อน อย่าให้เอาไปว่าโรงสานแลลูกขุนเลย
ให้ไปว่าแก่พระศรีวิโรจนายตรา ให้ตัดสินว่ากล่าวตาม
หย่างทำเนียมลักษณบ่อน

20

๒๐ ศุภมัสดุศักราช ๑๑๖๒ ศกมักกะฎะสัง
วัจฉะระวิสาขะมาสะ กาลปักษยดิถีฉัฏฐิโสระวาระ
บริเฉทกาลกำหนดพระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันดีคุณ
สุนธเรควิเศศศรัทธามหาสาสนูปถัมภกพระพุทธสาศน
ยวรามหากรรุณาธิคุณ เสด็จออกณพระที่นั่งบุษบก
มาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยมุขมนตรีกระวี
ชาติราชปะโรหิตาโหราราชครู เฝ้าพระบาทบงกชมาศ
จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสระสังหนาท
ดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

หย่างทำเนียม แต่ก่อนสืบมา จะนุ่งผ้าสมปักท้อง
นากแลไส่เสื้อครุยกรอง คอ ต้น ปลาย } แขน จะคาดรา

ตคดหนามขนุนได้แต่ มหาดไท กลาโหม จัตุสดม แลแต่ง
บุตรแลหลานขุนนางผู้ ใหญ่ น้อย ได้ก็แต่เสมาแลจภัควจั้นจำหลักประดับพลอยแต่เพียงนั้น แลทกวันนั้นข้าราชการผู้น้อยนุ่งห่มมิได้ทำตามหย่างทำเนียมแต่ก่อน ผู้น้อยก็นุ่งสมบ๊กปูมท้องนาก ไส่เสือครุยกรอง คอ มือ สังเวียน สำรฎ คาดราตคดหนามขนุน กนรมผ้าศรผงตลอดไปจนตำรวจเลว แลลูกคาวานิจกันรมผ้าศรผงด้วย แต่งบุตรแลหลานเล่าผูกลูกปะวะหล่ำจำหลักประดับพลอย แลจกุดั่นประดับพลอยเพชถมญาราชาวะดี ใส่เกยวมีกระจังประจำยาม ๔ ทิศ ผูกภัควจั้นถมญาประดับพลอย เพช สายเขมขัดมีดอกประจำยาม เข้าหย่างต้องห้ามเกินบันดาศักดิผิดอยู่

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ให้ข้าราชการแลราษฎรทำตามหย่างทำเนียมแต่ก่อน ครั้งนี้โปรดเกล้า ฯ ให้แต่

ขุนนางผู้ใหญ่กันรมผ้าสรผง คาดราตคดหนามขนุน
ห้ามอย่าให้ข้าราชการผู้น้อยใส่เสื้อครุย กรองคอ
สังเวียนสำรด คาดราตคดหนามขนุนนุ่งสมปักท้องนาก
สายเขมขัดอย่าให้มีดอกประจำยามกันรมผ้าศรผง ใส่
เสื้อครุยได้แต่กรองปลายมือ จะแต่งบุตรแลหลานก็
ให้ใส่ได้แต่ {เสมา / ภัควจั่น} จำหลักประดับพลอย {แดง / เขียว} แต่
เท่านั้น อย่าให้ประดับเพชรถมญาราชาวะดี ลูกปะวะหล่ำ
เล่า ก็ให้ใส่แต่ลายแทงแลเกลี้ยงเกี้ยว อย่าให้มี
กระจังประจำยาม ๔ ทิศ แลอย่าให้ใส่กระจับปิ้ง
พริกเทศทองคำกำไลทองคำใส่เท้า อย่าให้ข้าราชการ
ผู้น้อยแลราษฎรกันรมผ้าศรผง แลกระทำให้ผิดด้วย
หย่างทำเนียมเกินบันดาศักดิเปนอันขาดทีเดียว แล
ห้ามอย่าให้ช่างทองทั้งปวงรับจ้างแลทำ {เสมา / ภัควจั่น} ประดับ
เพชรถมญาราชาวะดีแล {กระจับปิ้ง / พริกเทศ / กำไลเท้า} ทองคำแลแหวน
ถมญาราชาวะดีประดับพลอย ห้ามมิให้ซื้อขายเปน

อันขาดทีเดียว ถ้าข้าราชการผู้น้อยแลอนาประชาราษฎร
ช่างทอง กระทำให้ผิดด้วยหย่างทำเนียมแต่ก่อน จะ
เอาตัวเปนโทษจงหนัก

ให้พระสุรัสวดี {ซ้าย / ขวา} หมายบอกเจ้าพญาแล
พญาพระหลวงเมืองจ้าวราชฌิกุนขุนหมื่นพันทนายฝ่าย

{ทหาร / พลเรือน / มหาดเลก / ขอเผ้า} ข้าจ้าวต่างกรมฝ่าย {หน้า / ใน} แลพระราชวัง
บวรสถานมงคน พระราชวังบวรสถานพิมขฝ่ายหลังกับ
หัวเมือง {๑ / ๒ / ๓ / ๔} ปากใต้ฝ่ายเหนือแลให้กรมพระนครตีฆ้อง
สำคัญป่าวร้องประกาษแก่ราษฎรทั้งปวงให้รู้จงทั่ว

๒๑ สุภมสดุศกราช ๑๑๖๖ สกนกสตวมุสกะ
สังวัจฉะระมาฆะมาศะ กาลบักษยดิดถิสุกระวาระ
พระบาทสมเดจ์บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว
ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอนันตคุณพิบุลธรรมสำภาราดิเรก

เอกะขัตติยาธิบดี เสด็จออกณะพระธินั่งบุษบกมาลา
มหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยมุขมนตรีกระวีเสวกา
มาตยราชปโรหิตาโหราจารยราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาท
บงกชมาศ

พระราชพินิจใจกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า มี
พระราชกำหนดอยู่ว่า คู่ความหา อาชา / อุธร กระลาการๆแพ้
แก่ อาชา / อุธร แล้ว ให้ส่งคู่ความเดิมไปให้กระลาการ
พิจารณาตามตระหรวง แลทุกวันนี้กระลาการสานอุธร
หาทำตามพระราชกำหนดไม่ ครั้นพิจารณาข้ออุธร
แล้วส่งคู่ความเดิมไปแต่ตระหรวงนครบาลสานเดียว ที่
คู่ความเดิมเปน แพ่ง / อาชา หาส่งไปตามตระหรวงไม่ เอา
ไว้พิจารณาในสานอุธรจนสำเร็จ จึงมีพระราชโองการ
มาณพระบันทูลสูระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่ง
ว่า ซึ่งกระลาการสานอุธรเอาคู่ความเดิมซึ่งเปน แพ่ง / อาชา
ไว้พิจารณานั้นผิดอยู่

แต่นสืบไปเมื่อหน้า ถ้ากระลาการสานอุธรพิจารณา
ว่ากล่าวข้ออุธรเสร็จแล้ว คู่ความเดิมเป็น{แพ่ง / อาชญา / นครบาล}แล
ตระทรวงใดๆ ก็ดี ก็ให้ส่งให้เจ้าตระทรวงพิจารณา
ตามพระทำนูนตามกฎหมายแต่บุราณสืบมา ถ้าเป็น
ความรับสั่งฯ ทรงฯ สั่งให้สานอุธรพิจารณา จึงให้สาน
อุธรพิจารณาตามรับสั่ง

๒๒

๒๒ สุภมัสดุศักราช ๑๑๖๗ ศกนักสัตวอุศุภ
สังวัจฉระเชษฐมาศะ ศุกปักษยนวะมีดิถยังจันทวาระ
บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเดจ์บรมนารถบรม
บพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอัน
มหาประเสริฐ เสดจ์ออกณพระธนั่งบุษบกมาลาอุตรา
พิมุขดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยหมู่มุขมนตรีกระวี
ชาติราชปโรหิตาโหราจารย์เฝ้าพระบาทบงกชมาศ
ทรงพระราชอุสาหทรงชำระพระราชกำหนดบทพระ
ไอยการลักษณทาษชะเลย ซึ่งเสนาอำมาตย์ข้าราชการ
ทหารโยธาทั้งปวงไปกระทำการณรงสงครามตีนครใดๆ
มีไชยชำณะได้{ชาย / หญิง} หมู่บิจามิตรมาเปนชะเลยทาษ

ขาดสิทธ ผู้ได้นักเปนอิสรภาพเลี้ยงดูรักษา บางท
ก็มีเมตาใช้สอยโดยปรกติฉัน บุตร หลาน แลให้บวดเรียน
ก็มีบ้าง บางทผู้ได้ชะเลยมาไม่เมตาปราน ร้ายกาจ
หยาบช้าใช้สอยเกินการทนทานอย่างยิ่งได้ ไปหาเงิน
มาจะส่งค่าตัว ครั้นจะถือว่าเปนชะเลยทาษตกับได้มา
จะมิให้ส่งค่าตัวเล่า ทาษชะเลยก็เปนข้าแผ่นดินเหมือน
กัน สัตว์ผู้ยากจะได้ความเดือดร้อน ครั้นจะให้ส่งค่า
ตัวตามกระเสียนอายุสมเสมอลูก ทาส กรอก เล่า ผู้ไป
การณรงสงครามมีความเหนื่อยยาก ได้ชะเลยมาเลี้ยง
รักษาใช้สอยโดยสุจริต ทาษหากร้ายไม่กะตัญญูรู้คุณ
นายก็มีบ้างจะให้ทาษชะเลยเสียค่าตัวเหมือนลูก ทาส กรอก
นั้นหาควรไม่ จงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า
แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ผู้ได้ทาษชะเลยมาขายทาษ
ไปให้มีค่าตัวแล้วมันมีสมักอยู่ ก็ให้ส่งเงินตามค่าตัว ถ้า
ยังหาค่าตัวมิได้จะส่งเงินแก่ผู้ได้มานั้นให้ทวีขน ชาย
สกันค่า ๑๖/๑ หญิงสกันค่า ๑๔/๑ ท่ออายุสมเดก
แลแก่นั้น ให้ลดตามหลั่นเทียบกระเสียนอายุสมพระ
ไอยการเดิม เหตุว่าผู้ได้มานั้นได้ด้วยยาก ถ้าหญิง

ทายชะเลยนั้นเกิดลูก {ชาย / หญิง} ณกรุงแล้ว ถ้ามันจะส่งเงินไป อย่าให้คิดเอาค่าตัวลูกมันเปนทวีคูนเลย ให้คิดเอาค่าตัวลูกมันตามกระเสียนอายุสมบทพระไอยการเดิม

อนึ่งผู้ใดชะเลยมานั้น ยกชะเลยให้ไปแก่ผู้อื่นแลแลกเปลี่ยนกันไปกับทายมิได้เปนชะเลยก็ดี แลผู้ใดชะเลยมานั้นตาย ยังแต่บุตรภรรยาญาติพี่น้องได้ทายชะเลยเปนมรฎกไว้กด ถ้ามันมิสมักอยู่ ให้คิดเอาค่าตัวตามกระเสียนอายุสม โดยบทพระไอยะการเดิม

พระราชกำหนดเก่า

1

๑ ด้วยเจ้าพญาจักกรีรับพระราชโองการใส่เกล้า ใส่กระหม่อมสั่งว่า แต่ก่อนสืบมาย่อมแต่งพระหลวงขุนหมื่นมาเปนผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง ๑ ๒ ๓ ๔ ทั้งปวง นั้น ได้รับพระราชทานค่าทนังเนื่องความแพ่งคดีตำลึงเนื่องความนครบาลคดีสองตำลึงบาท ถือเปนกำลังราชการอยู่แล้ว ครั้นสืบสาวจับผู้ร้ายได้พิจารณาเปนสัจไต่บุตรภรรยาอ้ายผู้ร้ายมา ถ้า ๑๐ คนนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชทานเปนคนนารอนสำหรับผู้รักษาเมือง ๒ คนคงได้เปนหลวง ๘ คนนั้นหวังจะให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ เปนใจสอดแนมจับกุมเอาอ้ายผู้ร้ายให้ได้จงสิ้นเชิง อย่าให้อ้ายผู้ร้ายทำร้ายแก่ราษฎรสืบไป ให้ราษฎรอยู่เย็นเปนสุข แลพระสุธรรมไม่ตรัสทรงพระกรุณาชุบเกล้า ฯ ให้ลงไปรักษาเมือง

ทนบุรยศรมหาสมุทละเสียมิได้สอดแนมจับกุมเอาอ้าย
ผู้ร้าย ๆ จึ่งเกิดชุมขึ้นกว่าแต่ก่อน ครั้นสืบสาวจับอ้าย
ผู้ร้ายได้แล้วเอาสินบนแลปล่อยปละละวางเสียเปน
หลายราย จึ่งทรงพระกรรณาโปรดเกล้า ๆ ให้เอาตัว
เปนโทษ แลเหตุด้วยว่าอ้ายผู้ร้ายชุมขึ้นได้ลาภสการ
แลคนน้ำร้อนเปนอนาประโยชน์แก่ตัว จึ่งละเสียมิได้
เปนใจสอดแนมอ้ายผู้ร้าย ๆ ยิ่งได้ใจคบหากันเปนพวก
เพื่อน ปล้นสดมทำร้ายแก่ราษฎรเนือง ๆ อยู่อก
แต่นี้สืบไปเบื้องหน้า ถ้าแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรม
การพิจารณาเนื้อความผู้ร้ายหัวเมือง ๑ ๒ ๓ ๔ ทั้งปวงนี้ ให้
เอาค่าทนังแก่อ้ายผู้ร้ายเสมอคล ๑/๒ แบ่งข้างละ ๑/๒
เหมือนหนึ่งเนื้อความอาญา ถ้าพิจารณาผู้ร้ายเปนสัจ
แลบุตรภรรยาอ้ายผู้ร้าย ซึ่งพระราชทานเปนคนน้ำร้อน
สำรับผู้รักษาเมือง ผู้รั้งกรมการ นั้น อย่าให้เอาไว้เปนอันขาดทีเดียว
แลให้ส่งบุตรภรรยาอ้ายผู้ร้ายนั้นไปเปนหลวงจงสิ้นเชิง

แลให้ข้าทูลอองผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการทำตามกฎหมายจงทุกประการ ถ้าแลผู้ใดหมิได้กระทำตาม จเอาตัวเปนโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ ณ วันพระหัศเดือนเจดแรมสี่ค่ำ จุลศักราช ๑๐๖๙ ปีกุญนพศก

2

๒ กฎให้แก่ข้าหลวงผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมืองใหญ่น้อยทังปวง

ด้วยทรงพระกรรณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่าข้าหลวงกรมการพิจารณาผู้ร้ายณแขวงเมือง

อ่างทอง { อ้ายลอ, อ้ายอุน, อ้ายหมัน, อ้ายรัก, อ้ายชิว } ผู้ร้ายถามรับเปนสัจ ซัดพวกเพื่อนเปนหลายคน ข้าหลวงกรมการให้อ้ายผุดทำมรงจำใส่คุกไว้ จพิจารณาสืบเอาพวกเพื่อนผู้ร้าย แลอ้ายผุดทำมรงจำหมิให้มั่นคงผู้ร้าย ๕ คนหนีไปได้นั้น ให้เอาผู้คุมเปนโทษตามบทพระอัยการ

แต่นสับไปเมื่อหน้า ถ้าแลข้าหลวงผู้รักษาเมือง ผู้รั้งกรมการหัวเมืองใดๆ พิจารณาผู้ร้าย ให้มอบผู้ร้ายให้ผู้เปนพนักงานให้จำจองผู้ร้ายไว้จงมั่นคง อย่าให้ผู้ร้ายหลบหลีกหนีไปได้ แล้วให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแต่งให้ตรวจดูเนือง ๆ ทั้งกลางวันกลางคืนอย่าให้ขาดได้ ถ้าแลผู้ใดจำผู้ร้ายนั้นไว้หมิ่นมั่นคงทำโลเลผู้ร้ายหนีไปได้แต่คนหนึ่งไซ้ จะเอาผู้จำจองผู้ร้ายเปนโทษเหมือนโทษผู้ร้าย แลจะเอาผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเปนโทษด้วย ให้ข้าหลวงผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการส่งตัวผู้จำผู้ร้ายให้หนีนั้น แล้วให้รับราชบาทเอาบุตรภรรยาแลทาย {ชาย / หญิง} ทรัพยสิ่งของตามมีนั้นส่งลงมาณกรุง ๆ แลลูกเมียทาย {ชาย / หญิง} นั้นจะเอาจ่ายเปนรบาท

แลให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการทำตามกฎนี้ทุกประการ

กฎให้ไว้ณวัน ๙ ๗ ๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๘๓ ปีฉลูตรีนิศก

8

๓ ด้วยทรงพระกรุณาสั่งให้กฎหมายบอกแก่ผู้บันดาได้ว่าความในกรุง ฯ แลหัวเมืองเอกโทตรีจัตวาแขวงจังหวัดทั่วปวง

ถ้ามีผู้ร้ายลักช้างม้าผู้คนโคกระบือทรัพย์สิ่งใด ๆ เป็นกระทรวงนครบาลได้ว่า เจ้าทรัพย์ทำหนังสือหาให้พิจารณาเนื้อความให้แล้วก่อน ถ้าโจทหาหมิเป็นสัจพิจรณาหมิได้เป็นสัจเป็นธรรม จึงให้จำเลยหาอาชูาอุทอรแก่กระลาการแลเจ้าทรัพย์ซึ่งหาหมิเป็นสัจพิจารณาหมิเป็นธรรมนั้น ถ้าโจทหาเป็นสัจ กระลาการพิจารณาเป็นธรรม แลจำเลยซึ่งโจทหาเป็นผู้ร้าย แลพวกเพื่อนผู้ร้ายเห็นความจะแพ้ แลหาอาชูาอุทอรแก่เจ้าทรัพย์แลกระลาการจะให้ลงโทษจงหนัก ถ้าจำเลยพวกจำเลยเห็นความจะแพ้ แลเข้ามาเอาตราในกรมใดออกไปเบิกความไซ้ อย่าให้กรมนั้นให้ตรา ถ้าพิจรณายังไม่สำเร็จ จำเลยพวกจำเลยยื่นฟ้องแก่ผู้ใดว่าความอาชูาอุทอร รู้ว่าเป็นความนครบาลพิจรณายังไม่สำเร็จรับหนังสืออาชูาอุทอรหากระลาการแลเจ้าทรัพย์ไซ้ จะให้ลงโทษแก่ผู้นั้นจงหนัก

กฎให้ไว้ณะวันประหัศเดือนญี่แรมสองค่ำ จุลศักราช ๑๐๙๔ ปีขานจัตวาศก

๔ ด้วยออกหลวงราชโยธาเทพรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ให้มีกฎไว้แก่มหาดไทกระลาโหมนครบาลกรมวังตำรวจในตำรวจนอกทหารในมหาดเลกชาวที่ ผู้นั่งกำกับกระลาการแลกรมการ ด้วยทรงพระกรรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ดวยออกหลวงรองเมืองแลขุนงำเมือง เมอพจรณาผู้ร้ายแลผู้ร้ายซัดภวกเพอนซึ่งไปทำร้ายด้วยกันนั้น แลอ้ายรอดผู้ร้ายนำจับตัวนายสังหมิได้ภบ แลจับเอานายอินบ้านสกัดน้ำมันตการขุนโลกแล้วกลับมาถึงบ้านญี่ไร่ แล้วว่าอ้ายรอดชเอาอ้ายมว่าเปนพวกอ้ายสังผู้ร้าย แลขุนงำเมืองจับเอาอ้ายมมา แลหลวงรองเมืองแลขุนงำเมืองนั่งกำกับพิจรณาด้วย แลหลวงรองเมืองเปนผู้ใหญ่หมิได้เหนผิดแลชอบ แลหน่วงเหนียวเกาะเอาอ้ายอินอ้ายมี หมิได้ใต่ถามให้มั่นคงจง ทรงพระกรรุณาสั่งว่า ให้ถามหลวงรองเมืองให้ถาม

ขุนงำเมือง ๆ ให้การว่า มีคำผู้ร้ายซัด {อ้ายอิน / อ้ายมี} ว่า
เป็นพวกอ้ายสังผู้ร้าย ครั้นเอาคำผู้ร้ายซึ่งซัดนั้นดู แล
คำถามนั้นจะได้ว่าอ้าย {อิน / มี} นั้นเป็นบ่าวไพร่ข้าไทผู้ใด
แลอยู่บ้านใดตำบลใดหามิได้ แลมิได้ผูกอ้ายผู้ร้าย
หญิกเลบไว้ให้มั่นคง แลเห็นว่าคำถามอ้ายผู้ร้ายสิอยู่
แก่กระลาการ จะเซียมสอนอ้ายผู้ร้ายให้ซัดเอาอ้าย
{อิน / มี} แลกระลาการจะเขียนดัดแปลงใส่ชื่อลงไว้ใน
คำถามดุจฉนี้ได้อย่านั้น ไม่เหนมั่นคงในกระลาการ จึง
ทรงพระกรุณาให้ลงพระราชอาญาตีถาม {หลวงรองเมือง / ขุนงำเมือง}
หนักหนา หลวงรองเมืองขุนงำเมืองให้การษารภาพ
ว่าเกาะอ้าย {อิน / มี / ดี / แก้ว / ผน} คิดจะเรียกเอาค่าฤชากระลาการ
แบ่งปันกัน ถ้าแลผู้มีชื่อมาติดตามว่ากล่าวบลบาน
ให้ปันสิ่งใดแล้วก็จปล่อยเสีย จะเอาแต่เงินเปนอนา
ประโยชน์เองนั้น ทรงพระกรุณาฯ สั่งว่า

แต่นเสบไปเบื้องหน้า ให้กระลาการผู้ได้พิจรณา
เนื้อความผู้ร้าย อย่าให้ทาดุจหนึ่ง หลวงรองเมือง ขุนนำเมือง ฉน
ถ้าแลผู้ร้าย คบ พวก เพื่อนไปปล้นสดม ฉกลัก เอาพัศดุ
ทองเงิน เครื่อง อะยะมาณของ สมณะชพราหมณะ อนา
ประชาราษฎรแลผู้ไปกิจราชการ แลลูกค้าพานิจทางบก
ทางเรือแลตีเกียรแลหาบคอน จับได้แต่คนหนึ่งสองคน
พิจรณาเปนสัจว่าเปนผู้ร้าย ให้การซัดพวกเพื่อนว่า
ได้คบหากัน ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ คนถึง ๕ ๑๐ คนไปปล้นสดมฉกลักเอา
พัศดุทองเงิน เครื่องอะยะมาณของสมณะชีพราหมณ
อนาประชาราษฎร ให้กระลาการพิจารณาผู้ร้ายซักถาม
เอาคำให้การซักไว้ให้แจ้งว่า อ้ายมีชอคบหากันไป
ทำร้ายทั้งนี้ชอใดเปนบ่าวไพร่ของผู้ใด พ่อแม่พี่น้องลก
เมียชอใด ถ้าแลอ้ายผู้ร้ายให้การว่ามีรู้จักมุนนายพี่
น้องลูกเมียพ่อแม่พี่งคบหากัน ให้กระลาการซักถามว่า
อ้ายมีชอนั้น ขาวดำต่ำสูงรูประพันมีบาดแผล มีสะหลัก
สำคัญประการใด บ้านเรือนนั้นอยู่ที่ไหนค่างเรือนผู้ใด

เรือนนั้นเลกใหญ่เสาไม้จริงฤาไม้ผ่า ฝาเรือนนั้นทำ
ด้วยอันใด แลเรือนนั้นทับฤากระท่อม มีขหัอง
อยู่ค่างวัดวาอารามเปนประการใด ให้อายผู้รายให้
การจงแจ้ง เทียบแล้วเอาค่าเดิมนั้นผกไว้ให้อายผ้าย
หญีกเลบเอาไว้ให้มั่นคง จึงให้อายผู้รายซึ่งซัดน้ำไป
จับอายผู้รายมาชอต้องต่าบลต้องรูประพันซึ่งให้การไว้
อยู่ในคำถามทังนี มาพิจรณาตามคำอายผู้รายนั้นเถิด
ถึงว่าอายผู้รายซัดทังนจะสะ ค้ง เทือน จะละถ่นถาน
บ้านเรือนหลบหลีกหนีไปก็ดี จะได้สบสาวบาดหมาย
ให้ส่งตามคำอายผู้รายซัดไว้ทังนี

ถ้าพวกมันหมรับแลผู้รายซัดแต่ปากเดียว อย่า
เพ่อให้กระลาการเยียร ให้เอาไว้ให้มั่นคง แล้วให้
อายผู้รายนำสบสาวเอาพวกซัดไว้ด้วยกันนั้นมาพิจรณา
สืบไป ถ้าอายผ้ายมาชอนำสบสาวได้ตัวมาพิจรณา
ถ้ารับเปนสัจแล้วให้การต้องคำอายผู้รายซึ่งซัดไว้แต่
ก่อนนั้นว่า ผู้รายนั้นเปนพวกได้คบกันไปทำร้ายแก่ผู้
นนบ้านนนต่าบลนั้น แลผู้รายซัดซาเข้าอกคน ๒๗
คนขึ้นไป ต้องคำอายผู้รายซึ่งซัดแต่ก่อนจริงแล้วให้

กระลาการผู้พิจรณาเอาอายมชอชงผู้รายชัดถามหมิรับ นั้นผูกเข้าเฆียร ถ้าโจรผู้ชัด ๆ พวกเพื่อน ๆ หมิรับ ให้เฆียรโจรต้นชัด ๓ ยก ถายันคำอยู่จึงให้เฆียร พวกเพื่อนซึ่งต้องชัดนั้น ๓ ยก ถ้ายันคำให้กรมพระนครบาลพิเคราะดูโทษ ให้ผ่อนโทษตามบทพระอายการ ถ้าเปนสัจแล้วให้เฆียรสับไป เอารูประพันสำคัญเปนของเจ้าทรัพย ต้องรูประพันทรัพยของเจ้าทรัพยชงตราสั่นไว้เปนมั่นคง แล้วจึงให้พิจรณาสับไป

แลให้กระลาการผู้ได้พิจรณาความอายผู้ราย เร่งทำตามพระราชกำหนฎ ชงทรงพระกรรุณา ฯ กำชับห้ามปรามไว้นให้มั่นคง ผู้รายกลับเนอความพลิกแพลงเอาไปร้องพ้องโรงสานแลศาลา ให้กราบทูลพระกรรุณาแลทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวายกล่าวโทษกระลาการว่าทำหมิต้องด้วยกฎ แลเปลี่ยนชื่อเปลี่ยนตำบล หมิต้องด้วยรูประพันสำคัญ แลทรงพระกรรุณา ฯ สั่งให้ถามกระลาการแลแพ้แก่โจท จะเอากระลาการเปนโทษตามโทษาณุโทษ

แลให้มหาดไทยกระลาโหมกฎหมายบอกแก่กระลาการผู้ได้พิจรณาผู้ร้ายให้ทำตามรับสั่ง บัดนี้ถ้ากฎหมายมิทั่วจะเอาผู้กฎหมายบอกเปนโทษ ถ้ากฎหมายบอกทั่วแล้วผู้ใดมิได้กระทำตามกฎ แลมีผู้เอาเนื้อความมาว่า จะเอาผู้นั้นเปนโทษตามกฎ

กฎให้ไว้ ณ วันศุกระเดือนยี่ แรมสิบเบดค่ำ จุลศักราช ๑๐๙๙ ปีมะเมียอัฐศก

๕ กฎให้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่าแลมีโจรปล้นเรือนแห่งใดฆ่าฟันเจ้าทรัพยตายในจังหวัดแขวงเมืองใด ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแลชาวบ้านจับเอาตัวผู้ร้ายให้ได้ ถ้าแลผู้รั้งกรมการชาวบ้านเอาตัวผู้ร้ายมิได้ไซ้ ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแลชาวบ้านใช้ทุณทรัพย ซึ่งผู้ร้ายปล้นของรายฎรไปนั้น ถ้าผู้ร้ายปล้นฆ่าเจ้าทรัพยตาย แลจับเอาตัวผู้ร้ายมิได้ไซ้ ให้ไหมเอาผู้รักษาเมืองผู้รั้ง

กรมการแลชาวบ้านตามทำเนียมฆ่าพันกันตาย จำเมืองเสียสองส่วน แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเสียส่วนหนึ่ง ชาวบ้านเสียส่วนหนึ่ง

แลให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการทั้งหลายทำตามกฎหมายจงทุกประการ ถ้ามิได้กระทำตามกฎหมายนี้ แลผู้ร้ายปล้นฆ่าพันเจ้าเรือนเจ้าทรัพยตาย แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการชาวบ้านเอาตัวผู้ร้ายมิได้ แลมิได้ใช้ทุณทรัพยแก่ราษฎรทั้งหลายไซ้ จะให้มีโทษแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแลชาวบ้านโดยโทษาณโทษกฎให้ไว้ ณะวันอังคารเดือนแปดแรมเก้าค่ำ จุลศักราช ๑๐๙๓ ปีกุญตรีนิศก

6

๖ กฎให้แก่ขุนงำเมืองราชปะหลัด แลขุนพัศดีนายภดาษนายพุทำมรงซึ่งได้จำโจรลักพระโจรปล้นสดมลักช้างลักม้าเปนสัจไซ้จำ ๕ ประการ ขอคาโซ่รัดตรวญร้อยเท้าร้อยคอไว้ในคุกขานยามตามทำเนียม ถ้าโจรโห้การชัดพวกปล้นสดมยังมิได้ถาม ๆ แล้วมิรับแลหมายฉะโหนฎฎีกามิได้ตัว ได้แต่ลูกเมียบิดามานดา

พี่น้องนายหมวดสะมุบาญชัยมาไซ้ ให้จำไว้ในคุก ถ้าโจรหนีมุนนายเปนขุนหมื่น แลมีบันดาศักไซ้ ให้เกาะไว้ณสารนครบาลกว่าจะได้ตัวโจรนั้น

อนึ่งมีผู้ทำหนังสือร้องเรียนกฎหมายว่า โจรปล้นสดมเปนสาเหตุด้วยผู้ใด ๆ แลเอามาพิจารณาคำมันพิรุทไซ้ ให้จำไว้หน้าคุก

อนึ่งถ้าแลไปเอาโจร ๆ นั้นหามิได้ตัวแลได้

พ่อ
แม่
พี่
น้อง
พ่อตา
แม่ยาย

โจรนั้นมา ถ้าแลชายให้ใส่คาไว้ ถ้าแลหญิงให้ใส่ขื่อไว้หน้าทับพะทำมรง

กฎให้ไว้ณะวัน ๑๓ ค่ำจุลศักราช ๑๐๕๔ ปีชวดจัตวาศก

7

๗ กฎให้แก่ออกญายมราชฯด้วยพระศรีทรัพญาธิราชเสนาธิบดีสีเสาวะภักรับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ สั่งว่า

แต่นสับไปเมอหน้า ผู้ร้ายปล้นสดมมแลทำร้าย
ท่านประการใด ๆ เจ้าภาพจับได้ส่งกรมพนะครบาล
ถามซัดเพื่อนปล้นสดมด้วยกันเท่าใดเอาตัวมาถาม ถ้า
มิเปนสัจ อย่าให้เอาหัวเบยเชิงประกันแก่ผู้มชื่อซ่ง
มิเปนสัจนั้นเลย

อนึ่งกรมพระนครบาลไปเอาตัวซ่งอ้ายผู้ร้ายซัด
นั้น เกบเอาทรัพยสิ่งของ ๆ เขามาให้คนให้เขาซ่งผู้ร้าย
ซัดมิเปนสัจนั้นจงสันเชิง อย่าให้เรียกเอาหัวเบยแล
เชิงประกันแก่ผู้หาความผิดมิได้นั้น

แลให้ออกญายมราชบอกกรมพระนครบาลจงทั่ว
ให้ทำตามกฎนจงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิกระทำตามรู้
เหนประการใด จะให้ลงโทษแก่ผู้นั้นจงหนัก

กฎให้ไว้ณวัน ๕+๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๐๕๘
ปีมะโรงนักสัตอัฐศก

๘

๙ กฎให้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมือง

๙๓๐

ทั้งปวงให้กฎหมายบอกแก่พระสงฆราชาคะณะ

อธิการอนุจรฝ่ายคันทธุระวิปัสนาธุระปากใต้ฝ่ายเหนือ
ชั่งบันดามีข้าพระโยมสงฆทั้งปวง

ข้าพระพุทธบาทอยู่บ้านสาระพัด แลบ้านหมอ
ตลาดน้อยบ้านบางโขมดนั้น คบหากันทำโจรกำมือ
ผู้มีชื่อตายถึงห้าหน แลมีผู้เอาเนื้อความมาว่ากล่าว
แก่กรมพระนครบาล ๆ จึงให้มีตราขึ้นไปให้กรมการ
เมืองสระบุรีส่งขุนยุกกระบัตรซึ่งเป็นนายข้าพระให้ส่ง
ไอ้ผู้ร้ายมีชื่อเจดคนนั้น แลขุนยุกระบัตรขัดขวางมิส่ง
แลกระลาการเมืองสระบุรีจึงบอกหนังสือลงมาถึง
กรมพระนครบาล ๆ จึงเอาเนื้อความกราบทูลพระ
กรรุณา จึงทรงพระกรรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือ
กระหม่อมสั่งว่าให้มีตราพระราชสีห แลให้ตำรวจใน
ขึ้นไปเอาตัวขุนยุกระบัตรข้าพระนั้นลงมา ให้เร่งเอา
ตัวไอ้ผู้ร้ายเจดคนนั้น ตำรวจในเอาตราไปวางแก่
กรมการเมืองสระบุรี จึงหมายให้ขุนจ่าเมืองขึ้นไป
ส่งขุนยุกระบัตร แลขุนจ่าเมืองส่งยุกระบัตรให้
ข้าหลวงผู้ถือตราแล้ว ๆ ผู้ถือตราจึงภาขุนยุกระบัตรไป
หาพระมงคลเทพ ๆ เจรจาว่ากล่าวด้วยผรุษวาจาขัดขวาง

มิให้ได้ตัวขุนยุกระบัตรมา เอาต้นตราพระราชสำหไว้
พระท้ายน้ำผู้ว่าท้มหาเทพจงเอาเนอความกราบทูลพระ
กรรุณา จงทรงพระกรรุณาให้ข้าหลวงมชอขนไปจำขุน
ยุกระบัตร ๆ หน่ ครั้นสับได้ขุนยุกระบัตร ๆ ให้การ
ว่า พระมหามงคลเทพให้นายอินขนไปบอกว่าข้าหลวง
ขนมาเอาตัวขุนยุกระบัตร ให้ขุนยุกระบัตรหลบเสย
แลขุนยุกระบัตรหน่ทั้งน เหตุถ้อยคำพระมหามงคล
เทพให้ไปบอก แลเหตุดังนถาขุนยุกระบัตรไม่หน่
โทษขนยกระบัตรก็จไม่ผิดหนัก แลขนยกระบัตรพ้ง
ถ้อยคำพระสงฆแลหน่ไปนั้น ถ้าจะใส่ด้วยพระอายการ
โทษขุนยุกระบัตรถึงฟ้นตอริบเรือน โทษหนักกว่า
ช่งไม่หน่นั้นเปนหลายเท่า ทั้งนเพระขุนยุกระบัตร
เชื่อถ้อยคำพระสงฆจึงได้ความผิดถึงเพียงน แลส่วน
ฝ่ายข้างพระสงฆนั้น เหตุด้วยกาสาวะพัตรพระพุทธเจ้า
หุ้มกายอยู่ ครั้นทรงพระกรรุณาให้ว่ากล่าว ถ้าผิด
แลชอบตามเนอความสำหรับแผ่นดินนั้น ก็ทรงกาษา
วะพัตรพระพุทธิเจ้าอยู่ แลข้างผู้ช่งมิได้เหนผิดแล
ชอบทำตามถ้อยคำพระสงฆ ก็ได้ความผิดแก่ตัวดุจ

หนึ่งขุนยุกระบัตรฉน แลจะให้พระสงฆมระคนว่ากล่าว
อยู่ด้วยข้าราชการข้างฆฆะราวาดนั้นมิได้ ถ้าเปนคน
หิณะบัญาเหนว่าพระสงฆเข้าช่วยอยู่แล้ว แลทำตาม
ถ้อยคำพระสงฆนั้นก็จะเปนมนทินในสิกขาบทแก่เจ้า
ภิกษุรูปนั้น ด้วยสมเดจ์พระสรรเพชูพระพุทธเจ้า
บัญญัติสิกขาบทไว้ในอทินาทานนั้นเปนอันสุขุมภาพ
หนัก แลพระภิษุฆ่งมีสติอันน้อย มิได้พิจารณาให้
ละเอียดตามสิกขาบท แลทำเอาตามอัตโนมัติให้ผิด
จากพระพุทธบัญญัตินั้น ก็จะทำลายเสียซึ่งสัลสังวรม
ทันรู้ตัว แลบัดนี้สมเดจ์พระมหากระษัตราธิราชเจ้าทรง
ทศพิทราชธรรมอันมหาประเสริฐ ทรงพระมหากรุณา
จะให้พระสงฆเจ้าปรายจากมุนทินในสังวระสิล แลจะ
ให้พระสาศนารุ่งเรืองไปกราบท้าวห้าพันพระวะยา จึง
มีพระราชโองการโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า

แต่นี้ไปเมื่อหน้า อย่าให้พระสงฆเล่วงเข้าว่า
กล่าวอยู่ด้วยเหตุอันมิต้องด้วยกิจ ก็จะเสียประโยชน
สองประการ ฝ่ายข้างสมณก็จะเปนอันตรายในสิกขา
บท ฝ่ายข้างฆราวาษนั้น ครั้นพระสงฆเข้าขัดขวาง

ว่ากล่าวอยู่ด้วย เกรงในสมณเหตุข้างในราชการ สำหรับแผ่นดินนั้น ก็จะขัดขวางเสียราชการไป แล ให้พระสงฆว่ากล่าวในข้าพระโยมสงฆนั้น โดยการจะ ปฏิสังขรณวัดวาอารามพระพุทธรูปพระเจดีย์ ถากทราย ดายหญ้าษาระพะการบำรุงพระสาศนาให้รุ่งเรือง แล การนอกกว่านพระสุรัสวดีแลกรมการจะบาดหมาย แล มิตรามาทอดเกนข้าพระโยมสงฆไปจ่ายก็ดี แลมีผู้จำ โนฎว่าข้าพระโยมสงฆเปนลูกหมู่อันก็ดี แลวิวายแก่ กันกับหม่อนด้วยผ่ายบิดามานดาเดียวกัน กับหม่ข้าพระ สงฆนั้น ก็ให้สงฆผู้เปนเจ้าอธิการเข้ารู้เหนเข้าว่ากล่าว ด้วยเนอความแต่เท่าน แลซ่งเนอความนอกกว่าน อย่า ให้พระสงฆล่วงเข้ารู้เหน ว่ากล่าวด้วยเลย เปนอันขาด ทีเดียว

อนึ่งถ้าแลจะมบาดหมายแลตราให้ส่งข้าพระโยม สงฆเปนผู้ร้ายก็ดี แลข้าพระโยมสงฆวิวายแก่กัน แล ร้องพ่องแก่กัน ซ่งจะเสียวัดฤบัดไจยสาระพเนอ ความทังปวงซ่งพระสงฆเข้ารู้เหนว่ากล่าว แลเปนอัณะ รายในศิกขาบทนั้นก็ให้แต่ขุนหมื่นข้าพระนายบิศนาย

โยมว่ากล่าวแก่กัน อย่าให้พระสงฆเข้าล่วงรู้เหนว่า กล่าวด้วยแต่ข้อใดข้อหนึ่งได้เปนอันขาดทีเดียว ถ้าแลพระสงฆเจ้าอธิการรูปใดมิฟัง ทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนฎกฎหมายแต่ข้อใดขอหนึ่ง พิจารณาเปนสัจจะเอาญาติโยมสงฆรูปนั้นเปนโทษ อันพระสงฆเลมิดพระราชกำหนฎกฎหมายนั้น ฝ่ายขุนหมื่นข้าพระโยมสงฆก็อย่าให้เอาเนอความซึ่งห้ามนให้พระสงฆเข้าว่ากล่าวรู้เหน อย่าให้ทำผิดด้วยพระราชกำหนฎกฎหมายจะเอาข้าพระโยมสงฆเปนโทษด้วย

ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการกฎหมายบอกแก่พระสงฆแลข้าพระโยมสงฆจังหวัดแขวงเมืองนั้นจงทั่ว ถ้าบอกมิทั่วจะเอาผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเปนโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ ณะ วัน อาทิตย เดือน ญี่ แรม แปด ค่ำ จุลศักราช ๑๐๔๔ ปีมะเสงนพศก

๔ ด้วยออกญาพลเทพรับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ สั่งว่า

ข้าหลวงผู้ไปราชการแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
แลหลวงขุนหมื่นข้าส่วยซ่องกองช้างผู้ถือตราภูมคุ้มห้าม
ทั้งปวงย่อมแต่งให้บ่าวไพร่สมักภักพวกสมกำลังของตัว
ไปลักช้างม้าโคกระบือเรือแพนาวาผู้คนข้าไทบ่าวไพร่
ของผู้มีชอ แล้วย่อมไปให้กฎหมายไว้แก่สมภักนัก
การว่า ผู้ร้ายลักมาไล่จับผู้ร้ายหนีไป ได้กฎหมายบอก
กล่าวไว้เปนพญาณ ครั้นเจ้าของมาพบขัดไว้หมิให้
คิดอ่านเอาข้าไถ่บ้าง เนอความทั้งนี้เคืองลองทุล
พระบาทเนือง ๆ จึงทรงพระกรุณาให้มีกฎหมายไว้ทุก
หัวเมืองสืบไปเมือหน้า

ถ้าแลช้างม้าโคกระบือเรือแพนาวาผู้คนข้าไท
ของผู้ใด ๆ ปล่อยปละอยู่กัด หลบหลีกซุ่มซ่อนอยู่
กัด ห้ามอย่าให้จับคบหาไอ้เปนอันขาดทีเดียว ถ้า
แลหมิพังดุจหนึ่งแต่ก่อนไซ้ ให้เอาผู้จับช้างม้าโค
กระบือเรือแพนาวาผู้คน เปนโทษเหมือนหนึ่งผู้ร้ายลัก
ช้างม้าโคกระบือเรือแพนาวาผู้คนนั้น
ให้สัศดิหมายจงทั่วตามรับสั่ง
กฎให้ไว้ณะวัน ๕ + ๑ ค่ำจุลศักราช ๑๑๐๒

ปีวอกนักสัตโทศก

10

๑๐ กฎให้แก่พระสุรัศวดี ซ้าย ขวา } ในนอกให้กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลมหาดเลกขอเผ้าชาวที่ข้าหลวงเจ้าต่างกรมฝ่าย หน้า หลัง } ทั้งปวงให้บอกแก่บุตรภริยาญาติพี่น้องภักพวกสมกำลังบ่าวไพร่ให้รู้จงทั่วด้วยอย่าผู้ร้ายฉกลักเอาพระพุทธรูปหุ้มทองหุ้มเงินมาลอกเอา ทอง เงิน } แลเชดเอาทองคำเปลวซึ่งปิดพระพุทธรูปพระสัดถูบเจดีย์ เลกเอาดบุกซึ่งหุ้มพระเจดีย์แลช่อฟ้าบันลมพระวิหารกานบูเรียนแลดายพนพระวิหาร แลฉกลักเอาเครื่องของๆหลวง แลฉกลักปล้นสดมเอาเงินสิ่งของๆสมณชีพราหมณอนาประชาราษฎรมานั้น ครั้นได้มาแล้วที่เปนรูปประพรรณหมิได้เกรงขาม เอาไป ขาย จำนำ } ตามรูปประพรรณนั้นบ้าง แลรูปประพรรณที่เกรงขามอยู่แล้วกลัวเจ้าทรัพย์จะจับได้ แลกลัวผู้อื่นจะรู้เห็นจะเอาเนื้อความมาว่า แลคิดอ่านคุม

หลอมดัดแปลงเสียทำเปนรูปประพรรณใหม่เอาไป

ขาย จำนำ บ้าง เอาไป ขาย จำนำ เปนลิ่มเปนแท่งบ้าง

ลางท่วาเล่น สเบย ไภย สกา เสีย เอาไป ขาย จำนำ เพลา

กลางคืนบ้าง แลผู้มีชอรับจำนำนั้นหาความพินิจ

พิจารณาหมิได้ เหนแต่ว่าราคาถูกจะได้ภาสีแก่ตัวมากกี่

ชอ รับจำนำ เอาไว้ ครั้นกระลาการจับเอาอ้ายผู้ร้ายนั้น

ได้ อ้ายผู้ร้ายให้การซัดว่า เอาไปขายเอาไปจำนำ

แก่ผู้นั้น ๆ ครั้นพิจารณาเปนสัจเอาตัวผู้ ชอ รับจำนำ เปน

โทษปรับไหมเอาว่าสมคบโจรตามพระราชกำหนฎกฎ-

หมาย แลผู้ ชอ รับจำนำ ต้องเสียเงินซ่อง ชอ รับจำนำ ไว้

นั้นชั้นหนึ่งแล้ว ก็ต้องเสียเงินเชิงประกันค่ารดชาอีก

ชั้นหนึ่งเล่า แล้วต้องปรับไหมเสียพัศดุทองเงินถ่าย

โทษตามกฎซึ่งว่าสมคบโจรนั้นชั้นหนึ่งอกเล่า แลผู้

ซื้อ
รับจำนำ } ได้ความฉิบหายยากแค้นไปด้วยเหตุฉันแต่

ก่อนเนือง ๆ มาเปนอันมาก แลครั้นธรงพระกรุณา

ตรัสเหนือเกล้า ฯ ว่า ผู้ ซื้อ
รับจำนำ } นั้นเปนคนโลภ

หาบัญญาหมิได้พลอยฉิบหายเสียเปล่า จึงมีพระราช

โองการตรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าผู้ใดจะต้องการเงินจะ

เอาสิ่งของรูปประพรรณ ทอง
นาก
เงิน } แลเครื่องทอง ขาว
เหลือง }

ดีบุกแลผ้าพรรณนุ่งห่ม แลเครื่องสาตราอาวุธแล

ช้าง
ม้า
โค
กระบือ } มาขายแลจำนำนั้น ให้เอาไปขายแลจำนำ

แก่กันในเพลากลางวัน ถ้าจะ ซื้อ
ขาย } แก่กันเพลากลางคืน

นั้น ก็ให้ ซื้อ
ขาย } แก่กันแต่เครื่อง ยา
กับข้าว
ของกิน } แล

ส่งของซึ่งเอามา ขาย / จำนำ เพลากลางวันนั้น ถ้าแล
เปนรูปประพรรณเก่าใหม่ ผู้ ชื่อ / รับจำนำ เปนคนรู้จัก
คุ้ณเคยไว้ใจกันมาแต่ก่อน เหนสมควรจเปนสิ่งของๆ
ผู้นั้น ก็ให้ชื่อให้รับจำนำกันเถิด ถ้าแลรูปประพรรณ
เปนสิ่งของต้องห่างเครื่องราชูบริโภคเปนของหลวง
ก็ดี ถ้าผิดประหลาดอยู่เหนเปน ถึม / แท่ง / ก้อน / แผน ก็ดี ถ้าเอา
มาขายจำนำเพลากลางคืนก็ดี แลประการหนึ่งผู้ซึ่ง
จะเอาสิ่งของมา ขาย / จำนำ นั้นแปลกหน้าหมิรู้จักกันจะ
เอาสิ่งใดมายัน ขาย / จำนำ ไซ้ ให้เอาสิ่งของทั้งตัวคน
นั้นไปว่าแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงหมื่นขุนเสมียน
ทนายซึ่งเปนใหญ่อยู่ในบ้านนั้นให้ไถ่ถามสืบดู ถ้าแล
เหนถ้อยคำพิรุทอยู่เหนว่าจะเปนของผู้ร้ายฉกลักมาไซ้
ก็ให้เอาสิ่งของทงงตัวคนนั้นเข้าไปยังกรมพระนครบาล
ให้กรมพระนครบาลเอารูปประพรรณสิ่งของหนักเบา

นั้นใส่ด้วยตราสัน ถ้าต้องด้วยตราสันแล้วก็ให้กรม
พระนครบาลหาเจ้าทรัพยมาถาม ถ้าให้การยั่งยืนว่า
เปนสิ่งของ ๆ เจ้าทรัพยหมั้นคงแล้ว ให้กรมพระนคร
บาลเรียกเอาทานบนแก่เจ้าทรัพยแลผู้เอาสิ่งของมา
ขาย
จำนำ } ไว้ทั้งสองข้างให้หมั้นคง จึงพิจารณาสืบสาวไป
ให้เหนเทจ์แลจริงประการหนึ่งถ้าผู้เอาสิ่งของ ขาย
จำนำ }
นั้นว่า หมิได้เปนเจ้าของเปนของผู้อื่นวานไปให้ช่วย
ขาย
จำนำ } ไซ้ ก็ให้เอาสิ่งของแลทั้งตัวผู้เอาสิ่งของมานั้น
ให้นำไปสืบถามเจ้าทรัพย ถ้าแลเจ้าของมันรับเหนสม
ควรว่าของ ๆ ผู้นั้นให้เอามา ขาย
จำนำ } จริงแล้ว จึงให้
ซื้อ
รับจำนำ } เอาไว้ ถ้าแลถ้อยคำผู้เอาของมากับผู้ว่า
เปนเจ้าของนั้นผิดเพียนหมิต้องกันเหนพิรุทเปนข้อเนอ
ความใหญ่ ประการหนึ่งภูมถานผู้นั้นหมิสมว่าจมสิ่ง
ของถึงเพียงนั้น เหนว่าจะเปนของผู้ร้ายลักฉกมาไซ้
ก็ให้เอาสิ่งของ ทั้งตัว คน นั้น เข้าไป ส่ง ให้แก่กรมพระ
นครบาลพิจารณาดูผู้ ซื้อ
รับจำนำ } นั้นอยู่ในท้องที่อำเพอ

จังหวัดทัง ๔ แขวงแลหัวเมืองใด ๆ นั้น ให้เอาเนื้อความไปว่าแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ แลแขวงนายบ้านนายอำเพอนั้น ให้พิจารณาว่ากล่าวตามเรื่องราวว่ามาทังนี้

อนึ่งถ้าผู้ {ซื้อ / รับจำนำ} นั้น ไม่รู้ว่าเปนของผู้ร้ายฉกลักปล้นสดมมาแลได้ {ซื้อ / รับจำนำ} ไว้ก่อนแล้ว แลรู้เนื้อความเมื่อภายหลังว่า กรมพระนครบาลแลกระลาการกรมใด ๆ เกาะเอาเจ้าของแลผู้เอาของมา {ขาย / จำนำ} นั้นไปพิจารณาเนื้อความผู้ร้ายไซ้ ก็ให้ผู้ {ซื้อ / รับจำนำ} ของไว้นั้น เอาสิ่งของไปบอกแก่กระลาการผู้ได้พิจารณา ให้ใส่ดูกับตราสันแลกำกฎหนังสือพ่องของเจ้าทรัพยนั้น ถ้าแลต้องกันก็ให้ {นครบาล / กระลาการ} ถามเจ้าทรัพยดู ถ้าแลเจ้าทรัพยรับว่าเปนของเจ้าทรัพจริงแล้ว ก็ให้ถามอ้ายผู้ร้ายว่ามา {ขาย / จำนำ} เอาเงินไปมากน้อยเท่าใด แลให้ผู้ {ซื้อ / รับจำนำ} ของนั้นสะบถ

สาบานตัวจงหนักหนาว่าได้ ชื้อ รับจำนำ ของไว้เปน
เงินเท่าใดตาม สัจจริง แล้วจงให้เจ้าทรัพยไถ่เอา
ตามคำอ้ายผู้ร้าย ขาย จำนำ นั้น เพราะว่าหมิได้อำพราง
สมคบคิดเข้าด้วยอ้ายผู้ร้าย ได้เอาเนื้อความเข้ามาว่า
ตามพระราชกำหนฎกฎหมาย

ประการหนึ่ง ผู้เอาของไปช่วยจำนำกับเจ้าของ
นั้นย่อมคุ้นเคยไว้ใจแก่กัน จึงจ้างวานกันให้เอาสิ่ง
ของไปช่วย ขาย จำนำ ได้ ถ้าแลผู้ซึ่งเอาสิ่งของไปช่วย
ขาย จำนำ นั้นรู้ว่าเจ้าของต้องเกาะไปว่าเปนผู้ร้ายก็ให้
เนื้อความซึ่งเขาวานให้เอาสิ่งของไปช่วย ขาย จำนำ นั้น
เข้าไปบอกแก่กระลาการผู้พิจารณาให้กระลาการเอา
ตราสันรูปประพรรณสิ่งของมาใส่กันดู ถ้าแลผู้เอา
สิ่งของไปช่วย ขาย จำนำ นั้นให้การว่ารูปประพรรณ
สิ่งของต้องด้วยตราสันแล คำกฎหมายสือพ่อง ของเจ้าทรัพย

ไซ้ ก็ให้กระลาการหมายไปเอาตัวผู้ (ซ้อ รับจำนำ) นั้น ให้เอาสิ่งของมาใส่ด้วยตราสันแล (คำกฎ หนังสือพ่อง) ถ้าแลผู้ (ซ้อ รับจำนำ) นั้นหมิได้เกียดกันอำพราง แลเอาสิ่งของซึ่ง (ซ้อ รับจำนำ) ไว้นั้นมาให้กระลาการพิจารณาใส่ด้วยตราสันแล (คำกฎ หนังสือพ่อง) ตามสัจตามจริง ถ้าต้องกันเปนของ ๆ เจ้าทรัพยหมั้นคงแล้วก็ให้เจ้าทรัพยไถ่เอาสิ่งของนั้นกงคาซึ่งอ้ายผู้รายมา (ขาย จำนำ) นั้น ด้วยเหตุว่าผู้ (ซ้อ รับจำนำ) นั้นหมิได้เอาเนอความมาว่าเอา แต่ส่วนตัวผู้ซ้อเอาสิ่งของอ้ายผู้รายไปช่วย (ขาย จำนำ) นั้นได้เอาเนอความเข้ามาว่าตามกฎแล้วก็อย่าให้เอาตัวเปนโทษว่าสมคบโจรตามกฎแต่ก่อนนั้นเลย

อนึ่งถ้าผู้อนนอกกว่าผู้ (ซ้อ รับจำนำ) นั้นถ้าแลรู้เหนว่าผู้ใดเปนผู้ร้ายกด แลรู้ว่าผู้ใด (ซ้อขาย รับจำนำ) ของอ้ายผู้ร้าย

ไว้ก็ดี ถ้าแลเอาเนื้อความมาว่าแก่กรมพระนครบาล กระลาการกรมใด ๆ ก็ดี พิจารณาเปนสัจ ได้เนื้อความเพราะถ้อยคำของผู้นั้นมาว่ากล่าวแนะนำก็ให้กระลาการในกรมพระนครบาลเอาทรัพย์ของเจ้าทรัพย์ ซึ่งผู้ร้ายลักไปพิจารณาคืนมาได้นั้น ตีค่าออกแล้วให้แบ่งออกเปน ๓ ส่วน ให้เปนบำเหน็จแก่ผู้เอาเนื้อความมาว่านั้นส่วนหนึ่ง ถ้าแลเปนเครื่องราชูปโภคสิ่งของต้องหย่าง แลเงินดีบุกหุ่มพระพุทธรูป สัทธุบ เจดีย์ ฉ้อพาบ้านลมดาษพนพระวิหารการบุเรียน จะพระราชทานบำเหน็จให้ตามสมควร ด้วยเหตุว่าผู้นั้นมิได้เข้าชอบด้วยอ้ายผู้ร้ายเจบร้อนด้วยพระราชกำหนดกฎหมายมิน้ำใจเอาเนื้อความมาว่า

อนึ่งถ้าสิ่งของซึ่งมาใส่กับตราสินั้น ถ้ามิต้องกันก็ให้กระลาการในกรมพระนครบาลกฎหมายแต่หลวดลายรูปประพรรณหนักเบาสิ่งของนั้นไว้ แล้วให้ถามผู้ซึ่งเอาสิ่งของมานั้นดูให้รู้ว่าอยู่บ้านไหน เปนบ่าวไพร่ของผู้ใด ให้เขียนจดหมายเอาถ้อยคำไว้จงหมั้นคง

แล้วส่งสิ่งของให้แก่ผู้เอาสิ่งของมานั้นคืนไป อย่าให้กระลาการเรียกเอาพัศดุทองเงิน แต่เพียงหนึ่งขึ้นไป แก่ผู้เอาสิ่งของไป {ขาย จำนำ} แลผู้ {ซื้อ รับจำนำ} ไว้ ซึ่งได้เอาเนื้อความกับสิ่งของเข้ามาว่าตามพระราชกำหนดกฎหมาย

ถ้าผู้ {ซื้อ รับจำนำ} ของอ้ายผู้ร้ายเกียดกันอำพรางไว้หมิได้เอาสิ่งของ ๆ อ้ายผู้ร้ายซึ่งซื้อรับจำนำไว้มาส่งให้กระลาการ พิจรณาใส่ด้วยตราสัน แลคำกฎหนังสือพ้องกัด แลผู้ {ซื้อ รับจำนำ} ของอ้ายผู้ร้ายอยู่บ้านย่านไกลกันกับอ้ายผู้ร้าย กับซึ่งผู้เอาสิ่งของอ้ายผู้ร้ายมาขายจำนำกัด ถ้าแลรู้เนื้อความว่าเจ้าของแลผู้เอาของมา {ขาย จำนำ} ต้องเกาะไปด้วยเนื้อความอ้ายผู้ร้ายแล้ว มิได้เอามาว่าตามกฎนั้น จะเอาตัวเปนโทษเท่าผู้ร้าย เพราะว่าผู้ {ซื้อ รับจำนำ} ของอ้ายผู้ร้ายซึ่งอยู่ต่างบ้านตามย่านไกลกันกับอ้ายผู้ร้ายกับผู้ช่วย {ขาย จำนำ} ของอ้ายผู้ร้ายนั้นรู้เนื้อความแล้ว หมิได้เอามาว่ากล่าวตามกฎหมาย ก็ให้

ปรับใหม่เอาตัวเป็นโทษว่าสมคบโจรตามกฎแต่ก่อน เหตุว่าผู้ {ชอ / รับจำนำ} ของอ้ายผู้ร้ายไว้หมิได้พิจารณา ถ้าผู้ {ชอ / รับจำนำ} ได้เอาเนื้อความมาว่าตามกฎหมายแล้ว กระลาการในกรมพระนครบาลผู้พิจารณาแลผู้ใหญ่อยู่ในบ้านหมิได้ทำตามพระราชกำหนฎกฎหมายนั้น จะเอาเปนโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ ณ วัน ๓+๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๐๓ ปีรกา ตรีนิศก

11

๑๑ กฎให้แก่พระสุรัศวะดี {ซ้าย / ขวา} ในนอกให้กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมื่นพันทนายผ่าย {ทหาร / พลเรือน} มหาดเลกขอเผ่าชาวที่ข้าหลวงเจ้าต่างกรมผ่ายหน้าผ่ายหลัง แลแขวงนายบ้านนายอำเพอ อนาประชารายฎรทังปวงจงทั่ว

ด้วยอ้ายผู้ร้ายปล้นสดมตีชิง สมณะชีพราหมณ อนาประชารายฎรทุกตำบลมากชุมขน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ลูกขุน

เจ้าพญาอภัยราชาณราฤทธิเดช
พญากระลาโหม
พญาพระคลัง
พญาพลเทพ
พญาราชสุภาวะดี
พญาสมบัติบาล
พญาราชภักดี
พญารัตนาธิเบศ
พระมหาอำมาตย์
พระอสุระเสนา
พระวิชิตณะรงค์
พระพิเรนเทพ

} ลูกขุนยาลา ๑๒

ปฤกษาแล

พระศรีมโหสถ
หลวงญาณประกาษ
หลวงเทพราชธาดา
หลวงธรรมสาตร
หลวงอัยยา

} ๒๓

ขุนราชฤทธานน
ขุนนนทะเสน
ขุนราชพินิจใจ
ขุนอาชาจัก
ขุนบุรินธร
ขุนเทพอาชา

} ลูกขุนสารหลวง ๑๑

ปฤกษาด้วยเกล้า ฯ พร้อมกันว่า อันโจรผู้ร้ายนั้นมีแต่บุราณสืบ ๆ มา แลเมื่อครั้งสมเดจพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกฎเสวยราช สมบัติครั้งนั้น เกิดโจรผู้ร้ายปล้นสดมในกรุงนอกกรุง ฯ ชุมขนทุกแห่งทุกตำบล แลพระบาทสมเดจพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสดจขึ้นปราบดาภิเศกครั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ กำชับให้สอดแนมตรวจตรา แลให้แจกพระราชกำหนฎกฎหมายห้ามปรามเปนกวดขัน ให้กองเพลงหน้าบ้านหลังบ้านระวังระไว ถ้าบ่าวไพร่ของผู้ใดซึ่งไช้สรอยอยู่นั้นเปนผู้ร้าย ก็ให้เอานายเปนโทษด้วย เดชะพระบรมโพทธสมภารปกเกล้า ฯ โจรผู้ร้ายซึ่งปล้นสดมตชิงนั้นสงบลงหลายปีมาแล้ว แลบัดนี้ผู้ร้ายซึ่งปล้นสดมกำเริบมากชุมขึ้นอีกนั้น เหตุด้วยกรมพระนครบาลเคลอนคลาทำให้อ้ายผู้ร้ายหนีไปได้บ้าง แลเอาออกใช้สรอยทำนาเลยงกระบือเลยงช้าง เหนแก่อามิสสินบนปล่อยเสียบ้าง แลทำมะดาอ้ายผู้ร้ายนั้นเปนน้ำใจกักขะละหยาบช้า ครั้นได้เคลอนคลายออกแล้วคิดอ่านคบพวก

เพื่อนกระทำโจรกำมฉกลักราษฎรต่าง ๆ เพราะเหตุ
ฉนี้อ้ายผู้ร้ายจึงมากชุกชุมขึ้น ราษฎรได้ความเดือดร้อน
แลทรงพระกรุณา ฯ จะให้อ้ายผู้ร้ายสะบงนั้น ให้
ลูกขุนทั้งบ่วงปฤกษา ๆ เห็นด้วยเกล้า ฯ พร้อมกันว่า
แต่นี้สืบไปเมื่อหน้านั้น ขอพระราชทานให้
ขุนราชศักดิ์
ขุนราชอาษา
ขุนเดโชไชย
ขุนการพิไชย
} ขุนดาบ ซึ่งเป็นพนักงานได้กำกับกรม
พระนครบาลพิจารณาแลได้ถามขับเฆี่ยรนั้น ให้มีบาญชีย
อ้ายผู้ร้ายแลคนโทษซึ่งต้องจำอยู่ณะคุก แลโทษซึ่ง
ต้องจ่ายไปเป็นหัวสิบช้าง แลกรมพระนครบาลเอา
ออกใช้ราชการในกรมนั้นไว้เป็นคู่มือด้วย แลให้ขุน
พัศดีเอาบาญชีผู้ร้าย แลคนโทษตามมีบาญชีคู่มือ
ขุนดาบนั้นมายื่นไว้มหาดไทยฉบับหนึ่ง ครั้นถึงเดือนให้
ขุนดาบตรวจดูคนโทษแลผู้ร้ายในคุกจงทุกเดือน ๆ ละ
๒
๓
} ครั้ง เมื่อจะตรวจนั้นให้ชาววังตำรวจในประแดง
จันกำกับไปด้วย แล้วให้ขุนดาบเอาบาญชีตรวจนั้น
มาใส่กับบาญชีมหาดไทย ถ้าขาดด้วยเหตุประการใด

ก็ให้ เจ้ากรม / ปลัดกรม } พระนครบาลเอาเนื้อความกราบทูลพระกรรุณา ถ้าเจ้ากรมปลัดกรมพระนครบาลนิ่งเสียหมิได้เอาเนื้อความกราบทูลพระกรรุณา ช้าอยู่ถึงสามวันจึงให้มหาดไทยกราบทูล ฯ ถ้ามะหาดไทยหมิได้กราบทูลพระกรรุณา จึงให้ขุนดาบกราบทูลพระกรรุณาจงทุกครั้ง

อนึ่งซึ่งอ้ายผู้ร้ายมีนายประกัน แลละพยศร้ายเสียแล้ว กรมพระนครบาลจัดตั้งแต่งให้เปนขุนหมื่นใช้ราชการอยู่ในกรมพระนครบาลแล้วนั้น อย่าให้ตัดหูแลศักเลย แลอ้ายผู้ร้ายโทษปล้นสดมเก่าใหม่นอกกว่านั้น ถ้าปล้นสดมครั้งหนึ่งให้ตัดหูเสียข้างหนึ่ง ถ้าสองครั้งให้ตัดหูเสียทังสองข้าง ถ้าแลสามครั้งให้ฆ่าเสีย แลบันดาอ้ายผู้ร้ายเก่าใหม่โทษเบาลงมา ซึ่งพิจารณาเปนสัจนั้น ให้ศัก หน้า / ออก } เสียตามโทษโดยพระอายการนั้นจงทุกคน อย่าให้เรียกเอาค่าศักเลย แลอ้ายผู้ร้ายโทษปล้นสดมนั้น ให้จำมันเสียทังกลางวันกลางคืนทีเดียว แต่โทษซึ่งนอกกว่านั้น จึงให้ตัดพวง

ไว้ใช้ราชการแต่กลางวัน ครั้นเพลาเยนให้จำใส่คุกไว้ ถึงจะหลบหนีออกไปได้ นครบาลปล่อยเสียก็ดี คนทั้งปวงก็จะรู้จักตัวง่าย จพิจารณาสืบสาวเอาตัวก็จะได้สดวกแล จึ่งให้มีพระราชกำหนฎกฎหมายไว้ ณ หัวเมือง ๑ ๒ ๓ ๔ ให้ประกาษแก่นายบ้านลูกบ้าน แลด่านขนอนทั้งปวงให้รู้ทั่วกัน ถ้าแลเหนตัดหูแลศัก หน้า นอก เปนคนผู้ร้ายไซ้ ให้จับกุมเอาตัวมาส่งยังกรมการแขวงแลกรมพระนครบาล ถ้าแลผู้ใหญ่นายบ้านแลชาวบ้านหมิได้จับเอาตัวมาส่ง แลพิจรณาไปจับตัวอ้ายผู้ร้ายซึ่งสำคัญนั้นได้ ณ บ้านใด จะให้เอาตัว นายบ้าน ชาวบ้าน เปนโทษถ้าจะให้มีกฎไปไว้ฉนแล้วเหนว่า อ้ายผู้ร้ายหนีไปจะขัดสน

อนึ่งผู้ร้ายโทษเบาซึ่งกรมพระนครบาลจ่ายไปเปนหัวสิบช้างแลเอาตัวออกไช้ราชการในกรมพระนครบาลนั้น ให้เอานายประกันให้มั่นคงจงทุกคน แลในหนังสือประกันนั้นให้มีเนอความไว้ว่า ให้นายประกัน

เอาใจใส่ระวังระไวยอ้ายผู้ร้ายนั้นอยู่ด้วย ถ้ารู้ระแคะระคายอ้ายผู้ร้ายซ่องตัวประกันนั้น ไปปล้นสดมทำร้ายแก่ราษฎร ให้จับเอาตัวมาส่งเสีย ถ้าแลนายประกันได้เอาตัวมาส่งก่อนไซ้ ให้ยกโทษนายประกันเสีย ถ้ามิได้เอาตัวอ้ายผู้ร้ายมาส่งก่อนไซ้ ให้เอานายประกันเปนโทษตามโทษาณุโทษ แลส่วนตัวอ้ายผู้ร้ายนั้น ให้จำมันเสียดุจหนึ่งอ้ายผู้ร้ายโทษปล้นสดมนั้น

อนึ่งอ้ายผู้ร้ายฆ่าเจ้าเรือนตายนั้น ย่อมเอาตัวส่งให้เจ้าพาบ ๆ ให้ฆ่าเสียให้ตกไปตามกัน แลเจ้าภาพซึ่งเปนคนกลัวแก่บาป ครั้นจะฆ่ากกลัวจะเปนกำม์สืบไป ก็ย่อมปล่อยกันเสียว่าจะให้บวดบ้าง แลเรียกเอาเงินค่าตัวว่าจะทำบุญไปแก่ผู้ตายบ้าง แลอ้ายผู้ร้ายเหล่านี้มิได้ละพยศอันร้ายเสีย ย่อมคบหากันไปทำร้ายแก่ราษฎรอิกเล่า จับตัวได้พิจารณาเปนสัจก็หลายคนมาแล้ว แลสืบไปเบื้องหน้าอย่าให้เอาอ้ายผู้ร้ายเหล่านี้ส่งให้เจ้าภาพเลย แลให้เอาตัวจำใส่คุกไว้กว่าจะตาย

อนึ่งซึ่งให้ขุนพัศดีทำหางว่าวอ้ายผู้ร้ายทั้งปวงมา
ยืนไว้แก่มหาดไทยใบหนึ่ง ให้รู้ว่าผู้ร้ายชื่อนั้นอยู่บ้าน
นั้นภรรยาชื่อนั้น โทษตัดหูตัดมือศักหน้าศักอกเปน
สำคัญจำอยู่ณะคุก แลติดพวงมีนายประกันออกใช้
เปนหัวสิบช้างนั้นด้วยให้แจ้ง แลให้บัดตราประจำ
หางว่าวไว้ให้มั่นคง เปนจำนวรคงแลจำหน่ายทุกปี

อนึ่งถ้าอ้ายผู้ร้ายตายก็ให้บอกแก่เวนมหาดไทย
กระลาโหมกรมวังให้ไปดูอะศภแล้วจึงให้หักจำนวน
บาญชียลงเสีย

อนึ่งคนชั่วมิได้กลัวพระราชกำหนฎกฎหมายเก่า
ใหม่บังอาจชักชวนพวกเพื่อนไปทำร้ายปล้นสดมอนา-
ประชาราษฎรขึ้นใหม่นอกกว่าอ้ายผู้ร้ายเก่านั้น ให้เอา
ตัวอ้ายผู้ร้ายเปนโทษตามกฎนั้น แล้วให้เอาบิดามานดา
พี่น้องอ้ายผู้ร้ายนั้นเปนโทษด้วย ดุจหนึ่งมุนนายอ้าย
ผู้ร้ายนั้นจงทุกคน

อนึ่งอ้ายผู้ร้ายซึ่งเปนโทษอยู่ในกรมพระนครบาล
นั้น ถ้ามิหมายรับพระราชโองการนั้น ให้กราบทูล

ฉลองก่อนต่อทรงพระกรรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งให้ส่งไป
จึ่งให้ส่งตามพระราชโองการนั้น กรมพระนครบาล
เปนนาย ๆ อำเพ่อเปนพนักงานได้กระเวนสอดแนมจับ
อ้ายผู้ร้ายทั่วทั้งในกรงนอกกรง แลทกวันนเหตว่า
สอดแนมอ้ายผู้ร้าย แลผู้จะพิทักรักษาบ้องกันอ้าย
ผู้ร้ายคลายลง อ้ายผู้ร้ายจึ่งมีน้าใจกำเริบทำร้ายแก่
ราษฎรมากชุมขึ้น ขอพระราชทานให้ขุน งำเมือง เทพลู แล
ขุนหมื่นกองกระเวนไปลาดกระเวนจงทุกวัน ถ้าต้อง
กิจราชการป่วยเจบ จึ่งให้แต่งขุนหมื่นเสมียนทะนายไป
กระเวนแทน แลให้ชาวบ้านกองเพลิงหน้าบ้านหลัง
บ้าน ทำจำหลอตามทางเดรจงทุกบ้าน แลครั้นเพลา
ค่ำให้ชาวบ้านซึ่งเปนผู้ชาย พลัดกันรักษากองเพลิงหน้า
บ้านหลังบ้าน ตามมีคนมากแลน้อยให้พลัดกันคอย
ผู้คนเดินไปมา ถ้าหาไต้เพลิงเปนสำคัญมิได้ให้จับเอา
ตัวจำไว้ ครั้นรุ่งเช้าให้เอาตัวไปส่งยังลูกขุน ณ สาลา
ให้พิจารณาดู ถ้าเหนว่ามิได้เปนผู้ร้ายแล้วก็ให้ปล่อย
เสีย ถ้าพิจรณาเหนว่าเปนผู้ร้ายจริง ให้ส่งไปยังกรม

พระนครบาลพิจารณาสืบสาวดูให้เห็นเท็จแลจริง แล กรมนครบาลซึ่งไปกระเวนนั้น ครั้นไปถึงบ้านใดตำบลใดก็ให้บอกแก่ชาวบ้านจงทุกบ้าน ครั้นเช้าให้ผู้ไปกระเวนนั้นเข้ามาบอกแก่นายเวรผู้อยู่เวรศาลาลูกขุนจงทุกวัน

ถ้าแลผู้ร้ายปล้นในกรุงนอกกรุงก็ดี ให้ชาวบ้านซึ่งอยู่ณเรือนใกล้ในสามเส้นสิบห้าวาช่วยกันรบพุ่งจับกุมเอาตัวอ้ายผู้ร้ายให้ได้ ถ้าอ้ายผู้ร้ายหนีไปทางไกลก็ให้ติดตามไป ๆ ถึงบ้านข้างหน้านั้น ก็ให้บอกแก่ชาวบ้านค่างหน้าให้ออกช่วยติดตามสืบไป ถ้าแลชาวบ้านในสามเส้นสิบห้าวา มิได้ออกช่วยติดตามรบพุ่งจับเอาตัวอ้ายผู้ร้าย ๆ เอาทรัพย์สิ่งของไปได้ ก็ให้เจ้าทรัพย์ชาวบ้านนายอำเพอนครบาลช่วยกันเสาะสางหาสืบสาวอ้ายผู้ร้ายให้ได้แต่ในสามวัน ถ้าแลผู้ใดสอดแนมจับได้อ้ายผู้ร้ายพิจารณาเปนสัจไซ้ ให้เอาทรัพย์ซึ่งผู้ร้ายปล้นเอาไปแบ่งเปนสามส่วน ให้ยกเปนบำเหน็จผู้สอดแนมจับผู้ร้ายได้นั้นส่วนหนึ่ง ส่งให้

เจ้าทรัพยแต่สองส่วน ถ้าสอดแนมหมิได้อ้ายผู้ร้าย ก็ให้เอาทรัพยซ่งอ้ายผู้ร้ายปล้นเอาไปนั้น ตั้งเปนสามส่วน ให้เจ้าทรัพยยกเสียเพราะหมิได้ระวังระไวยนั้นส่วนหนึ่ง ให้นครบาลใช้เพราะมิได้สอดแนมจับผู้ร้ายนั้นส่วนหนึ่ง ให้ชาวบ้านในสามเส้น ๑๕ วาใช้เพราะหมิได้ออกจับกุมอ้ายผู้ร้ายให้ได้นั้นส่วนหนึ่ง แลในส่วนชาวบ้านจะได้ใช้นั้นส่วนหนึ่ง ให้แบ่งออกเปน ๖ ส่วน ให้ผู้อยู่ในเส้นหนึ่งนั้นใช้ ๓ ส่วน ผู้อยู่ในสองเส้นนั้นใช้สองส่วน ผู้อยู่ในสามเส้น ๑๕ วาให้ใช้ส่วนหนึ่ง เจ้าทรัพยกรมพระนครบาลชาวบ้าน จึงจะได้เปนใจกันสอดแนมจับกุมเอาตัวอ้ายผู้ร้าย ซ่งทำร้ายแก่ราษฎรนั้น แลทรัพยสิ่งของซ่งอ้ายผู้ร้ายเอาไปนั้น เกลือกว่าเจ้าทรัพยหมิว่าตามจริง อ้ายผู้ร้ายเอาไปน้อย จะว่าเอาไปมาก ปราถนาจะให้คุ้ม ซ่งเจ้าทรัพยจะต้องยกเสียเปนบำเหนจแก่ผู้สอดแนมนั้น แลให้นครบาลผู้รับตราสั่นเอาเจ้าทรัพยทังบุตรภรรยาชายหญิงเปนคนสนิดอยู่เรือนเดียวกันกับเจ้าทรัพยนั้นให้สบถษาบาลตัว

เฉพาะพระพุทธเจ้าพระธรรมเจ้าพระสงฆเจ้า จงหนักหนาก่อนจึงให้การทรัพย์สิ่งของซึ่งผู้ร้ายเอาไปนั้นแต่ตามสัจตามจริง อย่าให้เอาเทษมาให้การกฎหมายตราสันแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ แลเจ้าทรัพย์นครบาลชาวบ้านนายอำเพอ จึงจะมีใจขะเม่นขะมักสืบสาวสอดแนมจับกุมเอาอ้ายผู้ร้าย ๆ จะเห็นว่าเจ้าทรัพย์นครบาลชาวบ้านนายอำเพ่อเปนใจสอดแนมจับกุมเปนหลายเหล่าอยู่แล้ว ก็จะเขดขามกลัวเกรง จะมิอาจทำร้ายแก่ราษฎรได้ แลบ้านในสามเส้น ๑๕ วานั้นถ้าแลหมิได้เปนผู้ร้าย แลมิได้เปนผู้ชักนำแลสมรู้ร่วมคิดด้วยอ้ายผู้ร้ายหามิได้ แลชาวบ้านทั้งนี้จะต้องแบ่งส่วนช่วยใช้ทรัพย์ของเจ้าทรัพย์อยู่ด้วย แลห้ามเสียอย่าให้ปรับไหมเอาเปนโทษเลมิดพระราชกำหนฎเลย แลอย่าให้กระลาการ กรมพระนครบาลเรียกเอาค่าเชิงประกัน แลค่าฤทชากระลาการแก่ชาวบ้าน แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เปนอันขาดทีเดียว

แลเมื่อกรมพระนครบาล จะตัดหูจะสักหน้าจะสักอกอ้ายผู้ร้ายนั้น ให้ขุนดาบไปนั่งรู้เห็นเปนพญาณด้วย

กฎให้ไว้ ณ วัน ๓+๗ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๐๕ ปีกุญ เบญศก

๑๒ กฎให้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง ๑ ๒ ๓ ๔ ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง

ด้วยพระพิไชยสงครามขึ้นไปราชการชันสูตรร่อนทอง ณ เมืองสวรรคโลก กลับลงมากราบทูลพระกรุณาว่า แขวงเมืองสวรรคโลกนั้นเกิดโจรผู้ร้ายปล้นสดมตีชิงลักช้างม้าโคกระบือของอนาประชาราษฎรไพร่พลเมือง ลูกค้าวานิชณทางบกทางเรือนั้นมากชุมขนกว่าแต่ก่อน แลคนเดรทางไปมาพวกละ ๑ ๐ คนนั้นถือบ้าง ๕ ๖ บอกบ้าง ๒๐ คนถือบ้าง ๑๔ ๑๕ บอกบ้างตามพวกมากพวกน้อย ลางพวกถือบ้นครบมือก็มีบ้าง จึงทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ในบ่มะโรงสำเรทธิศกบ่มะเมียโทศกนั้น ฝนฟ้าน้ำท่ามิได้ปรกติ

อนาประชาราษฎรทำนามิได้เตมภูมเข้าก็แพง แลโค กระบือ อนาประชาราษฎรเกิดอุบัติเหตุล้มตายเปนอันมาก อนาประชาราษฎรทำมาหากินขัดสนจึงเกิดโจรผู้ร้าย แลในปีมะเมียตรีศกนั้นไพร่พลเมืองทำนาก็ได้ผลเปนปรกติอยู่แล้ว แลซึ่งเกิดโจรผู้ร้ายตีชิงปล้นสดมฉกลักช้างม้าโค กระบือ ของอนาประชาราษฎร แลลูกค้าพานิจทางบกทางเรือมากชุมขนอกนั้น เปนต้นด้วย ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการมิได้เปนใจตรวจตราสอดแนมสืบสาวจับกุมเอาตัวอ้ายผู้ร้าย ตามมีพระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่นั้นหามิได้ ต่ออ้ายผู้ร้ายทำร้ายแก่ราษฎร ๆ เจ้าทรัพย์รู้เรื่องราวเอาเนื้อความมาร้องพ้องกฎหมายแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ ๆ จึงให้เกาะกุมเอาตัวมาพิจารณา ได้ทรัพย์สิ่งของ ๆ เจ้าทรัพย์บางมิได้บ้าง แลเหนแก่อามิสสินบนก็ทำหน่วงเหนี่ยวไว้ให้ช้าอยู่บ้าง ให้มีบาดหมายมาเบิกเอาตัวอ้ายผู้ร้ายไปบ้าง ให้มีนายประกันให้ไปเที่ยวได้บ้าง แลกระทำให้อ้ายผู้ร้ายหนีไปเสียบ้าง เหตุด้วยผู้รักษาเมืองผู้รั้ง

กรมการมิได้เปนใจเจบร้อนด้วยราชการ เหนแก่อามิศสินบนนั้น อ้ายผู้ร้ายจึงได้ใจกำเริบทำร้ายแก่อนาประชาราษฎร ไพร่พลเมือง ลูกค้าพานิช มากชุมขน ทั้งนี้ถ้าจะให้เอาผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเปนโทษตามกฎพระอายการไซ้ ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการก็จะได้ความตายความฉิบหายยับเยินไป แลครั้นแต่ให้คาดโทษผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการไว้ครั้งหนึ่งก่อน แต่นสิบไปเมื่อหน้า ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเอาคนที่สัจซื่มั่นคงดี ซึ่งเปนผู้ใหญ่ภอจะว่ากล่าวบังคับบันชาแก่ชาวบ้านทั้งปวงได้นั้น ให้ตั้งเปนนายบ้านจงทุกบ้านทุกอำเพ่อ แลถึงว่าเปนหลวงขุนหมื่นถือตราภูมคุ้มห้ามทำราชการอยู่ในกรมใดก็ดี ถ้าเหนว่าเปนผู้ใหญ่ภอจะว่ากล่าวบังคับบันชาแก่ชาวบ้านได้ ให้เอาเปนนายบ้านด้วยเถิด แล้วให้เขียนกฎหมายให้ไว้แก่ชาวบ้านทั้งปวง ให้ฟังบังคับบันชานายบ้านให้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย แลเนอความที่ชอบด้วยราชการนั้น แลให้นายบ้านว่ากล่าวแก่ชาวบ้านทั้งปวง

ทำจำหลอแลกองเพลิงหน้าบ้านหลังบ้าน แลให้พลัดเปลี่ยนกันนั่งยามกระเวนบันจบกันพิทักรักษาบ้องกันซ่องอ้ายผู้ร้ายจะมาทำร้ายณะบ้านนั้น แลให้มีกลองสัญาไว้ด้วยจงทุกบ้าน ถ้าแลอ้ายผู้ร้ายจะเข้าปล้นแลกระทำร้ายสิ่งใด ๆ เปนการเรว ในทันใดนั้นให้ตีกลองสัญาขึ้น แล้วให้ชาวบ้านทั้งปวงมาพร้อมกันจับกุมติดตามอ้ายผู้ร้ายนั้นจงได้ ถ้าแลกำลังชาวบ้านน้อยกว่าอ้ายผู้ร้ายไซ้ ก็ให้ชาวบ้านแบ่งกันตามสะกดรอยอ้ายผู้ร้ายไปบ้าง แลให้ไปบอกชาวบ้านอื่นซ่องอยู่ใกล้บ้านนั้นให้มาช่วยติดตามจับกุมเอาตัวอ้ายผู้ร้ายบ้าง แลให้ไปสับแก่ชาวบ้านค่างหน้าออกไปก้าวสะกัดทางช่วยจับกุมอ้ายผู้ร้ายนั้นบ้าง ประการหนึ่ง ถ้าระยะบ้านทางไกลกันอยู่เปนทางชั่วเทียงกด วันหนึ่งกด จึงจะถึงบ้านค่างหน้านั้น แล้วก็ให้เข้าไปบอกแก่ชาวบ้าน แลให้ชาวบ้านค่างหน้าติดตามสกดรอยอ้ายผู้ร้ายสับไป ถ้าแลล่วงเข้าแขวงเมืองใดก็ให้เข้าไปบอกแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้ง

กรมการ ติดตามสอดแนม พิจารณาสืบสาวจับกุม เอาตัวอ้ายผู้ร้ายแลพวกอ้ายผู้ร้ายนั้นจงได้

ประการหนึ่ง ถ้าลูกบ้านนั้นมีบ่นไว้สำหรับตัวไซ้ ก็ให้เอาบ่นนั้นมาช่วยบอกแก่ผู้ใหญ่นายบ้าน แลให้ผู้ใหญ่นายบ้านนั้นวัดชั่นยาว แลกฎหมายเอารูปประพรรณบ่นนั้นไว้ ถ้าแลหาจาฤกมิได้ ก็ให้เอาไปให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการจาฤกบ่นนั้นลงไว้ในลำกล่องบ่นนั้นให้สำคัญตามกฎ แล้วให้มอบบ่นนั้นไว้แก่เจ้าของให้เอาไว้สำหรับตัว

ประการหนึ่ง ช้างม้าโคกระบือหายไป ติดตามก็ดี แลให้ไปซื้อขาย แลกเปลี่ยนช้างม้าโคกระบือสิ่งใด ๆ ก็ดี ถ้าไปเปนทางไกลล่วงอำเพอแดนเมืองอื่นไปไซ้ ก็ให้เอาหนังสือผู้รักษาเมือง ผู้รั้งกรมการ แลผู้ใหญ่นายบ้านนายอำเพอผู้ใดผู้หนึ่งบัดตราเปนสำคัญเบิกด่านไปให้รู้ว่าผู้นั้นชื่อนั้นอยู่บ้านนั้นไปกิจการสิ่งนั้น แลมีบ่นเครื่องสาตราอาวุทธไปสำหรับตัวเท่านั้น ๆ ไปด้วยกันเปนคนเท่านั้น ให้แจ้งให้เปนพญาณตัวไป ครั้นไป

จัดซื้อโคกระบือซึ่งจะซื้อแลกเปลี่ยน แลตัวเจ้าของ
ผู้ขายแลกเปลี่ยนนั้น เข้าไปหาผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
นายบ้านนายอำเภอผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งอยู่บ้านใกล้นั้นให้ถาม
ผู้เจ้าของนั้นว่า ช้างม้าโคกระบือซึ่งขายแลแลกเปลี่ยน
เปนลูกคอกลูกถุนมาฤๅ ๆ ว่าแลกเปลี่ยนซื้อมาแต่ผู้ใด
แลซื้อขายแลกเปลี่ยนแก่กันเปนเงินมากน้อยเท่าใด
แลแลกเปลี่ยนกันประการใดนั้น ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้ง
กรมการผู้ใหญ่นายบ้านนายอำเภอเขียรกฎหมายแลเอา
สะลักสำคัญรูปประพรรณช้างม้าโคกระบือไว้เปนพญาณ
ให้มั่นคง แล้วจึงให้ซื้อขายแลกเปลี่ยนแก่กัน แลเมื่อ
ผู้มีชื่อจะคุมเอาตัวช้างม้าโคกระบือซึ่งซื้อแลแลกเปลี่ยน
ได้แล้วกลับมาบ้านนั้น ให้ขอเอาหนังสือผู้รักษาเมือง
ผู้รั้งกรมการนายบ้านนายอำเภอผู้ซึ่งได้ใต่ถามรู้เห็นเมื่อ
ซื้อแลแลกเปลี่ยนกันนั้น ให้บอกเรื่องราวเนื้อความ
ปิดตราเปนสำคัญเบิกด่านไปด้วยจงทุกครั้ง ถ้าแลมี
ผู้มาจับโจทว่าช้างม้าโคกระบือของผู้มีชื่อผู้ร้ายลักไป
ก็ดี จะพิจารณาหาความจริงนั้นได้สดวก

ประการหนึ่งให้ผู้ใหญ่บ้านทำสารบาญชี ให้รู้จำนวนระคนอยู่ณะบ้านนั้นไว้แล้ว ให้กำชับว่ากล่าวแก่ชาวบ้านทังปวง อย่าให้ผู้ใดคบหากันเปนโจรผู้ร้ายได้ แลให้เอาใจใส่ตรวจตราลูกบ้านทังปวงอยู่จงเนือง ๆ ถ้าแลเหนว่าผู้ใดน้ำใจกักขะลาหยาบช้า ไปมาผิดเพลาปรากฏเหนกิริยานั้นจะเปนผู้ร้ายอยู่ไซ้ ก็ให้เอาตัวมาสบถยาบาน เฉพาะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆเจ้าจงหนักหนา แล้วให้เรียกเอาทานบนไว้ครั้งหนึ่งก่อน ถ้าผู้นั้นมิละพะยศยังทำอย่อกไซ้ ก็ให้จับเอาตัวมาส่งให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการพิจารณาสืบสาวดู ถ้าเปนผู้ร้ายแต่สมคบผู้ร้ายกดีเปนสัจไซ้ ก็ให้เอาตัวเปนโทษตามกฎพระอายการ

ประการหนึ่ง มิศหายญาติพี่น้องเพื่อนผู่งของชาวบ้าน ซึ่งอยู่ต่างบ้านนั้น จะมาสำนักนิอาไสยอยู่เรือนของผู้ใดแต่คนหนึ่งขึ้นไปก็ดี ให้เจ้าเรือนเอาตัวผู้มาอาไสรนั้นชบอกแก่ผู้ใหญ่นายบ้านไต่ถามดูให้รู้เนอความว่า เปนบ่าวไพร่ของผู้ใดอยู่บ้านใดตำบลใด มาสำนักนิอาไสยอยู่นั้นด้วยเหตุอันใดให้รู้จักหน้าแลชื่อไว้ แล้ว

ให้เจ้าเรือนรับเอาตัวไว้ แลเมื่อไปจากบ้านจากเรือนนั้น ก็ให้มาลาผู้ใหญ่บ้านก่อนแล้วจึงให้ไป

ประการหนึ่งถ้ามีผู้มากฎหมายร้องพ้องว่ากล่าวหาความแก่ราษฎรลูกบ้าน ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการจะบาดหมายเอาตัวผู้ต้องคดีไปพิจารณานั้น ให้หมายให้ผู้ใหญ่ซึ่งเปนนายบ้านนั้นส่ง แลเงินค่าส่งนั้นให้พระราชทานให้แก่ผู้ใหญ่บ้านซึ่งได้ส่งนั้น เปนกำลังราชการสืบไป

อนึ่งผู้มีชื่อซึ่งจะเดินไปมาด้วยกิจราชการ แลกิจการของผู้มีชื่อในเมืองนั้นก็ดี แว่นแคว้นไกลเมืองนั้นก็ดี ห้ามอย่าให้ถอบ่นไปมาเพลากลางคืน ผิดประหลาดไซ้ก็ให้จับเอาตัว

ประการหนึ่ง ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแต่งขุนหมื่นกรมการแลนายอำเพอ คุมพักพวกสมกำลัง ๔๐ ๕๐ ๖๐ คนสัพด้วยเครื่องสาตราวุธ ให้ไปกระเวนทางบกทางเรือตามอำเพอนั้นจงทุกเดือน แลให้ตรวจดูจงทุกบ้าน ๆ ใดหมิได้ทำตามพระราชกำหนฎกฎหมายไซ้ ก็

ให้เอานายบ้านตีหลัง ๑๐ ที แลลูกบ้านซึ่งชายสกรรนั้นให้ตีคล ๕ ทีแล้วให้ชาวบ้านทำตามพระราชกำหนฎกฎหมาย แลห้ามอย่าให้ขุนหมื่นกรมการแลนายอำเพ่อผู้ไปตรวจนั้น เรียกเอาพัศดทองเงินแก่ชาวบ้านเปนค่าสิ่งอันใดแต่เฟื้องหนึ่งขึ้นไป

ประการหนึ่งเดือน ๒ ๓ ๔ } พันเทษการเกียวเข้านวด

เข้าแล้วนั้น ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ ให้ก๋ากับด้วย

ขุนหมื่นชาวด่านคุมไพร่ชาวด่าน ๗๐ ๘๐ ๑๐๐ } สรัพด้วย

เครื่องสาตราวุธให้ไปกระเวนตามเค้าด่านชั้นนอกตามอำเพ่อเมืองนั้น ให้บันจบถึงกันกับอำเพ่อเมืองอันซึ่งต่อกันนั้นจงทุกบ่ เมื่อกระเวนไปนั้นถ้าพบผู้ใดถือบ่นไปมาณะกลางทุ่งกลางบ่าก็ดี แลถึงหาบ่นมิได้เครื่องสาตราวุธสำหรับมือไป ถ้าไปด้วยกันเปนแต่ห้าคนขึ้นไปก็ดี ถ้าภบคนซุ่มซ่อนอยู่ณกลางบ่าก็ดี ถ้าเหนผิดประหลาดอยู่ไซ้ก็ให้ผู้ไปกระเวนจับกุมเอาตัวมาไต่ถามเรียกเอา

หนังสือเบิกด่านปิดตราเปนสำคัญมาดู ถ้าแลมิตรา
เบิกด่านเปนสำคัญมั่นคงเหนว่าจะไม่เปนผู้ร้ายแล้วก็ให้
ปล่อยตัวไป ถ้าแลหาตราสำคัญเปนพญาณมิได้ ก็ให้
เอาตัวมาส่งให้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ ให้พิจารณา
สืบสาวดู ถ้าเปนสัจว่าเปนผู้ร้ายแล้ว ก็ให้เอาตัวเปน
โทษตามพระอายการแล้วให้เอาตัวจำไว้ณะคุกให้มั่นคง
ถ้าพิจารณาเปนสัจว่าเปนผู้ร้าย โทษปล้น โทษสดม โทษ
ฉกชิงนั้น ก็ให้นาบท้าวเสียแล้วก็ให้บอกหนังสือส่งตัว
ลงไปยังลูกขุนณะศาลา

ประการหนึ่งผู้ร้ายลักโคกระบือย่องเบานั้น มีกฎ
พระอายการแต่ก่อน ให้ไหมเปนสินไหมเปนพิไนย
ไถ่โทษตัว แลบุตรภรรยานั้นก็หมิได้ให้เอาเปนคน
นารอนด้วยหามิได้นั้น ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการทุกวัน
นครันมีใบสัจปรับมาเปน สินไหม พิไนย } แล้วกระลาการย่อม
ให้ผัดไปหาเงิน แลอ้ายผู้ร้ายนั้นมันเปนคนน้ำใจชั่ว
กักขะลาหยาบช้า ยากหาเงินจะให้สินไหมพิไนยมิได้
ครันได้ออกเดิรแล้ว ย่อมไปคบพวกเพื่อนเปนโจร
ผู้ร้ายปล้นสดมตีชิงฉกลักช้างม้าโคกระบือของอนา

ประชาราษฎรลูกค้าพานิชมาซื้อขายให้แทน สีนไหม พิไนย ซึ่งต้องปรับไหมนั้นจึ่งจะได้พ้นทุกขของตัว แลบุตรภรรยาซึ่งจะได้เปนทาษเขานั้น แลเพราะเหตุฉนี้อ้ายผู้ร้ายจึ่งมากชุมขึ้นมิระงับเลย แลสืบไปเมื่อหน้า ถ้าผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการพิจารณาสืบเนื้อความ อ้ายผู้ร้ายลักโคกระบือย่องเบา ถ้าเปนสัจว่าลักสิ่งอันใด ให้สืบเอาสิ่งนั้นส่งให้เจ้าทรัพยจงได้ แลถึงว่ามิได้ครบ ได้แต่สิ่งหนึ่งสองสิ่งก็ดีจะได้เหนเปนสำคัญ แล้วจึ่งให้ปรับให้ไหมใส่ด้วยพระอายการ แลปรับไถ่โทษศักอกนั้นให้ยกเสีย ให้เอาสิ่งมันลักนั้นศักไว้ในอกอ้ายผู้ร้ายนั้นทุกคนตามพระอายการ แลเงินปรับเปน สีนไหม พิไนย มากน้อยเท่าใดนั้น อย่าให้ปล่อยอ้ายผู้ร้ายไปหาเงินเลย ให้เอาตัวจำจองไว้ให้มั่นคง ให้พิจารณาสืบสาวเอาบุตรภรรยาอ้ายผู้ร้ายนั้นมาใช้เงินปรับไหมแทน ถ้าโบยตีเร่งรัดมิได้แล้ว เอาบุตรภรรยาอ้ายผู้ร้ายนั้นขายเอาเงินตามกระเสียนอายุตามจะได้นั้น ถ้าแลทรัพยของเจ้าทรัพยได้คืนยังไม่ครบไซ้ ก็ให้เอาใช้แทนทรัพย

ขอฺงเจ้าทรัพยส่วนหนึ่ง แลให้เปนสินไหมส่วนหนึ่ง เปนพิไนยส่วนหนึ่ง แลตัวอ้ายผู้ร้ายนั้นให้จำไว้ให้มั่นคงส่งไปยังกรุงให้เอาติดพวงไช้ไว้ก่วาจะตาย

ประการหนึ่งถ้าแลบุตรภรรยาอ้ายผู้ร้ายเปนทาษของผู้มชอ ๆ เจ้าทาษนั้นรู้เหน่วาเขยทาษแลบิดาทาษนั้นเปนผู้ร้าย ให้จับกุมเอาตัวมาส่งให้ผู้รักษาเมองผู้รั้งกรมการ ๆ ให้จับกุมเอาตัวมาพิจารณาเปนสัจแล้ว แลบุตรภรรยาอ้ายผู้ร้ายซึ่งเปนทาษนั้นของผู้มชอ ๆ เจ้าเงินได้กระทำตามกฎแล้วนั้น ก็อย่าให้ปรับไหมขายเอาเงินเลย

ประการหนึ่ง ข้าส่วยซ่อง กองช้าง ผู้ถือตรา ภูมคุ้มห้าม แลผู้ถือตราเกลียกล่อมข้าหนเจ้าไพร่หนนาย แลไพร่สมสังกัดพันทังปวง บันดาอยู่จังหวัดแขวงเมองใดนั้น ให้ยนบาญชีบ่าวไพร่ข้าไทตามมีมากแลน้อยเท่าใดนั้นขึ้นไว้แก่ศัศดีหัวเมองนั้นจงสันเชง อย่าให้เบียดบังไว้แต่คนหนึ่งได้ แลให้ผู้รักษาเมองผู้รั้งกรมการนายบ้านนายอำเพอผู้ถือตราภูมคุ้มห้าม ลูกค้าพานิชแลผู้ใดทังปวงบันดามีบ่าวไพร่มากน้อยเท่าใดนั้น

ให้มูนนายแลเจ้าเงินเอาตัวบ่าวไพร่แลทาษของตัวนั้นมา ให้สบถยาบาลตัว แล้วให้เอาทานบนไว้จงทุกคน อย่าให้คบหากันเปนโจรผู้ร้ายสืบไป

ประการหนึ่งที่ใดซึ่งเปนที่สำนักอ้ายผู้ร้ายคอยสกัดชิง แลปล้นลูกค้าพานิชผู้ไปมาณะทางบกทางเรือนั้น ครั้นถึงเทศการอ้ายผู้ร้ายเคยมาทำร้ายแก่ผู้มชอนั้น ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแต่งหลวงขุนหมื่นซึ่งเปนคนอาทมาด มีน้ำใจเจบร้อนด้วยราชการนั้น ให้คุมคนซึ่งกล้าแขงนั้น ๔๐ / ๕๐ คน สัพด้วยเครื่องสาตราวุธไปลาดกระเวนสกัดท่าทางคอยจับเอาอ้ายผู้ร้ายนั้นให้ได้ ฝ่ายอ้ายผู้ร้ายก็จะเขดหลาบเกรงกลัวเข้า

ถ้าแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการนายบ้านนายอำเพอราษฎรไพร่พลเมืองทั้งปวง เจบร้อนด้วยราชการ มีน้ำใจพร้อมมูลกันกระทำตามเรื่องราวเนอความซึ่งว่ามาในกฎนี้แล้วเห็นว่าอ้ายผู้ร้ายจะสงบลง ถ้าผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการนายบ้านนายอำเพอราษฎรไพร่พลเมืองผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนฎกฎหมายให้ไว้แต่ข้อใดข้อหนึ่งไซ้ จะเอาตัวผู้นั้นเปนโทษตามโทษาณุโทษนั้น

แลฝ่ายข้างผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการนั้น ถ้ามิกระทำตาม
พระราชกำหนฎกฎหมาย มิได้เปนใจตรวจตรา
สอดแนมจับเอาตัวอ้ายผู้ร้าย แลเหนแก่อามิศสินบน
จะได้เปนลาภเปนผลเปนประโยชน์แก่ตัวนั้นเปนใหญ่
แลจะดูบังเหตุแก่ราชการละเสียให้อ้ายผู้ร้ายกำเริบกระ
ทำร้ายแก่สมณะชีพราหมแลไพร่พลเมืองลูกค้าพานิช
ทางบกทางเรืออกเล่าไซ้ จะให้เอาตัวเปนโทษจงหนัก
กฎให้ไว้ณะวัน ๖+๑ ค่ำจุลศักราช ๑๑๑๔ ปี
๖

วอกจัตวาศก

13

๑๓ กฎให้ไว้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ นะหัว

เมือง { ๑ ๒ ๓ ๔ } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วย { พระพิไชย / หลวงปลัด } กรมการเมืองพิไชยบอกหนังสือ
ลงไปยังลูกขุนณศาลาว่า ขะนานทองอยู่บ้านน้ำไสแขวง
เมืองลับแลภาเอา { กระบือ ๒ ตัว / กับผ้า / แลเชือกหนัง } มาให้กฎหมายว่า

ขะนานทองแล ชาวบ้านปล่อยกระบือไปเลียงณะทุ่งนา เพลาบ่ายอ้ายผู้ร้าย ๑๒ คนถือ ปืน / หอก เข้าตีชิงเอากระบือผู้เมีย ใหญ่ / น้อย ไป ๑๗ ตัว ขนานทองคนมีชื่อติดตามร่องรอยมาถึงบ้านมขามแขวงเมืองพิไชย ภบอ้ายผู้ร้ายจุงเอากระบือของนายขนานทองมา ๒ ตัวนาย ขนานทองคนมีชื่อจับอ้ายผู้ร้าย ๆ ละกระบือเสียวงหนไปผ้าแลเชือกหนังของอ้ายผู้ร้ายตกอยู่ จึงเอามากฎหมายแก่กรมการเมืองพิไชย ๆ สืบสาวพิจารณาจับได้อ้ายผู้ร้าย อ้ายดีผู้ร้ายรับเปนสัจให้การซัดพวกเพื่อนถึง

อ้ายเชด
อ้ายแสน
อ้ายคง
อ้ายมั้น

อยู่บ้านผ่าเผือกแขวงเมืองทุ่งย้างเปนบ่าวเมืองท่งย้าง พระพิไชยกรมการให้หนังสือรายชื่อรายตำบล ให้ขุนยุกระบัตรขุนแพ่งกรมการเมืองทุ่งย้างส่งคนมีชื่อแล้ว ให้แต่งกรมการขุนหมื่นคุมเอาตัวผู้มีชื่อลงมากำกับกันพิจารณาสอบกับอ้ายดีผู้ให้การซัดณะเมืองพิไชยนั้น แลขุนยกระบัตรขุนแพ่งกรมการเมือง

ทุ่งย้างบอกตอบโต้อยู่มิส่ง ว่าเมืองทุ่งย้างขึ้นแก่เมือง
สวรรคโลก มีกฎพระอายการไว้ว่า เนื้อความเมืองใดให้
ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการพิจารณาเอาพิไนยจ่ายราชการ
สำหรับเมือง แลว่าเอาตัวผู้มีชื่อมาพิจารณาหัวเมือง
พิไชยนั้นมิได้ ผิดด้วยกฎหมายแลหย่างทำเนียมอยู่
แลบอกตอบโต้อยู่ อ้ายผู้ร้ายรู้ตัวหลบหลีกหนีไป จับ
ได้แต่ญาติพี่น้องอ้ายผู้ร้ายมาจำมั่นไว้นั้น ครั้นเอา
เนื้อความกราบทูลพระกรรุณาตรัส ฯ สั่งว่า ถึงจะมีกฎ
พระอายการไว้ว่า เนื้อความเมืองใดให้ว่าเมืองนั้นกด
แลเนื้อความผู้ร้ายโทษปล้นนั้นข้อใหญ่ ชอบให้สืบสาว
จับกุมเอาตัวอ้ายผู้ร้ายโดยฉับพลันจึงจะควน แลขุน
ยุกระบัตรกรมการเมืองทุ่งย้างบอกตอบโต้อยู่ให้อ้ายผู้
ร้ายรู้ตัวหลบหนีไปได้นั้นโทษกรมการเมืองทุ่งย้างผิดอยู่
แล้ว แต่ว่าเมืองทุ่งย้างเป็นเมืองน้อยเป็นลาวปลาย
แดนต่อแดน รู้มิถึงราชการทำผิดระแวงแต่เพียงน
ทรงพระกรรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งให้พระราชทานโทษ
ไว้ครั้งหนึ่งก่อน ให้มีตราขึ้นไปคาดโทษกรมการเมือง
ทุ่งย้างไว้อย่าให้ทำสืบไป แลให้เร่งคนจำนำส่งผู้ร้าย

มาให้กรมการเมืองพิไชยเร่งรัดพิจารณาสืบสาวผู้ร้ายแล
พวกเพื่อนอ้ายผู้ร้ายให้สิ้นเชิง

แลให้มีตรากำหนดกฎหมายแจกไปไว้ทุกหัวเมืองๆ
ทั้งปวงว่า อันมีกฎพระอายการไว้สำหรับเมืองว่า
เนื้อความเมืองนั้นว่าแต่ แพ่ง อาญา อุธร นครบาล โทษเบาแต่ที่มีพิไนย
แลเนื้อความผู้ร้ายลักโคกระบือนั้น มีกฎพระอายการ
อยู่แต่ก่อน ให้ปรับไหมพิไนยจ่ายราชการอยู่ดุจเดียว
แลอ้ายผู้ร้ายเสียค่าปรับไหมโดยโทษแล้ว ก็ย่อมคบหา
กันกระทำร้ายฉกลักปล้นสดมอนาประชาราษฎรนั้นมาก
ชุมขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะว่าจะเอาทรัพย์นั้นมาเสีย
ค่าปรับไหม เหตุฉนี้จึงทรง ฯ ให้มีพระราชกำหนดกฎ
หมายไว้ทุกหัวเมืองครั้งก่อนนั้นว่า อ้ายผู้ร้ายลัก
โคกระบือนั้น ถ้าพิจารณาเปนสัจ แลให้เร่งเอาโค
กระบือส่งให้แก่เจ้าทรัพย แลให้เอาทรัพยของอ้าย

ผู้ร้ายนั้นเปนพิไนยจ่ายราชการ แล้วให้เอาตัวอ้าย
ผู้ร้ายบุตรภิริยาอ้ายผู้ร้ายส่งไปยังกรุง แลตัวอ้ายผู้ร้าย
ให้ศักหน้าเสียส่งเข้าคุกติดพวงไว้ใช้กว่าจะตาย แลบุตร
ภิริยานั้นให้จ่ายเปนคนน้ำร้อน แลพิจารณาโคกระบือ
ส่งให้เจ้าทรัพยมิครบไซ้ก็ให้เอาบุตรภิริยาอ้ายผู้ร้ายนั้น
ขายเอาเงินใช้ ให้แก่เจ้าทรัพยแลเปนพิไนยจ่าย
ราชการตามแต่จะได้ แลพระราชกำหนฎกฎหมายอันน
ไซ้ ได้แจ้งทุกหัวเมืองแล้ว

แต่นสับไปเมื่อหน้า ถ้าเกิดโจรผู้ร้ายเมืองใดซัด
พวกอยู่ต่างเมือง ให้มีหนังสือผู้รั้งกรมการไปถึงผู้รั้ง
กรมการนายอำเพอซึ่งพวกเพื่อนอ้ายผู้ร้ายอยู่นั้น ให้
เร่งสับสาวจับกุมเอาตัวอ้ายผู้ร้ายเมียอ้ายผู้ร้ายตามมีราย
ชื่อรายตำบลไปนั้น ให้ส่งให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
ซึ่งจับอ้ายผู้ร้ายได้ก่อนเปนต้นเหตุนั้นจงฉับพลัน ให้
เร่งรัดพิจารณา อย่าตอบโต้หน่วงเหนี่ยวไว้ให้ช้าแต่
สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ถ้าแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการนาย
อำเพอ ผู้จะได้ส่งผู้มีชื่อผู้ร้ายให้การซัดนั้น จะติดเนื่อ
ต้องใจประการใด ให้แต่งขุนหมื่นกรมการไปนั่ง

พิจารณาว่ากล่าวให้รู้เห็นด้วย ให้เร่งสืบสาวเอาอ้าย
ผู้ร้ายแลทรัพย์สิ่งของช้างม้าโคกระบือของเจ้าทรัพย์ส่ง
ให้เจ้าทรัพย์จงสิ้นเชิง ตามพระราชกำหนดกฎหมาย
เก่า
ใหม่ } จงทุกประการแลทุกเมือง

ถ้าสืบสาวจับกุมได้อ้ายผู้ร้ายแลพวกอ้ายผู้ร้าย กำ
กับกันพิจารณาเป็นสัจ ก็ให้ขับเฆี่ยนแลนาบเท้าจำจอง
ไว้ณคุกตามโทษให้มั่นคง ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
แลผู้เป็นกระลาการแต่งกันนั่งยามตามเพลิง ตรวจตรา
พิทักรักษาอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน อย่าให้อ้ายผู้ร้าย
หลบหนีไปได้ แล้วให้บอกหนังสือแต่งขุนหมื่นแลไพร่
ทั้งป่วงคุมเอาตัวอ้ายผู้ร้ายแลลูกเมียอ้ายผู้ร้ายไปยังลูก
ขุนณศาลา อย่าให้อ้ายผู้ร้ายหลบหนีเป็นเหตุการ
กลางทางแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

แลให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการกระทำตามพระราช
กำหนดกฎหมายไว้นี้สืบไปจงทุกประการ ถ้าแลผู้รักษา
เมืองผู้รั้งกรมการเมืองใดแลผู้ใด ๆ มิได้กระทำตาม
พระราชกำหนดกฎหมายรับสั่งไว้นี้แต่ข้อใดข้อหนึ่ง จะ
เอาผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ นายอำเภอแลผู้มีชื่อซึ่งมิได้

กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายรับสั่งไว้นั้นเปนโทษจงหนัก

กฎให้ไว้ณวัน ๓+๓ ค่ำจุลศักราช ๑๑๑๘ ปีชวดอัฐศก

(โปรดอ่านต่อ เล่ม ๕)

นามอาลักษณ์ผู้ชุบและสถานที่เก็บ
แห่งต้นฉบับ

ชื่อกฎหมาย	นามอาลักษณ์	ที่เก็บ
อาชาหลวง เล่ม ๑	หมื่นสุวรรณ	กระทรวงยุติธรรม
อาชาหลวง เล่ม ๒	ขุนสาราบัญจง	หอสมุดแห่งชาติ
กระบดศึก เล่ม ๑	นายบุญสี	กระทรวงยุติธรรม
กระบดศึก เล่ม ๒	หมื่นทิพไม้ตรี	กระทรวงยุติธรรม
กฎพระสงฆ เล่ม ๑	นายแก้ว	หอสมุดแห่งชาติ
กฎพระสงฆ เล่ม ๒	นายชำนาญอักษร	กระทรวงยุติธรรม
กฎ ๓๖ ข้อ	นายมี	หอสมุดแห่งชาติ
พระราชบัญญัติ	นายแก้ว	กระทรวงยุติธรรม

ตารางเทียบเลขมาตราระหว่างฉบับพิมพ์
กับฉบับพิมพ์ของกรมหลวงราชบุรี ฯ

อาชูาหลวง

๑๑๐	110-111	๑๑๘	124	๑๒๔ก	131	๑๓๑	138
๑๑๑	112	๑๑๙	125	๑๒๕	132	๑๓๒	139
๑๑๒	113ถึง116	๑๒๐	126	๑๒๖	133	๑๓๓	140
๑๑๓	117	๑๒๑	127	๑๒๗	134	๑๓๔	141
๑๑๔	118-119	๑๒๒	128	๑๒๘	135	๑๓๕	142
๑๑๕	120-121	๑๒๓	129	๑๒๙	136	๑๓๖	143
๑๑๖	122	๑๒๔	130	๑๓๐	137	๑๓๗	144
๑๑๗	123						